

Politiikan tutkimuksen laitos
Kansainvälinen politiikka

MIKKO VÄISÄNEN

YHDISTYNEET KANSAKUNNAT IHMISOIKEUSNORMIEN MÄÄRITTÄJÄNÄ

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien edistäminen esimerkkinä yleismaailmallisen ihmisoikeusnormin vahvistamisesta ja rakentumisesta

Mikko Väisänen, 56453
mikko.vaisanen@uta.fi
marraskuu 2009
Pro gradu-tutkielma, 139 s. liitteet 7 s.
ohjaaja Tarja Seppä

Politiikan tutkimuksen laitos
MIKKO VÄISÄNEN
Pro gradu -tutkielma, 139 s., 7 liites.

YHDISTYNEET KANSAKUNNAT IHMISOIKEUSNORMIEN MÄÄRITTÄJÄNÄ Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien edistäminen YK:ssa esimerkkinä yleismaailmallisen ihmisoikeusnormin vahvistamisesta ja rakentumisesta

Kansainvälinen politiikka
Marraskuu 2009

Tässä pro gradu -tutkielmassa perehdytään Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ihmisoikeusvaltuutetun ja hänen toimistonsa virkamiesten tapaan puolustaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksia pitämässään puheissa sekä YK-organisaation sisällä että YK:n ulkopuolella. Aineistoon kuuluu 39 puhetta. Puheissa joko puhutaan kokonaisuudessaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksista tai ainakin aiheeseen selvästi viitataan. Tutkimus osoitti, että ihmisoikeusvaltuutetun toimisto YK:n keskeisenä ja ihmisoikeuksia edistävänä asiantuntijatoimielimenä, pyrkii kaikessa toiminnassaan vahvistamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia siitä huolimatta että osa YK:n jäsenmaista ja kansalaisjärjestöistä toimivat tätä päämäärää vastaan. YK:n ihmisoikeussopimuksissa ei myöskään yksiselitteisesti mainita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Tätä on voitu käyttää vähemmistöjä vastaan.

Tämän työn teoreettisena viitekehyksenä käytetään ihmisoikeuksien normatiiviseen yleismaailmallisuuteen perustuvaa, konstruktivistista näkökulmaa. Teorian mukaan ihmisoikeuksien tulisi kuulua *kaikille* ja niiden tulisi olla yleismaailmallisia, perustavanlaatuisia, luovuttamattomia, holistisia, jakamattomia, toisistaan riippuvaisia ja toisiinsa kytkeytyviä myös käytännössä. Tämä sosiaaliin rakentumiseen perustuva teoreettinen lähestymistapa auttaa ymmärtämään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusnormin rakentumisprosessia. Työn metodina hyödynnetään retorista analyysiä.

Puheiden analysointi osoitti, että ihmisoikeusvaltuutetun toimiston virkamiehet pyrkivät tulkinnallaan vahvistamaan olemassa olevien ihmisoikeusnormien rakentumista niin, että niihin sisältyisi myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen täydet ihmisoikeudet mistään tekijästä riippumatta. Puheissa tulee näkyväksi virkamiesten käyttämä institutionaalinen valta, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusnormin rakentumisen kehityskaari sekä ennen kaikkea ne perustelut, argumentit ja retoriset keinot, joilla ihmisoikeusvaltuutetun toimisto pyrkii ajamaan vähemmistöjen yhdenvertaisia ihmisoikeuksia. Voidaan todeta, että YK:n ihmisoikeusvaltuutettu ja hänen toimistonsa virkamiehet edistävät *kaikkien* ihmisoikeuksia, myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksia.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimusongelma ja -kysymys	2
1.2. Aiempi tutkimus	3
1.3. Seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöjen määritelmästä	5
1.3.1. Ihmisoikeusnormin kattavuudesta maailmassa ja vähemmistöjen määrystä 7	
1.3.2. Vähemmistöjen globaali toiseus YK:n raporttien valossa	9
1.4. Vähemmistöjen ihmisoikeuksien määrittelyn haasteista YK:ssa	10
1.5. YK:n ihmisoikeusjulistuksen ja ihmisoikeushallintajärjestelmän synty	14
1.5.1. Ihmisoikeussopimukset.....	15
1.5.2. Vähemmistöjen ihmisoikeuksien perusta: Yogyakartan periaatteet	17
1.6. YK:n ihmisoikeuselimissä tehty työ vähemmistöjen oikeuksien edistämiseksi	19
1.7. Työn keskiössä ihmisoikeusvaltuutetun toimisto	22
2. Yleismaailmallisen ihmisoikeusajattelun rakentuminen omaksi lähestymistavakseen kansainvälissä suhteissa	25
2.1. Lähtökohtana globaali, normatiivinen idealismi	25
2.1.1. Institutionalismi: ihmisoikeuksien muuttuva merkitys neorealistisessa ja liberaalissa perinteessä.....	28
2.1.2. Ihmisoikeudet ja konstruktivistinen käänne.....	30
2.2. Ihmisoikeuksien rakentuminen normiksi	32
2.2.1. Normin kehityskaari	35
2.3. Konstruktivistisen ihmisoikeusajattelun keskeiset käsitteet ja perusteet	38
2.3.1. Yhdistävä yksimielisyys	40
2.4. Ihmisoikeudet ihmisenä olemisen ja yksilön oikeuksina	42
2.5. Mitä ihmisoikeuksien universaalius merkitsee?	45
2.6. Kulttuurirelativismi yleismaailmallisuuden haastajana	47
2.6.1. Sivilisaatioiden yhteinen ”paha”	48
2.6.2. Tiedollinen deprivatio	50
2.7. Ihmisoikeusnormien rakentuminen ja tulkinta vähemmistöjen kannalta	51
2.7.1. Sopimukset uhkatekijänä	53
3. Retoriikka metodina	56
3.1. Kuinka ja miten sanotaan vakuuttavasti	56
3.1.1. Retoriikka poliittisen toiminnan edellytyksenä	59
3.2. Normin rakentumisen retorisia haasteita	60
3.2.1. Normin pitkäjänteinen retorinen perustelu	61
3.3. Retoriikan tekniikat: Nimeäminen ja metafora	62
3.4. Universaali YK-yleisö ja puhuja-asema	65
3.5. Läsnaolon synnyttäminen merkitys	66
3.6. Retoriset esisopimukset	67
3.7. Argumentoinnin sidostekniikoita	68

4. Vähemmistöjen ihmisoikeusnormin retorinen perustelu ja rakentuminen	71
4.1. Aineisto	72
4.1.1. Puheiden aikajana ja ihmisoikeusnormin rakentumisvaihe	73
4.1.2. Kahdeksan vähemmistökysymykseen keskittyntä puhetta	75
4.1.3. Puheet, joissa ”vain” viitataan vähemmistöön.....	77
4.2. Erityis- ja universaaliyleisöjen sulautuminen aineistossa	82
4.2.1. Puhuja-asema ja auktoriteetin merkitys	84
4.2.2. Kutsuvieraspuhujan asema.....	86
4.3. Vähemmistöjen nimeämisen ja määrittelyn moninaisuus	87
4.3.1. Epäsuorat asiayhteydet ja symboliset merkitykset	92
4.3.2. Hiv/aids-symboliikka.....	94
4.3.3. Ihmisoikeustaistelijat metaforana	96
4.4. Läsnaolon luominen puheissa	97
4.4.1. Me-henki läsnäolon tekniikkana	100
4.4.2. Kielestä heijastuva läsnäolo.....	102
4.5. YK:n universaalit esisopimukset ja Yogyakartan periaatteet.....	103
4.5.1. Merkittävä esisopimus: syrjinnän kieltö ja oikeus yksityisyyteen Toonenin tapauksessa.....	109
4.5.2. Instituutionalisuus esisopimuksena.....	111
4.5.3. Analogia esisopimuksena.....	112
4.5.4. Etelä-Afrikka, Eurooppa ja Brasilian päätöslauselma esisopimuksina ja havaintoina todellisuudesta	114
4.5.6. Toimiston itse toistamalla tuottamia esisopimuksia	117
4.6. Uutta todellisuuden rakennetta luova argumentaatio.....	119
4.6.1. Ihmisyyden käsite luomassa todellisuuden rakennetta	120
4.6.2. Harmittomuuden käsite	122
4.6.3. Todellisuuden rakentumista negaation kautta.....	123
4.6.4. Rinnastaminen argumentaatiossa.....	125
4.7. Kulttuurirelativismiin kumoaminen	126
4.7.1. Nepal mallina kulttuurirelativismiin voitosta ja normin rakentumisesta ...	131
4.8. Oikeudellinen vastaan sosiaalinen normin rakentuminen.....	132
5. Johtopäätökset.....	136
Primääritutkimusaineisto	140
Sekundäärisaineisto.....	143
Tutkimuskirjallisuus	143
Puheet:.....	152
YK-asiakirjat, -sopimukset, -dokumentit.....	153
Raportit, tilastot ja julkaisut.....	155
8.6. Lehtiartikkelit, verkkojulkaisut.....	155
UN, OHCHR ja WRGU -verkkosivulähteet	156
Sähköpostikirjeenvaihto.....	156
Liitteet.....	157

”Homofobian on loputtava¹.”

Ban Ki-moon 2008a

1. Johdanto

Euroopan neuvoston puheenjohtaja Terry Davis sanoi homofobian vastaisena päivänä vuonna 2009 seuraavasti:

”Ihmiset, jotka syrjivät [homoseksuaaleja], käyttävät asenteensa oikeutuksena usein moraalialia. Tämä on merkittävä huomio, mutta he ovat ymmärtäneet asian väärin. Eivät homoseksuaalit ole moraalittomia, vaan homofobikot itse”² (Davis 2009).

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen (ks. määritelmä 1.3.) ihmisoikeuksien ka-ventamista yritetään oikeuttaa eettisillä ja moraalisisilla syillä. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuuden haastavat kulttuurirelativistit pitävät ihmisoikeuksien tunnustamista seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä riippumatta mahdottomuutena, koska heidän mukaansa tunnustamisella rikottaisiin eri kulttuurien vallitsevia arvoja vastaan. Äärimmäisissä tapauksissa heteroseksuaalisesta miehen ja naisen elämäntavasta erottautuminen halutaan osoittaa perverssiksi tartuntataudiksi, joka levitessään vaarantaa eri sivilisaatioissa perinteisesti ylläpidetyn 'luonnollisen' maailmanjärjestyksen ja kiistat- tomina pidetyt ihmisyyden lähtökohdat. Perinteiden ja uskomusten perusteella voidaan siis edelleen kyseenalaistaa ihmisarvon yleismaailmallisuus ja sallia ihmisten oikeuksien polkeminen siksi, että he eivät voi mukautua seksuaali- ja sukupuolienemmistön elämän- tapaan.

Yhdistyneet kansakunnat (YK) on eettisten ihmisoikeusnormien rakentaja, joka pyrkii toteuttamaan ihmisoikeusjulistuksessa ja -sopimuksissa määritellyjä normeja (normin määrittelystä ks. 2.2.). YK:n ihmisoikeushallintajärjestelmän tavoitteena on luoda yhtenäinen, yleisesti hyväksytty ja kaikkia koskettava normisto ihmisoikeuksien edistä- miseksi kansainvälisessä yhteisössä. Näiden yleismaailmallisiksi kutsuttujen ihmisoike- uksien tulisi kuulua kaikille ihmisille mistään tekijästä riippumatta. Ihmisoikeusnormeilla määritellään ihmisyyden rajoja. Ne ovat arvoja ja sääntöjä, joka ilmaisevat mitä valtiot saavat tehdä kansalaisilleen ja mitä eivät.

¹ ”Homofobia must stop” (Ki-moon 2008a).

² ”People who discriminate often invoke morality to justify their attitude. They are making a relevant point, but they are getting it wrong. It is not the homosexuals who are immoral. It is the homophobes” (Davis 2009).

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvat ihmisoikeusloukkaukset paljastavat määritelmällisen normivajeen ihmisoikeuksien linjauksissa. 2000-luvulle tultaessa vähemmistöjen ihmisoikeustilanne on tullut näkyväksi ja tiedostetuksi ihmisoikeuskysymykseksi YK:ssa. Silti Jack Donnellysta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudellinen asema on edelleen tulkinnanvarainen. Vähemmistöjen ihmisoikeustilanteesta muodostuu globaali testi ihmisoikeuksien universaaliuden kattavuudesta. Ihmisoikeuksien edistäminen, ihmisoikeuskielen selkeyttäminen ja normien kehittäminen ovat YK:n ydintehtäviä. (Donnelly 2003, 1, 226, 236; 2008.) Tässä työssä tutkitaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusnormin rakentumista ja edistämistä YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, OHCHR) tuottamassa aineistossa.³

1.1. Tutkimusongelma ja -kysymys

YK:n ihmisoikeusjulistuksessa, samoin kuin julistuksen jälkeen tehdyissä ihmisoikeussopimuksissa, ei suoraan mainita syrjinnän kieltoa seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella. Sen sijaan muiden ihmisryhmien, kuten naisten, lasten, ikääntyneiden sekä liikunta- ja kehitysvammaisten, asemaa on haluttu varmistaa myöhemmin YK:n erillissopimuksilla. (Donnelly 2003, 225; Sanders 2006 1-54; Chan 2005, 69; Mutua 2007, 628.) Suuressa osassa YK:n jäsenmaita sallitaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuvat ihmisoikeusloukkaukset näennäisen oikeutetusti, sillä YK:n ihmisoikeusnormit eivät yksiselitteisesti tunnusta näiden ihmisten ihmisoikeuksia, eivätkä siten kiellä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintää. Syrjinnällä tarkoitetaan tässä yhteydessä ihmisoikeuksien riistoa joko kokonaan tai osittain. Edellä mainitusta voisi saada sellaisen käsityksen, että YK ei olisi kiinnostunut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksista, sillä YK:n jäsenmaat eivät ole löytäneet poliittista yhteisymmärrystä ihmisoikeussopimuksien kattavuudesta näiden ihmisten osalta. Tässä työssä kuitenkin osoitetaan, että YK:n toimielimissä, muun muassa ihmisoikeusvaltuutetun toimistossa, asiaa ei nähdä näin mustavalkoisena, vaan pikemminkin vaikuttaa siltä,

³ Haluan kiittää pro gradun teossa saamastani tuesta ohjaajaani Tarja Seppää pitkämielisyydestä ja rakentavasta palautteesta, vaikka kysymyksille ja gradun erilaisille versioille ei näyttänyt tulevan loppua. Lisäksi haluan kiittää tuesta, hyvistä ohjeista ja vastauksista työn sisällön ja kielen kääntämisen osalta Juha Jokelaa, Elina Nikulaista, Olli Stålströmiä, Jukka Lehtosta, Ian Martinia, Jack Donnellya, Michael O'Flahertya, Douglas Sandersia, Julie Marionia, Sunil Pantia, Martin Scheininia, Pierre Sobia ja puolisoani Hannua, joka jaksoi tukea koko pro gradu-prosessin läpi omasta tilanteesta huolimatta.

että toimiston virkamiehet pyrkivät edistämään vähemmistöjen oikeuksia kaikin keinoin hyödyntämällä heille annettua institutionaalista valtaa (ks. 2.2.1.).

Tämän työn teoreettisena viitekehyksenä käytetään ihmisoikeuksien normatiiviseen, liberaaliin yleismaailmallisuuteen perustuvaa konstruktivistista lähestymistapaa, jolle muun muassa Jack Donnelly (esim. 2003) perustaa ihmisoikeusajattelunsa. Teorian mukaan ihmisoikeuksien tulisi kuulua *kaikille*. Niiden tulisi olla yleismaailmallisia, perustavanlaatuisia, luovuttamattomia, holistisia, jakamattomia, toisistaan riippuvaisia ja toisiinsa kytkeytyviä myös käytännössä. Toisaalta käsitystä tulee pystyä tulkitsemaan, laajentamaan ja tarkentamaan ihmiskuvan muuttuessa uuden pätevemmän tiedon myötä. Tässä työssä käytetty sosiaaliseen rakentumiseen perustuva teoreettinen lähestymistapa auttaa ymmärtämään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusnormin rakentumisprosessia.

Työn metodina hyödynnetään retorista analyysiä ja aineistona YK:n ihmisoikeusvaltuutetun ja hänen toimistonsa virkamiesten (toimistosta tarkemmin ks. 1.7.) pitämiä puheita. Aineisto käsittää yhteensä 39 puhetta vuosilta 1997–2008. (Aineistosta tarkemmin ks. 4. ja 4.1.) Puheet tekevät näkyväksi normin rakentumisen kehityskaaren valtuutetun toimistossa, siitä heijastuvan retorisen kuvion, sekä ennen kaikkea ne perustelut, argumentit ja retoriset keinot, joilla YK:n vahvaa luottamusta nauttiva – ja YK:n äänellä puhuva – ihmisoikeusvaltuutetun toimisto pyrkii ajamaan vähemmistöjen oikeuksia.

Tämän työn tutkimuskysymyksiä ovat: *miten uuden normin tärkeyttä pyritään retorisesti oikeuttamaan ja miten universaalien ihmisoikeusnormiston vahvistamisen tarpeellisuutta perustellaan? Millaisilla argumenteilla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksia puolustetaan?*

1.2. Aiempi tutkimus

Ihmisoikeustutkimus on verrattain nuori kansainvälisen politiikan tutkimussuuntaus, jonka keskeisenä esiin nostajana voidaan pitää englantilaista koulukuntaa edustanutta John Vincentiä 1980-luvulla (Vincent 1986; Hill 1989; Neumann 1997,55.) Tutkimus alkoi saada vahvaa kannatusta Jack Donnellyn (mm. 1993; 2003) ja David Forsythen (mm. 1996; 2000) tuotua ihmisoikeudet vahvasti osaksi kansainvälisen politiikan kenttää, jonka jälkeen aihetta on lähestytty eri teoreettisista viitekehyksistä käsin (esim. Jones

1994; Patman 2000; Morsink 1999; Pollis&Schwab 2000; Gutmann 2001, Kouvo 2007.) Merkittäviä kokoelmateoksia ovat esimerkiksi *Human Rights in Global Politics* (Dunne&Wheeler 1999) ja *Human rights. Critical concepts in Political science* (Falk & al 2008). Ihmisoikeudet on yksi tyypillisimmistä konstruktivistisen normin rakentumisen tutkimuskohteista (Finnemore&Sikkink 1998; Risse &Sikkink 1999; Schmitz&Sikkink 2001). Retorinen analyysi on vastaavasti yksi klassisimmista kansainvälisen politiikan tutkimusmetodeista (esim. Campbell & al. 1986; Beer&Hariman 1996; Palonen&Summa 1996; Wallin 2005) ja muun muassa Frank Schimmelfennig (2001) kytkee retoriikan menetelmät selkeästi osaksi normin rakentumisen tutkimusta.

Marginaalileimastaan huolimatta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat nostaneet tutkijoiden mielenkiintoa intressi- ja painostusryhmänä sitä mukaa kuin aihe on tullut kansainvälisen politiikan agendalle 2000-luvulle tultaessa⁴. Donnelly on käyttänyt seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa esimerkkinä ihmisoikeuksien toteutumisen problematiikasta. Hän on käsitellyt aihetta kirjassaan *Universal human rights in theory and Practice* (Donnelly 2003), artikkeleissaan (mm. 1999; 2007) ja puheessaan (2008) ILGA:n (International Lesbian and Gay Association) ihmisoikeuskonferenssissa. Donnelly painottaa, että ihmisoikeuksien tutkimus vaatii kansainvälisen politiikan tietämyksen ohella kansainvälisen oikeuden⁵, sosiologian ja yhteiskuntafilosofian tuntemusta (Donnelly 2003, 2.) Esimerkiksi ihmisoikeuksiin erikoistunut *Human rights quarterly* on julkaissut artikkeleita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuskysymyksestä eri tieteenalojen valossa (esim. Howard-Hassmann 2001; Chan 2005; Murray&Viljoen 2007; Mertus 2007; Aziza 2007). Vähemmistöt tarjoavat kiehtovan tutkimuskohteen liberaalille ihmisoikeusfilosofialle (Rawls 2007; Pulkkinen 2002; Rossi 2007). Samoin suomalaisessa yhteiskuntatieteissä, erityisesti sosiologiassa, on tutkittu vähemmistönäkökulmaa (esim. Lehtonen 1997; Stålström 1997; Juvonen 2002; Vilka 2006). Kansainvälisen oikeuden

⁴ Vähemmistökyseymystä on sivuttu mm. kansainvälisen politiikan feministisessä tutkimuksessa teemaan sisältyvän sukupuoli (gender) -ulottuvuuden ansiosta. Enloen (1999) ohella esimerkiksi Weber (mm. 2005) on tutkinut identiteetin rakentumista mm. elokuvakerronnassa ja todennut, että kerronta usein pönkittää perinteistä, heteronormatiivista maailmankuvaa jättäen vähemmistöt kansallisessa ja kansainvälisessä kerronnassa marginaaliin.

⁵ Esimerkiksi ihmisoikeuksien julistus ja sitä seuranneet sopimukset ovat keskeisinä kansainvälisen oikeuden rajapyykkejä. Nämä merkkipaalat on saavutettu kansainväliselle politiikalle tyypillisillä keinoilla: neuvottelemalla, sopimalla ja pääsemällä yhteisymmärrykseen globaalilla tasolla. Kansainvälisen politiikan ja oikeuden suhteesta lisää esim. (Barker 2000).

näkökulmasta tässä työssä käytetään muun muassa Douglas Sandersin⁶ (2006) yhteenve-toa vähemmistöoikeuksien kehityksestä sekä YK:n ihmisoikeuskomitean jäsenen Michael O’Flahertyn ja aktivisti John Fisherin (2008, 207–248) artikkelia Yogyakartan periaatteis-ta.

Suomessa seksuaalivähemmistön ihmisoikeuksia on tutkittu kansainvälisessä poli-tiikassa ainakin Katri-Maija Karvosen (2008) pro gradu -tutkielmassa vuonna 2008. Myös tämän pro gradun tekijä on käsitellyt vähemmistöjä muistinpoliittisesta näkökul-masta kandityössään (Väisänen 2007), jolle tämä työ on jatkoa.

1.3. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen määritelmästä

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen nimeämisestä sekä seksuaalisen suuntau-tumisen ja sukupuoli-identiteetin määrittelemisestä muodostuu aineiston ymmärtämisen ja käsittelyn keskeinen avaintema, siksi lyhyt peruskäsitteiden avaaminen on tarpeen.

Seksuaalisuus ja sukupuolisuus kulkevat käsi kädessä, vaikka ne ovatkin toisis-taan riippumattomia asioita. Niiden koko kirjo on luonnollinen ja keskeinen osa ihmisen persoonaa ja niiden rooli, ilmentäminen ja merkitys voivat muuttua samoin kuin ihminen kehittyä ja muuttuu muutoinkin kasvaessaan ja ikääntyessään. Suhtautuminen seksuaali-seen ja sukupuoliseen moninaisuuteen on vaihdellut riippuen historiallisesta kontekstista (ks. 1.3.2.). Donnelly pitää seksuaalista suuntautumista ja sukupuoli-identiteettiä samalla tavalla sosiaalisesti rakentuneina identiteettitekijöinä kuin mikä tahansa persoonan tai identiteetin ominaisuutta. Hän käyttää määritelmää *sexual minorities* viitatessaan sekä *seksuaali- että sukupuolivähemmistöihin*. Donnellystä englannin sana *sexual* voidaan katsoa tarkoittavan sekä seksuaalista että sukupuolista.⁷ (Donnelly 2003, 236.) Myös Ih-misoikeusvaltuutetun toimistossa työskentelevän asiantuntijaneuvonantajan⁸ Pierre Sobin mukaan YK:ssa ollaan taipumassa käyttämään tätä määritelmää (Sob 2008.) YK:n ihmis-oikeusasiantuntijoiden lanseeraama *Yogyakartan periaatteet*⁹ (ks. tarkemmin 1.5.2.) on

⁶ Sandersia pidetään ensimmäisenä avoimesti homoseksuaalina, joka on pitänyt puheen yhdessä YK:n toimielimistä (Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities) seksuaalivähemmistöjen tilanteesta vuonna 1992 (Sanders 1994).

⁷ Kriitikoiden mukaan sukupuoli-identiteetti ei tule kuitenkaan riittävästi näkyväksi tässä käsitteessä. Donnelly on käyttänyt myöhemmin myös muita käsitteellisiä määritelmiä vähemmistöistä.

⁸ Adviser for Women’s Rights and Gender Unit (yksiköstä tarkemmin ks. 1.7).

⁹ Tässä työssä käytetään avainkäsitteiden ja -sanojen **lihavoitua**, jotta lukijan on helppo löytää kyseinen kohta uudel-leen esimerkiksi aineistoa käsiteltäessä. Lisäksi keskeisiä tekstiosia on *kursivoitu*.

ihmisoikeuslainsäädäntöön perustuva asiakirja, jossa on ensimmäistä kertaa määritelty käsitteinä *seksuaalinen suuntautuminen* ja *sukupuoli-identiteetti*. Nämä käsitteet pyrkivät yhdenmukaistamaan sitä laajaa ja usein harhaanjohtavaakin nimitysten määrää, joita on sovellettu vähemmistökysymyksen yhteydessä. (O’Flaherty 2007, 1–2; O’Flaherty & Fisher 2008, 231–232.)

Seksuaalisella suuntautumisella tarkoitetaan ihmisen emotionaalista ja seksuaalista kiinnostusta ja hänen tuntemaansa vetoa toista kohtaan riippumatta toisen sukupuoli-identiteetistä (Yogyakarta Principles 2006–2007). Heteronormatiivisuudessa¹⁰ oletetaan, että heteroseksuaalit muodostavat *seksuaalienemmistön* kun taas samaa sukupuolta kohtaan vetoa kokevat homo- ja biseksuaalit muodostaisivat *seksuaalivähemmistön*. On syytä korostaa, että homoseksuaalisuus käsittää myös lesboidentiteetin¹¹. Seksuaalista suuntautumisen vanhahtava, vaikkakin suomalaisissa lakiteksteissä käytetty nimitys on *sukupuolinen suuntautuminen*, joka aiheuttaa tarpeetonta sekaannusta selkeämmän käsitteen *seksuaalinen suuntautuminen* kanssa. (Lehtonen 2006, 19–50; Jokela 2008.)

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön käsitystä ja kokemusta omasta sukupuolesta, joka ei välttämättä vastaa sitä sukupuolta, johon henkilön katsotaan biologisesti syntyneen. Yleinen sosiaalisesti rakentunut käsitys on, että sukupuolia olisi vain kaksi; esimerkiksi Suomen lainsäädäntö määrittelee jokaisen heti syntymän jälkeen joko mieheksi tai naiseksi. Tämä jako jättää osan ihmisistä sukupuolimäärittelyn ulkopuolelle, sillä pelkät ulkoiset tai anatomiset tekijät eivät yksin määrittele sukupuolta (Lehtonen 2006, 19–50). Tärkein sukupuolen määrittäjä on henkilön oma kokemus sukupuolesta. Toivotun sukupuolen ilmaisemiseen voi liittyä vapaaehtoisia lääketieteellisiä toimenpiteitä tai sukupuolisten tunnusmerkkien muuntamista pukeutumalla tai maneereilla. (Yogyakarta Principles 2006–2007.) Sukupuolista moninaisuutta on aina ollut. Muun muassa Roscoen mukaan yli 150 vanhassa intiaaniheimossa saatettiin tunnistaa useamman kuin kahden sukupuolisuuden ilmentymää (Roscoe 1991, 3–320.) *Intersukupuolisen* ihmisen synnynnäiset fyysiset tekijät eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen. Esimerkiksi

¹⁰ Heteronormatiivisuuden mukaan maailmassa on vain kahdenlaisia ihmisiä – naisia ja miehiä – ja ettei ihminen voi olla molempia yhtä aikaa. Tähän ajattelutapaan sisältyy oletus kaikkien heteroseksuaalisuudesta. Muunlaisten seksuaalisuuksien tai sukupuolten olemassaolo kielletään, tai niitä pidetään heteroseksuaalisuutta ja kaksinapaista sukupuolijärjestystä huonompina (Seta 2004).

¹¹ Jaottelu hetero-, homo- ja biseksuaaleihin voi olla tarpeeton, sillä se voi rajata identiteetin mahdollisuutta rakentua ja muuttua. Esimerkiksi Yogyakartan periaatteissa ei tällaista jaottelua tehdä. Jaottelu nousee kuitenkin aineistosta esiin.

Suomessa syntyy vuosittain noin 20 intersukupuolista vauvaa. Aina intersukupuolisuutta ei huomata lapsen synnyttyä, vaan tämä ominaisuus voi ilmetä vasta murrosiässä. Intersukupuolisella¹² tulisi olla oikeus vaikuttaa omaan sukupuoli-identiteettiinsä. Useimmissa yhteiskunnissa vallalla oleva sosiaalisesti ja historiallisesti rakennettu tarve määritellä yksilö kapeasti vain mieheksi tai naiseksi ei riitä perusteluksi tiettyyn sukupuolimuottiin pakottamiselle. Myös *transsukupuoliset* ja *transgender-ihmiset* (lyhyesti transihmiset) rikkovat perinteistä sukupuolen jakoa mieheen ja naiseen. Ihminen voi tuntea, että hän on syntynyt väärään sukupuoleen ja haluta korjata oman ulkoisen sukupuolensa vastaamaan omaa sisäistä kokemustaan omasta sukupuolestaan. Joissakin maissa transsukupuolisesta (vanha nimitys transseksuaalinen) ihmisestä voi tulla oikeudellisesti mies tai nainen, niin halutessaan. Transgender-ihminen puolestaan ei välttämättä koe kehonsa muuttamista tarpeelliseksi voidakseen toteuttaa sukupuoli-identiteettiään (Lehtonen 2006, 19–50; Jokela 2008). On keskeistä painottaa, että *vain henkilö itse voi määrittää oman suuntautumisen ja identiteettinsä*.

Tutkimusaineistossa käytetään kirjainlyhennettä *HLBTI*, joka tulee sanoista homo, lesbo, biseksuaali, transsukupuolinen ja intersukupuolinen¹³. Joissain yhteyksissä kirjainlyhenteen lopussa näkee vielä Q-kirjaimen (HLBTIQ), jolla viitataan oman identiteetin kyseenalaistamiseen tai hakemiseen (Questioning, Queer). Tässä työssä käytetään koko nimen *seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt* rinnalla lyhennettä *vähemmistöt*.

1.3.1. Ihmisoikeusnormin kattavuudesta maailmassa ja vähemmistöjen määrästä

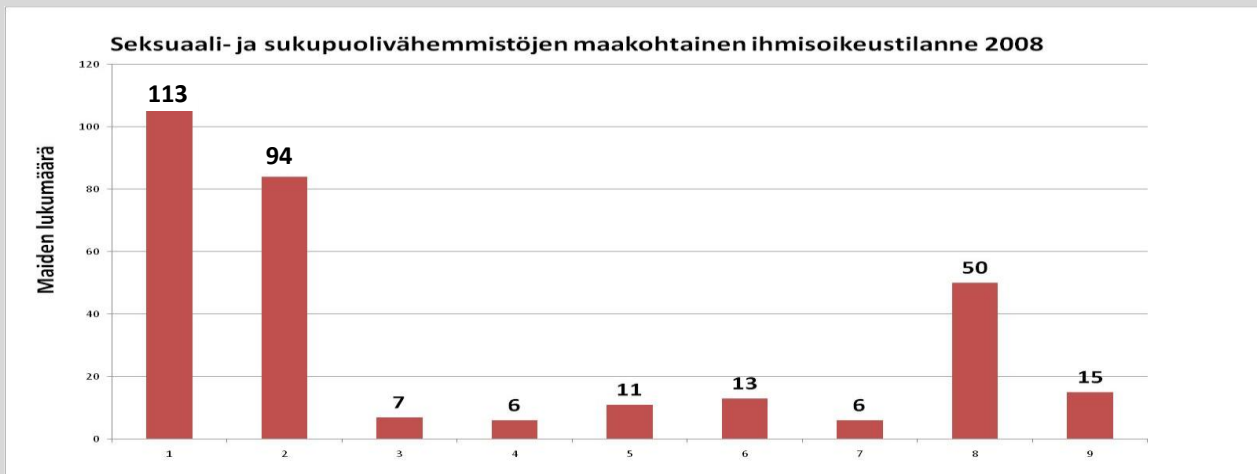
Daniel Ottosson (2008,1–10) on tehnyt selvityksen ILGA:lle (International Lesbian and Gay Association) vähemmistöjen globaalista ihmisoikeustilanteesta. Selvitys osoittaa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt elävät hyvin erilaisissa todellisuuksissa eri puolilla maailmaa. Ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja siten myös ihmisoikeusnormin rakentumisvaihe vaihtelevat suuresti: joissakin maassa vähemmistöillä voi olla samat oikeudet kuin seksuaali- ja sukupuolienemmistöillä (esimerkiksi Etelä-Afrikassa ja Alan-komaissa). Toisissa maissa taas vähemmistöjen edustaja voi saada kuolemantuomion suuntautumisen tai identiteettinsä toteuttamisen vuoksi (kuten Sudanissa ja Iranissa). Seuraavalla sivulla on Ottossonin selvityksen pohjalta tehty taulukko 1.

¹² historiallinen nimitys hermafrodiitti (esim. Foucault 1980).

¹³ GLBTI **H**omosexual = **G**ay, **L**esbian, **B**isexual, **T**ransgendered/Transsexual, **I**ntersexual

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt joutuvat kohtaamaan jonkinasteista syrjintää kaikissa yhteiskunnissa ja kaikilla elämän alueilla. Yli 80 maissa rakastuminen oman sukupuolensa edustajaan, seksuaalinen kanssakäyminen samaa sukupuolta olevan kanssa tai vakiintuneista miehen ja naisen sukupuolirooleista erottuminen katsotaan rangaistavaksi teoksi (Donnelly 2003, 229–230; Ottosson 2008,1–10). O’Flahertyn mukaan vähemmistöt joutuvat kidutuksen, laittomien teloituksien, kuolemantuomioiden, viharikoksien, virkavallan pahoinpitelyn ja uhkailun tai muun väkivallan kohteiksi ympäri maailmaa. He eivät myöskään nauti saamaa oikeudellista suojaa kuin muut kansalaiset (O’Flaherty 2007, 1–2). Lisäksi Donnelly luettelee vähemmistöjen yhteiskunnallisen syrjinnän muodoiksi epätasa-arvoisuuden omaisuuteen ja työhön liittyvissä oikeuksissa, kokoontumis- ja sananvapauksien ja yksityisyyden suojan puuttumisen sekä eriarvoisuuden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden osalta. Keskeisiä eroja muuhun väestöön nähden löytyy myös oikeuksissa muodostaa parisuhde tai perustaa perhe ja hankkia lapsia. (Donnelly 2003, 229–233.)

Taulukko 1.

Taulukon selitykset:

1. Maiden lukumäärä (113), joissa sallitaan samaa sukupuolta olevien suhteet
2. Maiden lukumäärä (94), joissa kielletään samaa sukupuolta olevien suhteet
3. Maiden lukumäärä (7), joissa samaa sukupuolta olevien seksisuhteesta voi saada kuoleman tuomion (Iran, Mauritania, Saudi-Arabia, Sudan, Yhdistyneet Arabiemiirikunnat, Jemen ja Nigeria)
4. Maiden lukumäärä (6), joissa sallitaan samaa sukupuolta olevien avioliitot
5. Maiden lukumäärä (11), joissa sallitaan samaa sukupuolta olevien rekisteröidyt parisuhteet
6. Maiden lukumäärä (13), joissa sallitaan samaa sukupuolta oleville pareille adoptio-oikeuden
7. Maiden lukumäärä (6), joissa sukupuoli-identiteetti on syrjintäsuoja työpaikoilla
8. Maiden lukumäärä (50), joissa seksuaalinen suuntautuminen on syrjintäsuoja työpaikoilla
9. Maiden lukumäärä (15), joissa sukupuolenkorjausleikkauksen läpikäynyt voi muuttaa viralliset asiakirjansa uuden sukupuolen mukaisiksi niin halutessaan

doton arvioida tarkasti, sillä *suuntautuminen tai identiteetin ilmentäminen tulevat näkyviksi vasta henkilön itsensä niin halutessa*. Kuitenkin Lehtonen arvioi, että esimerkiksi Suomessa vähemmistöihin lukeutuvia on noin 5–15 prosenttia väestöstä (Lehtonen 2006, 19–50; 2007). Riippuen maasta vähemmistöihin voi kuulua virallisesti 0 prosenttia, kuten Iranissa on väitetty olevan (New York Times 2007) tai 13 prosenttia, kuten tilastot osoittivat 2000-luvun alussa Alankomaiden osalta (Kontula 2004, 213–222). Varovaisimmankin arvion mukaan vähemmistöihin kuuluu maailmanlaajuisesti *satoja miljoonia* riippumatta iästä, etnisistä, uskonnollista, kulttuurisesta, poliittisesta tai sosiaalista taustasta. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt tulevat todennäköisesti yhä näkyvämmiin esiin tulevaisuudessa yleisen tietoisuuden ja hyväksynnän edetessä globaalisti. On syytä huomioda, että syrjintä voi kohdistua myös henkilöihin, jotka määrittelevät itsensä heteroseksuaaleiksi ja perinteisesti itsensä miehiksi tai naisiksi kokeviin ihmisiin, jos heidän otaksutaan kuuluvan vähemmistöihin.

1.3.2 Vähemmistöjen globaali toiseus YK:n raporttien valossa

Julie Marion (2007) on koonnut kansainväliselle asianajajien järjestölle (International Commission of Jurists) yhteenvedon YK-raporteista, joissa kerrotaan vähemmistöjen kokemasta syrjinnästä eri puolilla maailmaa. YK-raporteista nousee kuva vähemmistöistä totaalisina tai *globaaleina toisina*¹⁴. Raporteissa puhutaan vähemmistöihin kohdistuvista ”*sosiaalisista puhdistuksista*”, joiden avulla valtiot yrittävät poistaa ”*seksuaalisesti ja sukupuolisesti säädyttömän, perverssin ja kieroutuneen käytöksen tartuttamisen ja levittämisen*” yhteiskunnasta. Tällainen käyttäytyminen loukkaa muiden käsitystä ihmisyydestä ja rikkoo uskovaisten ihmisoikeuksia vastaan. Raporttien mukaan vähemmistöjen on katsottu olevan ”*yhteiskunnallisesti ei-toivottuja*” ja ”*erityisen haavoittuva*” ihmisryhmä, joiden ”*sosiaalista leimautumista*” lisää heidän oman perheensä kieltäytyminen hyväksymästä uhrin taipumusta. He altistuvat esimerkiksi viharikoksille, laillisille ja laittomille teloituksille, sillä he eivät ”*suostu mukautumaan sosiaalisesti rakentuneisiin seksuaali- ja sukupuoli-odotuksiin*”. He vaikenivat väärinkäytöksistä julkisen häpeän pelossa. Raportin lainauksen mukaan ”*heidän kuuluisi pysyä kaapissa tai hakea turvapaikkaa*

¹⁴ Määritelmä kandidaatin tutkielmassa (Väisänen 2007): Globaali toiseus merkitsee kaikissa sivilisaatioissa sosiaalisen yhteisön hylkäämää ja ulkopuolelleen työntämää yhteiskunnallista hylkiötä, joka tuottaa häpeää niin omaisilleen kuin muillekin ihmisille ympärillään (vrt. totaalinen toiseus, jota käyt. kandidaatin tutkielmassa natsi-Saksan kontekstissa).

toisesta maasta”. Vähemmistöt kohtaavat usein syrjintää ja ennakkoluuloihin ja stereotyyppioihin pohjautuvaa kohtelua hakiessaan oikeutta kotimaansa oikeusjärjestelmistä ja heidän kokemansa kohtelu usein altistaa heidät hyväksikäytölle ja monille psykososiaalisille ongelmille. (Marion 2007, 54–151.) Yksi Marionin viittaamista YK-raporteista (Rodley 2006) on suomennettu tätä työtä varten. Se löytyy tämän työn liitteenä (liite 1).

Kaikki merkittävät sivilisaatiot ovat jossain historiansa vaiheessa kohdelleet jotain kansanosaa ulkopuolisina tai toisina. Yksilön ihmisarvo voidaan kyseenalaistaa epäinhimillistämällä henkilö yhteiskunnan silmissä. Yleensä tämä tapahtuu sulkemalla yksilö yhteisön ulkopuolelle. Tällöin hänestä rakennetaan *toinen*, jotta häneltä voidaan riistää ihmisoikeudet (Donnelly 2003, 26, 41). Vähemmistöjä on historian saatossa pidetty rikollisina ja/tai sairaina. Esimerkiksi Maailman terveysjärjestö (WHO) poisti homoseksuaalisuuden kansainvälisestä tautiluokituksesta (ICD-10) vasta vuonna 1992 (A/56/156, 7).

Vähemmistöt on helppo nähdä seksuaali- ja sukupuoliennemmistön täydellisenä vastakohtana, joka kyseenalaistaa 'normaalin' tavan olla ihminen ja yhteiskunnan jäsen. Tällainen käyttäytymisen ero saattaa antaa luvan vihata (permission-to-hate) ”luonnottoman perversseinä pidettyjä epäihmisiä”. Donnellyn liberaali lähtökohta on, että näyttäytyipä *toinen* miten vastenmieliseltä tahansa, täytyy valtion turvata myös perinteisesti ei-toivotun kansalaisten tasavertainen ihmisarvo ja sosiaaliset mahdollisuudet. (Donnelly 1999b, 93–110; 2003, 45, 224–241.)

1.4. Vähemmistöjen ihmisoikeuksien määrittelyn haasteista YK:ssa

”Mikä katsotaan ihmisoikeudeksi yhdessä yhteiskunnassa, voidaan katsoa sopimattomaksi toisen kansan keskuudessa, tai saman yhteiskunnan tai kansan keskuudessa eri historiallisena aikakautena¹⁵” (Morsink 1999, IX).

Yllä olevaan Johannes Morsinkin lainaukseen kiteytyy se haaste, joka ihmisoikeuksien julistustekstiä muotoileva vasta perustettu ihmisoikeustoimikunta kohtasi vuonna 1947. Sama haaste pätee myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusnormin rakentumiseen 2000-luvulla.

YK:n muodostaman kansainvälisen yhteisön (vrt. international society¹⁶, esim. Seppä 2008, 8) on yhteisesti sovittava ihmisoikeuksien tulkinnasta voidakseen puhua

¹⁵ “What is held to be a human right in one society may be regarded as anti-social by another people, or by the same people in a different period of their history” (Morsink 1999, IX).

yleismaailmallisista ja vallitsevaan tilanteeseen soveltuvista normeista eli yleisesti hyväksytyistä käsityksistä ihmisoikeuksien sisältämisestä säännöistä ja arvoista. Yhdessä sovittujen ihmisoikeusnormien tulisi toimia työkaluna, joka edistää kaikkien ihmisten oikeuksia maailmassa seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä riippumatta ja rakentaa yhdenvertaista – sananmukaisesti parempaa – maailmaa kaikille.

YK:n ihmisoikeussopimukset ovat erikoislaatuisia kansainvälisiä sopimuksia, sillä ne luovat oikeuksia yksilöille, eivätkä sopimuksen varsinaisille osapuolille eli valtioille. Ihmisoikeudet ovat syntyneet käytännön sanelemasta velvoitteesta ihmiskuntaa kohtaan, joilla halutaan estää kansanmurhat ja valtiokoneistojen harjoittama kaikinainen väkivalta ketään yksilöä tai kansanryhmää vastaan. Voidaan sanoa, että ihmisoikeudet toimivat globaalisti yksilöiden poliittisena turvatakeena valtioiden omille kansalaisilleen asettamien uhkien edessä. Ihmisoikeuksien perimmäisenä filosofiana on taata ihmisarvon mukainen arvokas elämä, josta ei voi nauttia ilman näitä oikeuksia. Näin ollen ihmisoikeusloukkaukset kieltävät ihmisyyden. YK on keskeisin toimija kansainvälisten ihmisoikeuksien rakentumisessa. Ihmisoikeuksien turvaamista on esitetty yhdeksi YK:n kolmesta pilarista ja YK:n peruskirjan (1948) johdannossa vakuutetaan uskoa ihmisen perusoikeuksiin ja ”ihmisyyksilön arvoon ja merkitykseen”. Esimerkiksi turvallisuusneuvosto on huomioinut räikeiden ihmisoikeusloukkauksien vaikutuksen kansainväliseen turvallisuuteen. Siten ihmisoikeudet saattavat kansalaisten turvallisuuden ja koskemattomuuden kansainvälisten suhteiden ja päätöksenteon keskiöön. (Vincent 1990, 241–274; Donnelly 1993, 23; 2003, 61, 238; Dunne&Wheeler 2004, 9–23; Jones 1994, 1-11; Arat 2006, 416-417; Kouvo 2007, 251, 254; Forsythe 2007, 58–61; Koskenniemi 2006, 1–14; Kuusjärvi 1999, 30–40.)

Tämän työn perusajatuksena korostetaan ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta ja suvaitsevaisuutta tekemättä eroa seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin suhteen. Työssä tarkastellaan sitä problematiikkaa, joka vähemmistöjen ihmisoikeusnormin hyväksymiseen liittyy. Oikeuksien määrittelyyn sisältyy vähemmistöjen normatiivisen uudistumisen kannalta ainakin kaksi keskeistä paradoksia: 1) ihmisoikeusjulistuksen liberaali henki on tarkoitettu pysyväksi asioiden tilaksi, mutta tarkemmin ajatellen kansainväliset ihmisoikeusnormit nähdään sosiaalisesti rakentuneina käsityksi-

¹⁶ Määrittely pohjautuu useille keskeisille kansainvälisen politiikan oppi-isille ja -uudistajille kuten Hedley Bull, Martin Wrich, R. J. Vincent ja Tim Dunne. On keskeistä huomata, että kansainvälisen politiikan kontekstissa kansainvälinen yhteisö (international society) on painoarvoltaan eri asia kuin usein arkikielessä käytetty kansainvälinen yhteisö (international community) (Seppä 2008, 8–9).

nä elämästä ja ihmisarvosta, joiden tulee muuttua ja vastata kulloisenkin ihmisoikeustilanteen tarpeita. Näkökulmasta riippuen voidaan siis vedota joko ihmisoikeuksien muuttumattomuuteen tai niiden alati täsmentyvään luonteeseen. Toinen vähemmistöjen ihmisoikeusnormien rakentumisen valossa keskeinen paradoksi liittyy siihen, 2) *ketkä määrittää ihmiseksi*, eli keitä nykyiset ihmisoikeudet koskevat. Tässä työssä käytetyn yleismaailmallisen ihmisoikeusajattelun mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat ihmisiä siinä missä muutkin yksilöt, joten he kuuluvat automaattisesti täyden ihmisoikeussuojan piiriin. Näin ajateltuna vähemmistöjen ihmisoikeusnormi olisi jo olemassa ja sen merkitystä tulisi vain korostaa ja tehdä tunnetuksi. Toisaalta taas yleismaailmallisen ihmisoikeusajattelun haastavan kulttuurirelativistisen näkemyksen mukaan vähemmistöjä ei ole suoraan mainittu alkuperäisissä ihmisoikeussopimuksissa, eikä heitä siksi voi katsoa ihmisiksi, joilla olisi oikeusturva. Tästä syystä *vähemmistöjen oikeuksien edistämisen kannalta keskeisin haaste on tunnistaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt 'ihmisolennoiksi', joilla on yhtäläiset ihmisoikeudet samoin kuin kaikilla muillakin ihmisillä*. Tämä ihmisoikeuskysymys tuo puhtaimmillaan esiin sen ristiriidan, jossa kohtaavat muodollisesti pätevät oikeudelliset perustelut ihmisoikeuksien edistämisestä ja sosiaalisesti eri kulttuureissa vahvoiksi rakentuneet käsitykset, siitä mitä ihmisenä oleminen on. Siten kulttuurirelativisteista retorinen puhe vähemmistöjen ihmisoikeusnormista on vain länsimaisen turmeluneisuuden huipentuma, jonka voi jättää omaan arvoonsa. Näihin teemoihin keskitytään teoriaosassa tarkemmin ihmisoikeuksia määrittävien käsitteiden kautta (ks. 2.3.).

Ihmisoikeuksien merkitys, sisältö ja toteuttamisen tapa riippuvat niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla *politiikan normatiivisista ihanteista*, joiden mukaan oikeuksien sisältö määritetään. Juuri tässä piilee kansainvälien oikeuden ja kansainvälisen politiikan usein hiuksen hienolta näytävä ero; poliittisesti muotoillaan se, mitä valtiot yritetään saada oikeuden nimissä tekemään. Voidaan sanoa, että ihmisoikeudet ovat vaatimuksia, jolla vedetään politiikan rajalinjoja. Koskenniemen mukaan ”se, jolla on toimivalta sanoa, mitä ihmisoikeudet ovat, on voittanut poliittisen kamppailun”. Siksi poliittisille toimijoille on keskeistä saada itselleen merkittävät arvot kuvatuiksi ihmisoikeuksina, joiden perustella ihmisoikeuksien sisältö ja toisistaan riippuvainen hierarkia muotoillaan (Koskenniemi 2006, 4,11–12). *Ihmisoikeusnormit ovat siis poliittisen päätöksenteon tulosta, jossa pyritään saamaan sopimuksissa määritetyt oikeudelliset säädökset ja yhteis-*

kunnissa valitsevat sosiaaliset käsitykset ja käytännöt tasapainoon, vastaamaan toisiaan. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusnormia rakennettaessa törmätään juuri tähän kompastuskiveen: miten saadaan oikeudellisesti itsestään selvältä näyttävä oikeusperiaate vastaamaan sitä normatiivista käsitystä, joka valitsee sosiaalisesti rakentuneissa yhteisöissä, yhteiskunnissa ja kulttuureissa.

Saamastaan kulttuuri relativistisesta kritiikistä huolimatta ihmisoikeusjulistuksen ja -sopimusten tavoitteet on yleismaailmallisesti laajimmin hyväksytty globaali arvopohja. YK:n ihmisoikeusnormeista on muodostunut kansainvälinen ihmisyyden kieli, jonka normatiivisilla sanavalinnoilla ja retorilla muotoiluilla on vaikutusta maailmaan, jota koko ajan konstruoidaan monenkeskisissä vuorovaikutussuhteissa. (Brown 2000, 32; Donnelly 1999, 79; Forsythe 2007, 58; Alves 2000, 478–483; Arat 2006, 416–417.) Vuoteen 2006 mennessä 168 maata eli 86 prosenttia YK:n jäsenistä olivat ratifioineet keskeisimmät ihmisoikeussopimukset (Donnelly 2003, 129; 2007, 288.) Siten ihmisoikeuksien normatiivisella sisällöllä on paljon retorista vaikutusta kansainvälisissä suhteissa. Rissen, Richardsin ja Gellenyn mielestä ihmisoikeusnormit eivät pelkästään pyri suojelemaan kansalaisia maiden harjoittamalta mielivallalta, vaan niiden noudattaminen määrittelee enenemässä määrin liberaalin, demokraattisen ja ”sivistyneen yhteiskunnan” nykymaailmassa. (Risse 2000, 5; Richards&Gelleny 2007, 505–523.) Mutuan (2007, 557) mukaan ihmisoikeuskielen pyrkimyksenä on todeta mahdollisimman täsmällisesti ja tyhjentävästi ne oikeudelliset ihanteet ja arvot, joihin jäsenmaat vapaaehtoisesti sitoutuvat. Voidaankin sanoa, että ihmisoikeusnormien määrittely on valtioiden ja muiden YK-toimijoiden, kuten virkamiesten ja kansalaisjärjestöjen, välistä taistelua kielen merkityksistä ja selityksistä, sillä juuri sanat velvoittavat toimimaan tietyllä tavalla.

Seuraavassa perehdytään ihmisoikeusjulistuksen syntyvaiheisiin, julistustekstin pohjalta muotoutuneisiin ihmisoikeussopimuksiin ja *Yogyakartan periaatteisiin*, joissa vahvistetaan juridisesti vähemmistöjen kansainvälisten ihmisoikeuksien olemassaolo. Lisäksi aineiston analyysin kannalta on tarpeen esitellä YK:n keskeisimpiä ihmisoikeus-toimielimiä ja niissä tehtyjä vähemmistöjä koskettavia linjauksia. Tässä työssä etenkin ihmisoikeusvaltuutetun toimiston asema ja merkitys YK-toimijana on oleellista avata.

1.5. YK:n ihmisoikeusjulistuksen ja ihmisoikeushallintajärjestelmän synty

Kansainvälinen yhteisö (vrt. 1.4.) havahtui tarpeeseen kunnioittaa kaikkien ihmisten ihmisarvoa ja loukkaamattomuutta toisen maailmansodan päätyttyä. Tällöin ensi kertaa yksittäistä valtiota, Saksaa, pidettiin syllisenä omiin kansalaisiinsa kohdistuneeseen kansanmurhaan ja mielivaltaan. Holokausti toimi katalysaattorina, joka teki ihmisoikeuksien kunnioittamisesta kansainvälisen ihanteen. Aika oli otollinen, koska hirmutekojen seuraukset todistanut maailma näytti monien mielestä yhtenäisemmältä kuin koskaan aikaisemmin. Pian sodan päätyttyä Kansainliiton työn jatkajaksi perustettu YK otti kantaa ihmisoikeuksien merkitykseen jo peruskirjassaan¹⁷ (1945), mutta kautta aikojen keskeisimmäksi ihmisoikeusdokumentiksi muodostui yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus¹⁸ (1948), jossa kiinnitettiin ensimmäistä kertaa huomiota siihen, miten valtiot saivat kohdella kansalaisiaan. Julistuksessa listataan ne arvot, joiden mukaisesti valtiot eivät voi kääntyä mitään ihmisryhmää vastaan ja ryhtyä laillisesti tuhoamaan syystä tai toisesta vainottuja kansalaisiaan. Normien oli tarkoitus turvata *kaikille* ihmisille ihmisarvo vain siksi, että tämä on ihminen riippumatta mistään muusta tekijästä. Täten pelkän ihmiseksi syntymisen piti taata täydet ihmisoikeudet kaikille ihmisille. (Donnelly 1997, 6-7; 1999, 72-73, 80; 1999b, 93; Dunne&Wheeler 1999, 1; Wallin 2005, 25; Väisänen 2007.)

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus laadittiin vuosina 1947-1948 YK:n *talous- ja sosiaalineuvoston* (ECOSOC) asettamassa *ihmisoikeustoimikunnassa* (Commission on Human Rights). Julistustekstin muotoilu edellytti kaksi vuotta kestänyttä neuvotteluprosessia, jossa eri maiden ja kansalaisjärjestöjen edustajat vaikuttivat 30 artiklan sanavalintoihin ja muotoiluun. Julistustekstistä tehtiin useita luonnoksia. Lopullinen versio on kompromissi, jonka jokainen painotus oli tarkkaan harkittu¹⁹. Vuonna 1948 julistus äänestettiin voimaan äänin 48-0²⁰ YK:n yleiskokouksessa. Julistukseen jäivät ihmis-

¹⁷ mm. YK:n peruskirjan (1945) artikkelissa 68 edellytetään, YK:lla on ihmisoikeuksiin eroistunut toimielin

¹⁸ Tästä lähin ihmisoikeusjulistus

¹⁹ Esimerkkeinä kulttuuri relativistisista näkemyseroista voidaan mainita, että Saudi-Arabian edustajat halusivat julistuksesta sanamuodon, joka ei korostaisi mahdollisuutta uskonnon vaihtamiseen ihmisten perusoikeutena. Lopullisessa tekstissä tyydyttiin puhumaan pelkästä uskon ja ajatuksen vapaudesta, joka vain tulkinnan tasolla sisältää ajatuksen uskonnon vaihtamisesta. Samoin Etelä-Afrikka pyrki vaikuttamaan julistuksen muotoiluun siten, että maan harjoittama apartheid-politiikka näyttäytyisi perustellulta. Julistuksessa tuomitaan syrjintä selkeästi, mutta Etelä-Afrikka uskoi voivansa tulkita julistusta siten, että ”vähemmän kehittyneen kansan osan” saattoi sijoittaa omille rajatuille asuinalueilleen (Morsink 1999, 1-73).

²⁰ kahdeksan maata jätti äänestämättä, muun muassa Neuvostoliitto, Etelä-Afrikka ja Saudi-Arabia (Donnelly 2003, 22, Morsink 1999, 18-22)

oikeuksien keskeisimmät ydinkohdat, joista toimikunnan jäsenet pystyivät olemaan lähes yhtä mieltä. (Morsink 1999, 1–22; Donnelly 2003, 22; Lauren 2007, 307–330.) Voidaan sanoa, että ihmisoikeusjulistuksen synty on perustavanlaatuinen esimerkki poliittisesta tahdosta ja ennen kaikkea ihmishormin rakentumisesta globaalilla tasolla. Ihmisoikeusjulistuksen suomennos on tämän työn liitteenä (liite 2).

Donnelly toteaa vuonna 2008 ILGA:n konferenssissa pitämässään puheessa:

“Yleismaailmallisen julistuksen luonnostelijat eivät – kuten eivät myöskään sopimustenkaan muotoilijat – nähneet ongelmaa syrjiessään seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt eivät olleet osa niitä ”kaikkia”, joille ihmisoikeusjulistuksessa määritellyt oikeudet kuuluivat”²¹ (Donnelly 2008).

Omaa aikaansa vasten on ymmärrettävää, että vähemmistöjen oikeudet eivät nousseet esiin ihmisoikeusjulistuksen muotoilussa, vaikka vähemmistöt olivat muiden ihmisryhmien tavoin holokaustin uhreja. Foucault’n mukaan toisen maailmansodan jälkeinen seksuaalisuutta koskeva lainsäädäntö unohtui muiden helpommin vääriksi koettujen hirmutekojen alle. Voidaan ajatella, että *yhteiskunnallinen valta ja laillistettu seksuaalisuuden kontrolli hyväksyttiin oikeutettuna syrjinnän muotona* (Foucault 1990, 150.) Tiedostetuista puutteistaan huolimatta Tuomioja katsoo, että yhtä tasa-arvoista ja laajasti ihmiskuntaa kattavaa julistusta ei olisi saatu nykypäivänä kokoon (Tuomioja 2007.)

Ihmisoikeusjulistuksen myöhemmän tulkinnan kannalta on tärkeää huomata, ettei vähemmistöjen oikeuksia myöskään yksiselitteisesti kielletä julistuksessa. Vähemmistökysymys jää korkeintaan avoimeksi, sillä julistustekstissä ei oteta aiheeseen suoraan kantaa. Retorisesti julistuksen henkeä voidaan siis lähteä rakentamaan suuntaan taikka toiseen tulkinnasta ja näkökulmasta riippuen. O’Flahertyn ja Fisherin mukaan esimerkiksi ihmisoikeusvaltuutetun toimistossa katsotaan, että ihmisoikeusjulistuksen ja -sopimusten tulkinta kattaa vähemmistöjen oikeudet (O’Flaherty&Fisher 2008, 232).

1.5.1 Ihmisoikeussopimukset

Julistuksella luotiin idealistinen normisto ihmisystävälliselle maailmankatsomukselle, johon haluttiin pyrkiä. Ihmisoikeusjulistus on maita moraalisesti velvoittava, mutta se ei ole oikeudellisesti sitova. Nykyisin ihmisoikeuksilla tarkoitetaan oikeuksia, jotka on turvattu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. (Donnelly 1999, 73, 80; 1999b, 93–

²¹ ”The drafters of the Universal Declaration - and of the Covenants too - saw no problem with discrimination on the basis of sexual orientation. Sexual and gender minorities were not part of the ”everyone” entitled to all the rights in the Universal Declaration” (Donnelly 2008).

110.) Julistuksen synnyttyä YK:n ihmisoikeustoimikunta alkoi valmistella kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimusta kylmänsodan ideologisesti arvolatautuneessa ilmapiirissä, jonka seurauksena sopimusprosessi kesti yli vuosikymmenen ajan. Ongelmaksi nousi esimerkiksi se, pitäisikö Neuvostoliitolle tärkeiden taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten etujen olla harmoniassa liberaalien arvojen, kuten puheen-, uskonnon-, lehdistön- ja yhdistymisvapauden kanssa²². Haasteita asettivat myös valtioiden itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, yleismaailmallisuuden kyseenalaistava kulttuurirelativismi sekä vasta itsenäistyneiden entisten siirtomaiden halu saavuttaa niin kutsuttuja kollektiivisia oikeuksia. Lopulta sopimuksen valmistelijat päätyivät tekemään kaksi sopimusta yhden sijasta. Molemmat sopimukset saatiin valmiiksi vasta vuonna 1966 ja ne tulivat voimaan vuonna 1976.²³ (Donnelly 2003, 62–67; Morsink 1999, 19–20; Kuusjärvi 1999, 30–40.)

YK:n ihmisoikeussopimuksia ovat *kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimus* (KP-sopimus 1966) ja *taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimus* (TSS-sopimus 1966). Sopimuksia täydentävät lisäpöytäkirjoineen yleissopimukset, joita ovat muun muassa *rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus* (CERD 1965), *kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus* (CEDAW 1979), *kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus* (CAT 1984) ja *lapsen oikeuksien sopimus* (CRC 1989)²⁴. Kunkin ihmisoikeussopimuksen toteutumista on perustettu valvomaan oma *komiteansa*²⁵ (treaty bodies), jotka ovat osa YK:n ihmisoikeuskoneistoa. Vähemmistökysymystä on käsitelty etenkin ihmisoikeuskomiteassa (ks. 1.6.), mutta myös muiden komiteoiden tekemissä raporteissa on otettu kantaa vähemmistöjen tilanteeseen kunkin komitean toimialan näkö-

²² Morsinkin mielestä oli poikkeuksellista, että toisen maailmansodan voittoisaan demokraattiseen ideologiaan viitataan suoraan vain kerran 29. artiklassa. Demokratia-termien korostamattomuus kertoo kylmän sodan suurvaltaretoriikasta. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto eivät halunneet sitoa voimapolitiikkaansa liian rajatulla terminologialla, joka olisi mahdollisesti tuominut maiden toimet jatkossa (Morsink 1999, 1–73.)

²³ Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia kutsutaan positiivisiksi (ja/tai 1. sukupolven) oikeuksiksi ja taloudellisia, sosiaalisiksi ja kulttuurisia oikeuksia negatiivisiksi (ja/tai 2. sukupolven) oikeuksiksi. Jako viittaa sekä kylmän sodan aikaiseen poliittisiin oikeuksien painotuseroihin, jotka synnyttivät kaksi erillistä sopimista sekä ajatukseen ihmisen nauttimista vapausoikeuksista, että valtion (negatiivisista) velvoitteista turvata kansalaisen tarpeet. Nk. kollektiivisiin oikeuksiin (3. sukupolvi) kuuluvat kansojen itsemääräämisoikeus, etnisten ryhmien vapaus syrjinnästä ja oikeus kehitykseen (Arat 2006, 428–429; Kouvo 2007, 255; Donnelly 2003, 30–31; Kuusjärvi 1999, 30–40.) Jako on keinotekoinen.

²⁴ Vuonna 2008 ratifioimatta ovat sopimus ihmisten tahdonvastaisesta katoamisesta (Enforced Disappearance) ja sopimus vammaisten oikeuksista.

²⁵ Ihmisoikeuskomitea, taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien komitea, naisten oikeuksien komitea, lapsen oikeuksien komitea, kidutuksen vastainen komitea ja rotusyrjinnän vastainen komitea

kulmista muun muassa taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien komiteassa. (Marion 2007, 1–116; Donnelly 2007, 38.)

Ihmisoikeuksien julistus ja ihmisoikeussopimukset muodostavat yhdessä normi-kokonaisuuden, jota kutsutaan *kansainväliseksi ihmisoikeushallintajärjestelmäksi* (global human rights regime, Donnelly 2003, 129.) Uusien julistusten, sopimuksien ja normaatiivisten linjauksien syntyä säätelee YK:n jäsenmaiden poliittinen tahto. Toisin sanoen YK:n toimijoiden, niin YK:n virkamiesten, jäsenmaiden, kuin kansalaisjärjestöjenkin²⁶, yhteistoiminta määrittää ihmisoikeuksientulevaisuuden. (Lauren 2007, 345.)

1.5.2 Vähemmistöjen ihmisoikeuksien perusta: Yogyakartan periaatteet

Aineistossa vähemmistöjen oikeuksia puolustettaessa vedotaan *Yogyakartan periaatteisiin*. Kansainvälinen ihmisoikeuksien asiantuntijaryhmä on koonnut vuonna 2006 niin kutsutut Yogyakartan periaatteet (Yogyakarta Principles 2006–2007), joihin on koostettu ihmisoikeussopimuksien ja kansainvälisen oikeuden tulkinnan pohjalta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille taatut ihmisoikeudet. Asiantuntijaryhmään kuului muun muassa YK:n itsenäisiä erityistarkkailijoita ja entinen YK:n ihmisoikeusvaltuutettu Mary Robinson. Suomesta mukana oli YK:n erityisraportoiija Martin Scheinin. Listaan sisältyy 29 periaatetta. *Periaatteet noudattavat ihmisoikeusjulistuksen rakennetta, mutta niiden ei ole tarkoitus luoda uutta julistusta tai ihmisoikeussopimusta, vaan osoittaa, että vähemmistöjen oikeudet sisältyvät jo nyt olemassa olevaan oikeuskäytäntöön* (O’Flaherty&Fisher 2008, 207–248). Periaatekokoelma ei ole virallisesti YK:n tekemä tai hyväksymä, mutta sitä voidaan pitää vähemmistöjen ihmisoikeusnormien rakentumisen perustana, sillä periaatteet nojautuvat kokonaisuudessaan YK:ssa tehtyihin linjauksiin. Yogyakartan periaatteet ikään kuin tekevät näkyväksi sen mitä pitäisi olla itsestään selvää jo yleisen kansainvälisen oikeustulkinnan valossa.

Periaatteissa taataan, että kaikkiin seksuaalisiin suuntautumisiin ja sukupuoli-identiteetteihin kuuluvilla ihmisillä on täydet ihmisoikeudet²⁷. Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Kaikilla on oikeus tasavertaisuuteen ja syrjimättömyyteen, oikeus tunnustamiseen lain edessä, oikeus elämään, oikeus henki-

²⁶ Vähemmistöjen oikeuksia ajavilla kansainvälisillä kansalaisjärjestöillä (non-governmental organisations, NGO) on myönnetty puheoikeus YK:n joissakin toimielimissä. Esim. Fieldsin mukaan jo vuonna 1993 vähemmistöjen oikeuksia ajava ILGA sai ensimmäistä kertaa kansalaisjärjestönä tarkkailijajäsenyyden UNESCO:ssa (Fields 2003, 115).

²⁷ **Lukuun ottamatta oikeutta avioliittoon**, tästä lisää kappaleessa 4.2.1.

lökohtaiseen turvallisuuteen, yksityisyyteen, oikeus suojaan mielivaltaista vapaudenriistoa vastaan, oikeus puolueettomaan oikeuskäsittelyyn, inhimilliseen kohteluun pidätettynä, oikeus vapauteen kidutuksesta ja julmasta, epäinhimillisestä tai alentavasta kohtelusta tai rangaistuksesta, oikeus suojaan kaikenlaista riistoa ja ihmiskauppaa vastaan. Jokaisella on oikeus työhön, oikeus sosiaaliturvaan ja muuhun sosiaaliseen suojeluun ja riittävään elintasoon ja asumistasoon, oikeus koulutukseen sekä terveyden tasoon. Kaikille tulee varmistaa suojelu lääketieteellistä väärinkäyttöä vastaan. Kaikilla tulee olla oikeus mielihiteen ja sananvapauteen, oikeus rauhanomaiseen kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen sekä ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen. Kaikilla on oikeus liikkua vapaasti ja hakea turvapaikkaa. Jokaisella on oikeus perustaa perhe, osallistua julkiseen elämään ja muuhun sivistyselämään. Jokaisella on oikeus edistää ihmisoikeuksia ja jokainen on oikeutettu hyvityksiin ja kompensatioon, jos hänen oikeuksiaan on loukattu. Lisäksi periaatteissa todetaan, että ihmisoikeusrikkomuksista, jotka liittyvät seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin eivät saa jäädä rankaisematta. Periaatteiden julistusosa on suomennettu²⁸.

Yogyakartan periaatteet pyrkivät muuttamaan valtioihin ja yhteisöihin vaikiintuneita normikäsitteitä vähemmistöjen ihmisoikeuksista (Ahmed 2007, 10–11.) Periaatteille haetaan parhaillaan tukea YK:n sisällä eri ihmisoikeustoimielimissä. On syytä pistää merkille, että YK:ssa on voimakkaita reformipaineita. Maailman ja sen valtasuhteiden muuttuessa myös maailmanjärjestön tulee organisaationa pyrkiä paremmin vastaamaan kaikkia niitä haasteita, joita se joutuu globalisoituneessa maailmassa kohtaamaan. Esimerkiksi YK:n vuosituhatavoitteissa (MDG, Millennium Development Goals 2000) halutaan nostaa ihmisoikeuksien merkitystä YK:n toiminnassa. YK-reformi ja sen yhteydessä tehdyt ihmisoikeuspainotukset saattavat pitkällä tähtäimellä rakentaa koko YK-järjestelmää paremmin myös vähemmistönäkökulmaa huomioivaksi.

²⁸ Kiitän Olli Stålströmiä ja Elina Nikulaista siitä, että tarttuivat Yogyakartan periaatteiden suomentamisprosessiin melko lyhyellä varoajalla. Ilman kunnolla tehtyä suomennosta tämä työ olisi jäänyt torsioksi. Kiitän myös Elina Nikulaista muiden YK-dokumenttien suomentamisessa samastani merkittävästä avusta.

1.6. YK:n ihmisoikeuselimissä tehty työ vähemmistöjen oikeuksien edistämiseksi

Ihmisoikeuskomitea (Human Rights Committee) on antanut merkittävimmän alkusysäyksen vähemmistöjen ihmisoikeuksien myönteiselle tulkinnalle olemassa olevien ihmisoikeussopimuksien valossa. Komitea valvoo Kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimuksen toteutumista ja toimii YK:n yleiskokouksen²⁹ alaisuudessa. Komiteassa itsenäinen asiantuntijaryhmä käsittelee muun muassa maakohtaisia ihmisoikeusraportteja. Komitealla on mahdollisuus myös yksityishenkilöiden tekemien ihmisoikeusvalitusten tutkimiseen (Donnelly 2003, 133–135). Muodollinen käsittely ei kuitenkaan ole sitova, eikä maiden tarvitse noudattaa komitean antamia suosituksia. Komitean päätöksiä voidaan verrata pehmeään sääntelyyn (soft law), joka on joissain tapauksissa muuttanut ihmisoikeusnormeja ja niiden kautta on pystytty selkeyttämään ihmisoikeuskäytäntöjä. Jo 1990-luvun puolesta välistä komitea on ottanut kantaa puolesta ja vastaan vähemmistöjen oikeuksiin tulkitsemalla olemassa olevia sopimuksia. Esimerkiksi Yogyakartan periaatteissa on huomioitu komitean tekemät vähemmistölinjaukset – myös oikeuksien kaventamisen osalta. Scheininin mukaan ihmisoikeuskomitealla on neljä keskeistä ihmisoikeustapausta, joissa on linjattu vähemmistöjen oikeuksia: Hertzberg vastaan Suomi³⁰ (1984), Toonen vastaan Australia³¹ (1994), Joslin vastaan Uusi-Seelanti³² (2002), Young vastaan Australia³³ (Scheinin 2007.) Etenkin *Toonenin tapauksesta* on muodostunut keskeinen vähemmistöjen ihmisoikeuksia linjaava suositus (Donnelly 2003, 239). Tapauksen merkitykseen normien rakentumisessa perehdytään teoriaosassa ja aineiston analysoinnin yhteydessä 2.6.2. ja 4.5.1.

²⁹ Yleiskokous päättää kaikesta YK:n toiminnasta mukaan lukien ihmisoikeuksista. Tämän työn puitteissa ei ole tarvetta esitellä koko YK-järjestelmää edes ihmisoikeuksien osalta. Toimittaja Inka Leisma on koonnut Suomen YK-liitolle YK:n järjestelmää ja sen toimintaa esitelevän kattavan suomenkielisen yleisteoksen (Leisma 2009).

³⁰ Komitea katsoi, että Yleisradio saa rajata esittämäänsä aineistoa, jos se katsoo sen yllyttävän ”siveettömään käyttäytymiseen”. YLE oli sensuroinut homoseksuaalisuutta käsittelevän ohjelman homoseksuaalisuuteen yllyttävänä: Communication No. 61/1979: Finland, CCPR/C/15/D/61/1979, Leo R- Hertzberg, Uit Mansson, Astrid Nikula and Marko and Tuovi Putkonen, represented by SETA (Organization for Sexual Equality) v Finland, April 2, 1982.

³¹ Komitea katsoi, että KP-sopimuksen toisessa artiklassa käytetty sana *sex*, kattaa myös syrjinnän seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Samoin kuin *other status*-käsite. Vastaavasti valtion puuttuminen yksilön seksuaaliseen käyttäytymiseen rikkoo tämän oikeutta yksityisyyteen: Communication No. 488/1992: Australia, CCPR/C/50/D/488/1992, Nicholas Toonen v. Australia, April 4, 1994.

³² Komitea katsoi, että oikeus avioliittoon oi koskettaa vain eri sukupuolta olevia. Mm. Scheinin oli jättänyt päätöksestä eriävän kannan. Communication No. 902/1999: New Zealand, CCPR/C/75/D/902/1999, Ms. Juliet Joslin et al. v. New Zealand, July 30, 2002.

³³ Komitea katsoi, että samaa sukupuolta olevat avopuolisot olivat oikeutettuja vastaaviin eläke-etuihin kuin eri sukupuolta olevat avopuolisot: Communication No. 941/2000: Australia, CCPR/C/78/D/941/2000, Mr. Edward Young v. Australia, September 18, 2003

Ihmisoikeuksia valvovien elinten kokoonpano muuttui ratkaisevasti, kun YK:n *ihmisoikeusneuvosto* (Human Rights Council) perustettiin yleiskokouksen päätöslauselmalla (GA/10449) vuonna 2006. Ihmisoikeusneuvosto korvasi 60 vuotta toimineen YK:n ihmisoikeustoimikunnan (Commission on Human Rights). Toimikunta oli YK:n tärkein ihmisoikeusnormeja määrittävä elin (Donnelly 2003, 129). Neuvosto säilytti osan toimikunnan toimintamalleista, kuten *erityistarkkailijoiden*³⁴ (special rapporteur) erityistoimenpidejärjestelmän (Special Procedures), joka toimii yhteistyössä ihmisoikeusvaltuutetun toimiston kanssa sekä kansalaisjärjestöjen kuulemis- ja osallistumisoikeuden. Uutena käytäntönä on valtioiden ihmisoikeustilannetta kausittain yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu (Universal Periodic Review), jossa on jo huomioitu maakohtaisesti myös vähemmistöjen asema³⁵. Neuvosto on YK:n pysyvä ihmisoikeustyön keskus, joka raportoi toiminnastaan suoraan YK:n yleiskokoukselle, kun taas vanha toimikunta työskenteli YK:n talous- ja sosiaalineuvoston (ECOSOC) alaisuudessa. Ihmisoikeusneuvoston toiminnassa korostetaan YK-järjestelmän yhteistoimintaa hallitusten kanssa ihmisoikeuksien edistämiseksi. Kolmivuotiskausiksi valittavien 47 jäsenmaan tulee sitoutua yhteisiin tavoitteisiin. (Lauren 2007, 307–345; Rahmani-Ocora, 2006, 15–20; Sanders 2006, 32–36; O’Flaherty&Fisher 2008, 229–231.)

Korruptoituneesta maineestaan huolimatta vanha YK:n ihmisoikeustoimikunta oli tarjonnut näyttämön vähemmistöjen ihmisoikeuksien esimarssille 2000-luvun alussa. Esimerkiksi vuonna 2003 Brasilia yllätti koko maailman päätöslauselmaehdotuksellaan seksuaalivähemmistöjen oikeuksien puolesta (*Brasilian Resolution* 2003). Brasilia esitti julkilausuman uudelleen seuraavana vuonna, mutta myös tällöin lausuma äänestettiin nurin, eikä Brasilia enää uusinnut aloitetta vuonna 2005. Julkilausuman suomennos on liitteenä (liite 3). Brasilian tekemä aloite valoi toivoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistö-

³⁴ Erikoistarkkailijoiden rooli on ollut merkittävä vähemmistöjen oikeuksien ajamisessa YK:ssa jo ennen ihmisoikeusneuvoston perustamista. Donnelly korostaa erikoistarkkailijoiden maittain ja teemoittain jaettujen aihepiirien merkitystä globaalissa ihmisoikeuksien edistämisessä. Aihe-alueiden ansiosta ihmisoikeuksien voidaan tehokkaammin puuttua haavoittuvimpien ihmisryhmien ihmisoikeustilanteeseen (Donnelly 2003, 132; Sanders 2006, 32–36).

³⁵ Esim. Suomea koskevan määräaikaistarkastelun yhteydessä Seksuaalinen tasavertaisuus ry (Seta) arvioi kansalaisjärjestönä Suomen ihmisoikeustilannetta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta marraskuussa 2007. YK:n ihmisoikeusneuvosto arvioi Suomen tilanteen keväällä 2008. Seta nosti esiin esim. tietopohjan puutteen, josta johtuen mm. nuorten itsemurhariskeihin sekä väkivaltaan ja häirintään puuttuminen on vaillinaista eikä vähemmistöjen terveysriskejä tunneta, yhdenvertaisuuslain epäsymmetrisyys sen kohdellessa eri ryhmiä eri tavoin, perheoikeuksien puutteita, nuorten transihmisten hoitoon pääsyn vaikeuksia, intersukupuolisten lasten leikkaukset (Seta 2007).

jen oikeuksien vahvistumisen mahdollisuudesta. Se antoi ratkaisevan alkusysäyksen näkyvämmälle hallitusten ja kansalaisjärjestöjen YK-lobbaukselle oikeuksien puolesta.

Muitakin edistysaskeleita saavutettiin. Vuosina 2000–2005 toimikunta antanut useita päätöslausemia laittomiin teloituksiin ja kuolemantuomioon liittyen, joissa kiellellään tuomiot myös seksuaalinen suuntautumisen perusteella (Marion 2007, 16–19; O’Flaherty&Fisher 2008, 229–231). Näille päätöslausemille on annettu yllättävän vähän painoarvoa, joka kertoo sanojen ja tekojen välisestä kuilusta ja valtioiden välinpitämättömyydestä YK:n linjauksia kohtaan. Yksi päätöslausemista (E/CN.4/RES/2005/34, 2004) on suomennettu tätä työtä varten. Se on liitteenä (liite 4).

Vuonna 2005 Uuden Seelannin aloitteesta tehtiin vetoamus (statement) 32 maan tuella vähemmistöjen ihmisoikeuksien edistämiseksi ihmisoikeustoimikunnassa. Samoin vuonna 2006 Norja teki uudessa ihmisoikeusneuvostossa vastaavanlaisen vetoamuksen (Norwegian Joint Statement/UNHRC/06) 54 jäsenmaan tukemana. Norjan tekemä esitys on tiettävästi ensimmäinen YK-dokumentti, jossa mainitaan erikseen sukupuolinen suuntautuminen. Vetoamus on liitteenä suomennettuna. Neuvostossa on esitelty myös Yogyakartaan periaatekokoelma (Sanders 2006, 32–36; O’Flaherty&Fisher 2008, 229–231).

Vähemmistökysymys on näkynyt lisäksi muissa YK:n toimielimissä ja erityisjärjestöissä³⁶, joissa joillakin vähemmistöjen oikeuksia ajavilla kansalaisjärjestöillä on ollut vaihtelevasti mahdollisuuksia toimia jäsenmaiden vastustuksesta tai puoltamisesta riippuen (O’Flaherty&Fisher 2008, 228–230). Esimerkiksi vuoden 2008 lopussa yleiskokouksessa kuultiin ensimmäistä kertaa vetoamus ihmisoikeuksista, seksuaalista suuntautumisesta ja sukupuoli-identiteetistä, jota ihmisoikeusvaltuutettu puolsi puheessaan (Pillay 2008). Vetoamus tehtiin Alankomaiden aloitteesta (Permanent Mission of the the Netherlands/statement/2008).

Yhteenvedon voidaan todeta, että vähemmistöjen ihmisoikeuskysymys on tiedostettu YK:n toimielimissä ja vähemmistöjen oikeuksia edistäviä käytäntöjä on jopa vakiintunut käyttöön, vaikka oikeuksista itsestään ei ole sopimistasolla tehtyjä linjauksia. Tilan-

³⁶ Vähemmistöteema on ollut esillä myös YK:n erityisjärjestöissä kuten Maailman terveysjärjestössä (WHO), Maailman työjärjestössä (ILO) ja Lastenrahastossa (UNICEF), samoin kuin YK:n ohjelmissa (UNAIDS, UNIFEM, UNHCR). Vähemmistöt on osin huomioitu näiden järjestöjen periaatepäätöksissä. Lisäksi kansalaisjärjestöt ovat pyrkineet pääsemään esiin YK:n maailmankonferensseissa saamatta kuitenkaan agendaansa konferenssien päätöslausemiin (Sanders 2006, 32–36; O’Flaherty&Fisher 2008, 229–231). Tunnetuimpia konferensseja ovat ihmisoikeuksien maailmankonferenssi Wienissä, Itävallassa vuonna 1993, naisten maailmankonferenssi Pekingissä, kiinassa vuonna 1995, rasismien vastainen maailmankonferenssi Durbanissa Etelä-Afrikassa vuonna 2001.

teen parantamiseksi on eri toimijoiden aloitteista yritetty ottaa suuriakin harppauksia, mutta merkittävimmät päätösehdotukset ovat jääneet vaille YK:n jäsenmaiden enemmistön kannatusta.

1.7. Työn keskiössä ihmisoikeusvaltuutetun toimisto

Tämän työn näkökulmasta kiinnostavin ihmisoikeuselin on YK:n *ihmisoikeusvaltuutetun toimisto* Genevessä, joka toimii itsenäisenä osana YK:n sihteeristöä (UN/Secretariat 2009; OHCHR 2009). Wienin ihmisoikeuksien maailmankonferenssissa vuonna 1993 perustettiin YK:n *ihmisoikeusvaltuutetun* (United Nations High Commissioner for Human Rights) tehtävä. Valtuutettu on vastuussa kaikkien ihmisoikeuksien edistämisestä (Ayala-Lasso 1994). Alipääsihteeritasoisena (Under-Secretary-General) virkamiehenä ihmisoikeusvaltuutetussa henkilöityy YK:n ylin yleismaailmallisia ihmisoikeusnormeja ja uusia oikeudellisten suuntalinjauksia edistävä toimija, joka puhuu YK:n nimissä ja takaamalla mandaatilla. Vastaavaa YK:n luottamusta nauttivat kaikki hänen toimistonsa virkamiehet. Aineistoon kuuluvia virkamiesten puheita tutkitaan juuri toimiston YK:ssa edustaman arvovallan ja aseman kautta (ks. normin kehityskaari ja institutionaalinen valta 2.6.1.). Valtuutettu johtaa toimistonsa ohella koko YK:n ihmisoikeustavoitteiden toteuttamista (OHCHR 2009; OHCHR Brochure 2002). Hänen toimistonsa on kiinteässä yhteydessä kansallisiin ihmisoikeuselimiin ja kansalaisjärjestöihin sekä ennen kaikkea YK:n jäsenvaltioiden hallituksiin – joiden vastuulla ihmisoikeuksien toteuttaminen ensisijaisesti on. Valtuutetun toimisto tiedottaa ihmisoikeuksiin liittyvistä ongelmista ja saavutuksista. Toimiston esitteen mukaan valtuutetulla on mahdollisuus toimia myös eettisten tahdonilmauksien välittäjänä ja ihmisoikeusloukkauksien kohteiksi joutuneiden ahdingon esiintuojana:

”Ihmisoikeusvaltuutettu pyrkii johtamaan ihmisoikeuksien edistämistä toimimalla *moraalisena auktoriteettina*³⁷ ja *uhrien äänenä*. Valtuutettu antaa usein julkilausumia ja tekee vetoamuksia ihmisoikeuskriiseistä ja matkustaa laajasti varmistaakseen, että ihmisoikeuksien sanoma kuuluu kaikkialla maailmassa. Samaan aikaan valtuutettu luo ja rakentaa dialogia valtioiden hallitusten kanssa ja lujittaaakseen kansallista ihmisoikeussuojaa³⁸” (OHCHR Brochure 2002).

³⁷ Kursivoinnit tekijän ellei toisin mainita.

³⁸ “The High Commissioner seeks to lead the international human rights movement by acting as a moral authority and voice for victims. The High Commissioner makes frequent public statements and appeals on human rights crises and travels widely to ensure that the human rights message is heard in all parts of the globe. At the same time the High

Ihmisoikeusvaltuutettu voi ottaa suoraan kantaa eri maissa tapahtuviin ihmisoikeusloukkauksiin ja olla siten näkyvä ihmisoikeusvaikuttaja maailmassa. Autonomisena ja riippumattomana YK-toimijana ihmisoikeusvaltuutettu voi halutessaan käyttää arvovaltaansa hyvinkin voimakkaasti erilaisten ihmisoikeusepäkohtien esillä pitämisessä ja ratkaisemisessa. *Valtuutetun asema on kiinnostava, sillä hän voi vaikuttaa suoraan normien rakentumiseen omalla auktoriteetillaan käyttäen perusteluna sitä oikeudellista asiantuntijankemystä, jonka hän katsoo oikeutetuksi. Hänen kätensä eivät ole sidotut YK:n päätöslauseelmiin tai niiden puutteeseen esimerkiksi vähemmistökysymysten osalta, vaan hän voi noudattaa omaa tulkintaansa kansainvälisestä ihmisoikeuksista* (ks. 2.6.1.).

Ihmisoikeusvaltuutetun rooli on saanut ”kasvot” Mary Robinsonin ansiosta (Donnelly 2003, 135.) Sandersin mukaan vähemmistöjen ihmisoikeustilanne on otettu huomioon juuri Robinsonin kaudesta 1997–2002 lähtien (Sanders 2006, 32–36). Louise Arbourin kaudella on linjattu, että *ihmisoikeussopimuksien tulkinta turvaa vähemmistöjen oikeudet, mutta että sopimusten henkeä on tarpeen selventää* esimerkiksi Yogyakartan periaatteiden kaltaisilla asiapapereilla (O’Flaherty&Fisher 2008, 232). Valtuutetun toimisto toimii Yogyakartan periaatteissa listattujen oikeuksien edistämiseksi ja on valmis jopa ajamaan laajempia oikeuksia esimerkiksi oikeuden avioliittoon osalta (ks. s. 108). Toimisto työskentelee ihmisoikeusneuvoston ja ihmisoikeuksien toteutumista valvovien komiteoiden sihteeristönä sekä tukee niiden nimeämien erityistarkkailijoiden, raportojien ja itsenäisten asiantuntijoiden työtä (OHCHR 2009).

Toimiston päätehtävä on edistää ihmisoikeuksien toteutumista, toimia hallitusten tukena ja asiantuntijaelimenä ihmisoikeuksien toimeenpanossa, järjestää oikeuskoulutusta ja -kasvatusta, ja tutkia oikeuksien soveltamista käytäntöön, voimauttaa (empower) ihmisiä tiedostamaan omat oikeutensa, sekä valtavirtaistaa (mainstream) ihmisoikeuksien merkitystä ja painoarvoa. Sen rooliin kuuluu kaikkien ihmisten oikeuksien kunnioituksen vahvistaminen osana kaikkia poliittisia ohjelmia niin YK-organisaation sisällä kuin YK:n jäsenvaltioissakin. Käsitteenä *ylkansallinen vaikutustyö* (transnational advocacy; mm. Schimitz&Sikkink 2001, 517–529) kuvastaa hyvin sitä laajaa ihmisoikeuksien edistämisen kansainvälistä tehtäväkenttää, joka toimistolla on. Toimiston työnkuvan voi jakaa

Commissioner engages in dialogue and builds constructive cooperation with Governments to strengthen national human rights protection.”

kolmeen ihmisoikeuksien edistämisen osaan 1) linjausten ja standardien määrittämiseen (standard-setting), 2) tarkkailuun sekä 3) toimeenpanoon (implementation). Ihmisoikeusvaltuutetun toimistolla on alueellisia ja maakohtaisia toimipisteitä ympäri maailman, esimerkiksi Nepalissa, jonne osa tämän työn aineistosta sijoittuu. (OHCHR 2009.)

Vähemmistöjen ihmisoikeuksien edistäminen kuuluu vuonna 2006 valtuutetun toimistoon perustetun naisten oikeuksiin ja sukupuolikysymyksiin keskittyneen yksikön (OHCHR Women's Human Rights and Gender Unit, WRGU) tehtäviin. Yksikön verkkosivuilla todetaan, että syrjintä seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella ovat OHCHR:n keskeisiä huolenaiheita. WRGU:n tehtävänä on *tulkita* ihmisoikeuksia siten, että ne takaavat kaikkien ihmisten turvallisuuden³⁹ (WRGU 2009.) Tämän työn mielenkiinnon kohteena on juuri tämä ihmisoikeusvaltuutetun toimiston tapa *tulkita* ja edistää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ja kuinka tämä tapa tulee näkyväksi valtuutetun toimiston virkamiesten pitämässä puheissa. Ihmisoikeusvaltuutetun toimiston merkitykseen vähemmistöjen normin rakentumisessa keskitytään aineiston käsittelyn yhteydessä.

Tässä edellä kuvatussa YK:n ihmisoikeustyöllä on taustanaan pitkä historiallisesti rakentunut ihmisoikeusajattelun perinne. Jotta voisi paremmin ymmärtää YK:n ihmisoikeustyön filosofisteoreettisen pohjan, on tarpeen tutustua siihen miten ihmisoikeuksia on lähestytty yleensä kansainvälisissä suhteissa ja millaisia teoreettisia lähestymistapoja ihmisoikeusajattelu voi sisältää. Tähän tartutaan seuraavassa kappaleessa.

³⁹ Discrimination based on sexual orientation, gender identity dysphoria and intersex conditions is a major concern for OHCHR and one that falls into the remit of the WRGU. The approach adopted is to examine law, the nature of discriminations experienced, how human rights must be interpreted so as to secure rights for all and the development of strategies to achieve this” (WRGU 2009).

2. Yleismaailmallisen ihmisoikeusajattelun rakentuminen omaksi lähestymistavakseen kansainvälissä suhteissa

Ihmisoikeuksien käsitteellinen asema ei ole suinkaan aina ollut arvostettu tai itse-oikeutettu tapa tarkastella globaalia maailmankuvaa. Seuraavassa kuvataan ihmisoikeuksien asemaa perinteisten kansainvälisen politiikan teoriasuuntauksissa, kuten (neo)realismin ja -liberalismin piirissä, sekä ihmisoikeusajattelun omia teoreettista muotoutumista omaksi näkökulmakseen tarkastella kansainvälistä todellisuutta. Kansainvälisen politiikan koulukunnat eivät ole selvärajaisia⁴⁰, vaan ne ovat imeneet vaikutteita eri lähestymistavoista ja tieteenaloista. Muun muassa ihmisoikeuksien painoarvo on vaihdellut teoreettisesta suuntauksesta riippuen. Ihmisoikeusnäkökulman merkitys kuitenkin kasvaa 1900-luvun alusta tultaessa tähän päivään. *Se noudattaa idealismista konstruktivistiseen käännteeseen tapahtunutta kehityskaarta, jonka seurauksena ihmisoikeuksien liberaaleista tavoitteista on rakentunut yksi maailmanpolitiikan ydinkysymyksistä.*

Yleisen teoreettishistoriallisen viitekehyksen kontekstoinnin jälkeen keskitytään ihmisoikeusajattelun perusteisiin ja teoreettisiin käsitteisiin. Jo edellä mainittujen ihmisoikeuskäsitteiden ohella (ks. 1.1.) keskeiseksi käsitteeksi nousevat *syrynnän kieltäminen, suvaitsevaisuus* ja koko yleismaailmallisen ihmisoikeusajattelun haastava *kulttuuri-relativismi* sekä *normit*. Kiinnostuksen kohteina ovat erityisesti normien määritelmä ja ihmisoikeuksien normatiivinen muotoutumisprosessi universaaleiksi tavoitteiksi. (Donnelly 1993, 1–33; 2003, 1–40; Finnemore&Sikkink 1998, 900–906). Tällainen poliittinen prosessi on välttämätön sellaisen ihmisoikeusnormiston saavuttamiseksi, joka haastaisi perinteiset maailmanjärjestystä ylläpitävät sukupuoli- ja seksuaalinormit.

2.1. Lähtökohtana globaali, normatiivinen idealismi

Ihmisoikeuksien historia nojaa määritelmään kansalaisen ja valtion välisestä vuorovaikutus- ja valtasuhteesta, joka on kysymyksenä yhtä vanha kuin politiikka kokonaisuudessaan. (Donnelly 2007, 285.) Oikeusfilosofi Hugo Grotius (1583–1645) kehitti kansainvälisen oikeusjärjestelmä-ajatukseen, johon valtioiden poliittiset tahtotilat ja voimasuhteet tulisi sovittaa. Globaaliksi tavoitteeksi nousi vähitellen Immanuel Kantin

⁴⁰ Usein tähdennetään perustellusti kansainvälisen oikeuden painoarvoa, kun puhutaan ihmisoikeusajattelun muotoutumisesta. kuitenkin on hyvä muistaa, että kansainvälisiä suhteita ja politiikkaa on aina ollut (ks. esim. Knutsen 1997) samoin kuin ihmisiä politiikan luojina ja kohteina.

(1724–1804) visio *maailmanrauhasta*, jonka oli määrä heijastua myös maailmankansalaisten todellisuuteen. Käsitys valtioiden varsinaisesti kansalaisilleen turvaamista oikeuksista perustuu John Locken (1632–1704) liberalistisen demokratian perusteisiin. Niihin sisältyvät poliittisen vallan kuuluminen kansalaisille, hallinnon perustuminen enemmistön hyväksymille näkemyksille, vähemmistöjen⁴¹ oikeuksien kunnioittaminen, yksilön perusoikeuksien takaaminen ja omistusoikeuden turvaaminen. (Vincent 1990, 241–274; Pietarinen 1992, 103; Donnelly 1993, 23; Apunen 1991, 114.) Ranskan vallankumouksen ideologina taustavoimana ja yhteiskuntasopimuksen jatkokehittäjänä tunnetun Jean-Jacques Rousseau'n (1712–1778) mukaan ”vapaudestaan luopuminen on ihmisyydestään, ihmisoikeuksistaan, jopa velvollisuuksistaan luopumista” (Rousseau 1988, 32, 62.) Voidaan ajatella, että Locken ja Rousseau'n teorioiden sekä Kantin kategorisen imperatiivin⁴² pohjalta on luotu ihmisoikeuksille keskeinen *oikeudenmukaisuusperiaate*, jota vapaat ja järkevät ihmiset toteuttavat tasa-arvoisina kaikissa demokraattisissa yhteiskunnissa. (Rawls 1988, 19; Donnelly 1993, 23; Schmitz&Sikkink 2001, 517.)

Valistuksen ihanteista kehkeytyi idealistinen kuva ihmisen – *hu(man)* – luonnollisena pidetyistä ihmisoikeuksista. Tosin 1700-luvulta periytyvien kumouksellisten ihmisoikeusjulistusten⁴³ tarkoituksena ei ollut suojella kaikkia ihmisiä, vaan ainoastaan tiettyjä ihmisiä, jonka seurauksena ihmisoikeuksista muotoutui varakkaiden, valkoisten, länsimaisten, kristittyjen heteromiesten oikeuksia (Kouvo 2007, 260; Langlois 2003, 1009; Arat 2006, 420; Smith 1995, 11, 13; Donnelly 2003, 60, 209; Forsythe 2006, 32). Ihmisoikeuksien varhaiset muodot lujittivat eliitin asemaa, eivät niinkään estäneet kansalaisiin kohdistuvaa yleistä syrjintää. Arat sanoo, että nykypäivän valossa varhaiset ihmisoikeuksien muodot olivat seksistisiä ja rasistisia (Arat 2006, 420.) Nämä oikeusnormien esiasteet toimivat kuitenkin ponnahduslautana tulevalle liberaalille⁴⁴ ihmisoikeuskäsityksen rakentumiselle ja niiden kehittymiselle yleismaailmalliseksi päämääräksi.

⁴¹ Tässä ei viitata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin

⁴² Kantin kategorisessa imperatiivissa korostetaan, että kansalainen ei saa olla valtiovallan ylläpitämisen väline tai keino (means), vaan valtion toiminnan päämäärä (ends) (Donnelly 1993, 23). Kantin kategorisen imperatiivi on käsite, jonka mukaan vain hyvä aikomus (intentio) tekee teon hyväksi (Pulkinen 2002, 24).

⁴³ vuonna 1776 Yhdysvaltojen vapaussodan jälkeinen itsenäisyysjulistus, ja Ranskan vallankumouksen ”Déclaration des droits de l’homme et le citoyen” vuodelta 1799 (Kouvo 2007, 260; Langlois 2003, 1009).

⁴⁴ Liberalismiin kuuluu monta suuntausta, joiden lähtökohtina on vapauden korostaminen. Esim. utilitaristisen hyötyajatteluun pohjaavan neoliberalismin oppi-isiinä pidetään Adam Smithiä (1723–1790), Jeremy Benthamia (1748–1832) ja John-Stuart Millia (1806–1873) (Donnelly 2003, 47; Pulkinen 2003, 23).

Ihmisoikeuksien merkitystä korostava ajattelu perustuu klassiseen liberalismiin, joka kuuluu idealistiseen kansainvälisen politiikan traditioon. Idealismia pidettiin ennen toista maailmansotaa kansainvälisen politiikan pääsuuntauksena, josta tuli (neo)realismin vastinpari (Schmidt, 2001, 12.) Opin mukaan maailmanrauha ja yleinen oikeudenmukaisuuden periaate ovat saavutettavissa säätelemällä perinteisen valtapolitiikan rajoja. Silloin utopiasta tulee realistinen tavoite ja globaalista harmoniasta rakentuu todellisuutta. (Rawls 2007, 16; Taylor 1985, 92–97; Donnelly 1993, 23; Apunen 1991, 114.) Idealistiseen liberalismiin sisältyy ajatus *emansipaatiosta* eli vapautumisesta yhteiskunnallisen muutoksen suuntana. Se ymmärretään kehitysprosessina, jossa ihminen vapautuu häntä rajoittavista tekijöistä. Tällöin politiikkaa tarkastellaan arvojen oikeudenmukaisen jakautumisen näkökulmasta. Kansainvälisten suhteiden todellisuus on seurausta vapaan tahdon pohjalta tehdystä poliittisista ratkaisuista, joiden oikeutus perustuu yleisesti päteviksi katsottuihin arvoihin ja normeihin. Ihmisoikeudet ovat tästä hyvä esimerkki. Liberaali ajattelu pitää ihmistä rationaalisena olentona, joka oikean tiedon valossa – valistuksen pohjalta – päätyy moraalisesti hyvään ratkaisuun ja myös toimii sen mukaisesti. *Liberalismi luottaa jatkuvaan kehitykseen, joka perustuu universaalien normien yleispätevään maailmanjärjestykseen.* Poliitiikan tehtävä on yrittää poistaa yhteisymmärrystä häiritseviä tekijöitä rauhanomaisin keinoin. (Apunen 1991, 106–115; Taylor 1985, 92–97; Donnelly 2003, 3, 45–49.)

Nykyisin normatiivisiin ihanteisiin tukeutuva idealistinen liberalismi voidaan nähdä yleispätevänä *metateoriana*⁴⁵, jonka vapautta ja oikeutta korostava poliittinen arvomaailma on useiden teoriasuuntauksien – tietyin edellytyksin jopa neorealismien – perusaineiksia. Liberalismi tulkitaan moniarvoisen pluralismin oikeutuksena, jossa demokraatit taistelevat syrjintää vastaan. ”Moninaisuudessaan yhtenäinen” on liberalistinen yleis-tavoite, johon kuuluu optimistinen usko kehitykseen, rationaalisuuteen ja yleiseen hyvään. Ihmisarvon ja yksilöoikeuksien kunnioittaminen moraalisiin tai eettisiin perusteisiin nähden kansalaisuuden autonomian takeina. (Bellamy 1996, 77–80; Vincent 1996, 138–143; Freeden 1996, 14–17; Forsythe 2006, 31, 33; Rawls 2007, 20–40; Donnelly 2003, 47–49.)

⁴⁵ Metateoria merkitsee teoreettisia perusteita, jotka voivat olla yhteisiä monelle teorialle. Metateorioilla voidaan rakentaa uusia teoreettisia viitekehyksiä vanhojen teorioiden pohjalta (Pyöriä 1999, 23–24).

Ihmisoikeuksista on kehittynyt hyödyllinen väline niille, jotka ovat marginaalissa ja vaativat poliittisia oikeuksiaan. Ihmisoikeuskieli on laajentamassa ymmärrystään ihmisoikeuksien moraalisuudesta, johon myös homofobian vastaisuus sisältyy. (Kouvo 2007, 252; Brown 1999, 119.) Seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden vapaus kuuluvat olennaisesti liberalismiin vapauden käsitteeseen. Siten vähemmistöjen ihmisoikeusnormit rakentuvat osaksi liberaalia ihmisoikeuskeskustelua. Liberaalisuuden valossa homoseksuaalisuus on osuva esimerkki yksilön vapauden toteuttamisesta ja vääränä pidetyn käyttäytymisen näkemisestä uudessa valossa. Liberaaliin suvaitsevaisuuden pyrkimykseen sisältyy parhaaksi katsomansa elämäntavan noudattaminen, kuten parisuhteen muodostaminen minkä tahansa sukupuolen kanssa ilman valtion väliintuloa. (Barry 1990, 52–55; Gutmann & Thompson 1990, 132–135; Richardson 1990, 3; Connolly 1990, 59; Pulkkinen 2003, 104–144.)

2.1.1. Institutionalismi: ihmisoikeuksien muuttuva merkitys neorealistisessa ja liberaalissa perinteessä

Donnelly kutsuu realistista ihmisoikeusnäkökulmaa *staatiseksi malliksi* (statist model), jossa kansainvälinen yhteisö katsoo ihmisoikeuksien olevan valtion sisäinen asia, eikä niihin ei voi puuttua kansainväliseltä tasolta (Donnelly 1993, 31; 1999, 71.) Perinteiseen realistiseen teoriaan ei sisälly sellaisten abstraktien normien, kuten ihmisoikeuksien, olemassaoloa. Se ei myöskään halua antaa itsemääräämisoikeuttaan YK:n kaltaisille ylikansallisille instituutioille. Realismin mukaisesti ihmisoikeuksien painoarvon tunnustaminen kyseenalaistaa realismille tärkeän valtioiden *suvereenin*⁴⁶ valtakäsityksen, joka saattaisi aiheuttaa konflikteja valtioiden valtatasapainoon ja -hegemoniaan. Tästä huolimatta ihmisoikeuksien roolia voidaan korostaa, jos ne ovat hallitsevan supervallan agendalla. Morgenthau⁴⁷ nimeää tästä mallina presidentti Wilsonin valtakauden. Hegemoniset normit eivät ole pysyviä, vaan niiden merkitys vaihtelee kulloisenkin supervallan ideologian mukaisesti (Schmitz & Sikkink 2001, 521–523; Morgenthau 1965, 173; Gilpin 1989, 117.) Neumann lainaa Carria todeten, että jos on utopistista hylätä vallan ja voiman mer-

⁴⁶ Toisaalta neorealismissa on valmiutta nähdä suvereenius rakentuneena normina, jonka merkitys voi muuttua (Wæver 1997, 22–25). Ihmisoikeussopimukset puuttuvat valtioiden suvereenisuuden rajoihin. Tosin valtio itse päättää minkä ihmisoikeussopimuksen se allekirjoittaa, ratifioi ja kuinka se sopimuksen sisältöä noudattaa (Donnelly 1993, 8–20).

⁴⁷ Morgenthausta kansainvälisen politiikan ideaalisena tavoitteena voi olla jokin sosiaalinen ihanne, mutta sen saavuttamisen välineenä voi toimia vain vallan tavoittelu. Globaalin rauhan rakentajaksi tarkoitettua YK:ta käytetään valtioiden omien tarkoituksien ajamiseen. Siksi tulee kysyä mitä todellisia poliittisia tavoitteita rauhanpyrkimysten taakse kätkeytyy (Morgenthau 1965, 170–177).

kitys politiikassa, on yhtä lailla epärealistista sivuttaa moraalien merkitys maailman järjestystä luovana tekijänä (Neumann 1997, 60.) Kylmän sodan päätyttyä postmoderni neorealismi voi jopa tunnustautua ihmisoikeusnormien kannattajaksi ja nähdä ihmisoikeudet tietynlaisia ”*superarvoina*” (super-values). Moraalisen neorealismien noustessa humanistinen politiikka voidaan katsoa perinteistä sotilaalliseen voimankäyttöä edullisempaan politiikan keinona. (Thornton 2000, 315–329.)

Neoliberalismin juuret lepäävät idealistisessa perinteessä, mutta se on käytännön tasolla lähentynyt neorealismia. Neoliberalismissa kansainväliset suhteet hämärtävät valtioiden ja kansainvälisen yhteisön rajoja, jolloin uudelleenlaisille poliittisille, globaaleille prosesseille syntyy mahdollisuus toimia. Silti valtio on – ainakin nimellisesti – ensisijainen poliittinen toimija. Neoliberalismin synonyyminä on pidetty (neo)*institutionalismia*, jossa korostuu kansainvälisten organisaatioiden ja ylikansallisten järjestöjen tekemä yhteis- ja vaikuttamistyö yhteisten tavoitteiden hyväksi (Schimitz&Sikkink 2001, 517–529; Barnett&Finnemore 1999, 707–715; Koehane&Nye 1989, 241–271). Ihmisoikeusnormit voidaan nähdä osana rauhanomaista, keskinäisriippuvuuteen pyrkivää demokratiakehitystä. Valtio ratifioi ihmisoikeussopimuksia taatakseen asemansa suhteessa vähemmän demokraattisina pidettyihin valtioihin ja mahdollisesti vakiinnuttaakseen sisäpolitiikkaansa. Vaikka Nye’n käsite *pehmeästä vallasta* (soft power) sopii neoliberaalille ihmisoikeusasiakseen, ei voi sanoa, että valtio toimisi puhtaasti idealistisesti, vaan omien valtaintressiensä perusteella. (Schimitz&Sikkink 2001, 521–523; Thornton 2000, 315–329.) Silti on pistettävä merkille, että uusissa kansainvälisissä instituutioissa käytetty valta haastaa keskeisesti perinteisten valtioiden käyttämän yksinvallan etenkin ihmisoikeuslinjausten tekemisessä.

Talouselämässä neoliberalismi yhdistetään vapaata individualismia korostavaan globaaliin markkinatalousajatteluun, joka edistää yleisen hyvän kasvua, silloin kuin poliittinen sääntely ja valta on saatu rajoitettua minimiin. (Freeden 1996, 14–17; Barry 1996, 56–60.) Markkinavetoinen tehokkuusajattelu on ristiriidassa ihmisoikeuksien kunnioittamisen kanssa, koska silloin valtio joutuisi turvaamaan kansalaisille oikeuksia ja hyödykkeitä vapaiden kilpailusääntöjen sijaan. Kova [ultra]liberalismi ikään kuin verhoutuu idealismin kaapuun. (Donnelly 2003, 48; Wæver 1997, 183, 187.) Toisaalta Falkin mukaan globalisoituneessa maailmassa neoliberalismilla ei ole muuta mahdollisuutta kuin edistää demokratiakehitystä ja ihmisoikeuksien ajamista maailmassa. Hänestä mark-

kinatalouskaan ei voi uskoa kohtaavansa ihmisten taloudellisia tarpeita ilman idealistisille normeille rakentuvaa järjestelmää. (Falk 2008, 106–119.)

Voidaan siis sanoa, että sekä neorealistinen että neoliberalistinen viitekehys on painottanut alun perin ihmisoikeuksien merkitystä opeilleen uskollisesti, mutta kumpikin suuntaus on ajan saatossa antanut ihmisoikeuksille yhä suuremman painoarvon ja rakentaneet ihmisoikeudet osaksi kaanoniaan. Silti on syytä korostaa, että näiden perinteistenkin teoriaperheiden rajat ovat häilyviä ja ne ovat jatkuvan rakentumisen kohteena. Viime vuosituhatlaskunnan loppua kohti tullessa kansainvälisen politiikan teoreetikot ovat havahtuneet sosiaalisen murroksen ja ihmisoikeuksien tärkeyteen, jolloin on huomattu, että valtioiden ”käyttäytymisen” (vrt. behavioralismi) ja muiden kansainvälisten toimijoiden sekä näiden muodostamien *institutionaalisten järjestelmien* takaa löytyy aina ihmisiä ja näiden ihmisten tekemiä päätöksiä, ja käyttämää valtaa, jotka koskevat toisia ihmisiä. Maailma ja siinä vaihtelevat voima- ja tasapainosuhteet ovat ihmisten luomia. Voidaan ajatella, että tämä sosiaalisen, ihmislähtöisen ajattelun tiedostaminen haastaa myös vanhan, yleismaailmallisesti normatiivisena selviönä pidetyn seksuaali- ja sukupuolijärjestelmän. Tätä sosiaalisen maailmanjärjestyksen kehitystä voidaan kutsua rakentumiseksi kaksinapaisesta (hetero/mies-nais-jaottelu) mallista moninapaiseen järjesteleeseen, jossa maailmankansalaisten jaetun kansainvälisen todellisuuden moniäänisyys pääsisi aidosti esiin.

2.1.2. Ihmisoikeudet ja konstruktivistinen käänne

Kansainvälisen politiikan konstruktivistinen käänne merkitsi samalla ratkaisevaa käännettä suhtautumisessa liberaalin ihmisoikeusteoriaan ja -normeihin (määritelmä ks. 2.2.), jotka osaltaan vaikuttivat neorealismiin ja neoliberalismin näkemyksiin oikeuksista. 1980-luvulla Donnelly ja Forsythe toivat ihmisoikeusajattelun keskeiseksi osaksi kansainvälisen politiikan tutkimusta (Schimitz&Sikkink 2001, 517–529; Forsythe 2006, 29.) *He ovat korostaneet liberaalien ihmisoikeusnormien muodostuneen sosiaalisen rakentumisen tuloksena.* Lisäksi muut kansainväliset toimijat, kuten ei-valtiolliset ihmisoikeusjärjestöt ja institutionaaliset järjestöjen virkamiesjohtoiset toimielimet, ovat tulleet valtioiden rinnalle kansainväliselle areenalle ja ihmisoikeuksien tutkimuksen kohteeksi. (Schimitz&Sikkink 2001, 517–529; Forsythe 2006, 29; Hurrell 2000, 137).

Kansainvälisen politiikan konstruktivistinen suuntaus tutkii sitä mitä maailmassa olemisesta tiedetään. Toimijoiden ontologinen⁴⁸ käsitys maailmasta, eli ymmärrys maailmassa olemisesta muovaa vääjäämättä toimijoiden epistemologisista⁴⁹ ja eettistä käsitystä siitä mitä tällä tiedolla maailmasta voidaan tehdä maailman muuttamiseksi tai rakentamiseksi. (Frost 1998, 128–129; Fierke 2004, 36; Checkel 1998, 324–348; Klotz 2008, 1–7.) Adlerista konstruktivismi kansainvälisissä suhteissa merkitsee sitä tapaa, jolla todellisuus (materiaalinen maailma) muotoutuu ihmisten toiminnan ja keskinäisen vuorovaikutuksen seurauksena, joka riippuu niistä dynaamisesti rakentuvista normatiivisista tulkinnoista, joita maailmasta tehdään.⁵⁰ (Frost 1998, 128–129; Adler 1997, 319–64.)

Konstruktivistit ovat kiinnostuneita siitä kuinka ihmisoikeusnormisto rakentuu *sosiaalisessa vuorovaikutuksessa*. Konstruktivistinen ajattelu ei ota ihmisoikeusnormeja luonnollisina tai annettuina, vaan ilmiöinä, joihin voi vaikuttaa poliittisesti. Tällaista kulttuurisessa vuorovaikutuksessa muovautuvaa ideoiden rakennelmaa pyritään ottamaan haltuun silloin kun tutkitaan normien rakentumista. (Risse&Wiener 1999,778; Schmitz&Sikkink 2001, 521–523.) Näin ollen vähemmistöjen ihmisoikeudet vähitellen saavat poliittisen muotonsa osana ihmisoikeusajattelun kehitystä sosiaalisen rakentumisen myötävaikutuksessa.

Donnelly on kutsunut liberalistista ihmisoikeusajatteluaan *konstruktivistiseksi ihmisoikeusteoriaksi* (Donnelly 2003, 16.) Konstruktivistista lähtökohtaa kansainvälisen todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta voidaankin pitää samanlaisena metateoriana kuin idealismin liberaalia perusajatusta, kuten edellä on mainittu (ks. 2.1.). Samoin kuin idealistinen liberalismi, konstruktivismi luontuu joustavasti lähes minkä tahansa teorian työkaluksi. Se sijoittuu rationalistien lähestymistapojen – neorealismi ja neoliberalismi – sekä tulkinnallisten lähestymistapojen – postmodernismin, poststrukturalismin, feminismin ja kriittisen teorian – välimaastoon. Se pyrkii rakentamaan siltaa positivismin/materialismin ja idealismin/tulkinnallisten teorioiden välille. (Adler 1997, 319, 232.) Konstruktivismiin esimarssia on kutsuttu *kielelliseksi, retoriseksi ja uusidealistiksi käänteeksi* (Palonen&Summa 1996, 7; Finnemore&Sikkink 1998, 887–890). Sosiaalisen

⁴⁸ Ontologia merkitsee oppia olevasta ja olemassaolosta maailmassa (Frost 1998, 128–129).

⁴⁹ Epistemologia selvittää mitä olemassa olevasta maailmassa tiedetään (Frost 1998, 128–129).

⁵⁰ "...the manner in which the material world shapes and is shaped by human action and interaction depends on dynamic normative and epistemic interpretations of the material world" (Frost 1998, 128–129; Adler 1997, 319–64).

rakentumisen eli konstruktivismin perusoletuksen mukaan todellisuus muovautuu *intersubjektiiivisesti*, toisin sanoen, vastavuoroisesti sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa. Kieli paljastaa yhteiskunnallisesti rakentuneet asenteet ja osoittaa niiden sosiaalisen ja kielellisen *sopimuksenvaraisuuden*. (Berger&Luckmann 2005, 44–173.) Fierkestä kansainvälisen politiikan tutkimuksessa ei enää tulisi mieltää *onko* kieli tutkimuksen kannalta tärkeää, vaan *millainen* kielen tutkimus on tärkeää (Fierke 2002, 351). Kirjoitetun tekstin ansiosta tutkijalla on ”mustaa valkoisella” todellisuuden rakentumisesta. Ihmisoikeusjuulistus on kielellisten konstruktioiden puhtaimpia kansainvälisiä esimerkkejä. Kieli todentaa maailman ja toteuttaa samalla sitä, jolloin kielestä tulee todellisuuden ja politiikan väline. Tällöin tehdään näkyväksi ne sosiaalisesti ja kulttuurisesti muovautuneet poliittisen päätöksenteon konstruktio, joita perinteinen neorealismi ei yleensä halua tunnustaa olemassa oleviksi, koska näkymättömien, abstraktien arvojen ja normien tarkastelu ei mahdu luonnontieteellisesti havaittavien totuuksien joukkoon. Konstruktivismi peräänkuuluttaa politiikan normatiivista tietoisuuden tasoa, joka johtaa käytännön hyvän politiikan tekemiseen oikeaan aikaan ja oikeassa paikassa. (Kratoschwil 2006, 6; Finnemore&Sikkink 2001, 391–411; Guzzini 2000, 161.) Seuraavassa kappaleessa käsitellään tarkemmin normien, erityisesti ihmisoikeusnormien, rakentumista.

2.2. Ihmisoikeuksien rakentuminen normiksi

Normit ovat jaettuja arvoja, merkityksiä ja käytäntöjä parhaina pidetyistä tavoista toimia. Voidaan sanoa, että normit ovat sovittuja sääntöjä, ohjeita ja määritelmiä yleisesti hyväksytystä käyttäytymismalleista, sitä mikä on toivottua ja ”kunnollista” käytöstä (Berger&Luckmann 2005, 44–173; Hurrell 2000, 140; Payne 2001, 37–61). Muun muassa Risse määrittelee normin sosiaalisesti jaetuksi käsitykseksi, tarkemmin sanoen, yhteisön yksilölle asettamaksi odotusarvoksi hyvästä ja kunniallisesta käyttäytymisestä ja toiminnasta⁵¹ (Risse 2000, 5; Wiener 2007, 49; vert. Kratochwil 1998, 195), joka velvoittaa yksilöä ja yhteisöä, mutta samalla määrittää ja rakentaa heidän identiteettejään (Checkel 1998, 324–348).

⁵¹ Socially shared ideas – collective expectations about proper behavior for a given identity (Risse 2000, 5; Rissen lainaus: Jepperson, Wendt, Katzenstein 1996, 54). vertaa: normit ovat sisäistettyjä käsityksiä, jotka säätelevät toimijoiden käyttäytymistä: norms are “a set of intersubjective understandings readily apparent to actors that makes behavioral claims on those actors” (Florini 1996, 364; Florinin lainaus: Finnemore 1994, 2).

Oikeutetuiksi ja päteviksi koettuja, mutta toisilleen vastakkaisia normeja, voi olla käytössä samanaikaisesti, sillä absoluuttisia tai luonnollisia totuuksia ei ole olemassa. Siten ei ole myöskään olemassa jotakin ikuisesti pysyvää tai muuttumatonta, vaan kaikki ”todet” ovat omaan poliittiseen aikaansa ja historialliseen tapahtumapaikkaansa sidottuja. (Perelman 2007, 31; Adler 1997, 319–232; Fierke 2002, 331–354; Risse 2000, 5; Beer&Hariman 1996, 1–34; Wiener 2003, 260–64; 2007, 47–69.)

Ihmisoikeudet ovat YK:ssa **institutionalisoituneita normeja**, jotka pyrkivät ki-
teyttämään globaalin arvomaailman mukaisen käsityksen ihmisyydestä ja moraalisuudes-
ta (Donnelly 1999,71; 1993, 1–20; 2003, 1–16, 25). Moraalilla tarkoitetaan tässä yhtey-
dessä käsitystä oikeasta ja väärästä, jolle myös ihmisoikeussopimuksien oikeudelliset
perusteet nojaavat (Jones 1994, 36–37, 46). *Kansainvälisten ihmisoikeusnormien raken-
tuminen nivoo yhteen idealismin, liberalismiin ja konstruktivismiin perusajatuksia, sillä
siinä rakennetaan ihmisten vapauksien ja oikeuksien ihanteita.* Normit luovat maailman-
järjestyksen. Siten konstruktivisteille normien muutos – eli vallalla olevien käsitysten ja
sääntöjen muutosprosessi – on yhtä kiinnostava poliittinen tapahtuma kuin neorealisteille
valtatasapainossa tapahtuvat muutokset (Finnemore&Sikkink 1998, 887–890, 894, 895;
Donnelly 1999, 79; 2007, 12, 283).

Yleismaailmallisiksi tarkoitetut ihmishormit saavat kirjoitetun muotonsa julistuk-
sissa, sopimuksissa, standardeissa ja periaatteissa. YK:n ihmisoikeushallintajärjestelmä
lepää näiden poliittisesti määriteltyjen normien varassa. Ihmisoikeus on selkeä päämäärä,
jossa kristallisoituu yhteisesti määriteltyjen normien avulla tavoiteltava oikeudellinen tila.
(Mutua 2007, 557; Hurrell 2000, 140.) On tärkeää huomata, että uudet normit legitimoit-
daan vetoamalla oikeudenmukaisuuteen. Samoin kuin mikä tahansa kulttuuri, myös ih-
misoikeuskulttuuri, on dynaaminen ja avoin muutokselle, se ei ole pysyvä, vaikka joku
saattaisikin nähdä staattisuuden mielekkäänä. *Uudet normit nousevat sosiaalisesta tar-
peesta.* Niiden rakentuminen haastaa aiemmin vallalla olleet, institutionalisoituneet ih-
misoikeusnormit; toisin sanoen ne tulkinnat ihmisoikeuksista mitä on siihen asti pidetty
tarkoituksenmukaisina ja oikeina. (Arat 2006, 424–245; Finnemore&Sikkink 1998, 887–917;
Berger&Luckmann 2005, 112–119; Payne 2001, 37–61; Donnelly 1999, 79; 2003, 1–25.)

Kansainvälisissä suhteissa ihmisoikeusnormit nähdään usein sääntöinä (rules), mutta niissä ei juurikaan eroteta sosiaalisia normeja oikeudellisista normeista (Wiener⁵² 2003, 263; Finnemore 1996, 26–27; Finnemore&Toope 2001, 743–758; Florini 1996, 364). Vähemmistön ihmisoikeudet ovat tyypillinen esimerkki normista, jossa sosiaalinen ja oikeudellinen säännöstö joutuvat törmäyskurssille, sillä sosiaalisesti ei olla vielä valmiita tunnustamaan sitä, mikä näyttäisi oikeudellisesti katsoen selvältä. Kuten Donnelly on todennut:

“Sosiaalisen syrjinnän ja oikeudellisen syrjinnän logiikka on erilainen ja luulen, että tämän seikan tunnistaminen on yleisesti tärkeää, koska eri aikoina ja eri paikoissa ja eri aiheista riippuen, yhteiskunta voi olla jopa edellä lainsäädäntöä, tai päinvastoin, luoden uudenlaisia mahdollisuuksia ja tehden tilaa progressiiviselle toiminnalle”⁵³ (Donnelly 2008).

Ei ole liioiteltua sanoa, että *ihmisoikeusnormeilla määritellään ihmisyyden rajoja*. Ne ovat sääntöjä, joka ilmaisevat mitä valtio saa kansalaiselleen tehdä ja mitä ei. Nämä normit ovat YK:n muodostaman kansainvälisen yhteisön yhteisymmärryksessä hyväksymiä ja siten oikeuttamia käsityksiä ideaalista todellisuudesta ja yleisesti jaetusta ymmärryksestä hyvästä (shared moral assessment). Muun muassa Finnemoren mukaan normien painotuksia ja sisältöjä voidaan poliittisesti manipuloida vastaan tai puolesta, mutta vasta yleistä kannatusta nauttivat käsitykset voivat tulla *rutiineiksi* ja yltää todellisiksi yleismaailmallisiksi normeiksi. Normit, jotka eivät jaa aidosti yhteisymmärryksen ja vuorovaikutuksen kautta muodostunutta käsitystä hyvästä, voidaan herkästi tulkita oikeudettomiksi. (Finnemore&Sikkink 1998, 887–917; Berger&Luckmann 2005, 44–173; Hurrell 2000, 140; Payne 2001, 37–61; Donnelly 2003, 21; Mutua 2007, 547; Forsythe 2007, 5–7.)

YK:ssa käyty keskustelu ylläpitää, legitimoii ja muuntaa normeja jatkuvasti. Ne rakentuvat ja kehittyvät oman aikansa mukaisiksi. Normeista vakiintuu pätevinä ja luonnollisina pidettyjä asennoitumisen tapoja, joita voi olla haasteellista muuttaa, sillä ”kaikki tietävät”, että jokin normi on ”itsestään selvä”. Konflikteja syntyy silloin kun jokin asia näyttääytyy yhteiskunnallisena ongelmana, joka ei toimikaan siinä halutussa normikäsitteistössä ”niin kuin pitäisi”. Näin ollen ihmisoikeusnormien tulee olla perusteltuja, jotta ne voisivat nauttia yleisesti hyväksytyä oikeutusta ja niiden tulee *resonoida* muiden glo-

⁵² Tässä yhteydessä Wiener puhuu normin kaksijakoisesta roolista (dual quality of norms) (Wiener 2007, 47–69).

⁵³ “The logics of social discrimination and legal discrimination are different and I believe that more explicit recognition of this is generally important, because at different times and different places and with respect to different issues society may be ahead of the law or vice versa creating different opportunities and spaces for progressive action” (Donnelly 2008).

baalisti sovittujen päämäärien kanssa. Siten normia muovaavan prosessin tulee myös olla osallistujapohjaltaan mahdollisimman laaja tullakseen universaaliksi normiksi ja globaaliksi arvoksi. (Berger&Luckmann 2005, 44–173; Payne 2001, 37–61; Finnemore&Sikkink 1998, 887–917; Donnelly 2003, 21; Mutua 2007, 547.)

2.2.1. Normin kehityskaari

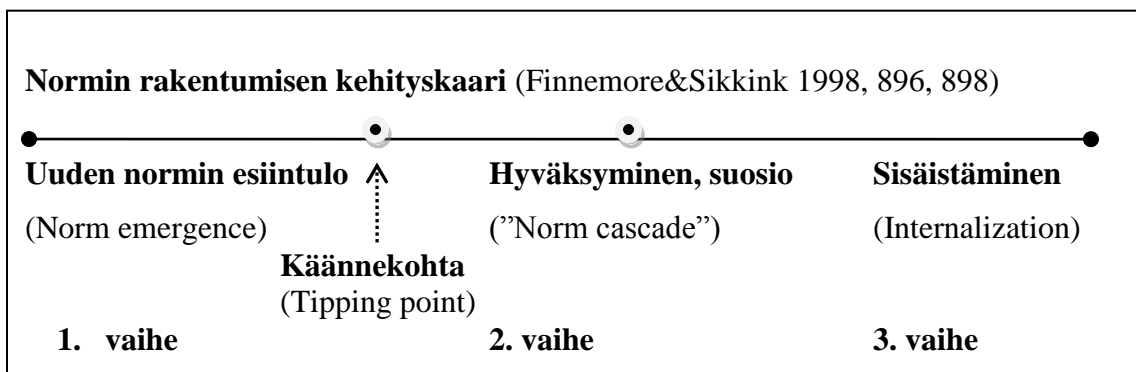
Uudet normit eivät kehity ilman ponnistuksia. Esimerkiksi vähemmistöjen syrjinnän kieltävän, uuden ihmisoikeusnormin rakentuminen edellyttää *uhrin* tunnistamista sympatiaa herättävänä väärinteon kohteena, jota jokin *roisto* (villain), eli yleensä valtio, sortaa. Valtiovetoisessa ihmisoikeusjärjestelmässä tällaisia uusia uhriryhmiä ei helposti haluta tunnistaa. Tämä tuo kansalaisjärjestöjen merkityksen keskeisesti esiin (Mutua 2007, 578). Tässä valossa, on ymmärrettävää, että historiallisen rakentumisen kautta vähemmistön edustajan näkeminen ”sympaattisena” on vienyt pitkän kehityskulun. Samoin, kuten Finnemore ja Sikkink toteavat, on poliittisesti kiinnostavaa mikä toimija [ja missä vaiheessa] motivoituu oikeuksien uudistustarpeesta siinä määrin, että alkaa puhua uuden normatiivisen käsityksen puolesta, sillä uuden, perinteisiä arvoja kyseenalaistavan normin edistäminen edellyttää toimijalta idealismia, kykyä empaattisuuteen ja altruistista ymmärrystä humanisuudesta. Toimijoiden järjestäytyessä edistämään normin rakentumista puhutaan *strategisesta normien sosiaalisesta rakentumisesta* (strategic social construction). (Finnemore&Sikkink 1998, 897–898; 2001, 400-401; Donnelly 2003, 67.)

Normien kehityskaaressa erottuu eri tarkoituksiin suunnattuja normeja: ne voivat olla käyttäytymistä ohjaavia (regulative) normeja, uusia toimijoita määrittäviä (constitutive) sekä edelleen kehittyviä (evaluative/prescriptive) normeja. Finnemoresta ja Sikkinkistä vähiten huomiota on kiinnitetty normien kehittymiseen, vaikka juuri normien edelleen määrittelyn ja rakentumisen kautta normien ohjaava ja määrittävä sisältö tarkentuu ja voimaantuu sitovaksi. Kehittyessään normit muuttuvat ehdollisista suosituksista tarkemmin rajatuksi toimintaperiaatteeksi. Tällöin ihmisoikeusnormeja ei vain *tulisi* noudattaa, vaan niitä *tulee* noudattaa, jolloin normit rakentuvat osaksi tavoitteita ja hyväksytyä politiikan tekemistä. (Finnemore&Sikkink 1998, 891–892, 916; Donnelly 1993, 31; 2003, 239.) Ihmisoikeuksien edistäminen voidaan nähdä emansipatoristen normien rakentamisena (Hayman 2007, 394). Tällaista vapauttavaa, liberaalia sosiaalista muutosta edellyte-

tään etenkin vähemmistöjen oikeusnormien rakentumisessa. Toisaalta normien määrittelyssä lepää vaara, että jotakin määritellään normin ulkopuolelle. Kuten vähemmistöoikeuksien kohdalla huomataan, normeilla linjataan sitä mikä on normatiivista, yleisesti normaaliksi katsottua, jolloin moniarvoisuuden kunnioittaminen on todellinen haaste. (Parekh 2007, 762; Finnemore&Sikkink 1998, 887–917.)

Barnettin ja Finnemoren (1999, 707–715) konstruktivistien ajattelun mukaisesti virkamiehet voivat käyttää kansainvälisissä organisaatioissa varsinaiset jäsenmaat ohittavaa *institutionaalista valtaa* halutessaan nostaa esimerkiksi sosiaalista tiedostavuuden tasoa ja rakentaessaan uusia normeja. Näin ollen myös ihmisoikeusvaltuutettu ja hänen virkamiehensä voivat suoraan vaikuttaa YK:n sisällä ja sen jäsenmaissa vahvistamalla vähemmistöjen ihmisoikeusnormeja käyttämällä apunaan asemaansa ja YK:n heille antamaa oikeutta tulkinta olemassa olevia sopimustekstejä. Barnettia ja Finnemorea (1999, 707–715) soveltaen voidaan sanoa, että tämä YK:n virallisissa toimielimissä (constitutive bodies) käytetty valta ja oikeutus perustuvat 1) heille myönnetylle oikeudelliselle auktoriteetille, joka ruumiillistuu heidän edustamaassa toimielimeen⁵⁴ sekä 2) mahdollisuudesta kontrolloida ihmisoikeustiedon tuottamista ja sen teknistä levittämistä⁵⁵. Juuri tämä institutionaalisen vallan näkökulma on keskeinen aineistoa analysoitaessa.

Taulukko 3.

Normien rakentumisen *kehityskaari* voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen 1) uuden normin esiintuloon, 2) normiin hyväksymiseen ja 3) normin sisäistämiseen. Uuden normatiivisen määrittelyn tarve tulee usein esiin eri kansainvälisten toimijoiden, kuten kan-

⁵⁴ legitimacy of rational-legal authority they [constitutive bodies of international organizations] embody (Barnett & Finnemore 1999, 707–715).

⁵⁵ control over technical expertise and information (Barnett&Finnemore 1999, 707–715).

salaisjärjestön, aloitteesta. Uuden normikäsitteilyn välittäjä (entrepreneur) saattaa joutua perustelemaan pitkään normimuutoksen tärkeyttä kriittiselle valtanormiston valtiollisille edustajille ennen kuin uusi näkemys otetaan institutionaaliseen käsittelyyn. Normin kehityskulku saattaa kaatua jo alkuvaiheessa, ellei muut tunnusta sen merkittävyyttä. *Perustelu ja taivuttelu* ovat osa prosessia, jossa normivälittäjän toiminta muuttuu sosiaalisesti normin rakentumiseksi. Taivuttelun aikana ideasta muotoutuu vähitellen normi, jolloin alun perin välittäjän subjektiivisesta ideasta tulee intersubjektiivisesti jaettu eli vuorovaikutuksessa yhteiseksi jaettu normi. (Finnemore&Sikkink 1998, 914.) Uuden normin sisäänajolle tärkeä *käännekohta* eli yleinen havahtuminen asian merkittävyydelle, saattaa kestää kauan ja vaatia useita aloitteita onnistuakseen. Uuden normin *sisäistämisen ja hyväksymisprosessi* edellyttää *yhteiskunnallisia näyttöä tai todistusta* (social proof) siitä, että normi olisi omaksuttavissa ja sisäistettävissä. Lopulta rakentumisprosessin kolmannessavaiheessanormi vaikuttaa jo itsestään selvyydeltä. Tästä huolimatta ihmisoikeuksien edistäjien tulee säännöllisesti tukea ja pitää yllä uuden normin merkitystä, jotta sen asema pysyy vakaana. Muun muassa Risse nostaa retorisen argumentaation taidon keskeiseksi osaksi sekä uuden ihmisoikeusnormin synnyttämistä että kyseisen normin vakiinnuttamista ja institutionalisointia.⁵⁶ (Risse&Sikkink 1999, 6–12; Finnemore&Sikkink 1998, 887–917.)

Naisten oikeuksien ajaminen on hyvä esimerkki normatiivisesta kehityskulusta, joka on lähtenyt liikkeelle kansalliselta⁵⁷ tasolta edeten hitaasti kansainväliselle tasolle. Tällä hetkellä voidaan ajatella, että naisten oikeudet olisivat edenneet institutionalisoituneeseen sisäistämisen vaiheeseen, jonka seurauksena naisiin kohdistuvasta kaikkinaisesta syrjinnän vastustamisesta voisi tulla aidosti universaali normi (Finnemore&Sikkink 1998, 895–905, 914; 2001, 400–401). Vastaavalla tavalla esimerkiksi Yogyakartaan periaatteet pyrkivät muuttamaan joihinkin valtioihin vakiintuneita käsityksiä seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuoli-identiteetistä (Ahmed 2007, 10–11). Donnelly ei ole kuitenkaan optimistinen puhuessaan vähemmistöjen ihmisoikeusnormin kehityksestä ILGA:n konferenssissa Wienissä:

⁵⁶ Argumentaatio mainitaan institutionalisoinnin yhtenä osana nk. spiraalimallissa (spiral model), joka koostuu omaksumisesta (adaptation), strategisesta kaupankäynnistä (strategic bargaining), tietoisuuden nostamisesta argumentoinnilla ja taivuttelulla sekä keskustelun (dialogue) avulla (Risse&Sikkink 1999, 6–12).

⁵⁷ Kuten edellä on mainittu, EU puolestaan tarjosi esimerkin siitä, kuinka vähemmistöjen normatiivinen ihmisoikeusprosessi eteni ylikansalliselta tasolta kansalliselle tasolle (Bunzl 2004, 190–265).

”YK-tasolla, tilanne ei ole yhtä kurja kuin vuosikymmen sitten..” [mutta] --- ”näyttää selvältä, että lähitulevaisuudessa globaali normatiivinen vaje tulee todennäköisesti säilymään”⁵⁸ (Donnelly 2008).

Aineiston analyysin perusteella vähemmistöjen ihmisoikeusnormin rakentuminen ei näytä näin valottomalta ainakaan ihmisoikeustoimiston tekemisien ponnistelujen kannalta katsottuna (ks. 4.8.). Aineiston avulla voidaan osoittaa, että ihmisoikeusvaltuutetun toimisto voi pyrkiä normin edistämiseen käyttämällä toimivaltaansa YK:n sisällä ja jäsenmaissa sekä toisaalta hyödyntämällä vaikutusvaltaansa muuttaakseen yleistä mielipidettä.

Seuraavassa perehdytään niihin ihmisoikeusajattelulle tyypillisiin käsitteisiin, jotka luovat yleismaailmalliset perusteet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusnormien rakentumiselle. Kappaleessa 2.7. keskitytään vielä ihmisoikeusnormin tulkinnallisiin erityispiirteisiin vähemmistöjen kannalta.

2.3. Konstruktivistisen ihmisoikeusajattelun keskeiset käsitteet ja perusteet

”Olen siinä käsityksessä, että ihmisoikeusyhteisöllä on paljon opittavaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen taistelusta, jonka uskon edustavan tämän päivän rajalinjaa ihmisoikeussäädännön jatkuvalle kehitykselle”⁵⁹ (Donnelly 2008).

Donnellyn ihanne on rakentaa YK:n hallinnon ja ihmisoikeussopimuksien pohjalta yhteisesti sovittu normatiivinen ihmisoikeuskäytäntö, joka otettaisiin osaksi kaikkien jakamaa kulttuuriperintöä ja joka tulkitsisi vähemmistöt sopimuksien piiriin kuuluviksi (Donnelly 2003, 1-3, 63, 129; 2008). Hän puhuu universaalista ihmisoikeusjulistusmallista (universal declaration model), jonka mukaan ihmisoikeudet ovat *yleismaailmallisia, luovuttamattomia, holistisia ja jakamattomia, toisistaan riippuvaisia ja toisiinsa kytkeytyviä oikeuksia*, ja joita valtio ei voi riistää kansalaiseltaan missään olosuhteissa. Nämä periaatteet on erikseen vahvistettu Wienin ihmisoikeuskonferenssissa vuonna 1993 (A/CONF.157/23). Siten ihmisoikeudet kuuluvat yksiselitteisesti kaikille ihmisille mistään tekijästä (other status) riippumatta. Ihmisoikeudet ovat kansainvälisesti sovittuja

⁵⁸”At the UN level, the situation is not as bleak as it was even a decade ago “..it seems clear that for the foreseeable future, the global normative void is likely to remain” (Donnelly 2008).

⁵⁹”I am -- in the belief that the broader human rights community has much to learn from the LGBT struggle, which I believe today represents the cutting edge of the progressive development of human rights law” (Donnelly 2008)

mata, että ihmisoikeudet ovat perustuslaillisista tai liberaalis-demokraattiseen kansalaisuuteen kuuluvista oikeuksista erillisiä oikeuksia, joiden tarkoitus on rajoittaa valtioiden mielivaltaisia käytäntöjä kansainväliseltä tasolta käsin. Ihmisoikeudet asettavat rajat kansakuntien keskinäiselle moniarvoisuudelle ja ne määrittävät kansalaisen ja valtion suhteen modernissa, demokraattisessa yhteiskunnassa. Toisaalta ne säätelevät ja velvoittavat valtiota, mutta myös tekevät yksittäisestä kansalaisesta poliittisen toimijan, jolla on yksilönä oikeus vaatia ihmisarvoista elämää. (Rawls 2007, 104; Donnelly 2003, 14–16, 25, 61; Hannikainen 1998, 54.) Ihmisoikeuksista on muodostunut keskeinen demokraattisuuden toteutumisen mittari maailmassa, jolloin demokratiaa voi pitää välttämättömyytenä ihmisoikeuksien toteutumiselle todellisina oikeuksina. (Donnelly 2003, 61; Langlois 2003, 1019.)

2.3.1. Yhdistävä yksimielisyys

Vaikka oikeuksien tulkinnassa edelleen on eroja, Donnellyn mukaan maailmassa vallitsee suhteellisen kattava, niin kutsuttu *yhdistävä yksimielisyys* (overlapping consensus) ihmisoikeuksien yleisestä merkityksestä. Käsitys perustuu Rawlsin teoriaan (Donnelly 2003, 40, 61; Rawls 1999, 31–32, 172–173), jonka mukaan oikeudenmukaisuus on yhteiskunnallisten instituutioiden tärkein hyve. Demokraattisten ihanteidensa mukaisesti kansalaisille tulee taata mahdollisimman paljon vapautta ja tasa-arvoa. Ongelmallisten ihmisoikeuskysymysten kohdalla voidaan väittää, että esteet ovat ”*kuviteltuja*”, ja siten oikeudenmukaisuuden toteuttamisen tiellä olevat konfliktit olisivat sosiaalisesti rakennettuja ja tällöin myös muutettavissa (Lagerspetz&Räikkä 2007, 33–39). Ihmisoikeusajattelun oleellinen ulottuvuus on *suvaitsevaisuus*, joka ilmentää liberaalia neutraaliuden perinnettä (tolerant liberal neutrality). Teoria on tarkoituksellisesti ”*sokea eroille*” (difference-blindness) taatakseen suvaitsevaisen ja oikeudenmukaisen kohtelun pelkästään ihmisyyden perusteella. *Ihmisyys* tekee kaikista ihmisistä yhdenvertaisia ja siten oikeudellisesti samalla viivalla olevia. Ihmisoikeusajattelu on jatkuvaa neuvonpitoa ”samanlaisuuden” ja ”ei-samanlaisuuden” kesken, jolloin määritellään kuka on ihminen ja kuka siten ansaitsee ihmisarvon ja sen mukaisen kohtelun moraalisesti. Tällä hetkellä vähemmistöt ovat tämän normatiivisen määrittelyn kohteena. (Rossi 2007, 62–67; Donnelly 2003, 50; Alves 2000, 485–487.) Donnelly ei haluaisi vähemmistöjen kohdalla tyytyä

suvaitsevaisuuteen – toisin sanoen *toiseuden* sietämiseen – tai edes oikeudenmukaisen kohtelun saavuttamiseen riittävänä ihmisoikeuksien toteutumisen määreenä. Hän asettaa tavoitteeksi *multikulttuurisuuden* (multicultural embrace of diversity), jossa ylistetään erilaisuutta positiivisena voimavarana. (Donnelly 2008.)

Ihmisoikeuksiin sisältyy ehdottomuuden vaatimus, koska toimiakseen käytännössä ihmisoikeuksia *tulisi* kunnioittaa (ought to be honored) (Donnelly 1993, 11; Kohen 2006, 238; Koskenniemi 2006, 1–14.) Lisäksi on merkille pantavaa, että YK:n ihmisoikeusjulistuksessa ilmaistut ihmisoikeudet ovat *perustavanlaatuisia* (fundamental/paramount). Tällä tarkoitetaan sitä, että vain oleelliset oikeudet ansaitsevat tulla kutsutuiksi ihmisoikeuksiksi⁶¹ tai että julistuslistassa otetaan kantaa vain yleisimpinä pidettyihin ihmisarvon uhkiin. Myöskään myöhempi ihmisoikeussopimusten kehitys ei ole olennaisesti laajentanut ihmisoikeusnormeja. Julistuksessa ja sopimuksissa määritellään siis minimivaatimukset ihmisarvoiselle elämälle. Perustavanlaatuisuuden lisäksi ihmisoikeudet ovat *jakamattomia*. Tämä merkitsee ensinnäkin sitä, että eri oikeuksilla ei ole arvojärjestystä. Kansalaisoikeudet ja poliittiset oikeudet sekä taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet ovat *toisistaan riippuvaisia* ja yhtä olennaisia ihmisarvoiselle elämälle. Toisaalta jakamattomuuden ansiosta mitään oikeuksia ei voida rikkoa tai tukahduttaa toisten oikeuksien edistämiseksi⁶². (Donnelly 2003, 13, 24, 57; Hannikainen 1998, 54.)

Ihmisoikeusajattelua on kritisoitu siitä, että se keskittyy liikaa kodifioimaan ja määrittämään normien sisältöjä, sen sijaan että se pyrkisi edistämään ihmisoikeuksien varsinaista poliittista täytäntöönpanoa. Tällöin ihmisoikeuksista tulee helposti retorista sanahelinää, jolla ei ole todellista poliittista toimeenpanovaltaa (Parekh 2007, 759; Schick 2006, 321–326.) YK:n ihmisoikeusjulistus ja -sopimukset on määritelty niin väljästi, että se antaa vapaat kädet valtiolle tulkita ihmisoikeuksien sisältöä omien poliittisten agendojensa, uskonnollisten ja kulttuuristen tekijöiden kautta (Jones 1994, 5). Näyttää siltä, että valtio voi samanaikaisesti rikkoa ja suojella kansalaistensa oikeuksia, sillä ihmisoikeusretoriikan käyttö poliittisessa argumentaatiossa on niin houkuttelevaa. Valtiot ovat samalla suurimpia suojan antajia ja suurimpia suojan riistäjiä. (Kouvo 2006, 252; Donnelly 2003,

⁶¹ Monta arvoa ei kuulu ihmisoikeuksiin kuten oikeus rakkauteen tai välittämiseen (Donnelly 2003, 11, 18).

⁶² Esimerkiksi julistuksessa määritellyt ihmisoikeudet eivät saa olla sisäisessä ristiriidassa keskenään, eikä toinen oikeus saa ”syödä” toisen painoarvoa. Kuten esimerkiksi 1. artiklassa i todettu oikeuksien kaikkia koskettavuus ei saisi kaventua artiklassa 2. tehdyn rajauksen vuoksi merkitsemään vain tiettyjä ihmisiä, ks. 2.6.2.

35.) Juuri tästä syystä ihmisoikeuksien konsensus-hengessä konstruoitu, yhteinen globaali tulkinta ja ihmisoikeuskielen teoreettinen määrittäminen ovat tärkeitä poliittisia tavoitteita, sillä kansainvälisten suhteiden edistäminen diplomaattisin keinoin jää sisällöttömäksi ilman yhtenevää ihmisoikeuskäsitystä normien sisällöstä. Tällaista ihmisoikeuksien poliittista tarkoituksenmukaista tulkintaa kutsutaan *pragmaattiseksi liberalismiksi*, joka paljastaa ihmisoikeusnormien mahdolliset puutteet ja toisaalta kansallisen täytöntöönpanon tarpeen. (Donnelly 1993, 37; 3, 2003, 46–57; Forsythe 2006, 13, 33.) Esimerkiksi Bell ja Carens osoittavat, että vähemmistöjen hyväksi tehtävä humanitäärinen työ jää vaille normatiivista perustaa ilman ihmisoikeuksista muodostunutta globaalia konsensusta. Kansalaisyhteiskunnalla ei ole poliittista oikeutusta toimilleen maissa, jossa vähemmistöjen ihmisoikeuksia ei kunnioiteta. Tällöin vähemmistöjen asema sivutetaan tai se hautautuu vähemmän haasteellisten ihmisoikeuskysymysten ja helpommin perusteltavissa olevien arvojen alle. (Bell&Carens 2004, 300–329.)

Ihmisoikeuksiin vetoaminen koetaan viimeiseksi keinoksi, kun poliittinen tilanne on kärjistynyt riittävän vakavaksi. Ne rohkaisevat ihmisiä toimimaan oikeuksiensa puolesta. Siten ihmisoikeudet eivät heijasta pelkkiä toivomuksia (aspiration), vaan ne myös osoittavat valtioille *vaatimuksia* (claims/assertive exercise) muutokselle ja poliittiselle toiminnalle, jotta oikeuksista voisi nauttia. (Donnelly 2003, 9, 12; Mutua 2007, 557–558.) Ihmisoikeuksien todellinen merkitys mitataan vasta, kun ihmisarvo annetaan myös valtion syystä tai toisesta hyljeksimille jäsenille. Siten *vähemmistöjen ihmisoikeustilanteesta muodostuu globaali ihmiskoe, jossa testataan ihmisoikeuksien kattavuuden rajoja*. (Donnelly 2003, 237; Gutmann&Thompson 1990, 133.) Boothista meillä ei ole ihmisoikeuksia siksi, että olisimme ihmisiä, vaan siksi, että meistä tulisi ihmisiä (Booth 1999, 155).

2.4. Ihmisoikeudet ihmisenä olemisen ja yksilön oikeuksina

Ihmisoikeudet ovat ensisijaisesti *yksilön oikeuksia*, eivät kollektiivisia ryhmäoikeuksia (group rights). Siten biseksuaalilla tai intersukupuolisella pitäisi olla oikeuksia vähemmistöön lukeutuvina yksilöinä, mutta vähemmistöryhmällä itsellään ei ole oikeuksia (Donnelly 2003, 23–25, 229; vrt. Jovanovic 2005, 625–651.) Donnelly onkin todennut:

Kaikista tärkein edistysaskel ihmisoikeuksissa, ei ole uudet lisäykset kansainvälisesti tunnustettuihin ihmisoikeuslistoihin – vaikka ne ovatkin tärkeitä – mutta pikemminkin ai-

emmin halveksittujen ja **poissuljettujen ryhmien täyden ihmisyyden** tunnustaminen oikeudellisesti ja sosiaalisesti”⁶³ (Donnelly 2008).

Jos ihmisoikeudet nähtäisiin ryhmäoikeuksina, tulisi yksilön oikeuksien sijasta määrittää erilliset ihmisoikeudet jokaiselle erilaisen elämäntavan mukaan elävälle vähemmistölle ja heidän eri tavalla rakentuneiden sosiaalisten rooliensa ja identiteettiensä⁶⁴ mukaan. (Donnelly 1999, 80; Booth 1999, 61.)

Ihmisoikeuksien *luovuttamattomuus* liittyy ajatukseen ihmisyyksilön luonnollisina pidetyistä oikeuksista, jotka edeltävät valtiovaltaa ja joita valtiolla on vastuu kunnioittaa. Ihmisoikeuksien tulisi kuulua jokaiselle ihmiselle hänen ihmisyytensä perusteella, eikä niitä kuuluisi voida ottaa häneltä pois esivallan päätöksellä tai edes henkilön omalla suostumuksella. (Donnelly 1993, 19–21; 2003, 22, 27, 43–45; Hannikainen 1998, 54.) Jones näkeekin ihmisoikeudet ihmisille annettuna erityisarvona, eräänlaisena tunnustuksena tai kunnianimikkeenä. (Jones 1994, 36–37,46.)

“Kuvaisin ihmisoikeuksien historiaa lähinnä sarjana taisteluita, joissa on laajennettu yhteiskunnan käsitystä siitä, ketkä tunnustetaan ihmisiksi. Viime vuosikymmeninä on nähty progressiivinen kehitys, jonka seurauksena mukaan on otettu uskonnolliset vähemmistöt, ne, joilla ei ole omaisuutta, naiset, rodulliset ja etniset vähemmistöt, siirtomaiden kansat ja vammaiset. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat seuraava etappi”⁶⁵ (Donnelly 2008).

Ihmisen arvon essentialistinen⁶⁶ perusta on aiheuttanut haasteita ihmisoikeuksien määrittelylle (Parekh 2007, 754–778; Donnelly 2007, 297; Brown 1999, 103; Forsythe 2007, 319). Benhabib on kysynyt Arendtiin viitaten, mihin yksilön oikeus oikeuksiin todellisuudessa perustuu (Benhabib 2007, 20). Kysymys on tähdellinen, sillä kukaan ei ojenna ihmisoikeuksia vastasyntyneelle automaattisesti. Myös Donnellystä ihmisoikeuksien omaaminen (having) on paradoksaalista, sillä niitä ei juuri vaadita tai tarvita muulloin kuin niissä tapauksissa jolloin niiden olemassaoloa ei ole tunnustettu tai niitä ei noudateta. On syytä korostaa, että ihmisen tulisi nauttia kunnioitusta ja ihmisoikeuksien suojaa,

⁶³ ”The most important human rights advances are not new additions to the list of internationally recognized rights - although those certainly are important - but rather the legal and social recognition of the full humanity of previously despised and excluded or dominated groups” (Donnelly 2008).

⁶⁴ Identiteettipolitiikka kyseenalaistaa [kulttuurirelativismiin tavoin] yleismaailmallisuuden, joka tukahduttaa yksilölliset erot (Pulkinen 2003, 155), kun taas liberaali yleismaailmallisuus korostaa suvaitsevaisuutta eroja tekemättä (Rossi 2007, 62–67; Donnelly 2003, 50).

⁶⁵ “I would present the history of human rights primarily as a continuing series of struggles to expand the range of members of society who are recognized as fully human. The past two centuries have seen the progressive inclusion of religious minorities, those without property, women, racial and ethnic minorities, colonized peoples, and the disabled. Sexual and gender minorities are the new frontier” (Donnelly 2008).

⁶⁶ Essentialismi tavoittelee ihmisyyttä, jolla on yhteinen, luonnollinen perusta (Pulkinen 2003, 154).

ensisijaisesti vain jo siksi että on syntynyt ihmiseksi. Ajatellaan, että *ihminen ei voi laka- ta olemasta ihminen missään tilanteessa, oli tämä millainen tahansa tai teki tämä mitä tahansa, siksi ihmiseltä ei pitäisi voida riisua ihmisarvoa missään olosuhteissa.* (Donnelly 2003, 10; Jones 1994, 67–68.) *Tavoite syntymässä saadusta moraalisesta arvosta kuitenkin kyseenalaistuu jos ihmisen ihmisyyys voidaan tietyissä olosuhteissa riistää, sen perusteella, että kyseisen yksilön kohdalla ihmisarvon kriteerit eivät jostain syystä yhteiskunnan silmissä täyty.* Vähemmistön jäsen voidaan nähdä luonnottomana (unnatural) epäihmisenä, jolle ei taipumuksesta, elämäntavastaan tai olemuksestaan johtuen kuulu ihmisoikeudet. (Parekh 2007, 765–766; Brown 1999, 103; Donnelly 1999, 93–110; 2003, 235–239.)

YK:n ihmisoikeudet eivät ole luonnonlain (natural law) tai jumalallisen ilmoituksen seurausta, vaan ne ovat poliittisissa instituutioissa tehdyn humanismia kunnioittavan päätöksenteon tulosta, joissa moniarvoinen yhteiskunta nähdään voimavarana. Kun ihmisoikeudet ymmärretään poliittisen päätöksenteon seurauksena, niitä ei tarvitse sitoa luonnonlakiin, moraalisuuteen tai uskonnolliseen julistukseen, vaan ne ovat ihmisenä olemisen (human condition) yhteisesti päätetty perusta. Parekh viittaa Ignatieffiin, jonka mukaan ihmisessä sinänsä ei ole mitään ”pyhää”, joka oikeuttaisi ihmisen ihmisarvon tai kunnioituksen, sen sijaan historia on opettanut ihmisoikeuksien tarpeellisuuden ja merkityksen. Rortysta taas *on keskeistä määrittää kenet lasketaan universaalisti ihmiseksi, silloin tiedetään myös ihmisoikeuksien kattavuus.* Näin ollen ihmisoikeuksien ei tarvitse edes perustua käsitykselle ihmisen lähtökohtaisesta hyvydestä, vaan olosuhteet oikeuksien toteutumiseksi pitää luoda poliittisin keinoin, jolloin jokainen ihminen voitaisiin tunnustaa henkilönä oikeudellisessa mielessä. (Parekh 2007, 769–775; Hannikainen 1998, 59; Osborne 2003, 529; Langlois 2003, 992.) Koska ihmisoikeudet ovat sosiaalisen rakentumisen tulosta, silloin käsitys ihmisarvosta ja sen laajuudesta ovat muuttuvia (Kohen 2006, 252) myös vähemmistöjen osalta. *Ihmisoikeudet eivät ole siis yksilöille syntymässä annettuja perusominaisuuksia, vaan ne ansaitaan vähitellen yhteiskunnallisen kehittymisen seurauksena* (Booth 1999, 52). Myös aineistossa ihmisyyden teema nousee oleellisesti esiin normin rakentumisen keskeisenä elementtinä.

2.5. Mitä ihmisoikeuksien universaalius merkitsee?

Donnellysta ihmisoikeudet ovat käsitteellisesti yleismaailmallisia normeja, mutta ne eivät ole sitä vielä käytännössä (substantive universality, Donnelly 2007, 282). *Aineiston kannalta yleismaailmallisuus on keskeisin teoreettinen käsite kulttuurirelativismiin ja normien rinnalla retorisessa analyysissä.* Tavallisesti ihmisoikeuksien yleismaailmallisuudella eli yleisyydellä tarkoitetaan kahta asiaa. Toisaalta ihmisoikeuksien universaalius torjuu ihmisten erottelun ja syrjinnän julistuksen toisessa artikkelissa⁶⁷ lueteltujen tekijöiden perusteella. Toisaalta ihmisoikeuksien yleisyys viittaa ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen luonteeseen. (Donnelly 1993, 19–21; 2003, 22, 27, 43–45; Kouvo 2007, 256; Hannikainen 1998, 54.)

Universaalius tarkoittaa siis yleispäteviä arvoja ja normeja (Apunen 1991, 106–115; Taylor 1985, 92–97), jotka kattavat koko ihmiskunnan ja inhimillisen maailman; siihen kuuluvat valtiot, yksilöt ja yhteisöt (Aarat 2006, 419). Yleismaailmallisuuden ansiosta kenen tahansa tulisi voida nauttia ihmisoikeusturvasta missä tahansa maailman kolkassa. Geopoliittisesta näkökulmasta katsoen yleismaailmallisuus merkitsee rajat ylittävää koko maailman haltuun ottamista. Tämä tarkoittaa valtioiden yhtäläisyyttä ja tasa-arvoisuutta ihmisoikeuksien kunnioittamisen suhteen. Lisäksi yleismaailmallisuudella voidaan viitata yksilöiden maailmankansalaisuuteen, joka ohittaa valtioihin sidotun kansalaisuuden. (Parekh 2007, 772; Hannikainen 1998, 54; Benhabib 2007, 32–33; Carmalt 2007, 68–85.) Teoriassa universaalius siis tavoittaa myös niissä olosuhteissa, joissa kansallinen taso ei ole tunnustanut ihmisoikeuksien olemassaoloa; esimerkiksi yleismaailmallisuuteen vedoten pystyttiin vaatimaan Etelä-Afrikassa apartheid-politiikan lopettamista (Parekh 2007, 769). Ihmisoikeusnormien nauttimaa kansainvälisestä konsensusta tulee kuitenkin syventää, jotta se turvaisi kaikkien yksilöiden ihmisoikeudet riippumatta paikallisesta tai kansallisista lainsäädännöstä tai muista kulttuurisista tai uskonnollisista tekijöistä. Normien sovellettavuus eri kulttuuripiireihin tulisi osoittaa, jotta ne saavuttavat globaalin eetoksen aseman. (Donnelly 2003, 1, 63, 226, 236; Hayman 2007, 399.) Ihmisoikeuksien yleismaailmallisuuden ei tarvitse merkitä kansallisten identiteettien assimiloimista yhtenäiseksi kulttuurihegemoniaksi, vaan yleismaailmallisuuden tavoitteena on luoda yhteisesti jaet-

⁶⁷ 2. artikla: “Jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin, ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen [englanniksi: sex], kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään [other status] perustuvaa erotusta.”

tu *holistinen arvopohja*, joka varmistaa rauhanomaisen demokratiakehityksen, oikeudenmukaisuuden toteutumisen ja keskinäisriippuvaisen turvallisuusyhteisön syntyminen. (Gramsci 1979,22; Deutch 1961,98–105; Finnemore&Sikkink 2001,401–402.)

Yleismaailmallisuus on ennen kaikkea synonyymi *tasa-arvolle*, jolla tarkoitetaan kaikkien ihmisten tasa-arvoisuutta. Se myös takaa kaikille täydellisen *syrjinnän suojan*. Universalismiin sisältyy idea ihmisten yleisestä humanista yhtäläisyydestä, joka jättää uskonnolliset, kulttuuriset, maantieteelliset tai historialliset erot toissijaisiksi ihmislajin – Homo sapiensin – kokeman moraalisen yhteyden rinnalla. (Langlois 2003, 1011–1012; Donnelly 1999b, 93–110; 2003, 10; 2007, 283.) Kuitenkin Donnelly katsoo, että:

“Vähemmistöjen oikeudet – ovat – parhaimmillaankin vain potentiaalisesti yleismaailmallisia tai tällä hetkellä oikeudellisesti katsoen tunnustamattomia yleismaailmallisia ihmisoikeuksia”⁶⁸ (Donnelly 2008).

Guttman ja Thompson näkevät seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän liberaalien perusarvojen vastaisena ja rinnastavat sen rasismiin (Guttman&Thompson 1990, 132–135). Toteutuakseen aidosti yleismallisuuden tulisi suojata myös vähemmistöjen ihmisoikeudet, jotta vähemmistöjen ihmisoikeuksista voisi tulla yleismaailmallisesti hyväksytty normi. (Donnelly 2003, 36–46, 229–241). Tällöin yleismaailmallisuuden tulisi haastaa perinteisille perhe- ja sukupuoliarvoille perustuva maailmankuva, jota Butler kutsuu hetero- ja sukupuolihegemoniaksi (Butler 2006, 23). Tämä hegemonia (vrt. heteronormatiivisuus, ks. s. 6, alaviite 10) on ehkä vakiintunein ja ”luonnollisimpana” pidetyin hegemoniallinen normi maailman sivilisaatioissa, joka tehokkaasti kyseenalaistaa moniarvoisen ihmisoikeuskäsityksen laajenemisen koskemaan vähemmistöjä. Kantolan ja Valeniuksen mukaan ”muunlaiset identiteetit eivät ole sallittuja pakollisessa heteroseksuaalisuudessa, vaan joutuvat sellaisen kontrolloivan vallan, kuten sukupuolenkorjausleikkausten tai seksuaalisuuden peittämisen (”kaapissa olo”), kohteiksi”. (Kantola&Valenius 2007, 18.) Yleismaailmallisuuden kannalta on merkityksellistä kyseenalaistaa heteroseksuaalisuuden [ja perinteisen sukupuoli-identiteetin] järkkymätön normatiivisuus, jotta liberaalit ihmisoikeudet saavuttaisivat tasa-arvoisuuden vähemmistöjen osalta. (Kouvo 2007, 262–263, 275.)

⁶⁸ ”LGBT rights -- are -- at best potential universal human rights; or now legally unrecognized universal human rights” (Donnelly 2008)

2.6. Kulttuurirelativismi yleismaailmallisuuden haastajana

”Kulttuurikäsitteen käyttökelpoisuus on siinä, että tekee näkyväksi sen mikä erottaa eri yhteisöt toisistaan, eikä sitä mikä niitä yhdistää⁶⁹” (Vincent 1986, 3).

Yleismallisuuden keskeinen ongelma on ollut kyvyttömyys kääntää universaalit normit paikallisesti merkityksellisiksi ja hyväksyttäviksi standardeiksi. Teoreettisesta suosiostaan huolimatta käsitys ihmisoikeuksien kaikkia koskettavuudesta saa edelleen ristiriitaisen vastaanoton. Universalismi on nähty länsimaiseksi projektiksi⁷⁰, joka syö ihmisoikeuksien kattavuutta ja arvoa muun maailman näkökulmasta käsin. (Vincent 1986, 37–57; Carmalt 2007, 68; Benhabib 2007, 23, 33; Langlois 2003, 1007; Arat 2006, 418.) Radikaali universalismi näyttää suvaitsemattomalta paikallisia normistoja kohtaan ja samalla läntinen sivilisaatio saa imperialistisen yliotteen maailmasta. Kansanvälistä laaditut normit voisivat myös johtaa globaaliin kulttuurien yhteensulautumiseen eli homogenisoitumiseen (Brown 2000, 33, 40–41; Donnelly 1993, 36; Finnemore & Sikkink 2001, 397). Sitä paitsi Mutua kysyy, voiko yleismaailmalliseksi tarkoitettu periaatekoelma perustua vain tietyn kulttuurin filosofisiin oletuksiin (Mutua 2007, 555). Vaikka ihmisoikeusjulistuksen yhteydessä usein muistutetaan, että sen muotoiluun osallistui myös ei-länsimaiden edustajia, lienee selvää, että länsimainen arvomaailma on kodifioinut nyt käytössä olevan ihmisoikeusnormiston⁷¹. Lisäksi vuoden 1948 YK:n alkuperäisistä 56 jäsenmaasta on vuonna 2007 päästy 192 jäseneseen, jolloin ihmisoikeusnormien tulee löytää yhteisymmärrys paljon laajemmassa poliittisten, historiallisten ja kulttuuristen tahtotilojen galleriassa. (Mutua 2007, 555–571.)

Ihmisarvon kunnioittaminen ei ole käsitteenä vieras useimmille maailman uskonnoille tai kulttuureille (Arat 2006, 419), mutta ne eivät aja ihmisoikeuksia siinä merkityksessä kuin liberaali ihmisoikeusajattelu ne ymmärtää (Kohen 2006, 235). Esimerkiksi aasialaisiin arvoihin ei katsota kuuluvat individualistisuuden, jossa yksilö menisi yhteisön ohi, koska yksilön oikeuksien korostaminen saattaisi vaarantaa yhteisön turvallisuuden ja järjestyksen ylläpitämisen. Muslimimaissa puolestaan miehen ja naisen tasa-arvo näyttäy-

⁶⁹ ”The utility of the concept of culture is to distinguish one society from another, not to describe what they have in common” (Vincent 1986, 3).

⁷⁰ Myös sellaisia yleisesti hyväksytyjä normeja kuin suvereenisuus ja demokraattisuus voi pitää länsimaisina (Benhabib 2007, 23, 33; Langlois 2003, 1007). Demokraattista yhteiskuntaa pidetään lähtökohtana ihmisoikeuksien toteutumiselle. Siten ei ole ihme, että ihmisoikeudet eivät sovellu suoraan muunlaisiin yhteiskuntajärjestelmiin (Arat 2006, 434).

⁷¹ Esimerkiksi Libanonin edustaja Charles Malek oli kristitty ja Kiinan edustaja P.C. Changilla oli liberaalin ajattelun individualismista (Mutua 2007, 555, 556, 571).

tyy keskeisenä yleismaailmallisuuden esteenä, vähemmistöistä puhumattakaan. (Arat 2006, 4431–4433; Brown 2000, 33; Ahmed 2007, 3–29; Donnelly 1993, 25.) Jännite yleismaailmallisten ja paikallisten normien välillä on ilmeinen.

Donnellysta oikeuksien relativismi on tosiasia. Ihmisoikeudet ovat suhteellisia ainakin historiallisessa mielessä (Donnelly 2007, 293–295). Kulttuurirelativismi on ollut vahva suuntaus 1980-luvulta lähtien, jolla pyritään ottamaan huomioon eri kulttuurilähtökohdista nousevien ihmisoikeuskäsityksien eroja. Kulttuurirelativismi⁷² tai anti-universalismi on yleismaailmallisuuden vastakohta, jonka mukaan kulttuuri ja historia määrittävät kontekstisidonnaisesti moraaliset käsitykset ihmisten oikeuksista kansallisella ja paikallisella tasolla. Relativistisen ajattelun vahvuusasteet vaihtelevat. Radikaali tai absoluuttinen kulttuurirelativismi katsoo paikalliskulttuurin ainoaksi arvopohjan määrittäjäksi, kun taas lievä tai heikko relativismi ei halua täysin kadottaa omaleimaisuutta yleismaailmallisuuden alle. Kylmän sodan tilalle on noussut sivilisaatioiden yhteentörmäyksen poliittinen näyttäjä. (Vincent 1986, 37–57; Donnelly 1993, 36–37, 197; 2007, 295; Kouvo 2006, 256; Booth 1999, 53.)

2.6.1. Sivilisaatioiden yhteinen ”paha”

Kun paikallisia normikäsityksiä koetellaan vähemmistöjen oikeuskysymyksillä, se nähdään helposti uudenlaisena kulttuuri-imperialismina (Bell&Carens 2004, 300–329). Vähemmistön elämäntavan ja taipumusten ilmaiseminen nähdään syntinä ja luonnonlain vastaisena kaikissa maailman valtauskonnoissa (Chan 2005, 76). Huntingtonilaisittain ajatellen sivilisaatioita yhdistävät vain harvat tekijät (Huntington 1996, 8–49; Donnelly 2007, 291), mutta *homofobia näyttäytyy yhtenä eri kulttuuripiirejä yhdistävistä perusnormeista*. On hyvä huomata, että vähemmistöjen ihmisoikeuksien hyväksyminen ei nauti täyttä konsensusta myöskään länsimaissa. Esimerkiksi Puolan presidentti Lech Kaczyński ja arkkipiispa Henryk Muszyński on ilmaissut tyytymättömyytensä EU:n peruskirjaa kohtaan, jossa kielletään syrjintä seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Arkkipiispasta katolinen ei voi suvaita homoseksuaalia synnintekijää, koska suvaitseminen merkitsisi samalla homoseksuaalisuuden kunnioittamista (Standard 2008). Ei siis ihme, että relativistien näkökulmasta katsoen vähemmistöjen ihmisoikeuksien tunnustaminen vai-

⁷² Kulttuurirelativismi on myös liitetty osaksi staattista neorealista perinnettä (Donnelly 1993, 36–37).

kuttaa lähes mahdottomalta tavoitteelta, etenkin kun YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisten oikeuksien sopimuksen artiklassa 19 annetaan valtioille oikeutus toimia ”yleisen järjestyksen, terveydenhoidon tai moraalin suojelemiseksi.” (Donnelly 1999, 14.) Paikallismien vastainen seksuaalisuus tai sukupuoliuus voidaan siten tulkita yleisen moraalin tai seksuaaliterveyden vaarantavaksi. Samoin voidaan ajatella, että uudet normit haastavat ihmisoikeuksissa määritellyt uskonnon ja omantunnon oikeudet. Lisäksi Murrayn ja Viljoen mukaan homoseksuaalisuus nähdään esimerkiksi useissa Afrikan unionin maissa ”ei-afrikkalaisena” piirteenä, joka rikkoo toivottuja kulttuurisia ja kansallisia arvoja vastaan. Kuitenkin on pystytty osoittamaan, että perinteisille afrikkalaiskulttuureille samaa sukupuolta olevien suhteet eivät olleet kiellettyjä, vaan homoseksuaaleja syrjivä sodomialainsäädäntö otettiin käyttöön vasta kolonialismin myötä. Siten *homofobia oli imperialistinen tuontitavara eikä kulttuurisidonnainen tekijä* (vrt. Pillay 2008c: ”relics of the colonial era” ks. 4.7.). Tämä myös osoittaa, että kulttuuriset käytännöt ja normit voivat muuttua poliittisten olosuhteiden myötä (Murrayn&Viljoen 2007, 86–95). Vastaavia viitteitä löytyy Intiasta ja Aasiasta (Donnelly 1999b, 13; Ahmed 2007, 3–29). Jos ihmisoikeudet ovat ristiriidassa paikallisten normien kanssa, on ymmärrettävää, että niitä ei voi hyväksyä vain siksi, että ne sattuvat olemaan jonkin määritelmän mukaan universaaleja. Tullakseen yleismaailmalliseksi normi tulee omaksua, institutionalisoitua ja tulla osaksi hyväksyttyä, oikeutettua käytäntöä ja tapakulttuuria (Parekh 2007, 772). Silti tässäkin yhteydessä yleistyksen ovat vaarallisia, sillä niin sanotut sivilisaatiot, kulttuurit ja uskonnot eivät ole samaa merkitseviä tai yhtenäisiä kokonaisuuksia (Donnelly 2003, 101) ja suvaitsevaisuuden asteissa löytyy toki poikkeuksia⁷³.

Kohen toteaa Dworkinin pohjalta, että ihmisoikeuksissa pyritään ihmisarvon maalliseen pyhyteen (Kohen 2006, 235–236) eikä laajentuneen ihmisyyden hyväksymisen tarvitse kilpailla muiden oppien ja uskontojen kanssa. Donnellystä ihmisoikeudet eivät ole vain länsimaisen poliittisen tradition tuottama lista, vaan laajemman historiallisen prosessin ja modernisaatiokehityksen tulosta (Donnelly 2003, 63–64; Donnelly 2007, 287; Forsythe 2007, 58). Ihmisoikeuksien ei tarvitse tukahduttaa perinteisiä traditioita,

⁷³ Dalai Lamalta sanoma vuodelta 2006: “His Holiness is greatly concerned by reports of violence and discrimination against gay, lesbian, bisexual and transgender people. His Holiness opposes violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity and urges respect, tolerance and the full recognition of human rights for all” (Tibet Bureau 2006) . Samoin anglikaaninen arkkipiispa Desmond Tutu Etelä-Afrikasta on palkittu työstään vähemmistöjen oikeuksien puolesta (IGLHRC (2008).

sen sijaan ne voivat rakentua osaksi kulttuurien omaa normistoa (Bell&Carens 2004, 300–329; Kohen 2006, 235). Oikeuksien normittuminen osaksi eri kulttuurien sosiaalisia käytäntöjä edellyttää samanlaista historiallista ja kulttuurillista rakentumis- ja muutosprosessia, joka on edelleen käynnissä myös länsimaissa. Orjuuden ja holokaustin kokeneet länsimaat eivät ole luontainen ihmisoikeuksien kehto, vaan ne ovat rakentaneet modernin⁷⁴ ihmisarvonormit ja -kielen suhteellisen pitkän prosessin kautta. Ihmisoikeusnormien läpisaaminen eri kulttuurien keskuudessa edellyttää painavia argumentteja, joilla vallitsevia käsityksiä pystyttäisiin muuttamaan. (Donnelly 2007, 66–70.) Donnelly kuitenkin muistuttaa, että:

Uskonnolliset käsitykset opettavat, että homoseksuaalisuus on kauhea synti[...] Oikeus omatunnon ja uskonnon vapauteen on radikaalin neutraali kunnioituksessaan uskontojen sisältöön. Uskonnollisilla fanaatikoilla on siis ihmisoikeus halveksia homoseksuaaleja. – Meillä on [taas] oikeus, ja jopa velvollisuus haastaa ahdasmielisyys ääneen ja julkisesti. mutta lopulta meidänkin velvollisuutemme on suvaita ahdasmielisiä, aivan kuten ahdasmielistenkin tulee suvaita niitä, joita he halveksivat⁷⁵ (Donnelly 2008).

Uskontoon, omaantuntoon tai eettisyyteen perustuva diskriminointi on arveluttavaa moniarvoisuutta arvostavassa maailmassa. Opittu tapa ei voi estää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien toteutumista. Rawls sanoo: ”Näin ymmärrettynä ihmisoikeuksia ei voi hylätä sillä perusteella, että ne tyypillisesti kuuluvat liberaaliin tai länsimaiseen perinteeseen. Ne eivät ole poliittisesti nurkkakuntaisia.” (Rawls 2007, 87, 183–186). Yhdelläkään valtiolla ei saisi olla mahdollisuutta vedota kulttuuritekijöihin tekosyynä sille, ettei se puutu ihmisoikeusloukkauksiin (Kouvo 2006, 256–257; Jones 1994, 219–220; Arat 2006, 425). Boothin sanoin uskontojen ja kulttuurien ei tule antaa tyrannisoida ihmisoikeuksien edistämistä (Booth 1999, 53–63).

2.6.2. Tiedollinen deprivatio

Kulttuurisesti rakentuneisiin ihmisoikeuseroavuuksiin tulisi suhtautua tiedollisen deprivatian eli riittävän tiedon puutteen valossa. Ennakkoluulot on kohdattavissa valistuksen myötä. Brown puhuu Rortyn tunteellisesta kasvatuksesta (sentimental education/manipulation), jossa pyritään vaikuttamaan käsitykseen ihmisarvosta rationaalisen

⁷⁴ Modernilla tarkoitetaan tässä ajattelutapoja ja -asenteita, ei vain historiallisista aikakautta tai kulttuuri-ilmioita.

⁷⁵ “...religious beliefs teach that homosexuality is a horrible sin... The right to freedom of conscience and belief is radically neutral with respect to the substance of beliefs. Religious fundamentalists thus have, in effect, a human right to despise homosexuals. ---We have a right, and even a duty, to argue against bigotry, vociferously and publicly. But in the end we are obliged to tolerate bigots no less than bigots are required to tolerate those they despise” (Donnelly 2008).

tason lisäksi syvemmällä tunteen tasolla. (Brown 1999, 120; 2000, 49; Parekh 2007, 770–771.) Ihmisoikeussopimukset ovat ajan ja tilanteen mukaan kehittyviä rakennelmia, jotka samalla mahdollistavat kulttuurisen muutoksen (Arat 2006, 416–417). Kuten edellä on jo todettu, se mikä on oikeutettua, määritellään poliittisessa vuorovaikutuksessa löytyvien arvostuksien perusteella. Nämä arvostukset muuttuvat ajan myötä. Jonkin perinteisesti arvostetun oikeuden ajaminen voi olla esimerkiksi vähemmistöjen näkökulmasta katsoen ristiriidassa yleisesti hyväksytyyn demokratia- ja yhdenvertaisuuskäsityksien kanssa. Tällöin oikeuskäsityksiä tulee soveltaa, jotta yhteiskunnissa hyväksytyt yleismaailmallinen oikeuden henki ja demokraattisuuden tavoite toteutuisivat ja voisivat haastaa yhteiskunnassa mahdollisesti vallitsevan ”väärän tietoisuuden” tason⁷⁶.

Ihmisoikeudet voivat ylittää kulttuuriin ja uskontoon sidotut käsitykset ihmisyydestä, kun ne ajatellaan historiallisesti muotoutuvana poliittisena prosessina (Parekh 2007, 754–778). Tietty ihmisoikeuksien universaalisuuden aste on kuitenkin jo tunnustettu, silloin kun valtiot ovat vapaaehtoisesti sitoutuneet ihmisoikeussopimuksien noudattamiseen ja tukevat niiden sisältöjä puheenvuoroissaan (Booth 1999, 55–56). Mikään ei estä luomasta yhteiseltä konsensuspohjalta uudistettua perustaa ihmisoikeuksille, jonka määritelmät kaikki voisivat jakaa. Oikeudethan ovat sopimuksia.

2.7. Ihmisoikeusnormien rakentuminen ja tulkinta vähemmistöjen kannalta

Kuten edellä on tuotu esiin, muutamia YK:n jäsenmaata lukuun ottamatta ihmisoikeuksien lähtökohtainen yleismaailmallisuus, luovuttamattomuus, holistisuus, keskinäisriippuvaisuus ja jakamattomuus eivät ole vielä vähemmistöjä koskettava normi, eikä ihmisoikeuksien edellyttämä *syrjinnän kielto* siten toteudu vähemmistöjen kohdalla (Donnelly 1999, 73, 80; 2003, 1-3, 87–103). Ihmisoikeusjulistuksen kirjoittamisen aikaan ei-heteroseksuaalisen elämäntavan hyväksyminen, lisääntymiseen liittymätön seksuaalikäyttäytyminen ja erilaisen sukupuolisuuden ilmentäminen olisi nähty valtioiden silloisten kunniallisiksi katsottujen siveysnormien ohittamiseksi, siksi julistuksen toisessa artik-

⁷⁶ Koskenniemi: ”Samalla tavalla määräytyy harkinta siitä, milloin sovellamme oikeutta ja milloin siitä sallittua *poikkeusta*.” Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) mukaan poikkeukseen vetoamisen tulee perustua lakiin ja olla tarpeellinen demokraattisessa yhteiskunnassa. Tältä pohjalta EIT on esim. todennut, että islamilainen laki, sharia, ei sovi demokraattisen yhteiskuntaan. Siksi poliittiseen vapauteen tehtiin poikkeus. Tätä on vaikea perustella muulla tavoin kuin poliittisten arvojen, ts. länsimaisen demokraattisuuden näkökulmasta (Koskenniemi 2006, 4,8–9).

lassa ei mainita erikseen, että ketään ei saa syrjiä seksuaalisen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteetin perusteella.⁷⁷ (Donnelly 1999, 8, 19; Ahmed 2007, 8.) Gutmann ja Thompson korostavat, että kyvyttömyys vastata eri yhteiskunnissa vallitseviin seksuaali- ja sukupuoli-normeihin saattoi olla perusteltu näkökulma sata vuotta sitten, mutta ei enää nykyäänä (Gutmann&Thompson 1990, 134). Tämä tuo hyvin esiin ihmisoikeusnormiston ajanmukaistamis- ja rakentumistarpeen.

Finnemoren ja Sikkinkin normien uudelleen kehittymisen ja kiertokulun (Finnemore&Sikkink 1998, 891–892) hengessä Donnelly puhuu *ihmisoikeussopimusten kehittyvästä tulkinnasta*, jonka pohjalta konsensus voitaisiin löytää (Donnelly 2003, 239). Hän esittää YK:n ihmisoikeusjulistukseen kahta tulkintapaa, joiden avulla syrjinnän kieltä ja ihmisoikeudet yleensä saataisiin koskemaan vähemmistöjä (Donnelly 1999, 93–110; 2003, 226, 236). Julistuksen 2. artiklassa sanotaan:

“Jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin, ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen (englanniksi: *sex*), kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään (*other status*) perustuvaa erotusta.”

1) Vähemmistöt voidaan laskea kuuluvaksi kohtaan ”*other status*” eli ilman ”*muuhun tekijään perustuvaa erotusta*”. Julistuksen tekijät ovat tarkoituksellisesti halunneet jättää tulkintavaraa, sillä lista ei ole kattava. 2) Samoin vähemmistöt voidaan lukea ihmisoikeuksia nauttivien joukkoon, kun *sex*-sanana merkitys laajennetaan käsittämään myös seksuaalinen ja sukupuolinen suuntautuminen. (Donnelly 1999, 93–110; 2003, 225–241.) Tämä retorisesti varsin joustava ja liberaali tulkinta ei ole vailla perusteluja. YK:n ihmisoikeuskomitea on jo vuonna 1994 tuonut esiin nämä kaksi tulkintatapaa seksuaalisen suuntautumisen puolesta niin kutsutussa *Toonenin*⁷⁸ *tapauksessa*, jossa myös käsiteltiin ihmisoikeuksissa turvatus *yksityisyyden* suojan kattavuutta samaa sukupuolta olevien vapaaehtoisen seksuaalisen kanssakäymisen turvatakeena. Toonenin tulkintaa, etenkin *sex*-sanana ja yksityisyyden suojan osalta, on yleisesti käytetty argumentaation pohjana YK:ssa vähemmistöjen ihmisoikeusnormin edistämiseksi. Toonenin tapaus nousee myös aineistossa yhdeksi tärkeimmistä retorisista *esisopimuksista* (ks. 3.8. ja 4.5.1.). Ihmisoikeusjulistuksen ja sen pohjalta tehdyn ihmisoikeussopimuksen seksuaali- ja suku-

⁷⁷ Kuten edellä on myös kään YK:n ihmisoikeussopimuksissa ei yksiselitteisesti tunnusteta vähemmistöjen ihmisoikeuksia (Donnelly 2003, 225; Sanders 2006 1-54; Chan 2005, 69; Mutua 2007, 628).

⁷⁸ Toonen v. Australia, Communication no. 488/1992, UN Doc CCPR/C/50/D/488/1992 (1994).

puolineuraalista tulkintatavasta on siis olemassa ihmisoikeuskomitean päättämä ennakkotapaus. Komitean tulkinnalla on painoarvoa, mutta sillä ei ole valtaa säätää uutta ihmisoikeustulkintaa, eikä se ratkaise vähemmistön ihmisoikeusasemaa ihmisoikeussopimuksissa tai kansainvälisessä oikeudessa.

On myös huomioitava, että riippuen julistuksen käännöksestä sanan *sex* merkitys ei välttämättä kata sanan englanninkielisiä ulottuvuuksia. Esimerkiksi suomen- ja ruotsinkielisissä julistusteksteissä sana *sex* on käännetty sanalla ”sukupuoli” ja ”kön”⁷⁹. Täten julistuksen uudelleen tulkittu henki ei välttämättä tavoita kieliryhmien jäseniä. Toisaalta taas *other status* jää merkityksettömäksi, jos ihmisoikeuksia rikkovassa maassa ei tunnusteta vähemmistöjen ”statusta” ihmisinä. Toonenin tapaus kuitenkin osoittaa, että uusi normatiivinen määritelmä on ollut YK:ssa työn alla jo 1990-luvulla, mutta vieläkin YK:n virallisessa kannassa ei määritellä tyhjentävästi seksuaalisen suuntautumisen tai seksuaali-identiteetin vapautta ihmisoikeudeksi (Mutua 2007, 628; Donnelly 2007, 239; 2008). Se voiko vähemmistöön kuuluva elää turvallisesti yhteiskunnan jäsenenä on riippuvainen siitä, minkä valtion kansalaiseksi on sattunut syntymään ja minkä asteista tiedollista deprivatiotakypseinen yhteiskunta ilmentää (Donnelly 2007, 283; Brown 1999, 120; 2000, 49).

Donnelly pitää kansallisella tasolla tehtävää ihmisoikeustyötä vähemmistöjen hyväksi tärkeänä ja helpommin saavutettavina kuin kansainvälisen tason ponnistuksia. Hänen mukaansa aloitteet normien muuttumisesta voivat yhtä hyvin edetä kansallisilta tasoilta YK:hon. (Donnelly 2003, 239; 2007⁸⁰; 2008.)

2.7.1. Sopimukset uhkatekijänä

”Luonnollinen perhe on intiimiä elämän ja rakkauden vuorovaikutusta, joka perustuu miehen ja naisen väliseen avioliittoon, joka määrittää ensisijaisen humaaniuden paikan yksilöille ja yhteisölle elämän ja rakkauden kehtona. --- Yleismaailmallisessa ihmisoikeuksien julistuksessa, joka edustaa oikeudellisen sivilisaation perustaa ja sen aidosti

⁷⁹ Ellei *sukupuoli*-sanaan katsota olevan sisään kirjoitettuna ilmausta *sukupuolinen käyttäytyminen*, jota käytetään etenkin lakiteksteissä *seksuaalisen suuntautumisen* sijasta. Toisaalta taas olisi perusteltua, että *gender*-sana sisältäisi sukupuolen ohella myös sukupuoli-identiteetin käsitteen samalla tavoin kuin YK:n ihmisoikeuskomitea katsoo *sex*-sanan jo kattavan seksuaalisen suuntautumisen.

⁸⁰ Sähköpostiviesti: “...regional and nongovernmental mechanisms are much more promising... the Yogyakarta Principles clearly fit here, making the obvious, but still contentious point, that everyone really means everyone” (Donnelly 2007).

yleismaailmallisia arvoja, todetaan, että: “perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustavaa laatua oleva ydinosa ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojaan.”⁸¹

Paavi Benedict XVI uuden vuoden puheessaan vuonna 2008

Kuten lainaus paavilta osoittaa julistusta ja nykyisiä ihmisoikeussopimustekstejä voidaan alkuperäisessä mies/nais-tulkintamuotossaan käyttää poliittisena aseena vähemmistöjä vastaan. Nykysopimukset saattavat olla vaarallisia vähemmistöille. Esimerkiksi uskonnolliset tahot ovat voineet vedota YK:n ihmisoikeusjulistuksen muotoiluun perustellessaan perinteistä ihmis- ja perhekäsitystään liittyen esimerkiksi parisuhteen laillistamiseen (Howard-Hassmann 2001, 73–95). Edes Yogyakartaan periaatteissa ei pystytty kääntämään tätä kohtaa vähemmistöjen eduksi (vrt. esim. Joslin vastaan Uusi-Seelanti⁸² 2002). O’Flahertyn mukaan samaa sukupuolta oleville pareille ei voitu taata oikeutta avioliittoon nykyisen kansainvälisen oikeuden nojalla, vaikka muille julistuksen muotoa noudattaville vähemmistöjen ihmisoikeuksille löytyi riittävä oikeudellinen näyttö. O’Flahertyn mukaan tämä ei tarkoita, ettei kyseistä oikeutta pystyttäisi saavuttamaan tulevaisuudessa. (O’Flaherty 2007.) Oikeutta avioliittoon kannattaa Howard-Hassmannin mukaan tarkastella Ihmisoikeusjulistuksen 16. artiklan tekstiasun valossa (Howard-Hassmann 2001, 74). Artikla kuuluu seuraavasti:

1. Täysi-ikäisillä miehillä ja naisilla on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe ilman minkäänlaisia rodusta, kansalaisuudesta tai uskonnosta johtuvia rajoituksia. Heillä on yhtäläiset oikeudet avioliittoon, avioliiton aikana ja sen purkamisen jälkeen. 2. Avioliiton solmiminen tapahtukoon vain tulevien aviopuolisoiden vapaasta ja täydestä suostumuksesta. 3. Perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustava ydinosa ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojaan.

Artikla ei määrittele avioliittoa miehen ja naisen väliseksi. Siinä ei esimerkiksi todeta, että miehillä ja naisilla on oikeus solmia avioliitto ”keskenään”. Teksti ei painota heteroseksuaalisuutta avioliiton perustana, eikä korosta, että avioliitto tulee solmia vastakkaisten sukupuolten *kesken* (Howard-Hassmann 2001, 74), mutta se kylläkin rajaa muut kuin naiset ja miehet – eli esimerkiksi inter- ja transsukupuoliset – avioliiton ulkopuolelle. Artikla on hyvä esimerkki siitä kuinka asioiden oletetaan olevan, eikä nähdä

⁸¹ “The natural family, as an intimate communion of life and love, based on marriage between a man and a woman, constitutes the primary place of humanization for the person and society, and a cradle of life and love”.--- The Universal Declaration of Human Rights, which represents a landmark of juridic civilization of truly universal value, states that “the family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State” (Benedict XVI 2008).

⁸² Ihmisoikeuskomitea katsoi, että oikeus avioliittoon oi koskettaa vain eri sukupuolta olevia. Communication No. 902/1999: New Zealand, CCPR/C/75/D/902/1999, Ms. Juliet Joslin et al. v. New Zealand, July 30, 2002.

vakiintuneeseen normiin jo sisäänrakennettua retorista monimerkityksellisyyttä, jota voitaisiin hyödyntää vähemmistöjen ihmisoikeusnormien rakentumisessa. Koskenniemen ajatusta lainaten (2006, 5) *ihmisoikeudet eivät rajaa arvojamme, vaan saavat sisältönsä omaksuttujen arvojen kautta.*

Tämän hetkinen ihmisoikeustilanne on vähintään hankala, sillä Mertuksen mukaan vähemmistöjen etu- ja kansalaisjärjestöt eivät voi vedota YK:n ihmisoikeusnormien kunnioittamiseen ajaessaan omaa ihmisoikeuspolitiikkaansa, sillä yleismaailmalliseksi tarkoitettu ihmisoikeusretoriikka ei tältä osin tue sosiaalisesti rakentunutta ihmisoikeuskäsitystä seksuaalisesta ja sukupuolisesta suuntautumisesta. (Mertus 2007, 1036–1062.) Ihmisoikeusjulistuksen ja -sopimusten väljä tulkinnanvaraisuus ei tunnusta vähemmistöjen ihmisyyttä, eikä takaa heidän perusoikeuksiaan. Ilman selkeämmin argumentoitua syrjintäsuojaa valtiot voivat noudattaa omia relativistisia tulkintojaan vähemmistöjen oikeuksista (Donnelly 2003, 1-3, 87–103, 22–237) ja ratkaista ihmisoikeusongelmansa kulttuurisesti rakentuneiden toimintaperiaatteiden mukaisesti. Emansipoitunut muutos ja liberaalin ihmisoikeusajattelun normatiivinen tavoite oikeuksien ”sokeudesta eroille” ovat vielä rakentumisvaiheessa vähemmistöjen osalta (Rossi 2007, 62–67; Donnelly 2007, 16, 50).

Silti toive muutoksesta elää. Vielä jokin aika sitten punatukkaisia poltettiin noitina rovioilla ja vasenkätisiä eheyttiin oikeakätisiksi. Nykypäivänä punapäisyys tai vasenkätisyys ei enää nostata tunteita, saati johda vainoon, vaan näihin piirteisiin suhtaudutaan luonnollisina elämän variaatioina. Niin tullaan vielä suhtautumaan seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin eri ulottuvuuksiinkin.

3. Retoriikka metodina

Käsitys kansainvälisestä todellisuudesta ja maailmassa olemisesta on sidoksissa kieleen. Poliittiset agendat kiteytyvät aina teksteiksi, joiden kautta niistä käyty keskustelu saa tulkittavissa olevan muodon (Apunen 1991, 9–10, 28). Kielen avulla yritetään tulla ymmärretyiksi ja sitä kautta käsitys asioiden tilasta jäsentyy. Eri kantoja pyritään argumentoimaan mahdollisimman selvästi, perustelemaan, tukemaan ja puolustamaan niitä. Tähän yleisen mielipiteen taivutteluun ja vakuutteluun tarvitaan retorisia taitoja.

Retorinen analyysi istuu menetelmällisesti konstruktivistiseen viitekehykseen, sillä sosiaalisen konstruktivismiin näkökulmasta katsottuna kansainväliset, liberaalit ihmisoikeusnormit rakentuvat kielellisessä vuorovaikutuksessa. Jos maailma koostuisi loogis-matemaattisista selviöistä ja kaikkien yhtäläisesti tuntemista, kiistattomista totuuksista, niitä ei tarvitsisi retorisesti perustella (Perelman 2007, 16). Retorinen analyysi soveltuu hyvin ihmisoikeusnormien rakentumisen tutkimusmenetelmäksi, sillä rakentuaan universaaliksi normiksi vähemmistöjen ihmisoikeuksien tulee saavuttaa vankka yleismaailmallinen hyväksyntä puolelleen ja ylläpitää retorista dialogia myös normien läpimenoa jälkeen.

3.1. Kuinka ja miten sanotaan vakuuttavasti

Metodilla tarkoitetaan retoriikan tutkimuksessa aiheen jäsentämistä ja argumenttien järjestyksen analysointia esityksessä (Perelman 2007, 165). Tutkimusaiheen ja -aineiston jäsentäminen käy koko metodi-käsitteen yleismääritelmästä.

Retoriikan tutkimisen tarkoituksena on eritellä sitä, miten kielellisten valintojen kautta synnytetään todellisuutta, rajataan ratkaisuvaihtoehtoja ja sitoudutaan tiettyihin ajatusmalleihin. Retoriikan tutkimisen välineillä aineistosta voidaan löytää sellaista, mitä ei muutoin havaitsisi. Se on tapa kurkistaa itsestäänselvyyksien horisontin tuolle puolen (Alasuutari 1993, 148–149). Retorinen tutkimus on sukua muille tekstianalyysiin pohjautuville metodeille kuten diskurssianalyysille. Eri analysointitapoja voidaan tarvittaessa hyödyntää samanaikaisesti (Vuori 2004, 95–100). Metodi ei saa olla pakkopaita. ”Se on pikemminkin ohjenuora, josta voi ottaa suuntaa kun piirtelee omia merkkejään kansainvälisen politiikan tutkimuksen alati muuttuvaan ja tulkinnoille avoimeen kenttään”. (Apunen 1991, 37.)

Retoriikan painoarvo politiikassa on tiedostettu ainakin Thukydideen peloponnesolaisille pidetyistä sotapuheista asti. Voidaankin sanoa, että nykyisin maailmanpolitiikka on pitkälle kielellisten sopimuksien ja kaupankäynnin aluetta. (Aaltola 2002, 21; Kuusisto 2004, 86.) Retorinen käänne alkoi 1970-luvulla muiden kielellisten suuntauksien tapaan. Ihmisoikeusretoriikan analysointi on saanut etenemässä määrin kannatusta osana kansainvälisen politiikan tutkimusta. On tärkeä huomata, että retorisesti tehokas puhe ihmisoikeusnormeista ei merkitse automaattisesti toivottua poliittista muutosta, sillä *ihmisoikeuspuheen (human right talk) määrä ei takaa toimien laatua*. (Hafner-Burton&Ron 2007, 379–382; Carlson&Listhaug 2007, 478–480; Hermann&Vaughn 2001, 622; Beer&Hariman 1996, 1–34.) Ihmisoikeudet ovat houkutteleva retorisen analyysin kohde, sillä niiden ilmiä pidetään selkeänä ja kaikkia koskettavana. Ihmisoikeuksien voima perustuu velvoittavuuteen, joka tulisi argumentoida ja perustella aukottomasti. Tästä huolimatta ihmisoikeuksien muotoilussa on paljon poliittista tulkinnanvaraa. (Campbell 1986, 1–4; Maher 1986, 215.)

Klassinen retoriikka on antiikista periytyvä puhetaidon perinne (Vuori 2004, 95), jonka metodinen arvostus on vaihdellut vuosisatojen aikana. Tässä työssä käytetään ensisijaisina lähteenä Chaim Perelmania, jonka retorisenä mielenkiinnon kohteina oli oikeustiede. Paikoin turvaudutaan myös Kenneth Burkeen. Heitä pidetään uuden retorisen tutkimuksen kunnianpalauttajina⁸³ (Summa 1996, 51). Perelman lainaa Aristotelesta, jonka mukaan retoriikassa on kyse julkisen puhujan tekniikoista tämän osoittaessa sanansa yleiselle paikalle kokoontuneelle maallikkoyleisölle, joka ei pysty seuraamaan mutkikkaampaa päättelyä (Perelman 2007, 11). Antiikin retoriikassa erotetaan tekstin *etos* (puhujakuva), *paatos* (puhujan ja yleisön suhde) ja *logos* (itse asia). Vuoresta nämä ovat edelleen retorisen tutkimuksen keskeisimmät käsitteet. Usein retoriikalle tyypillinen mittava menetelmällinen terminologia lisää ”tarpeetonta kuorrutusta” analyysiin, joka vain uuvuttaa lukijan. (Vuori 2004, 101–102.)

Retoriikka on inhimillisen kommunikaation tutkimusta (Keränen 1996, 113; Summa 1996, 52). Retoriikan avulla pyritään saamaan esiin puhujan toivomia mielipiteitä kilpailevien mielipiteiden tilalle. Onnistuessaan hyvin valittu retorinen tekniikka saa kuu-

⁸³ Keskeisenä oppi-isänä pidetään myös Stephen Toulminia. Summasta Toulmin ei sovellu poliittisen puheen retoriikan tutkimiseen, jos ollaan kiinnostuneita retoriikasta suostuttelun keinona (Summa 1996, 81).

lijan tekemään valinnan vapaasta tahdostaan (free will), johon uskottavasti argumentoidut perustelut ovat johtaneet (Perelman 2007, 171; Burke 1969, 50). Argumentaation ja retoriikan ominta aluetta ovat arvosidonnaiset kysymykset (Perelman 2007, 179), joista normin rakentuminen on hyvä esimerkki.

Apusesta retoriikka viittaa ”merkitystä luovaan aktiin”. Toisin sanoen retoriikassa kieltä käytetään tietyssä tilanteessa ja tarkoituksessa, jotta ajettu asia merkityksellistyy toivotulla tavalla. Retoriikka tutkii sitä tapaa, jolla ilmaisu saa riittävästi voimaa ja pontta vakuuttamaan kuulijat kuulemastaan. (Apunen 1991, 29–30.) Ratkaisevaa on tavoiteltu päämäärä ja se, millä keinoin se on tehokkaimmin saavutettavissa. Retoriikassa on kyse keinojen, väitteiden ja päämäärien dialektiikasta⁸⁴ (Perelman 2007, 149,165). Retoriikkaa tutkittaessa ei keskitytä totuudenmukaisen tai hyvän lausunnon jäljittämiseen, vaan siihen kuinka kyseistä väitettä yritetään puoltaa argumentoinnin eri tekniikoita hyödyntämällä. Vähemmistöjen ihmisoikeusnormien rakentumista tutkittaessa tutkimuskohteena on poliittinen retoriikka ja se tapa, jolla uusista normeista puhutaan, kuinka normeja edistetään ja vakuutetaan yleisöä niiden merkityksestä.

Aristoteles erotti kolme erilaista puheen tapaa: 1) *poliittiset puheet*, 2) *oikeuspuheet* ja 3) *ylistyspuheet*. Poliittisessa puheessa suostutellaan ja neuvotaan, oikeudellisessa syytetään ja puolustetaan ja ylistyspuheessa kiitetään tai moititaan. Ylistyspuhe on tärkeä myös politiikassa, sillä siinä haetaan vahvistusta toivotuille arvoille vetoamalla tunteisiin ja yleiseen tahtoon. (Perelman 2007, 26; Burke 1969, 70.) YK:ssa pidetty ihmisoikeuspuhe näyttäytyisi aluksi puhtaan oikeudellisena diskurssina, mutta siihen sisältyy aina poliittisia tahtotiloja, ja omassa seremoniallisuudessaan siihen liittyy myös ylistyspuheen piirteitä.

Klassinen retoriikan taito leimataan herkästi pelkäksi poliittiseksi tai runopilliseksi korulauseiksi. Poliittiseen sanaornamentiikkaan saatetaan viitata ”pelkkänä retoriikkana” (mere rhetoric) eli tietynlaisena kieli- tai sanapelinä, jonka harrastamista tulisi välttää aidossa politiikan tekemisessä. (Apunen 1991, 30; Mullen 1986, 15.)

Uudessa retoriikassa sanoudutaan irti arkielämään kuuluvasta retoriikkakäsityksestä, jossa oletetaan että kaikesta sanotusta ja kirjoitetusta olisi erotettavissa jotain, joka

⁸⁴ Dialektiikka edustaa pitävien perustelujen ja väittelyn menetelmää kun taas retoriikka julkisen, sovitteluvan puhumisen menetelmää (Perelman 2007, 22; Summa 1996, 67). Antiikissa logiikka ja dialektiikka merkitsivät samaa asiaa (Korkman&Yrjönsuuri 2003, 453).

on "vain retoriikkaa", ja jotain, joka on enemmän, aidompaa tai parempaa argumentaatiota. *Retoriikan lähtökohtana on, että kielelliset konstruktio eli rakennelmat ovat aina retorisia.* Retoriikassa pyritään tunnistamaan ja erittelemään millaisia suostuttelun ja vakuuttamisen keinoja käytetään asioiden perusteluissa. Huomio on etenkin lausumien muotoilussa ja yleisösuhteen tarkastelussa. Retorisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita kielellisten prosessien analysoimisesta, eli siitä, kuinka puhe saadaan kuulostamaan rehelliseltä ja paikkansa pitävältä ja kuinka kuulijoita koetetaan saada sitoutumaan niihin. (Perelman 2007, 8–16, 24; Alasuutari 1993, 143, 148–149; Apunen 1991, 30.) Apusen mukaan retorinen analyysi voi tuoda esiin *ehdollistumia*, joita sosiaaliset konventiot, historiallisesti rakentuneet käsitykset, asemat ja instituutiot synnyttävät (Apunen 1991, 30). Näin ollen retorisen analyysin kohteena ovat myös tekstin laajempi konteksti, sosiaalinen yhteys ja poliittinen asiasisältö. Tutkittavaa aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena, eikä jäädä pelkästään kielellisen ilmiön tutkimisen tasolle. (Peltomaa 2004, 10–11.)

Retorinen tekstianalyysi voi tuoda näkyväksi konstruktivismille tyypillisen kriittisyyden itsestäänselvyyksiä kohtaan – esimerkiksi oletuksen varmana pidetystä sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta – sekä tietoisuuden kulttuurirelativismista, joka haastaa tehokkaasti universaalien normien rakentumisen.

3.1.1. Retoriikka poliittisen toiminnan edellytyksenä

Kieli ymmärretään poliittisia seurauksia tuottavaksi ja kansainvälisten toimijoiden kannalta merkitykselliseksi tekijäksi. Harkitut sanat antavat sisällön konkreettisimmille toimenpiteille. Retoriikalla luodaan maailmanjärjestyksestä ja määritellään toimijoiden asemaa ja roolia. (Kuusisto 1989, 271; 2004, 86; Jaakkola 2004, 80.) Palosesta ”kaikki sanat ovat tekoja”. *Retoriikassa on usein kyse pyrkimyksestä manipuloida normatiivisia käytäntöjä siten, että onnistutaan legitimoimaan ennen epäsovinnaisiksi koettuja toimintatapoja.* (Palonen 1996, 144–151.) Läpi historian taivuttelu (persuasion) on säilynyt retoriikan ydintehtävänä. Taivuttelu tähtää yhteisymmärrykseen siitä, että asiat todella ovat puhujan tarkoittamalla tavalla. Neuvottelu on perinteinen diplomatian keino solmia ja ylläpitää poliittisia suhteita ja edistää yhteistyötä. (Perelman 2007, 17–18; Apunen 1991, 30; Burke 1969, 49.)

Argumentoinnin tavoitteena on toiminta-alttiuden luominen, jossa keskusteluissa sovittu asia voitaisiin soveltaa käytäntöön (Perelman 2007, 19–20). Retoriikka tutkii mi-

ten tekstiaineistossa pyritään luomaan edellytyksiä poliittiselle toiminnalle ja poliittisen prosessin onnistumiselle (Lappalainen 1997, 94; Vuori 2004, 96). Normin rakentumisessa on siten kyse poliittisesta *vakuuttamisen prosessista*. Risse ja Ropp viittaavat argumentoinnin aktiiviseen rooliin ihmisoikeuksien rakentumisessa käyttämällä Schimmelfennigin termiä *retorisesta toiminnasta* (rhetorical action) (Risse&Ropp 1999, 251; Schimmelfennig 2001, 48; 2006, 1248).

Perelmania on kritisoitu idealismista, sillä *hänen ajatteluunsa on sisäänrakennettuna toive argumentoinnista, joka päättyy lopulta konsensukseen* (Summa 1996, 73). Samoin Donnellya on arvosteltu Rawlsilta lainatusta ajatuksesta liberaalien ihmisoikeusnormien kaikkia universaalisti yhdistävästä yksimielisyydestä (Donnelly 2003, 40). Vähemmistöjen oikeusnormin rakentumisen mahdollinen normatiivinen idealistisuus, ei kuitenkaan tee tyhjäksi ihmisoikeuksien edistämisen merkitystä.

3.2. Normin rakentumisen retorisia haasteita

”Ei voida puhua oikeudesta, demokraattista vapaudesta, ellei kansainvälinen yhteisö pysty puolustamaan ja kunnioittamaan kaikkien yksilöiden ihmisarvoa riippumatta eroavuuksista seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin suhteen⁸⁵”

Peter Schieder 2004⁸⁶

Vaikeat asiasisällöt (logos) edellyttävät vakuuttavaa perustelua (Kuusisto 1996, 269; Vuori 2004, 102.) Koska argumentoinnissa on kyse väitteistä, eikä totuuksista, on niillä myös yleisönsä piirissä vaihteleva kannatus. Kulttuuri, perinteet ja institutionalisoituneet käytännöt määrittävät sitä, mitä puheenaiheita pidetään poliittisesti ja kulttuurisesti sopivina, sovinnaisina ja mitä taas loukkaavina ja häpeällisinä. Joidenkin kysymysten pelkkä esiintuominen voi vaikuttaa rienaavalta. Puheen neutraalius riippuu siis kielellisestä ja kulttuurisesta viitekehyksestä. (Perelman 2007, 17–18, 48, 57.) Aiheen vastaanotto on vähemmistöjen oikeuksien legitimoinnin ensimmäinen kompastuskivi, joka on tähän asti estänyt uuden normin yleismaailmallisen lanseeraamisen.

Perelman kysyykin; *miten vallitsevan totuuden pätevyys kumotaan*. Hänen mukaansa vanha totuus tulee osoittaa yhtyeensopimattomaksi muiden, arvovaltaisemmiksi

⁸⁵ ”There can be no justice, freedom of democracy if the international community is not able to defend and respect the human dignity of every individual, without differences on the grounds of sexual orientation or gender identity” (Schieder 2004).

⁸⁶ Euroopan neuvoston yleiskokouksen presidentti Schieder (2004) kirjeessään ihmisoikeustoimikunnalle, jossa hän puolustaa Brasilian tekemää aloitetta vähemmistöjen oikeuksien puolesta.

koettujen normien kanssa. ”Kumoaminen onnistuu sitä paremmin, mitä enemmän tällaisia varmempina pidettyjä seikkoja on ja mitä haluttomampi kuulijakunta on niistä luopumaan.” (Perelman 2007, 31.) Suurin haaste ihmisoikeusnormien ajamiselle on vähemmistöjen itsensä hyväksyminen normiin kuuluviksi, eli heidän katsomisensa ”normaaleiksi” ihmisiksi. Perelman painottaa, että todellisuus ja arvot ovat pakostakin monitulkintaisia, siten myös normaalin käsite on tulkinnanvarainen. Kielen monimielisyys ja monien eriävien tulkintojen mahdollisuus on pikemminkin sääntö kuin poikkeus (Perelman 2007, 37, 53). Yogyakartaan periaatteet antavat hyvän esimerkin normatiivisen oikeustekstin monitulkintaisuudesta ja siitä kuinka jokin normi otetaan annettuna sääntönä, kunnes se haastetaan. Periaatekokoelma on retorinen apuväline, jonka avulla vähemmistöjen ihmisoikeusnormien rakentamista voidaan edistää.

3.2.1. Normin pitkäjänteinen retorinen perustelu

Opitut relativismiin taipuvaset käsitykset eivät välttämättä anna uusille normeille lopullista kuoliniskua. Perelmanista arvojen yhteentörmäyksen ei tarvitse johtaa uhratun arvon hylkäämiseen, vaan siitä saatetaan edelleen pitää kiinni, sillä se on edelleen arvo, vaikkakaan ei vielä enemmistön kannattama. Perelman muistaa, että yksimielisyys ei takaa objektiivisuutta tai yleispätevyyttä. Kyseessä voi olla vain tietyn ajan tai tilanteen luoma mielipide (Perelman 2007, 37, 43), joka antaa edellytykset ei-toivotuksi koetun asian tehokkaalle poissulkemiselle. Hän korostaa, että arvoilla on universaali hyväksyntä vain silloin kun niitä ei määritellä tarkasti. Heti kun arvoja pyritään täsmentämään soveltamalla niitä tiettyyn tilanteeseen tai konkreettiseen toimintaan, syntyy erimielisyyttä ja erityisryhmien vastakkainasettelua. Yleispätevät arvot ovatkin tärkeitä suostuttelun välineinä ja mekanismeina, mutta ne eivät välttämättä yksistään riitä vakuuttamaan kuulijaa. (Perelman 2007, 34–35.) *Yleisesti hyväksyty periaate yhdenvertaisuudesta lain edessä tarkoittaa, että jokaisella, joilla on lain edellyttämät ominaisuudet, kohdellaan samalla lain määräämällä tavalla.* Retorisesti pätevien normien ”on määrä päteä kaikkien tiettyyn tilanteeseen joutuviin yksilöihin sekä meidän velvollisuuksiimme heitä kohtaan” (Perelman 2007, 76, 143). Ihmisoikeudet ilmentävät perelmanilaista oikeudenmukaisuussääntöä (vrt. Rawls 1999, 31–32), jonka mukaan samaan luokkaan ”ominaisuuksiltaan” kuuluvia ”olentoja” tulee kohdella samalla tavalla. Tämän periaatteen mukaan samanlaisessa tilanteessa on mielekäästä toimia samalla tavalla, ellei sitä ole jostain syystä syytä katua. ”Juuri näin

syntyvät tottumuksemme, joiden myötä vakiintunut käyttäytymisemme saa normatiivisen arvon”. (Perelman 2007, 76, 143.) Tämän johdosta YK:ssa käsitellyt ihmisoikeuksia koskevat ennakkotapaukset (kuten Toonenin tapaus), ovat painavia syitä oikeudenmukaisuussäännön toteuttamiselle.

Vähemmistöjen ihmisoikeusretoriikan kannalta on keskeistä tunnustaa YK vähemmistöjen edustajat ”olennoiksi, joilla on lain edellyttämät ominaisuudet” yhdenvertaisuuteen. *Ovatko homo- ja biseksuaalit sekä trans- ja intersukupuoliset ”olennot” ihmisiä, joiden ihmisoikeuksia tulee kunnioittaa.* Ihmisyyden tunnustaminen on retorisesti ratkaisevaa, jotta vähemmistöä koskettava ihmisoikeusnormi voisi vakiintua Perelmanin esittämällä tavalla.

Perelman kuitenkin muistuttaa, että kumouksellista ajattelijaa saatetaan kuunnella vasta sukupolvien yli kestäneen argumentoinnin ja väittelyn jälkeen (Perelman 2007, 23). Donnelly kuvaa vähemmistöjen oikeuksien kehityskaarta Waaldijkilta lainaamallaan mallilla, joka osoittaa seksuaalivähemmistön ihmisoikeuksien rakentumisen. [noin 30 vuoden aikana] muutamissa Euroopan maissa lainsuojattomasta rikollisesta ja mielisairaasta⁸⁷ on rakentunut ihminen, jolla on täydellisen oikeusturvan lisäksi, oikeus avioliittoon ja lasten hankkimiseen. (Donnelly 2003, 240–241.) Uuden normin sisäänajo ei tapahdu hetkessä. Yhteisymmärrys normeista syntyy argumentoinnin – väitteiden, vastaväitteiden ja niiden perustelemisen – kautta. Siten kyseisen arvon uskottavuus ja oikeutus rakennetaan kielellä. (Summa 1996, 63) .

3.3. Retoriikan tekniikat: Nimeäminen ja metafora

On itsestään selvää, että ihmisoikeusnormin rakentuminen on mahdotonta, ellei kohteena olevaa ihmisryhmää ole nimetty. Ilman määritelmää tai tunnettua nimeä ihmisryhmästä on vaikeaa puhua tai vähintäänkin avuksi tarvitaan epäsuoria kiertoilmauksia (ks. kappaleen loppu). *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohdalla nimeämisen retorinen merkitys korostuu yhdeksi keskeisimmistä aineiston analysoinnin teemoista.* Nimeämistä hankaloittaa se, että vähemmistöön kuuluva joukko on hyvin heterogeeninen ja nimeämiseen vaikuttavat sosiaalisesti rakentuneet perinteet sekä historialliset taakat, jotka heijastuvat siihen mitä nimeämisen tapaa halutaan tai ei haluta korostaa. Tarkkaan

⁸⁷ Tällä ei luonnollisesti tarkoiteta sitä, ettei rikollisella ja/tai psykiatrisesti sairaalla tulisi olla ihmisarvoa.

määritetty nimi jättää helposti jonkin tietyn ryhmän *toiseksi*, jos ryhmä rajautuu tarkoituksellisesti tai tahattomasti määritelmän ulkopuolelle.

Myös ryhmän mainetta rakennettaessa on tärkeää huomata kuinka ryhmä nimeetään ja kuinka heidän teoistaan puhutaan. Nimeäminen viestii arvostuksesta, jonka kautta henkilölle tai ryhmälle haetaan hyväksyntää tiettyjen väittämien kautta. (Perelman 2007, 104–107; Perelman&Olbbrechts-Tyteca 1971; 293–294, 324; Kuusisto 2004, 87; 1998, 604, 607; Vuori 2004, 98.) Nimeämistä voidaan pitää retorisen argumentoinnin perustana, sillä logoksella täytyy olla nimi. Tästä johtuen vähemmistöryhmän nimeäminen pitää tehdä mahdollisimman selkeästi, jotta tiedetään mistä puhutaan ja mihin muuhun ryhmään nimetty joukko voidaan rinnastaa ja mihin sitä voi verrata uutta normia luotaessa. Esimerkiksi vähemmistöjen oikeuksien ajamisen kannalta varsin merkittävässä Euroopan unionin peruskirjan 21. artiklan syrjintäkielossa todetaan:

1. ”Kielletään kaikenlainen syrjintä, joka perustuu sukupuoleen, rotuun, ihonväriin tai etniseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, geneettisiin ominaisuuksiin, kieleen, uskontoon tai vakaumukseen, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään, vammaisuuteen, ikään, tai **sukupuoliseen suuntautumiseen** tai muuhun sellaiseen seikkaan (2000/C 364/01).”

Peruskirjan suomennos noudattaa suomalaisella lakitekstillä tyypillistä sanamuotoa, joka ei avaa ”sukupuolisen suuntautumisen” merkitystä. Tällöin ei voida olla täysin varmoja tarkoitetaanko sillä seksuaalista suuntautumista vai sukupuoli-identiteettiä. Peruskirjan englanninkielisessä versiossa (CONVENT 49/2000) käytetään sukupuolista suuntautumisesta termiä ”sexual orientation”, jolloin tiedetään, että alkuperäinen pyrkimys on estää syrjintä seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Tällöin sukupuoli-identiteetti jää ilman syrjintäsuojaa⁸⁸.

Kokonaisvaltaisella nimityksellä ”seksuaali- ja sukupuolivähemmistö” ja käsitteillä ”seksuaalinen suuntautuminen” ja ”sukupuoli-identiteetti” pyritään purkamaan homotTELujen ja transutTELujen arvolutautunutta leimaa. Personifikaatio ja etenkin Burken korostama identifikaatio (Perelman 2007, 114; Burke 1969, 19–20) ovat ensisijaisia ihmisoikeusnormien rakentumisessa. Identifikaatiolla luodaan sosiaalista järjestystä, jonka perusteella kuulijan on helppo samastua esitettyyn väittämään. Identifikaatiolla rakennetaan me/muut-vastakkainasettelua ja joukkoon kuulumisen tunnetta (Summa 1996, 57–59).

⁸⁸ Esimerkiksi Suomessa sukupuoli-identiteetti voidaan kuitenkin tulkita syrjintäkiellon piiriin kuuluvaksi (vrt. esim. Makkonen 2003, 95).

Perelmanista uuden normatiivisesti määritellyn nimen tai juridisesti pätevän käsitteen lukkoon lyöminen edellyttää oikeudellista arvovaltaa. Lisäksi kulttuurisidonnaiset käsitykset tiettyyn ryhmään kuulumisesta voivat edelleen luoda yhteensopimattomuuden tunteita ”vastapuolen” edustajissa. (Perelman 2007, 66, 71–72, 112–113.)

Erisnimen ohella erilaiset kielikuvien eli metaforienkäyttö on yksi nimeämisen keino. Menemättä liikaa poetiikan puolelle on tarpeen todeta, että metaforien avulla voidaan rakentaa *rinnakkaisuhteita muihin asioihin ja luoda osallisuutta tai kokonaisnäkemystä* (Perelman 2007, 114–115, 135; Kuusisto 1998, 612; 2002, 51–52; Milliken 1996, 217–230). Esimerkiksi Der Derian kutsuu kansainvälisen politiikan tutkimustraditiota ”heterorealismiksi” (Der Derian 1995, 377). Verdirame taas kuvaa yleisellä tasolla seksuaalisen syrjinnän mekanismeja puhumalla ”seksuaalisesta apartheidistä” artikkelissaan, joka käsittelee Afganistanin tilannetta (Verdirame 2001, 733). Intian ihmisoikeustilannetta kuvaava Krishnan puolestaan käyttää hiv-tartunnan saaneista metaforaa ”uudet kastittomat” (Krishnan 2003, 791).

Aineiston analysoinnin yhtenä sivujuonteena nousi esiin metaforia ja tapoja, joilla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kutsutaan ikään kuin kiertoilmauksia käyttäen. Kielikuvat ja kiertoilmaukset voivat olla retorinen väline huomioida puheessa tiettyjä poliittisesti arkaluonteisia ryhmiä nimeämättä näitä ryhmän edustajia erikseen. Tällaisia aineistosta nousevia metaforia ovat esimerkiksi *syrjäytynyt ryhmä* (socially deprived group) tai *haavoittuvat ryhmät* (vulnerable groups, Robinson 2001a), joilla samalla kuvataan ryhmän kokemaa sosiaalista asemaa yhteiskunnassa. Vastaavia ilmauksia käytetään muista ihmisryhmistä YK:ssa pidetyissä puheissa. On merkille pantavaa, että aineiston puheissa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt lasketaan mukaan YK:n yleisesti määrittelemiін *syrjittyihin ryhmiin*, joiden ihmisoikeuksia tulee puolustaa. Toisin sanoen *kun retorista tois-toa on esiintynyt YK-puheissa riittävästi, sellaisiin metaforiin kuin syrjäytynyt ryhmä tai toiset, voidaan sisällyttää myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt muiden sorrettujen ihmisryhmien rinnalla*. Toisaalta voi olla poliittisesti turvallista ja korrekta puhua yleisellä tasolla *syrjityistä ryhmistä* nimeämättä eri ryhmiä erikseen, sillä silloin puheen yleisö voi lukea syrjittyihin kuuluvaksi ne ryhmät, jotka yleisö haluaa niihin kuuluvan. Voi-

daan siis päätellä, että valtuutetun toimiston virkamiehet luovat omia *intertekstuaalisia idiomeja*⁸⁹ (k. 4.3.2. ja 4.5.6.) YK:n käyttöön.

3.4. Universaali YK-yleisö ja puhuja-asema

Retoriikka on psykologinen tekniikka, jossa yleisön tahtoon vaikuttaen pyritään hankkimaan sen hyväksyntä. Paatos merkitsee suhdetta, joka muodostuu puhujan ja yleisön välille (Perelman 2007, 171; Vuori 2004, 102). Argumentaation tutkimisessa huomio kiinnittyy tekstin tai puheen tunnettuun tai oletettuun kohdeyleisöön. Puheen kuulijakuntana voivat olla Perelmanin termein joko niin kutsutut *universaaliyleisö* tai *erityisyleisö*. Yleensä erityisyleisöä *suostutellaan* ja universaaliyleisöön vedotaan *vakuuttamalla*. Kun puhuja osoittaa sanansa erityisyleisölle, hän voi vedota kyseisen ryhmän erityisiin intresseihin tai viitekehukseen. Usein poliittisessa puheessa kuulijakunnaksi kuvitellaan universaaliyleisö, jolle tulee puhua yleispätevästi tukeutuen sen todennäköisesti hyväksymiin perusväittämiin⁹⁰, ettei yleisö vieraannu aiheesta. Toisaalta yksittäiselle ryhmälle esitetty puhe voi samalla koskettaa kansainvälistä mielipidettä. (Perelman 2007, 21–24; Kuusisto 1996, 276; Jaakkola 2004, 71.)

Puhujakuvan merkitys eli eetos, on luonnollisesti tärkeä (Vuori 2004, 102–103). YK:n kaltaisessa instituutiossa arvovallan peliin laittaminen on vahvimpia argumentoinnin tehokeinoja. Perelmanin mukaan yksilön hyvä maine muuttuu hänen voimavarakseen, jota hän voi tarvittaessa hyödyntää. Myös *asemalla* on merkitystä. (Perelman 2007, 64–65, 106; Vuori 2004, 98.) YK:ssa korkeassa asemassa oleva henkilö, esimerkiksi ihmisoikeusvaltuutettu, voi auktoriteettinsa avulla vedota hyvinkin voimakkaasti vähemmistöjen puolesta. Puhuja-auktoiteetin hyödyntämisestä on etua etenkin niissä tilanteissa, joissa puheenaiheet nostattavat tunneperäisiä reaktioita, eikä argumentoinnissa voida tukeutua puhtaasti rationaalisina pidettyihin tosiseikkoihin. *Yksittäisellä henkilöllä voi siten olla hyvinkin korostunut painoarvouden ihmisoikeusnormin retorisessa esimarssissa.*

⁸⁹ Toistamalla tuotettuja uusia käsitteitä (ks. 3.6. puoliväli). Intertekstuaalinen idiomini on tekijän oma käsite.

⁹⁰ Kun puhujan esittämien väittämien ja yleisön vastaanottokyvyn välinen kuilu on liian laava ylitettäväksi kerralla, käsitelty ongelma kannattaa jakaa osiin ja pyrkiä tulokseen vähitellen (Perelman 2007, 100). Summa sanoo Perelmanin ajatusta universaaliyleisöön vaikuttamisesta kehäpäätelmäksi; jos yleisö ei ole valmis hyväksymään, kuin ennalta hyväksymänsä arvot, kuinka se koskaan pystyisi hyväksymään mitään uutta (Summa 1996, 69). Summan arvostelu kuuluu konstruktivismin peruskysymyksiin. Kuten Risse ja Wiener asian ilmaisevat; voiko syyt olla seurauksia (Weather reasons can be causes) (Risse & Wiener 1999, 777).

Toisaalta arvovallan voi menettää muunlaisten suostuttelu- tai pakotekeinojen puuttuessa⁹¹. Perelmanista myös puhujan kompromissikyky herättää luottamusta, vaikka varovainen argumentti painaa retorisesti vähemmän kuin omaperäisesti muotoiltu argumentti (Perelman 2007, 158). Myös sillä voi olla vaikutusta, kuka on alun perin ottanut aloitteen puheen pitämisestä. O’Flahertyn ja Fisherin mukaan kutsusta puhuminen on passiivisempaa kuin omasta aloitteesta pidetty puhe. (O’Flaherty&Fisher 2008, 242.)

Internet on mullistanut yleisön retorisen merkityksen esimerkiksi aineistoon valittujen puheiden suhteen. Tässä mielessä *kaikkia verkosta löytyviä puheita voi pitää universaaliyleisölle suunnattuna, vaikka niiden alkuperäinen kohdeyleisö olisikin rajatumpi* Vastaavasti verkossa julkaistuna aiemmin jo pidetty puhe, voi puhutella yhä uudelleen uusi yleisöjä alati pienemmässä globaalissa maailman kylässä. Näin ajateltuna universaaliyleisön käsitettä on tässä työssä käytetty laajemmassa verkottunutta maailmaa, kansainvälistä yhteisöä, paremmin kattavassa merkityksessä. Usein puheet on kirjoitettu niin, että ne puhuttelevat sekä paikallista kuulijakuntaa samoin kuin virtuaalista universaaliyleisöäänkin. Ne siis toimivat kumpaankin suuntaan, jolloin erityisyleisöille esitetyistä paikallisista yksityiskohdista tulee havainnollistavia esimerkkejä, joita voi soveltaa yleismaailmalliseen normin rakentamiseen. Summa ja Jaakkola puhuvatkin universaaliuden asteesta ja yleisöjen päällekkäisyydestä (Summa 1996, 69; Jaakkola 2004, 70).

3.5. Läsnaolon synnyttämisen merkitys

Argumentoinnin lähtökohdat edellyttävät aina valintaa⁹², joka vaikuttaa päätöksen syntymiseen. Paatos merkitsee yleisösuhteen rakentamisen lisäksi myös kaikkia niitä keinoja, joilla vakuuttavuutta ja argumentoinnin toimintavalmiutta pyritään nostamaan. (Vuori 2004, 102.)

Tiettyjen lähtökohtien valitseminen nostaa halutut retoriset teemat vääjäämättä puheen keskiöön ja rakentavat niille tarkoituksellisen *läsnaolon* vaikutelman puheessa, jolloin kyseisiä teemoja on mahdoton sivuttaa. Läsnaoloa luovat esitystekniikat on tärkeitä, etenkin jos yleisön halutaan tiedostavan ajallisesti ja paikallisesti tai muutoin itselleen

⁹¹ Forsythen mukaan Mary Robinsonin virkakausi päättyi Yhdysvaltain painostuksesta, sillä Robinson oli liian kärkeästi kritisoinut Yhdysvaltain ihmisoikeuspolitiikkaa (Forsythe 2006, 66–69).

⁹² Asioiden esittämisjärjestys aiheuttaa keskeisen valintatilanteen. Perelman listaa kolme tapaa luokitella järjestystä argumenttien painon ja tehokkuuden perusteella: 1) kasvavan voiman järjestys, 2) vähenevän voiman järjestys ja niin kutsuttu 3) nestorilainen järjestys, jossa vahvat argumentit sijoitetaan esityksen alkuun ja loppuun (Perelman 2007, 166). Argumenttien järjestys rakentaa päätösta.

etäisiä asioita. (Perelman 2007, 41–44, 165.) Läsnaolo tuo teeman osaksi kuulijoiden todellisuutta ja riittävän lähelle, että siihen voi samastua. Burke käyttää termiä sublimatio (sublimity), jolla hän tarkoittaa yleisön liikuttamista sekä taivuttelun tapana että myös tunteisiin vetoamisena (Burke 1969, 65.) *Läsnaololla vedotaan yleisön tunneälyyn, hyväksynnän syntymiseen, moniarvoiseen yhteisöllisyyteen, universaalien me-hengen luomiseen ja toiseuden purkamiseen. Läsnaolon rooli on erityisen ratkaiseva kun pyritään purkamaan vähemmistöjen edustamaa globaalialta toiseutta* (1.3.3.). *Aineiston analysoinnissa läsnaolon merkitys nousee keskeiseksi retoriseksi menetelmäksi, jolla herkistetään kuulijoita kohtaamaan ja samastumaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien sosiaalisen oikeutuksen välttämättömyyteen.*

Kaiken kaikkiaan läsnaoloa voidaan puheessa rakentaa monella eri tapaa. Asiaa voidaan esimerkiksi alleviivata *tautologisesti toistamalla*, tihentää tekstin tunnelmaa kasaamalla yksityiskohtia tai painottamalla niitä. Toisto vahvistaa retorista läsnaoloa tehokkaasti. (Perelman 2007, 46–47, 74,161; Perelman&Olbbrechts-Tyteca 1971, 174.)

3.6. Retoriset esisopimukset

Useinkaan puheen tai tekstin pääargumentista tai tavoitteesta ei ole epäselvyyttä (Vuori 2004, 96), mutta pääväittämän puolustaminen vaatii yleisön johdattelua. ”Itse asiassa argumentaatioissa ei pyritä todistamaan johtopäätöksiä, vaan siirtämään premisseille osoitettu hyväksyntä koskemaan myös johtopäätöksiä” (Perelman 2007, 28). Yleisöön vedotaan todellisuutta koskevilla premisseillä, joita ovat totuudet, oletukset ja oletamat sekä suotavuutta koskevilla premisseillä kuten arvot, hierarkiat ja päättelysäännöt. Argumentti, jolla ei ole yleisön hyväksyntää, voi aiheuttaa kielteisen reaktion (Perelman 2007, 30, 155). Retoriikassa kiinnitetään huomiota puhujan ja kohdeyleisön välisiin *esisopimuksiin*, sellaisiin ”yksimielisyyden alueisiin” joihin todistelussa nojaututaan. Esisopimukset koskevat usein *reaalisuutta* tai *arvostamista*. Niiden avulla rakennetaan argumentoinnin kohteita tosiksi, normaaliksi tai todennäköisiksi eli reaalisiksi asioiksi, kun puolestaan arvostamista koskevat esisopimukset liittyvät arvoihin sekä niihin liittyvien väitteiden oikeuttamisen yleisiä perusteita. (Alasuutari 1993, 144–145; Kuusisto 1989, 277–279.)

Arvostamisen perusteissa voidaan erottaa kaksi päätyyppiä, joilla vedotaan määrällisiin eli konkreettisiin, kvantitatiivisiin perusteisiin ja laadullisiin eli abstrakteihin,

kvalitatiivisiin perusteisiin. Kvantitatiivisesta perustelusta voisi vedota siihen, miten valtaosa ihmisistä ajattelee ja uskoo. *Kvalitatiivinen peruste on ominainen asioiden kohdalla, jotka edellyttävät muutoksen oikeuttamista ja edellyttää yleensä normaalin arvon kyseenalaistamista.* Tämän myötä yleisyyteen vetoava kvantitatiivinen perusta kumoutuu ja rakentuu uudelleen uudelle laadulliselle arvolle (Alasuutari 1993, 145; Perelman 2007, 34–37.) Esisopimukset ovat lähellä *intertekstuaalisuutta*, jolla tarkoitetaan kommunikation osapuolille yhteisiksi muovautuneita taustaoletuksia, joita ei tarvitse erikseen avata. (Vuori 2004, 116.) *Esimeriksi ihmisoikeusvaltuutetun toimiston keskeisenä intertekstuaalisena taustaoletuksena voidaan pitää vähemmistöjen ihmisoikeusnormin olemassa oloa ja sen oikeutusta. Aineiston analyysin yksi keskeisimmistä havainnoista oli se, että ihmisoikeusvaltuutetun toimisto saattoi myös itse tuottaa tarvitseman esisopimukset (4.5.6.) perustellessaan vähemmistöjen ihmisoikeuksia.*

Ihmisoikeuspuheissa on tunnunomaista eettisyyteen, hyvyyteen ja oikeudenmukaisuuteen vetoaminen. *Ihmisoikeuksien kunnioittaminen on yleisin ihmisoikeuspuheen esisopimus ja siten tuttua YK-retoriikkaa. Samoin Ihmisoikeusjulistukseen ja sopimukseen viittaaminen on ritualisoitunut tapa YK:ssa ja julistuksella on vahva symboliarvo.* (Ramos&Ron&Thoms 2007, 386; Kuokkanen 2007, 46.) Nämä esisopimukset nousevat selkeästi esiin aineistosta.

YK:n historialliseen kehityskaareen viittaaminen eli *analogia* on retorinen tekniikka, joka voidaan laskea esisopimusten piiriin. Analogia on suosittu tehokeino YK-puheissa, joissa YK:n synty nähdään myyttisenä tapahtumasarjana. Perelmanista analogia valaisee teemaa ja tekee sitä tutuksi kuulijoille (Perelman 2007, 115, 129.) YK:ssa analogian klassisimpia esimerkkejä on Adornon lausuma⁹³, jonka mukaan maailman tulee varmistaa, ettei Auschwitz voi enää koskaan toistua (Adorno 1997, 20; Väisänen 2007). Retorisesti katsoen vähemmistöjen ihmisoikeuksien saavuttaminen merkitsisi vuonna 1948 annetun Ihmisoikeusjulistuksen hengen jatkumoa.

3.7. Argumentoinnin sidostekniikoita

Kuten edellä on mainittu, retoriikan tutkimuksessa tekstiaineisto on ennen kaikkea kielellinen konstruktio. Teksti nähdään esityksenä, jossa puhuja päätyy esittämiinsä joh-

⁹³ "Finally, all political instruction should be centered on Auschwitz not repeating itself" (Adorno 1997, 20).

topäätöksiin käyttämiensä retoristen keinojen – eetoksen, päätöksen ja logoksen – avulla. (Alasuutari 1993, 143–146; Vuori 2004, 93–117.) Retoriikassa käytetään apuna yleisön ja esisopimusten määrittelyä, aiheen selkeää nimeämistä sekä muita retorisia tekniikoita, joilla pyritään saavuttamaan haluttu lopputulos. (Perelman 2007, 15; Kuusisto 2004, 87.)

Tekstissä esitetyt argumentit voidaan sitoa eri tavoin kokonaisuuksiksi. Perelman nimeää kolme sidostyyppiä: 1) *kvasiloogiset argumentit*, 2) *todellisuuden rakenteeseen perustuvat argumentit* ja 3) *itse rakennetta luovia argumentit* (Perelman 2007, 58–59; Jaakkola 2004, 76.) Sanalla ”kvasiloogisuus” halutaan alleviivata, että argumentoinnissa esitetyt seikat eivät ole pätevää, loogista päätelmää, vaan väittämiä, jotka vaikuttavat loogisilta. Kvasiloogisessa argumentaatiossa⁹⁴ vertailukohde on harvoin vakuuttava, sillä tavoitteena vaikutuksen tekeminen, eikä puhtaan informaation välittäminen. Siksi kvasiloogiset argumentit kaipaavat tuekseen todellisuuden rakenteeseen nojaavia argumentteja (Perelman 2007, 8–11, 88, 92; Kuusisto 1996, 282) ja itse todellisuuden rakennetta luovia argumentteja. ”Kun tietyt todellisuuden tekijät on liitetty toisiinsa tunnustetulla sidoksella, tästä käsin voidaan kehitellä argumentaatiota, joka mahdollistaa siirtymisen yleisesti hyväksytyistä sellaiseen, mikä halutaan saada hyväksytyksi” (Perelman 2007, 93.) Ihmisoikeudet ovat tyypillistä arvosidonnaista kvasiloogisuuden aluetta, jota universaalista rationaalisuuden tavoitteesta huolimatta on helppo kyseenalaistaa vasta-argumenteilla. *Uusien ihmisoikeusnormien rakentamisen kannalta etenkin itse todellisuutta rakennetta luovien argumenttien rooli on kiinnostava.*

Aineistosta käy ilmi, että joissain tapauksissa esisopimusten ja itse todellisuutta rakennetta luovien argumenttien eroa on vaikea määrittää. Esimerkiksi ihmisyyttä voidaan ymmärtää sekä YK:n yleisesti kannattamaksi esisopimukseksi, että itse todellisuuden rakennetta luovaksi argumentiksi, sillä ihmisyyttä ei voi vielä katsoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskettavaksi esisopimukseksi, vaan tällaista yleismaailmallisesti hyväksytyä asioiden tilaa ollaan vasta retorisesti luomassa. Liian ankara tekniikoiden lokerointi saattaisi jättää tunnistamatta puheissa käytetyn argumentoinnin monitasoisuuden. Tämä puheiden retorisen analyysin monitulkintaisuus tuodaan esiin aineiston analysoinnin yhteydessä.

⁹⁴ Kvasiloogisuus ei välttämättä synnytä järjettömyyksiä, vaan vain yhteensopimattomuuden puuttumista, jota pyritään korjaamaan retorilla tekniikoilla (Perelman 2007, 63–64).

Todellisuuden rakentumista voidaan tukea *assosiatiivisilla* ja *dissosiatiivisilla* argumenteilla. Assosiatiivisia eli yhdistäviä argumenttitekniikat siirtävät hyväksynnän premisseistä johtopäätöksiin. Näitä ovat vertaukset, vertailut, henkilöiden ja heidän tekojensa yhdistäminen, *esimerkit*⁹⁵ ja *havainnollistaminen*. Dissosiatiivisilla eli erottavilla argumenteilla tehdään selväksi mistä asiassa tai esimerkiksi konfliktissa ei ole kyse. Dissosiatiivisilla argumenteilla yritetään erottaa kielen ja vakiintuneiden tapojen yhteen sitomia tekijöitä ja purkaa totuuksina pidettyjä seikkoja. Tämä tekee tästä argumentoinnin tekniikasta haasteellisen, sillä omaksuttua asioiden yhteenkuuluvuutta on vaikea erottaa toisistaan. (Kuusisto 2004, 101–104; 1989, 280; Perelman&Olbbrechts-Tyteca 1971, 411–413.)

Väite voi toimia myös niin kutsutun vastavuoroisuusargumentin tapaan, jonka kohteena olevat tilanteet käännetään päinvastaisiksi, jotta kuulijat saadaan kummastelemaan omia tapojaan ja tottumuksiaan (Perelman 2007, 76–79). Tämä argumentaatiotekniikka on lähellä dissosiatiivisesta argumentaatiota. Berger ja Luckman antavat tästä esimerkin kääntämällä seksuaalienemmistön ja -vähemmistön tavanomaisuuden pääläelleen:

”Niinpä homoseksuaalinen yhteiskuntamme voi käsitteellisesti mitätöidä lähettyvillä asuvien homoseksuaalisuutta vastustavien ryhmien uhan pitämällä niiden jäseniä ihmistä alempina, synnynnäisesti asioiden oikean järjestyksen kadottaneina, toivottoman kognitiivisen pimeyden kulkijoina” (Berger&Luckman 2005, 131).

Usein todellisuutta rakentavassa argumentaatiossa hyödynnettyjä, kvasiloogisia ”tosiseikkoja” arvioidaan niiden seurausten suhteen. Tällainen pragmaattinen lähestymistapa, on perusteltua uusien normien rakentumisessa, jolloin argumentaatiossa havainnoidaan, ennakoidaan, todennetaan ja oletetaan uuden normin tuottamia seurauksia. Perelman muistuttaa, että pragmaattisella päättelyllä voidaan yhtä hyvin oikeuttaa ja perustella ”taikauskoista käyttäytymistä.” (Perelman 2007, 95.)

On hyvä pitää mielessä, että retorinen analyysi antaa poliittisen kielen ja normien rakentumisen tutkimiseen hyvät metodiset välineet, mutta totuuksia maailmassa olemisesta tai maailman rakentumisesta se ei paljasta. Vastuu argumenttien normatiivisesta vakuuttavuudesta jää lopulta kuulijalle.

⁹⁵ Assosiatiivisen esimerkin avulla erityistapauksesta käsin selvitetään sääntöä ja seikkoja joihin väite rakentuu. Esimerkeillä haetaan yleistä hyväksyntää. Se voi olla myös ennakkotapaus tai jos tekstissä käsitelty sääntö on jo hyväksyty, sitä tulee havainnollistaa muiden esimerkkien avulla, tällöin asiasta tulee läsnäoleva kuulijoiden tietoisuudessa. Esimerkki voi korostaa, että samantapaisissa tilanteissa tulisi toimia samalla tapaa (Perelman 2007, 78, 122, 120–123).

4. Vähemmistöjen ihmisoikeusnormin retorinen perustelu ja rakentuminen

Tämän työn aineistona on vuosina 1997–2008 YK:n ihmisoikeusvaltuutetun ja hänen toimistonsa (The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, OHCHR) virkamiesten pitämiä puheita, joissa joko puhutaan seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöistä tai viitataan heidän ihmisoikeuksiinsa. Aineistossa on kaikkiaan 39 puhetta. Tässä yhteydessä puheiksi ymmärretään viralliset tervehdykset, puheenvuorot, julkilausumat (statement), seminaarien avaussanat (opening remarks), luentoalustukset (presentation, lecture), juhlapuheet (keynote speech) ja valtuutetun tai hänen henkilökuntansa omissa nimissään antamat lehdistötiedotteet (statement to the press). Aineistoon sisältyy myös ihmisoikeusvaltuutetun kirjoittama lehtiartikkeli (Arbour 2008b) sekä yksi tervehdys (Arbour 2007e), joka on esitetty edustajan välityksellä ja yksi valtuutetun videotervehdys (Pillay 2008c). Puheista kaksi (Arbour 2006; 2008a) on osittain ranskaksi pidettyjä, loput puheet ovat englanninkielisiä. Puheet löytyvät ihmisoikeusvaltuutetun Geneven ja Nepalin⁹⁶ toimistojen verkkosivuilta lukuun ottamatta artikkelia, kirjallista tervehdystä ja videotervehdystä⁹⁷. Aineiston valintaperusteena on ollut ennen muuta puheiden sisältö, mutta myös niiden saavutettavuus Internetistä (ks.3.4 loppu ja 4.2.), jolloin niiden voi katsoa olevan kaikkien saatavilla ja kaikille eli laajalle universaaliyleisölle tarkoitettuja julkisia dokumentteja.

Ihmisoikeusnormin rakentumiseen vaikuttavat monet YK:ssa toimivat tahot, jonka johdosta aineistoon olisi voinut sisällyttää erilaisia dokumentteja ja asiakirjoja, kuten ihmisoikeusvaltuutetun ja ihmisoikeustarkkailijoiden YK-raportteja, valtioiden edustajien YK:ssa pitämiä puheita ja kansalaisjärjestöjen puheenvuoroja. Tässä työssä haluttiin kuitenkin keskittyä tutkimaan juuri ihmisoikeusvaltuutetun ja hänen toimistonsa virkamiesten puheita, sillä voidaan sanoa, että *nämä puheet edustavat YK:n virallista kantaa vähemmistöjen normin rakentumisen tarpeellisuudesta* (ks. 1.7. ja institutionaalista vallasta 2.2.1.). Puheiden kautta voidaan tutkia millaisia retorisia keinoja valtuutettu ja hänen toimistonsa käyttävät perustellessaan uuden normin rakentumisen yleismaail-

⁹⁶ The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights in Nepal, OHCHR

⁹⁷ Artikkelit on julkaistu The worldtoday.org-verkkotiedotteessa, kirjallinen tervehdys löytyy ihmisoikeusjärjestö Human Rights Watch:in audioarkistosta, videotervehdys sekä YK:n audioarkistosta että Alankomaiden YK-edustuston verkkosivuilta. **Katso tarkemmat tiedot primääritutkimusaineistosta.**

mallista oikeutusta ja yleismaailmallisen konsensuksen löytymisen välttämättömyyttä. Aineiston käsittelyssä tarkastellaan, miten vallitsevan totuuden⁹⁸ pätevyys pyritään kumoamaan ja millä tavoin vanhat, sosiaalisesti rakentuneet ja globaalisti jaetut totuudet seksuaalisuudesta ja sukupuoliisuudesta osoitetaan liian kapeiksi ihmisyyden määritelmiksi arvovaltaisemmiksi koettujen yleismaailmallisten ihmisoikeusperiaatteiden kanssa. Tämän työn tutkimuskysymyksiä ovat: *miten uuden normin tärkeyttä pyritään retorisesti oikeuttamaan ja miten universaalien ihmisoikeusnormiston vahvistamisen tarpeellisuutta perustellaan? Millaisilla argumenteilla seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksia puolustetaan?*

Työ on rakenteellisesti jaettu seuraavasti: Puheiden kontekstointi (esittämipaikan ja sisällön merkityksen mukaan), yleisösuhteen rakentuminen, puheissa hyödynnetty puhuja-auktori-teetti, vähemmistöjen nimeäminen ja metaforat, argumenteista nouseva läsnäolo, uuden normin perustelussa käytetyt esisopimukset ja todellisuuden rakennetta luovat argumentit, joilla perustellaan uuden ihmisoikeusnormin rakentumista ja kulttuurirelativististen vasta-argumenttien kumoutumista. Aineiston käsittelyssä pyritään myös tuomaan esiin ne kohdat, joissa eri retoriset tekniikat sulautuvat toisiinsa ja tukevat toisiaan sekä minkälainen retorinen kuvio ja normin rakentumisen ajallinen kehityskaari puheista voidaan muodostaa.

4.1. Aineisto

Aineiston poliittisesti arvovaltaisimmiksi nousevat YK:n ihmisoikeusvaltuutettujen pitämät puheet. Aineisto käsittää puheita seuraavilta ihmisoikeusvaltuutetuilta: **Mary Robinson** (12 puhetta, vuosilta 1997–2002), **Louise Arbour** (12 puhetta, vuosilta 2004–2008) ja **Navanetham Pillay** (4 puhetta vuodelta 2008) sekä apulaisihmisoikeusvaltuutettu (*Deputy High Commissioner*) **Kyung-wha Kangilta** (3 puhetta vuodelta 2008)⁹⁹. Lisäksi aineistoon kuuluu puheita seuraavilta Nepalissa toimineilta OHCHR:n työntekijöiltä: edustaja (representative) **Richard Bennett** (2008), aluetoimiston vt. päällikkö (acting chef/regional office) **Ai Kihara-Hunt** (2007), edustaja/tiedottaja (spokes-

⁹⁸ On hyvä pitää mielessä, että vähemmistöjen kokema ihmisoikeudellinen todellisuus vaihtelee merkittävästi YK:n jäsenmaasta riippuen

⁹⁹ Muilta ihmisoikeusvaltuutetuilta José Ayala-Lassolta 1994–1997, Sergio Vieira de Melloilta 2002–2003 tai apulaisvaltuutetulta Bertrand Ramcharanilta (Acting High Commissioner) 2003–2004, ei ole löytynyt puheita, joissa olisi viitattu vähemmistökysymykseen.

person) *Marty Logan* (2007), toimihenkilö (officer) *Annette Lyth* (2007), edustaja (representative) *Ian Martin* (2006), Katmandun kenttätoimiston päällikkö (head/field office in Katmandu) *Johan Olhagen* (2007), edustaja (representative) *Lena Sundh* (2 puhetta, 2007). Nepalissa pidetyt puheet antavat mielenkiintoisen kontekstin tarkastella vähemmistöjen ihmisoikeusnormin edistämisestä kansallisella tasolla kulttuurirelativismiin ja ihmisoikeuksien tapa- ja kulttuurisidonnaisen implementoinnin näkökulmista. Tässä työssä ei kuitenkaan haluttu yksinomaan keskittyä Nepaliin, vaan pyrkimyksenä oli tarkastella universaalien ihmisoikeusnormin rakentumisen mahdollisuutta koko käytössä olevan aineiston valossa. Aineistossa on haluttu säilyttää myös Robinsonin pitämät puheet ihmiskaupasta (1999a; 1999b), vaikka niitä ei voida suoraan pitää vähemmistöjen ihmisoikeusnormin rakentumista edistävinä. Ne ovat kuitenkin retorisesti kiinnostavia ja ovat oleellisia osana ajallista normin rakentumisen ketjua.

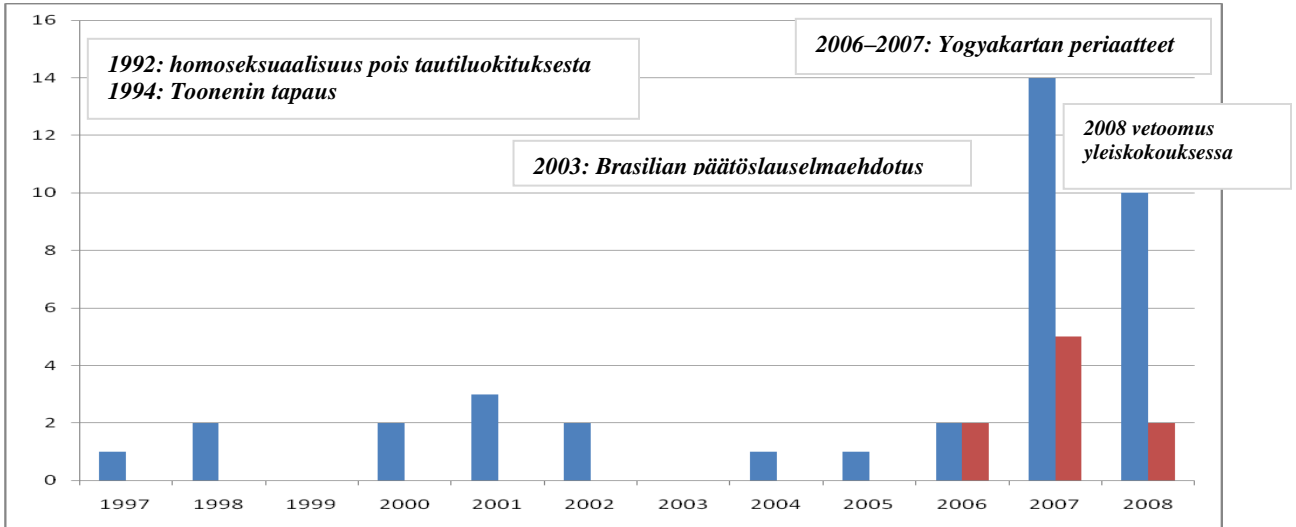
4.1.1. Puheiden aikajana ja ihmisoikeusnormin rakentumisvaihe

On huomioitava, että aineisto käsittää ajallisesti *11 vuoden kehityskaaren* ja aineiston määrä tulee suhteuttaa vuosien aikana pidettyjen muiden satojen puheenvuorojen määrään. On todennäköistä, että aineiston ulkopuolelle on jäänyt yksittäisiä puheita¹⁰⁰, mutta tästä huolimatta aineistoa voidaan pitää määrällisesti ja laadullisesti riittävän kattavana, jotta sen pohjalta voidaan tehdä johtopäätöksiä ihmisoikeusvaltuutetun toimiston suhtautumisesta vähemmistökyseeseen retorisen analyysin tarjoamien välineiden avulla. *Erityisen merkittäviksi puheiksi nousevat vuosina 2006–2008 pidetyt puheenvuorot, koska osa niistä käsittelee kokonaisuudessaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeustilannetta, mutta myös muissa puheissa esitetyt suorat viittaukset vähemmistöjen asemaan ovat tärkeitä normin rakentumisen kokonaiskuvaa tarkasteltaessa.*

Voidaan siis todeta, että toimiston tavassa argumentoida vähemmistöjen ihmisoikeuksista on tapahtunut voimakas muutos vuosien 2006–2008 aikana, jonka seurauksena toimistossa otetaan rohkeasti kantaa vähemmistökyseeseen. Aika on ikään kuin kypsytynyt vähemmistökyseeseen avoimelle käsittelylle ja ihmisoikeusnormin edistämiseksi. Seuraava **taulukko 4.** havainnollistaa tätä kehityskaarta. Taulukon punaiset pylväät ku-

¹⁰⁰ Ainakin yksi Etelä-Afrikassa Yogyakartan periaatteiden osalta pidetty virkamiespuhe on jäänyt aineiston ulkopuolelle, johon O'Flaherty & Fisher viittaavat (2008, 242). Yrityksistä ja pyynnöistä huolimatta sitä ei ole löytynyt.

vaavat kokonaan vähemmistöjä käsitelleiden puheiden määrää, ja siniset niitä puheita, joissa teemaa sivutaan.

Pylväsdiagrammi (taulukko 4.) kuvaa vähemmistöjen ihmisoikeusnormin edistämisen tapahtunutta määrällisen kehitystä ihmisoikeusvaltuutetun toimiston työntekijöiden puheissa yhdentoista vuoden aikana. José Ayala-Lasson jälkeen valittu Mary Robinson (1997–2002) oli ensimmäinen merkittävä vähemmistöjen esille tuoja valtuutetun toimistossa. Hän sivusi yksittäisissä puheissa vähemmistöaihetta vaihtelevissa asiayhteyksissä¹⁰¹. On ilmeistä, että vähemmistökysymys on hukkunut muiden teemojen jalkoihin, mutta aiheesta ei ole kuitenkaan vaiettu. Diagrammi osoittaa ihmisoikeusvaltuutetun vaihtumisen De Melloon, jolloin vähemmistöjä sivuavia puheita ei ilmeisesti ole pidetty¹⁰². Kautensa alussa Arbour sivuaa lyhyesti vähemmistöteemaa yksittäisissä puheissa vuosina 2004 ja 2005. Vuonna 2006 tapahtuu käänne normin rakentumisen edistämässä. Ensin Ian Martin Nepalissa ja sitten Arbour Kanadassa pitävät linjapuheenvuoronsa vähemmistöjen ihmisoikeuksista. Martinin puhe käynnistää Nepalil toimiston virkamiesten keskuudessa puheiden sarjan, joihin tulee laskea myös ne puheet, joissa vain lyhyesti viitataan vähemmistökysymykseen. Suhteellisen lyhyen ajan sisällä pidettyjen puheiden määrä osoittaa ihmisoikeusvaltuutetun Nepalil paikallistoimiston kiinnostuksen vähemmistöjen oikeuksien edistämistä kohtaan.

¹⁰¹ Pylväsdiagrammissa ei ole mukana Robinsonin pitämiä puheita (1999a; 1999b), joissa puhutaan ihmiskaupasta, sillä niitä ei voida pitää suoraan vähemmistöjen ihmisoikeusnormia edistävinä.

¹⁰² De Mello oli siirtymässä ihmisoikeusvaltuutetun tehtävistä YK:n erityislähettilääksi Irakiin. Hän sai surmansa hyökkäyksessä Bagdadissa vuonna 2003. De Mellon lyhyeksi jääneen toimikauden aikana hänen kotimaansa Brasilia teki aloitteen (Brasilian resolution) vähemmistöjen ihmisoikeuksien puolesta ihmisoikeustoimikunnalle. Hän ei tiettävästi ole ottanut ihmisoikeusvaltuutettuna kantaa asiaan.

Seuraava vuosi 2007 nosti henkilökunnan puheiden määrän huippuunsa, tällöin vähemmistökyseymystä käsitellään erityisen menestyksekkäästi Nepalissa, mutta myös muualla maailmassa vähemmistöjen ihmisoikeusnormi on esillä. Vuonna 2008 ihmisoikeusvaltuutettu vaihtuu Navanetham Pillayhin, mutta tällä kertaa normin rakentuminen ei pääse katkeamaan, sillä Pillay jatkaa vähemmistöjen ihmisoikeuksien puolustamista heti kautensa alussa. On mielenkiintoista nähdä miten tilanne kehittyy tulevaisuudessa. (Normin rakentumisen vaiheesta lisää ks. 4.8.)

4.1.2. Kahdeksan vähemmistökyseymykseen keskittynyttä puhetta

Ennen varsinaista puheiden retorista analysointia, on tarpeen hahmottaa puheiden esittämipaikka, sillä paikalla on merkitystä arvioitaessa *pyritäänkö puheella vaikuttamaan normin rakentumiseen YK:n sisällä ja sitä kautta YK:n päätöksentekoon vai järjestön ulkopuoliseen todellisuuteen*. Kuten aiemmin on jo todettu (ks. 1.7.) valtuutetun toimiston tehtävänä on vaikuttaa ihmisoikeusnormien edistämiseen sekä globaalilla tasolla YK-organisaatiossa että paikallistasolla YK:n jäsenmaissa. Tästä syystä seuraavassa on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, onko puhe pidetty YK:n sisällä vai YK:n ulkopuolella. Lisäksi puheet on haluttu ryhmitellä sen mukaan puhutaanko niissä pelkästään vähemmistökyseymyksestä vai viitataanko aiheeseen vain lyhyesti (ks. 4.1.3). Tämän kappaleen lopussa oleva **taulukko 5** auttaa sijoittamaan puheet oikeaan asiayhteyteen. Taulukko edesauttaa myös puheiden kohdeyleisön ja puhuja-aseman analysoinnin myöhempää seuraamista. Aineiston keskeisimmät puheet ovat taulukossa tummennetullapohjalla.

Kahdeksan aineistoon kuuluvaa puhetta keskittyy kokonaisuudessaan vähemmistöjen ihmisoikeustilanteen käsittelyyn. *Nämä kahdeksan puhetta muodostavat aineiston ytimen*. Näistä kuusi (Arbour 2006; Martin 2006; Logan 2007; Olhagen 2007; Sundh 2007; Bennett 2008) on pidetty YK:n ulkopuolella, erityisyleisölle, joka koostuu vähemmistöistä ja heidän kannattajistaan. Puheet on pidetty vähemmistöä edustavan ihmisoikeusjärjestön kutsumana. Niistä keskeisin ja tunnetuin on ihmisoikeusvaltuutettu Louise Arbourin vuonna 2006 pitämä puheenvuoro seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien puolesta ILGA:n (International Lesbian and Gay Association) ihmisoikeuskonferenssissa Montrealissa, Kanadassa, jossa hän tuo ilmi vähemmistöaiheen arkaluonteisuuden ja sen kokemat haasteet globaalilla tasolla:

”Tässä vahvasti polarisoituneessa kontekstissa, on keskustelun tasolla suuri merkitys, jota päästään tavoiteltuun päämäärään. --- Perehtyessämme seksuaali- ja sukupuolivähemmistön (des personnes LGBT) turvallisuuden takaamisen parhaiten soveltuviin yleismaailmallisiin ihmisoikeussäädöksiin, meidän tulee kaikin keinoin välttää sitä, että keskustelu harhautuu itse aiheesta dialogiin niin kutsutun ahdasmielisen ja kapea harhaoppisuuden ja toisaalta niin sanotun turmeltuneisuuden välillä”¹⁰³ (Arbour 2006).

Tätä Arbourin puhetta (2006) voidaan pitää aineiston keskeisimpänä puheena ja sen merkitys korostuu myös aineiston käsittelyssä. Puhe saavutti paljon huomiota seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia edistävissä järjestöissä, sillä se teki ILGA:n ensimmäisestä ihmisoikeuskonferenssista historiallisesti merkittävän.

Loput YK:n ulkopuolella pidettyä, kokonaan vähemmistöteemaan painottunutta puhetta (5) on esitetty Nepalissa, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa ajavan Blue Diamont Society:n (BDS) koolle kutsumissa yleisöseminaareissa. Näistä puheista merkittävin on YK:n erikoistarkkailija Ian Martinin vuonna 2006 Kathmandussa, Nepalissa pitämä puhe, joka avaa vähemmistöjen tilanteen huomioivien työntekijöiden puheiden sarjan, jolla pyritään vaikuttamaan Nepalin uuteen perustuslakiin:

”Ensiksi haluaisin kiittää Blue Diamond Societyä kutsusta liittyä joukkoonne tänä kansainvälisenä homofobian vastaisena päivänä ja onnitella teitä tästä aloitteesta keskustella seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin liittyvistä asioista Nepalin perustuslain kirjoittamisen kannalta”¹⁰⁴ (Martin 2006).

YK-järjestelmän sisällä tehtävän vähemmistöjen ihmisoikeuksien edistämistyön kannalta on merkille pantavaa, että *kaksi kahdeksasta kokonaisuudessaan vähemmistöjen ihmisoikeuksia käsittelevää puhetta on pidetty YK:n päämajassa, New Yorkissa. Vuonna 2007 edustaja välitti Louise Arbourin tervehdyksen (Arbour 2007e) paneelikeskustelussa, jonka teemana oli Yogyakartan periaatteiden julkistaminen YK:ssa. Vuonna 2008 puolestaan ihmisoikeusvaltuutettu Navanetham Pillay lähetti oman videotervehdyksensä (Pillay 2008c) paneelikeskusteluun, jossa käsiteltiin julkilausumaa vähemmistöjen oikeuksien puolesta, joka pian esitettiin YK:n yleiskokouksessa. Tervehdyksessään Pillay pahoittelee, ettei voinut osallistua keskusteluun vähemmistöjen ihmisoikeuksista:*

¹⁰³ “Dans ce contexte hautement polarisé, la qualité du débat est aussi importante que le résultat qui en est attendu. --- Dans notre recherche du cadre approprié de protection universelle des personnes LGBT, nous devons éviter à tout prix que le débat dérive de sa substance et sombre dans un dialogue de sourds entre soi-disant doctrinaires étroits d'esprit d'un côté, et prétendus dépravés de l'autre” (Arbour 2006).

¹⁰⁴ “I would like to thank Blue Diamond Society for your invitation to join you today for the International Day Against Homophobia, and to congratulate you for this initiative to discuss the issues of sexual orientation and gender identity as they relate to constitution-making in Nepal” (Martin 2006).

“Pahoittelen sitä, etten pysty olemaan kanssanne henkilökohtaisesti tänään, mutta ainakin voin välittää teille tämän viestin osoittaakseni täyden tukeni tälle tärkeälle ja erittäin ajankohtaiselle tilaisuudelle”¹⁰⁵ (Pillay 2008c).

Pillayn (2008c) ja Arbourin (2007e) tervehdyksiä ei ole tosin arkistoitu teksteinä muiden puheiden tavoin ihmisoikeusvaltuutetun verkkosivuille. Tervehdysten lähettäjän asema on kuitenkin varsin selvä ja puheet on muutoin löydettävissä Internetistä. Erityisesti Pillayn puheella (2008c) on suuri merkitys vähemmistöjen normin rakentumisen jatkumisen näkökulmasta, sillä puheella halutaan vaikuttaa aiheen vastaanottoon yleiskokouksessa.

4.1.3. Puheet, joissa ”vain” viitataan vähemmistöön

Aineiston lopussa 31 puheessa viitataan suoraan vähemmistöihin tai osaan heistä muiden käsiteltyjen teemojen yhteydessä. Usein vähemmistöt on nimetty puheissa esimerkkinä syrjitystä ihmisryhmästä. Näistä puheista 19 on pidetty YK:n ulkopuolella erilaisissa seminaareissa ja luentotilaisuuksissa¹⁰⁶ muun muassa Nepalissa¹⁰⁷ (7 puhetta).

Vähemmistöteemaa sivuavista puheista seitsemän on esitetty YK:n sisällä, joko paneelikeskusteluissa (3; Robinson 1999a; 2000a; Arbour 2005) *tai YK:n toimielimissä* (4 puhetta). ihmisoikeusvaltuutettu Mary Robinson piti vähemmistöteemaa sivunneita puheita sittemmin lakkautetussa ihmisoikeustoimikunnassa (Comission on Human Rights, Robinson 1998b, ks. s. 82; 2002b) ja Yhdistyneiden kansakuntien talous- ja sosiaali-neuvostossa (ECOSOC, Economic and Social Council, Robinson 2001a¹⁰⁸). Esimerkiksi ihmisoikeustoimikunnassa hän havainnollisti henkilökohtaisella esimerkillään vähemmistöjen kohtaamia ihmisoikeusongelmia Argentiinassa:

“Tapasin Buenos Airesissa lokakuussa ryhmän homoja (gays), lesboja ja transvestiitteja, jotka korostivat kohtaamaansa vakavaa syrjintää, mukaan lukien terveydenhuollon palvelujen kieltämistä monissa tapauksissa”¹⁰⁹ (Robinson 2002b).

Myös Arbour otti vuonna 2007 vähemmistöjen ihmisoikeusteeman merkittävästi esille toimintansa aloittaneessa ihmisoikeusneuvostossa (Human Rights Council, Arbour 2008a):

¹⁰⁵ ”I regret that I am unable to be with you in person today, but I am glad that I can at least send this message to express my full support at this important and extremely timely event” (Pillay 2008c).

¹⁰⁶ (Robinson 1997; 1998a; 1999b; 2000b; 2001b; 2002a; Arbour 2004; 2007a; 2007b; 2007c; 2007d; 2007f; Kang 2008a; 2008b; Kihara-Hunt 2007; Lyth 2007; Pillay 2008a; 2008d; Sundh 2007b).

¹⁰⁷ (Arbour 2007a; 2007b; 2007c; Kang 2008a; Kihara-Hunt 2007; Lyth 2007; Sundh 2007b).

¹⁰⁸ Kyseessä oli aidsia käsittelevä puhe, jossa viitattiin ”miehiin, jotka harrastavat seksiä miesten kanssa”. Tästä tarkemmin myöhemmin.

¹⁰⁹ “In Buenos Aires in October I met a group of gays, lesbians and transvestites who outlined the serious discrimination they suffered, including the denial of health care and facilities in many cases” (Robinson 2002b)

“Sallikaa minun kiinnittää huomionne siihen, että sinnikkäiden ennakkoluulojen jatkuesa voidaan kieltää täydet oikeudet ja ihmisarvo miljoonilta ihmisiltä ympäri maailman johtuen niinkin harmittomista syistä kuin heidän *seksuaali-identiteettistään tai suuntautumisestaan* (sexual identity or orientation), tai heidän sukujuuriensa tähden, kuten kas-tiin perustuvassa syrjinnässä. Olivatpa ne tyhjentäviä perusteita syrjinnän estämiselle tai ei, ne ovat pysyviä henkilöön liittyviä ominaisuuksia, tai kuten uskonnon harjoittamisen kohdalla, ne ovat henkilökohtaisia valintoja, joita ei voi pakottamalla hylätä ilman koh-tuutonta henkilökohtaista uhrausta¹¹⁰” (Arbour2008a; vrt. 2008b).

Puhtaasti ”koko maailmalle” suunnattuina universaalipuheina voidaan pitää maailman aids-päivinä (Robinson 2001c; Arbour 2007g; Pillay 2008b) pidettyjä puheita samoin kuin Kangin (2008c) Meksikon Aids-kongressia pohjustavaa puhetta (ks. s. 95 ja 96). Li-säksi universaalipuheisiin voi laskea Arbourin jäähyväisartikkeli *The World Today.Org* -julkaisussa (Arbour 2008b). Artikkelin sisältö mukailee Arbourin ihmisoikeusneuvostossa esittämää puhetta (Arbour2008a).

Puheiden kontekstin perusteella voidaan todeta, että Robinson sivusi vähemmistö-kysymystä yhtä luontevasti sekä YK:n toimielimissä että YK:n ulkopuolella. Arbour taas puhui aiheesta useammin YK:n ulkopuolella, mutta siitä huolimatta hän jätti vaikut-tavan testamentin muun muassa korostamalla kysymystä painokkaasti YK:n ihmisoike-usneuvostossa, kuten edellä olevasta lainauksesta käy esiin. Myös Pillay on ottanut heti kautensa alussa voimakkaasti kantaa vähemmistöaiheeseen sekä YK:n sisällä että ulko-puolella.

YK:n ulkopuolella pidettyjen puheiden ja ”maailmalle” suunnattujen puheiden määrästä (29) voidaan päätellä, että valtuutetut ovat puhuneet vähemmistökysestä useammin YK:n ulkopuolella kuin YK-koneiston sisällä (9). On painotettava, että ihmis-oikeusvaltuutetun ja hänen toimistonsa työ levittäytyy koko globaalille kentälle, joten on ymmärrettävää, että valtaosa puheistakin on pidetty YK:n ulkopuolella. Lisäksi aineistos-sa ei ole mukana valtuutettujen ja hänen toimistonsa edustajien YK:ssa esittämiä ihmis-oikeusraportteja, joissa vähemmistöteema on tuotu selkeästi esiin. *YK:n sisällä pidettyjen puheiden määrä käsittää kuitenkin jopa kolmasosan aineiston puheista.* Tämä määrä ja

¹¹⁰ “Let me also point out that the perpetuation of prejudices continues to deny equal rights and dignity to millions worldwide on the basis of nothing more innocuous than their sexual identity or orientation, or their ancestry, in the case of caste discrimination. Whether these are explicitly articulated grounds of prohibited discrimination or not, it remains that they are immutable personal attributes, or, as in the case of religious adherence, they are personal choices that could only be forcibly abandoned at an unconscionable personal cost (Arbour 2008a).” A denial of equal rights and dignity on the basis of nothing more innocuous than sexual identity or orientation or ancestry – in the case of caste discrimination – continues to affect millions worldwide” (Arbour 2008 b).

eritoten niiden merkittävä retorinen sisältö viittaavat siihen, että valtuutetun toimisto on selkeästi pyrkinyt seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien edistämiseen ja normin rakentumiseen myös YK-organisaation sisällä, sillä aihetta on käsitelty tasavertaisesti muiden ihmisoikeuskysymysten rinnalla. Toisin sanoen toimisto toteuttaa tehtäväänsä näkyvästi myös YK:ssa, joskin jälleen on muistettava, että aineiston puheet on esitetty suhteellisen pitkän aikavälin kuluessa.

Muulla pidettyjen puheiden geopolitiittista jakaumaa¹¹¹ tarkasteltaessa huomataan, että ihmisoikeusvaltuutetut ovat puhuneet kutsuvieraana pääsääntöisesti yliopisto- tai asiantuntijayhteisöissä, joissa oletettavasti on suhtauduttu vähemmistökyseeseen melko suopeasti. Tähän huomioon tekee selkeän poikkeuksen Nepalissa verrattain usein käytetyt valtuutetun ja muiden virkamiesten puheenvuorot¹¹². Yhteiskunnallisesti epävakaa, poliittisten kriisien ja sisällissodan runtelema *Nepal on OHCHR:n näkökulmasta katsoen eräänlainen ihmisoikeusasioiden koelaboratorio, jossa halutaan avoimesti ajaa kaikkien ihmisten oikeuksiin yhtäläisesti ja samanaikaisesti liberaalin ihmisoikeusajattelun mukaisesti* (ks. myös 4.7.1.).

Lisäksi kontekstin yhteydessä on mainittava, että kaikissa aineiston puheissa pyritään hyödyntämään jonkin tietyn merkkipäivän, vierailun tai tapahtuman, kuten odotetun päätöksen julkistamisen, tarjoamaa otollista kontekstia, joka antaa puheen pitämiselle suotuisan ajankohdan ja paikan. Tällöin puheella on ikään kuin tilaus. Tällaisia ajankoh-
tia ovat olleet mm. Ihmisoikeuksien päivä (human rights day, Logan 2007), Maailman aids-päivä (Robinson 2001c; Arbour 2007g; Pillay 2008b) ja Yogyakartan periaatteisiin liittyvät päivämäärät (Olhagen 2007; Arbour 2007e), kansainvälinen homofobian vastainen päivä (Martin 2006), Nepalilain perustuslain julkaisupäivä tai lain valmistelun läheisyys (Martin 2006; Sundh 2007a; Bennett 2008).

¹¹¹ **Robinson:** Oxford; Iso-Britannia, Tokio; Japani, Kööpenhamina; Tanska, Peking; Kiina, Rooma; Italia, Durban, Etelä-Afrikka, Tübing; Saksa, **Arbour:** Milano; Italia, Montreal; Kanada, Toronto; Kanada, Dublin; Irlanti, **Kang:** Soul; Etelä-Korea; **Pillay:** Berliini Saksa, New York, USA.

¹¹² Myös ihmisoikeusvaltuutetut ovat ottaneet kantaa Nepalilain tilanteeseen (Arbour 2007a; 2007b; 2007c; Kang 2008a).

Taulukko 4.

<p>YK:n ulkopuolella pidetyt kokonaisuudessaan vähemmistöjä käsittelevät puheet:</p>	<p>Louise Arbour (2006). Presentation to the International ILGA conference on LBTG (Lesbian, gays, bisexual and transgender) human rights, Montreal, 26.07.2006.</p>
<p>Nepalissa pidetyt kokonaisuudessaan vähemmistöjä käsittelevät puheet:</p>	<p>Ian Martin (2006). Blue Diamond Society, Dialogue on Sexual Orientation/Gender Identity and Constituent Assembly in Nepal. International Day Against Homophobia, Kathmandu, Nepal, 17.5.2006.</p> <p>Lena Sundh (2007a). Blue Diamond Society, “Nepal’s New Constitution and the rights of minorities (based on sexual orientation and gender identities): experience from South Africa,”Nepal, 09.01.2007.</p> <p>Johan Olhagen (2007). Blue Diamond Society, Ceremony to Inaugurate "The Yogyakarta Principles" translated into Nepali, Kathmandu, Nepal, 11.08.2007.</p> <p>Marty Logan (2007). Blue Diamond Society, on Tackling Violence Against Sexual and Gender Minorities, Human Rights Day, Kathmandu, 10.12.2007.</p> <p>Richard Bennett (2008). at a Discussion Program on the Supreme Court decision on Sexual Minorities Organized by Blue Diamond Society, Kathmandu, 12.01.2008.</p>
<p>Nepalissa pidetyt puheet, joissa vähemmistöt mainitaan:</p>	<p>Louise Arbour (2007a). Kathmandu, Nepal, Human rights and the peace process in Nepal, 20 January 2007.</p> <p>Louise Arbour (2007b). at Nepalgunj Human Rights Community Interaction on Discrimination and Social Exclusion Nepalgunj, Nepal, 21.01.2007.</p> <p>Louise Arbour (2007c). Press Statement before departure to Geneva, Kathmandu, Nepal, 24.1.2007.</p> <p>Lena Sundh (2007b). Speech in a meeting with members of civil society, human rights community, NGOs in Janakpur. 11.02.2007.</p> <p>Ai Kihara-Hunt. (2007). at the NHRC Exhibition Day, Dhangadhi, Nepal, 22.4.2007.</p> <p>Annette Lyth (2007). at a mass gathering on Sustainable Peace and Realization of Human Rights for All Public Youth School, Siraha, Nepal, 01.10.2007.</p> <p>Kyung-wha Kang (2008a). <i>Statement to the Press at the end of her Visit to Nepal</i> 03.02.2008.</p>
<p>YK:n ulkopuolella pidetyt puheet, joissa vähemmistöt mainitaan:</p>	<p>Mary Robinson (1997). Romanes Lecture, Oxford University, Great Britain, 11.11.1997.</p> <p>Mary Robinson (1998a). The Universal Declaration of Human Rights: A Living document, a Symposium on Human Rights in the Asia-Pacific, the University Tokyo, 27.01.1998.</p> <p>Mary Robinson (1999b). Message “Breakdown of border” on IAF Conference on trafficking in women, Copenhagen, Denmark, 02.12.1999.</p> <p>Mary Robinson (2000b). on European Convention on Human Rights, Rome, Italy, 04. 11.2000.</p> <p>Mary Robinson (2001b). World Conference Against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, Durban, South Africa, HIV/AIDS, stigma, discrimination and racism, OHCHR/UNAIDS/WHO Panel Event, 5.9.2001.</p> <p>Mary Robinson (2002a). 2nd Global Ethic Lecture, The Global Ethic Foundation, Ethics, Human Rights and Globalisation, University of Tübingen, Germany, 21.1.2002.</p> <p>Louise Arbour (2004). Human Rights: Bridging the Cultural Divide, Milan, Italy, 15. 11.2004.</p>

	<p>Louise Arbour (2007d). Beyond Self-Congratulations: the Charter at 25 in an International Perspective "25th Anniversary of the Charter Symposium: A Tribute to Chief Justice, R. Roy McMurtry" Toronto, 12.4.2007.</p>
	<p>Louise Arbour (2007f). The 4th Dublin Platform for Human Rights Defenders, Dublin, Ireland, 22.11.2007.</p>
	<p>Kyung-wha Kang (2008b). in World Medical Association General Assembly, "The Right to Health: health and human rights from the UNs perspective" Seoul, South Korea, 16.10.2008.</p>
	<p>Navanetham Pillay (2008a). on the occasion of the 20th Forum on Global Issues. Berlin, Germany, 14.10.2008.</p>
	<p>Navanetham Pillay (2008d). "Public health and human rights in the 60th anniversary of The Universal Declaration of Human Rights," The New York Academy of Science and the Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health, New York, 05.12.2008.</p>
<p>YK:n sisällä pidetyt puheet:</p>	
<p>YK:ssa pidetyt kokonaisuudessaan vähemmistöjä käsittelevät paneelikeskustelut</p>	<p>Louise Arbour (2007e). A panel discussion on the Yogyakarta Principles. A statement read by a representative of her office. UN Headquarters, New York, 7.11.2007.</p>
	<p>Navanetham Pillay (2008c). (video) high-level panel discussion on human rights, sexual orientation and gender identity, UN Headquarters, New York. 18.12.2008.</p>
<p>YK:n toimielimissä pidetyt puheet, paneelikeskustelu- ja konferenssipuheet, joissa vähemmistöt mainitaan</p>	<p>Mary Robinson (1998b). to the 54th Session of the Commission on Human Rights, Geneva, Switzerland, 19.3.1998.</p>
	<p>Mary Robinson (1999a). Message to the Ad-Hoc Committee on the Elaboration of a Convention Against Transnational Organized Crime Fourth Session, Vienna, 7.7.1999.</p>
	<p>Mary Robinson (2000a). on Beijing +5 Review Conference, UN Headquarters, General Assembly, New York, 09.06.2000.</p>
	<p>Mary Robinson (2001a). Substantive session of 2001, Economic and Social Council, Geneva, Switzerland, 24.07.2001.</p>
	<p>Mary Robinson (2002b). 58th session of the Commission on Human Rights, Panel discussion on realising the right to health , Geneva, Switzerland, 03.05.2002.</p>
	<p>Louise Arbour (2005). the High Level Panel on synergies between national level implementation of the Beijing, Declaration and Platform for Action and the CEDAW Convention 49th session of the Commission on the Status of Women, New York, 03.03.2005.</p>
	<p>Louise Arbour (2008a). the 8th Session of the Human Rights Council, Geneva, Switzerland, 02.06. 2008.</p>
	<p>Mary Robinson (2001c). World AIDS Day -Statement, 30.11.2001.</p>
<p>"Maailmalle" osoitetut puheet ja kirjoitukset, joissa vähemmistöt tai osa heistä mainitaan</p>	<p>Louise Arbour (2007g). Confronting AIDS: Real Leadership on Hard Human Rights Issues, the World AIDS day, 01.12.2007.</p>
	<p>Kyung-wha Kang (2008c). AIDS - 17th International AIDS Conference 7.08.2008</p>
	<p>Louise Arbour (2008b). An article on Human Rights Anniversary titled, "Without Want or Fear", <i>The World Today.Org</i> . 08.09.2008.</p>
	<p>Navanetham Pillay (2008b). World AIDS Day, Keeping the Promise: Human Rights and AIDS, 1.12.2008.</p>

4.2. Erityis- ja universaaliyleisöjen sulautuminen aineistossa

Aineiston valossa voidaan sanoa, että valtuutetun ja hänen henkilökuntansa pitämiä puheita voidaan hyvin analysoida Perelmanin metodin avulla (Perelman 2007, 21–24), jonka mukaan he *vakuuttelevat* vähemmistöistä muodostuvalle erityisyleisölle¹¹³, että YK on heidän puolellaan ja tekee työtä heidän hyväkseen, kun taas muissa puheissaan he *suostuttelevat* yleistä kuulijakuntaansa ottamaan vähemmistöulottuvuuden huomioon.

Esimerkiksi edustaja Lena Sundh *vakuuttelee* Blue Diamont Society:n (BDS) koolle kutsumaa erityisyleisöä sanomalla, että:

”OHCHR-Nepalin yksi ensisijainen tehtävä rauhanedistämisprosessissa on tarkkailla pitkään jatkunutta syrjintää ja yhteiskunnasta poissulkemista myös seksuaali- ja sukupuoli-vähemmistöjen kohdalla, ja edesauttaa muutosta”¹¹⁴ (Sundh 2007a).

Mary Robinson taas *suostuttelee* YK:n ihmisoikeustoimikunnasta (the Commission on Human Rights) muodostuvaa universaaliyleisöä havahtumaan maailmassa edelleen vallitseviin epäkohtiin, kuten vähemmistöjen syrjimiseen. Hänestä puheet eivät vastaa tekoja:

”...Meillä on edelleen laajalle levinnyttä syrjintää sukupuolen, etnisen taustan, uskonnon tai *seksuaalisen suuntautumisen* perusteella. Maat jotka vakuuttelevat vieraanvaraisuut-taan sulkevat ovensa maahanmuuttajilta, pakolaisilta ja turvapaikanhakijoilta. Tämä epäonnistuminen täytäntöön laittamisessa laajuudessa saattaa meidät kaikki häpeään. YK-mekanismien viidenkymmenen vuoden panos, 30 vuoden miljardiluokan kehittämisohjelmat, yleismaailmallinen retoriikka lukuisissa maailman konferensseissa, eivät ole olleet täydellisen ja valitettavan suhteettomia varsinaisiin toteutettuihin ponnistuksiin nähden”¹¹⁵ (Robinson 1998b).

Kuitenkin, kuten metodiosassa (ks. 3.4. loppu) on jo mainittu, puheet on retorises-ti rakennettu niin, että ne palvelevat myös ristiin kumpaankin suuntaan, jolloin voidaan puhua universaaliuden asteesta ja yleisöjen päällekkäisyydestä. Voidaan päätellä, että aineiston puheiden kohdalla erityis- ja universaaliyleisön raja hämärtyy. Näin ollen vaikka puhe olisikin alun perin esitetty tietylle kuulijakunnalle, on se tarkoituksellisesti saat-tettu myös laajempaan tietoisuuteen, jotta se saavuttaisi laajaa huomiota. Yksittäisistä paikallisesimerkeistä muodostuu tällöin havainnollistavia toimintamalleja, joista muu

¹¹³ Vähemmistöjen ohella puheiden erityisyleisöinä voi olla myös yliopisto- tai seminaariyleisöä, ks. s. 73.

¹¹⁴ ”An important priority for OHCHR-Nepal in the peace process is to monitor issues of longstanding discrimination and social exclusion, including against LGBT people, and advocate for change” (Sundh 2007a).

¹¹⁵ “We still have widespread discrimination on the basis of gender, ethnicity, religious belief or sexual orientation. Countries that pride themselves on their welcoming ways are closing their doors on migrants, refugees and asylum seekers. This is a failure of implementation on a scale which shames us all. The impact of fifty years of human rights mechanisms, of 30 years of multi-billion dollar development programmes, of global rhetoric at numerous world conferences, has been totally and disappointingly disproportionate to the efforts invested” (Robinson 1998b).

maailma voi ottaa opikseen. Etenkin ihmisoikeusvaltuutetun puhetilaisuus on usein myös mediatapahtuma, joka välittää valtuutetun sanoman ympäri maailman. Esimerkiksi Arbour sanoo:

” [---] oikeudet – ja erityisesti ne oikeudet, joita kutsutaan aina Genevessä ihmisoikeuksiksi – luovat etuoikeutetun foorumin yleismaailmallisen ihmisoikeushallinnon synnyttämiseksi ja tasa-arvon turvaamiselle ja sille erityisyydelle, joka sijaitsee ihmisyyden ytimessä”¹¹⁶ (Arbour 2006).

Arbourin (2006) Montrealissa pitämä puhe on hyvä esimerkki puheesta, jossa erityis- ja universaaliyleisön ja yleisön vaikuttamiseen ja suostuttelemiseen pyrkimisen rajat suolautuvat. Vaikka varsinainen kohdeyleisö oli rajattu järjestöedustajiin – joiden lisäksi paikalla oli ainakin kanadalaissyntyisen Arbourin kollegoja, ystäviä, pormestari ja oikeusministeri¹¹⁷ – Arbour myös tiedostaa puheensa laajemman historiallisen ja retorisen painoarvon. Puhetta voidaan pitää linjapuheenvuorona, joka ensimmäisen kerran puhuttelee suoraan vähemmistöjä ja käsittelee avoimesti YK:n suhdetta vähemmistöjen ihmisoikeuksien ajamiseen, Arbourin sanoin jotta, ”universaali ihanne realisoituisi”¹¹⁸ (Arbour 2006). Toisena vastaavana esimerkkinä voidaan mainita Martinin (2006) puhe, jossa Martin kääntyy nepalilaisesta seminaariyleisöstä puhuttelemaan globaalia universaaliyleisöä. Martin muun muassa sanoo:

”...on keskeistä, että laajempi ihmisoikeusyhteisö tunnistaisi seksuaalisen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin liittyvät kysymykset ihmisoikeuskysymyksiksi”¹¹⁹...” (Martin 2006).

Näin myös Marty Loganin pitämässä puheessa Nepalissa, jossa hän määrittää valtuutetun toimiston globaalien tehtävien vähemmistöjen oikeuksien edistämiseksi:

”*Maailmanlaajuisesti*, OHCHR auttaa asettamaan standardit seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien turvaamiselle ja edistämiseksi, esimerkiksi, ihmisoikeuskomien päätöksessä todetaan, että syrjintä seksuaalisen suuntautumisen perusteella on sisällytetty KP-sopimukseen”¹²⁰ (Logan 2007). (Tästä tarkemmin: Toonen: 4.5.1.)

Vastaavasti Lena Sundh jatkaa edellä jo lainattua puhettaan toteamalla, että:

¹¹⁶ ” Permettez-moi [---] de vous inviter à croire avec moi que le droit- et particulièrement ce droit qu'on appelle toujours à Genève les droits de l'homme- est le forum privilégié pour la création d'un régime universel de protection de l'égalité et du particularisme qui sont au cœur même de la dignité de l'être humain” (Arbour 2006).

¹¹⁷ Arbour viittaa heihin puheensa alussa (Arbour 2006).

¹¹⁸ “towards the realization of a truly universal ideal.”

¹¹⁹ “... it is essential that the broader human rights community recognise that issues related to sexual orientation and gender identity are human rights issues...” (Martin 2006).

¹²⁰ “Globally, OHCHR helps to set the standards for the promotion and protection of human rights of sexual and gender minorities, for example, the Human Rights Committee decision in the Toonen case that discrimination on the basis of sexual orientation infringed the ICCPR” (Logan 2007).

”Nepalilla on mahdollisuus näyttää maailmalle mallia hyvästä hallinnosta luomalla perusta uudelle, avoimelle valtiolle ja yhteiskunnalle”¹²¹ (Sundh 2007a).

Tässä kohtaa Sundhin erityisyleisölle¹²² suunnattu puhe kääntyy ikään kuin puhuttelemaan Nepalín hallintoa ja laajempaa universaaliyleisöä, joka voisi ottaa mallia Nepalissa tehtävästä ihmisoikeustyöstä. On myös huomattava, että nepalilaisissa puhetilaisuuksissa keskusteltiin myös muiden kansalaisyhteiskuntaedustavien ryhmien välillä¹²³ (Martin 2008), jolloin erityisyleisön merkitys väljenee käsittämään laajempaa kuulijakuntaa.

Lisäksi julkisina dokumentteina kaikki puheet löytyvät Internetistä jääden teksteinä elämään puhetilaisuuden jälkeen. Internet antaa Perelmanin alkuperäiselle universaaliyleisö-käsitteelle paljon kattavamman merkityksen (ks. 3.4. loppu). Kuten jo Robinson vuonna 1997 totesi, Internet¹²⁴ palvelee ihmisoikeusjulistuksen toteutumista levittämällä rajattomasti tiedon kaikkien saataville (Robinson 1997). Siten valtaosa aineiston puheista osoittaa, että *yksittäiselle erityisyleisölle esitetty puhe voi valtuutetun toimiston verkkosivuilla ja muualla Internetissä julkaistuna muuttua universaalipuheeksi, joka koskettaa yleismaailmallista mielipidettä ja globaalia normin rakentumisprosessia*. Puheet myös jatkavat elämäänsä lainauksina ja *intertektuuaalisina* viittauksina myöhemmissä puheissa sekä toimiston henkilökunnan (ks. 4.5.6.) että kansalaisjärjestöjen toimesta.

4.2.1. Puhuja-asema ja auktoriteetin merkitys

Ihmisoikeusvaltuutettujen henkilökohtainen suhtautuminen vähemmistöihin ja heidän aiempi työhistoriansa näyttävät heijastuvan vahvasti siihen tapaan, jolla he ajavat vähemmistöjen ihmisoikeuksia¹²⁵. Ihmisoikeusvaltuutettujen edustama auktoriteetti on

¹²¹ ”Nepal has the opportunity to demonstrate leadership to the world in building the foundation of a new, inclusive State and society” (Sundh 2007a).

¹²² Nepalín puhetilaisuudet ovat avoimia seminaareja, joten yleisö ei ole kovin tarkkaan rajautunut, mutta todennäköisesti aiheeseen myönteisesti suhtautuvaa.

¹²³ Lainaus e-viestistä: “BDS worked in collaboration with many other human rights NGOs during this people’s movement, and as you can see from the workshop where I spoke, it was quick to begin work to consolidate support across the wider civil society movement to build support to institutionalize protection of the human rights of LGBT people” (Martin 2008).

¹²⁴ “Article 19 of the Universal Declaration anticipates the **Internet**, enunciating the right to “receive and impart information and ideas through any media and regardless of frontiers” (Robinson 1997).

¹²⁵ Mary Robinson edisti homoseksuaalisuuden dekriminialisointia toimiessaan Irlannin presidenttinä. Valtuutettuna hän otti vastaan ILGA:n (International Lesbian and Gay Association) järjestöjohtajia vuonna 1997 (Sanders 2006, 31). Lisäksi kautensa jälkeen hän toimi alullepanijana Yogyakartaan periaatteiden laatimisessa. Louise Arbour edisti Kanaadassa vähemmistöjen oikeuksia korkeimman oikeuden (Canadian Supreme Court) tuomarina (Sanders 2006, 31). Valtuutettuna toimiessaan hän toi puheissaan keskeisesti esiin vähemmistöjen ihmisoikeuksien tärkeyden. Navanetham Pillay taas työskenteli Etelä-Afrikassa tuomarina korkeimmassa oikeudessa (South African High Court) vuodesta 1995 lähtien Apartheid-politiikan päättymisen jälkeen. Hän vaikutti maan uuden perustuslain muotoutumiseen (OHCHR

useiden puheiden kantava voima ja niiden esille pääsyn edellytys. Arbour on tietävästi tähän asti arvovaltaisim YK:n edustaja, joka on puhunut vähemmistöjen etuja ajavassa konferenssissa. Hän tekee roolinsa selväksi seuraavasti:

”En puhu teille tänä iltana vain québéciläis- tai kanadalaisjuristina. Pidän teille puheen ennen kaikkea Yhdistyneiden kansakuntien edustajana, jonka mandaattiin kuuluvat kaikkien ihmisoikeuksien suojeleminen ja edistäminen, maailmanlaajuisesti”¹²⁶ (Arbour 2006).

YK-aseman antaman arvovallan hyödyntäminen on yksi vahvimpia puheissa käytettyjä argumentoinnin tehokeinoja (ks. 3.6.). Se rakentaa puhujakuvaa, eli eetosta. Robinsonin, Arbourin ja Pillayn korkeassa YK-asemassa oleva henkilö voi auktoriteettinsa avulla vedota voimakkaasti vähemmistöjen puolesta. Heidän edustamansa instituution nauttima arvostus ja hyvä maine muuttuvat puhujan voimavaraksi. Kuten edellä on jo todettu (ks. 2.2.1.) virkamiehet voivat käyttää *institutionaalista valtaansa* vahvistaakseen vähemmistöjen ihmisoikeusnormeja, jolloin he ohittavat tietoisesti YK:n jäsenmaiden, tai ainakin osan niistä, julkituoman tahdon. He käyttävät YK:n heille antamaa oikeutta tulkita olemassa olevia sopimustekstejä vähemmistöjen eduksi.

Ihmisoikeusvaltuutettujen puheiden ohella esimerkiksi Martinin puhetta (2006) voidaan pitää eräänlaisena julkisena alkusysäyksenä YK:n kanssa käydylle dialogille vähemmistöjen oikeuksista Nepalissa. Puhe käynnisti normin rakentumisprosessin, johon myöhemmin pidetyt puheet myötävaikuttivat. Blue Diamond Society:n (BDJ) puheenjohtajan Sunil Pantin mukaan YK-edustajan sanoma saavutti laajaa huomiota Nepalissa¹²⁷ (Pant 2007). Sähköpostiviestissään Martin ei itse näe mitään syytä, miksi YK:n edustajat eivät voisi puhua vähemmistöjen oikeuksien puolesta ja tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaa oikeuksien saavuttamiseksi¹²⁸ (Martin 2008), sillä valtuutetun toimiston tehtävä on käyttää asemaansa kaikkien ihmisten ihmisoikeuksien edistämiseen.

2009b), jossa kielletään syrjintä seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin perusteella. Voidaan siis sanoa, että ihmisoikeusvaltuutetuilla oli aiempaa kosketuspintaa vähemmistöjen ihmisoikeuskysymysten edistämässä. Siten heille oli luontevaa jatkaa vähemmistöjen ihmisoikeusnormin rakentumisen tukemista myös YK:ssa.

¹²⁶ ”Je ne vous parle pas ce soir principalement en tant que juriste québécoise et canadienne. Je vous adresse la parole avant tout comme représentante des Nations Unies où mes fonctions me mandatent de protéger et de promouvoir tous les droits humains, à l'échelle mondiale” (Arbour 2006).

¹²⁷ Lainaus e-postiviestistä: “Ian Martin' speech was widely acieried out in Nepal and had great impact. We need more local and international leaders supporting like that” (Pant 2007).

¹²⁸ Lainaus e-postiviestistä: “I do not see any reason why a UN official could not give such a speech now. The issue of violence, including violence by state agents, against a class of people is firmly a human rights issue. ---The development of human rights norms in relation to sexual orientation and gender identity is being led, in all countries where there is progress, by civil society. Action by governments has followed much hard work over many years by civil society” (Martin 2008).

Henkilökohtaisen auktoriteetin korostamisen lisäksi aineiston puheissa todetaan selvästi, että vähemmistöjen ihmisoikeuksien ajaminen nauttii **institutionaalista** ihmisoikeusvaltuutetun toimiston tukea (esim. Arbour 2007e; ks. 4.5.; Pillay 2008c). Esimerkiksi Pillay painotti, että hän ja hänen toimistonsa virkamiehet tukevat vuoden 2008 lopussa yleiskokoukselle tehtyä ensimmäistä julkilausumaehdotusta seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuolisesta identiteetistä ja ihmisoikeuksista (Pillay 2008c):

“Minä kannatan täysin julkilausumaa seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuolisesta identiteetistä ja ihmisoikeuksista, joka luetaan yleiskokouksessa ja minä toivon, että tämä resonoi ja vaikuttaa aiheen käsittelyyn ja minä takaan, että minun toimistoni jatkaa työkentelyään saavuttaakseen ihmisoikeuden kaikille”¹²⁹ (Pillay 2008c).

Myös valtuutetun toimiston muut työntekijät nojautuvat puheissaan ihmisoikeusvaltuutetun auktoriteettiin. esimerkiksi Lena Sundh (2007b) toteaa Nepalissa:

”Kuten tiedätte, OHCHR-Nepal ja *ihmisoikeusvaltuutettu itse*, ovat olleet erityisen huolissaan väkivaltaisuuksista ja monista, haavereita joita on tapahtunut”¹³⁰ (Sundh 2007b).

4.2.2. Kutsuvieraspuhujan asema

Etenkin kokonaisuudessaan vähemmistöteema käsittelevien puheiden kohdalla on huomioitava, että ihmisoikeusvaltuutetut tai hänen toimistonsa henkilökunta ovat saapuneet kutsusta eri tilaisuuksiin. Kutsuvieraana puhuminen ei kenties osoita omaaloitteisuutta YK:n suunnalta, mutta tarjottu puhetilaisuus on haluttu hyödyntää osana kansalaisyhteiskunnan ja muiden toimijoiden kanssa käytyä dialogia normin rakentumisesta. Virkamiehet olisivat myös voineet kieltäytyä esiintymästä tilaisuuksissa. Ainakin Arbourin (2006) ja Martinin (2006) puheita voidaan pitää selkeinä solidaarisuuden ja tuen osoituksina vähemmistöjä ja heidän oikeuksiaan kohtaan. Nämä esimerkkipuheet ovat rohkaisseet muita virkamiehiä toimimaan samansuuntaisesti kun vastaanlaisia esiintymiskutsuja on tullut OHCHR:n toimistoon.

Toisaalta voidaan ajatella, että O’Flahertyn ja Fisherin tekemä huomio kutsuvierasasemasta (ks. s. 62) *nostaa niiden puheiden painoarvoa*, joissa ”vain” viitataan vähemmistöjen tilanteeseen, koska näissä puheissa puhuja on todennäköisesti halunnut ottaa teeman esiin omaehtoisesti. Tällöin puhuja pitää vähemmistöjen ihmisoikeuskysymystä

¹²⁹ ”I support absolutely the statement on sexual orientation, gender identity and human rights to be read at the General Assembly, and I hope that it will have resonance and impact on this issue and guarantee that **my Office** will continue to work to uphold the human rights of everyone” (Pillay 2008c).

¹³⁰ “As you know, OHCHR-Nepal, and the High Commissioner for Human Rights herself has been extremely concerned about the violence, the many deaths and injuries that have occurred” (Sundh 2007b).

mainitsemisen arvoisena ilman, että kuulijakunta olisi asettanut tällaisia odotuspaineita puhujalle ennakolta. On hyvä korostaa, että Robinsonin pioneerityö on ollut tältä osin tärkeä päänavaus YK:n vähemmistöjä koskevassa ihmisoikeusretoriikassa.

4.3. Vähemmistöjen nimeämisen ja määrittelyn moninaisuus

Ennen kuin normin rakentumista voidaan analysoida muista retorisisista näkökulmista, tulee selvittää miten kyseinen ihmisryhmä nimetään ja määritellään aineistoissa. Seuraavassa tarkastellaan niitä kehitysvaiheita, joita vähemmistöryhmän nimeäminen ja määrittely on kokenut valtuutetun ja hänen henkilökuntansa puheissa.

Vuosina 1997–2008 vähemmistöstä käytetyt puheissa viittaukset ovat muuttuneet, muovautuneet ja tarkentuneet merkittävästi vastaavalla lailla kuin vähemmistöjen etua ajavien kansalaisjärjestöjenkin käyttämä terminologia. Vastavalittu ihmisoikeusvaltuutettu Robinson viittaa jo ensimmäisessä¹³¹ julkisessa Oxfordin yliopistossa pitämässään puheessaan *seksuaaliseen suuntautumiseen*:

“Meillä on edelleen laajalle levinnyttä syrjintää, joka perustuu sukupuoleen, etniseen taustaan, uskontoon tai *seksuaaliseen suuntautumiseen*¹³² ja meillä esiintyy edelleen kansanmurhia – kahdesti yksistään tälläkin vuosikymmenellä¹³³” (Robinson 1997).

Puheenvuoroissaan Tokion yliopistossa (Robinson 1998a) ja YK:n ihmisoikeus-toimikunnalle hän käytti samaa termiä (Robinson 1998b), samoin kuin kolmessa myöhemmässä puheessaan (Robinson 2000a; 2001b; 2001c). Vuonna 2002 Robinson puhuu hiv/aids-tilanteen yhteydessä *gay-miehistä* ja korostaa kiinnostavasti, että sairaus on haaste etenkin *heteroyhteisölle*¹³⁴ (Robinson 2002a). Hän tulee tehneeksi mielenkiintoisen yhteisöllisen rajan seksuaalivähemmistön ja enemmistön välille. Samana vuonna Robinson kertoo tavanneensa *gay-miehiä*¹³⁵, *lesboja ja tranvestiitteja*¹³⁶, jotka olivat kokeneet syrjintää (Robinson 2002b; ks. s. 77).

¹³¹ “I avail of this first opportunity to reflect publicly on my new responsibilities” (Robinson 1997).

¹³² tummennukset lainauksissa ovat graduntekijän, ellei toisin mainita.

¹³³ “We still have widespread discrimination on the basis of gender, ethnicity, religious belief or sexual orientation and there is still genocide - twice in this decade alone” (Robinson 1997).

¹³⁴ “On this last question let us consider the issue of AIDS. First clinically encountered in 1981 in San Francisco as a disease of **gay men** it is now endemic in practically every country and mainly in the **heterosexual community**. For all the virus’s own neutrality as between nationality, class and gender, it is now dominantly infecting and affecting the poorer classes and countries in the developing world with women increasingly the more vulnerable” (Robinson 2002a).

¹³⁵ Sanalle *gay*, ei ole löytynyt suomennosta. Sen luoma sävy on myönteisempi kuin homo- tai homoseksuaali-sanana.

¹³⁶ “In recent months I have witnessed how stigma and discrimination can seriously hamper access to HIV related treatments. In Buenos Aires in October I met a group of **gays, lesbians and transvestites** who outlined the serious discrimination they suffered, including the denial of health care and facilities in many cases” (Robinson 2002b).

Tästä voidaan päätellä, että käsite *seksuaalinen suuntautuminen* on ollut käytössä ihmisoikeusvaltuutetun toimistossa jo ennen siirtymistä 2000-luvulle kenties Robinsonin ansiosta. Toisaalta Robinsonin alkukauden puheissa sukupuoli-identiteetin ja sukupuolivähemmistöjen rooli jäävät vielä melko vähälle huomiolle. Silti on syytä korostaa, että Robinsonin avaus on ratkaiseva kimmoke vähemmistöjen ihmisoikeuksien ajamiselle ja normin rakentumiselle YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimistossa. Hän on alkanut avoimesti edistää vähemmistöjä koskevan ihmisoikeusnormin muotoutumista jo ennen vuosituhannen vaihtumista.

Vuonna 2004 uusi ihmisoikeusvaltuutettu Louise Arbour viittaa puheessaan ihmisoikeusloukkauksiin ja syrjintään, jotka perustuvat *seksuaaliseen mieltymykseen* (sexual preference, Arbour 2004):

“Ihmisoikeudet kieltävät valikoinnin tiettyjen tekijöiden perusteella, joista jotkut saattaisivat hyötyä tai joista saattaisi muodostua taakka syrjinnän muodossa. Kiellettyihin syrjinnän syihin yleensä kuuluvat sukupuoli (sex), rotu, etninen tausta, uskonto, ikä, vammaisuus, ja niihin voi kuulua muita syitä, kuten perhesuhteet tai siviilisäätty, *seksuaalinen mieltymys*, kansalaisuus jne. [---] Kun laissa tehdään rajoituksia tällaisten syiden perusteella, ne ovat syrjiviä, jos ne loukkaavat ihmisarvoa heijastamalla stereotyyppisiä käsityksiä esimeikkisi siitä, että eräät ovat kyvykkäämpiä ja ansioituneempia kuin toiset”¹³⁷ (Arbour 2004).

Viittaus on kiinnostava, sillä näin Arbour onnistuu käsittelemään *seksuaalista suuntautumista neutralisti ja kaikenkattavasti, mutta toisaalta mitään seksuaalista erityisryhmää nimeämättä tai jättämättä mainitsematta*. Seksuaalinen mieltymys luetellaan yhtenä syynä muiden yksilöllisten ominaisuuksien joukossa. Toisaalta sukupuolisen identiteetin ulottuvuus ei pääse vielä esiin tässä puheessa. Vuonna 2005 Arbour puhuu suoraan *seksuaalisesta suuntautumisesta* puheenvuorossaan naistenoikeuksista New Yorkissa pidetyssä korkean tason paneelikeskustelussa (Arbour 2005):

“Naisten ihmisoikeusliikkeen voima nousee sen jäsenten ja aiheiden moninaisuudesta. On hyvin tunnustettua, että naiset eivät ole homogeeninen ryhmä ja heidän [toimintansa] painopisteet vaihtelevat suuresti riippuen maanosasta, luokasta, etnisestä taustasta, iästä, koulutuksesta, siviilisäädystä ja *seksuaalisesta suuntautumisesta* muiden kategorioiden ohella. Naisten ihmisoikeusliike käsittää nämä eroavuudet vahvuutena. Se on pyrkinyt ottaa yhteyteensä nämä erilaiset perspektiivit ottaa käyttöön holistisen lähestymistavan sosiaaliseen oikeuteen. Tämä holistinen lähestymistapa on sallinut vahvan painotuksen

¹³⁷ “What human rights law prohibits is that the selection of those who will receive a benefit or be imposed a burden be made on a discriminatory basis. Prohibited grounds of discrimination typically include sex, race, ethnic origin, religion, age, disability, and **may include others**, such as family or marital status, **sexual preference**, citizenship etc... When legislative distinctions are drawn upon such grounds, they are discriminatory if they infringe upon human dignity by reflecting stereotypical views such as that some are more able or more deserving than others” (Arbour 2004).

kaikkien ihmisoikeuksien yhtäläisellä tärkeydellä ja jakamattomuudella. --- Kansalaisoikeuksia, sivistyksellisiä, taloudellisilla, poliittisilla ja sosiaalisilla oikeuksilla. Naisten elämässään kokema todellisuus on edellyttänyt tätä painotusta. Naisten ihmisoikeusliike on myöskin korostanut oikeutta tasa-arvoisuuteen ja syrjimättömyyteen” (Arbour¹³⁸ 2005).

Vuonna 2006 tunnetuimmassa puheenvuorossaan ILGA:n konferenssissa Montrealissa, Arbour puhuu jo melko tyhjentävästi *HLBT-ihmisistä* ja avaa ryhmään kuuluvaksi *lesbot, gay-miehet, biseksuaalit* ja *trans-ihmiset* (LBTG persons/individulas, lesbian, gays, bisexual and transgender). HLBT-nimi mainitaan kokonaisuudessaan myös puheen otsikossa. Samoin hän puhuu *seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuoli-identiteetistä* sekä viittaa myöhemmin puheessaan erikseen intersukupuolisiin henkilöihin (intersex persons):

”Toiset [maat] kieltävät sukupuolen korjausleikkaukset transsukupuolisilta tai edellyttävät intersukupuolisia menemään tällaiseen leikkauksen vasten omaa tahtoaan”¹³⁹ (Arbour 2006).

Aiemmin samana vuonna YK:n erikoistarkkailija Ian Martin pitää Nepalissa puheen, jossa hän puhuu sekä *seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuoli-identiteetistä* että *seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä* (sexual and gender minorities). Hän myös luettelee ryhmään kuuluvaksi lesbot, gay-miehet, biseksuaalit ja transsukupuoliset ihmiset eli *metis*-ryhmän (lesbian, gay men, bisexuals and transgender people, or metis, Martin 2006). Martin hyödyntää puheessaan nepalilaista metis-käsitettä, joka merkitsee transsukupuolisia ihmisiä (vrt. O’Flaherty&Fisher 2008, 209). Samaa määritelmää käyttävät myös Sundh (2007a) ja (Olhagen 2007; ks. s. 98).

Vuonna 2007 Yogyakartan periaatteiden esittelytilaisuudessa YK:ssa, New Yorkissa ihmisoikeusvaltuutetun toimiston edustaja lukee Arbourin viestin, jossa vähemmistöiksi määritellään lesbot, gay-miehet, biseksuaalit, transsukupuoliset ja *intersukupuoliset* (lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons, Arbour 2007e):

¹³⁸ “The power of the women's human rights movement emanates from the diversity of its participants and concerns. It is well recognized that women are not a homogenous group and that their priorities differ widely according to region, class, ethnicity, age, education, marital status, and **sexual orientation**, among many other categories. The women's movement has perceived these differences as a strength. It has sought to embrace these diverse perspectives and adopt a holistic approach to social justice. This holistic approach has allowed a strong emphasis on the equal importance and indivisibility of all human rights—civil, cultural, economic, political and social. The reality of women's lives has demanded this emphasis. The women's human rights movement has also highlighted the centrality of rights to equality and non-discrimination” (Arbour 2005).

¹³⁹ “Others prohibit gender reassignment surgery for transsexuals or require intersex persons to undergo such surgery against their will” (Arbour 2006).

“Lesbojen, homoseksuaalien (gay), biseksuaalien, transsukupuolisten ja intersukupuolisten poissulkeminen tasavertaisen suojan piiristä rikkoo kansainvälistä ihmisoikeuslakia vastaan ja yleisiä periaatteita, jotka määrittävät meitä kaikkia”¹⁴⁰ (Arbour 2007e).

Täten myös intersukupuoliset on nimetty vähemmistöihin kuuluvana erityisryhmänä. Samana vuonna Arbour lisää määritelmään loppuun vielä lyhenteen *HLBTI* (LGBTI, Arbour 2007f). Tammikuussa ihmisoikeusvaltuutetun edustaja Richard Bennett viittaa Nepalissa pitämässään puheessa Arbouriin ja käyttäen samaa määritelmää sekä lyhennettä HLBTI (Bennett 2008). Lisäksi Bennett rinnastaa neuvokkaasti *eri sukupuolta* (different-sex) ja *samaa sukupuolta* (*same-sex*) kuvaavat käsitteet¹⁴¹, jolloin seksuaalisuudesta tulee kaikkia ihmisiä koskettavaa, eikä vain vähemmistöjen asia (Bennett 2008):

”Kuten ihmisoikeuskomitea on todennut, valtioilla on velvollisuus olla syrjimättä eri sukupuoli olevia ja samaa sukupuolta olevia pariskuntia esimerkiksi leskeneläkettä kohdennettaessa” (Bennett 2008).

Vuoden 2008 lopussa tuore ihmisoikeusvaltuutettu Navanetham Pillay jatkaa aiempien naisvaltuutettujen aloittamaa työtä ja tekee historiaa toteamalla paneelikeskusteluun lähettämässään videotervehdyksessä tyhjentävästi:

“Ne, jotka ovat lesboja, gay-miehiä tai biseksuaaleja tai ne, jotka ovat transgender-ihmisiä, transsukupuolisia tai intersukupuolisia, kuuluvat täysi- ja tasa-arvoisina jäseninä ihmisperheeseen ja ovat ansainneet tulla kohdelluksi sen mukaisesti”¹⁴² (Pillay 2008c).

Lisäksi Pillay huomioi ne syrjinnän kohteeksi joutuvat ihmiset, joita kohdellaan kaltoin heidän ”*oletetun*” (perceived) seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi¹⁴³ (Pillay 2008c, ks. 4.6.1.) Tämä näkökulma on merkittävä, sillä Pillay tekee näkyväksi myös sen mahdollisuuden, että suuntautuneisuus tai identiteetti eivät ole selvästi havaittavia tekijöitä, ja että varmoja seksuaalisia tai sukupuolisia rooleja ei välttämättä tulisi korostaa, sillä ihmisiä voidaan syyttää tai lokeroida tarpeettomasti tai ”väärin perustein”.

Edellä mainittujen nimeämisen tapojen lisäksi apulaisihmisoikeusvaltuutettu Kyung-wha Kang ja muut ihmisoikeusvaltuutetun toimiston työntekijät käyttävät puheissaan

¹⁴⁰ “Excluding lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons from equal protection violates international human rights law as well as the common standards of humanity that define us all” (Arbour 2007e).

¹⁴¹ “As the UN Human Rights Committee has stated, States have an obligation not to discriminate between different-sex and same-sex relationships in allocating partnership benefits such as survivors’ pensions” (Bennett 2008).

¹⁴² “Those who are lesbian, gay or bisexual, those who are transgender, transsexual or intersex, are full and equal members of the human family and are entitled to be treated as such” (Pillay 2008c).

¹⁴³ “No human being should be subject to discrimination, violence, criminal sanctions, or abuse simply because of their **perceived** sexual orientation or gender identity” (Pillay 2008c).

moniselitteistä, Donnellyn suosimaa termiä *sexual minorities*¹⁴⁴, jonka on tarkoitus viitata sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöihin. Myös Arbour on käyttänyt samaa lyhennettä Nepalin vierailullaan pitämässään puheenvuoroissa (Arbour 2007a; 2007b; 2007c). Arbour on hyödyntänyt lyhennettä esimerkiksi seuraavasti:

“Olen kuullut syrjinnästä, josta kärsivät kastittomat, intialaistaustainen väestö (Madhesis), alkuperäiskansat, eri taustoista tulevat naiset ja tytöt, liikunta- tai kehitysvammaiset, **seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt** (*sexual minorities*) ja monet muut ryhmät¹⁴⁵ (Arbour 2007b, vrt. rinnastaminen 4.6.4.).

Kuten aiemmin on todettu lyhenne *sexual minorities* ei ehkä riittävästi korosta sukupuolivähemmistöjen asemaa, vaikka sanan *sexual* voidaankin ajatella sisältävän sukupuolisuuden merkityksen. Muista poiketen Arbour on myös käyttänyt ilmaisua *seksuaali-identiteetti* tai *suuntautuminen* (sexual identity or orientation, Arbour 2008a, ks. s. 78), joka täydentää aineistosta esiin tulevaa käsitystä nimeämisen tapojen moninaisuudesta. Lisäksi on huomattava, että vähemmistöjen nimeäminen asettaa haasteita sekä YK:ssa käytetyille virallisille kielille, että muille YK:n jäsenmaissa puhutuille kielille, kuten jo lyhenne *sexual minorities* osoittaa. Tarkkaan ottaen vähemmistöjen nimeäminen on YK:ssa vasta muotoutumassa. Tällä hetkellä ihmisoikeusvaltuutetun toimistossa käytetään työnimenä *sexual minorities* -nimitystä, vaikka on tiedostettu, että se ei välttämättä huomioi tyhjentävästi sukupuolivähemmistön olemassaoloa¹⁴⁶ (Sob 2009).

Aineiston valossa voidaan todeta, että vuoden 2008 loppuun tultaessa käsitys siitä mitä erillis- tai erityisryhmiä kuuluu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin on tiedostettu ihmisoikeusvaltuutetun toimistossa, siitä huolimatta, että virallisesti käytetty määritelmä edelleen hakee lopullista muotoaan (ks. Sob 2009; 1.3.). Nimeämisen kehityskaari noudattaa kansalaisjärjestöjen suosimaa kulloinkin tarkimmaksi katsottua nimeämisen tapaa, mikä osoittanee, että toimistolla ja järjestöillä on säännöllinen vuorovaikutusyhteys. Samalla puheista esiin nousevat erilaiset vähemmistöjen määritelmät osoittavat nimeämiseen liittyvän rakentumisprosessin, joka jatkaa muotoutumistaan. Aineiston pu-

¹⁴⁴ mm. (Kang 2008a; 2008b; Bennett 2008, Kihara-Hunt 2007, Logan 2007, Lyth 2007, Olhagen 2007, Sundh 2007a; 2007b).

¹⁴⁵ ”I have heard about discrimination suffered by Dalit people, Madhesis, indigenous peoples, women and girls from many backgrounds, persons with disabilities, sexual minorities, and many other groups” (Arbour 2007b).

¹⁴⁶ Lainaus e-postiviestistä: ”Now coming to the heart of the matter, the acronym LGBTI is in no way a sacrosanct terminology. In fact the official denomination of the combined sexual identity and sexual orientation is referred to as “sexual minorities”. You understand that this issue is a complex one and cannot at this stage of its institutional development afford to be locked into a theological concept. LGBTI contains multiple and different notions. Basically, sexual orientation is different from sexual identity. But for practical purposes they are combined” (Sob 2009).

heista käy selväksi myös se, että normin rakentumisen alkuvaiheessa erityisryhmien nimeäminen on tarpeellista seksuaalisen suuntautumien ja sukupuoli-identiteetin koko kirjon ymmärtämiseksi, ettei mikään erityisryhmä jäisi epähuomiossa määrittelyn ulkopuolelle.

Aineistossa tulee esiin ainakin kolme erilaista tapaa tai tietä, joilla voidaan 1) korostaa erityisryhmien erityisyyttä, 2) pyrkiä yleismaailmallisuuteen puhumalla vain määritelmällisistä ominaisuuksista (seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti) tai 3) tasapainoilla näiden kahden ulottuvuuden välillä.

Ennen yhteisesti sovitun nimen omaksumista, ei voida rakentaa vähemmistöjen ihmisoikeusnormia. Yhtenevän nimen tai määrittelyn vakiintuminen on retorinen peruslähtökohta uuden normin rakentumiselle. Kokoava määritelmä tekisi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ominaisuudet näkyväksi ja olemassa olevaksi asioiksi, joista voi puhua julkisesti ilman arvolatautuneita leimoja. Määritelmään voi samastua tai siitä voi erottua. Identifioitumisella luodaan sosiaalista järjestystä, jonka perusteella on aiempaa helpompaa hahmottaa vähemmistöryhmään kuuluvat ihmiset tai heitä kuvastavat ominaisuudet. Donnellyn ajatteluun nojautuvan ihmisoikeusnormin edellyttämän moniarvoisuuden ja suvaitsevaisuuden näkökulmasta tarkasteltuna tulevaisuudessa olisi mielekäästä hyödyntää vuosina 2006–2007 Yogyakartan periaatteisessa määriteltyjä peruskäsitteitä *seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti*, kuten muun muassa Arbour (2006; 2007e, ks. edellä s. 86 ja esisopimukset, s. 101; Martin (2006), ks. s. 76; Pillay (2008c) ja Olhagen (2007) tekevätkin. Neutraaliudessaan ne ovat hyödyllisiä ja käyttökelpoisia, sillä käsitteet voidaan laajentaa koskemaan kaikkien ihmisten – myös seksuaali- ja sukupuolienemmistöön kuuluvien – ominaisuuksia tai piirteitä ilman rajauksia. Tätä voi pitää liberaalin ihmisoikeusajattelun mukaisena kaikki huomioon ottavana *suvaitsevaisuuden* tavoitteena.

4.3.1. Epäsuorat asiayhteydet ja symboliset merkitykset

“Historiallisen epäonnistuminen moninaisuuden ymmärtämisessä tai mukautumisessa siihen [on] [–] johtanut vähemmistöjen¹⁴⁷ ja *haavoittuvien ryhmien* oikeuksien eroosioon ...”¹⁴⁸ (Arbour 2008b).

¹⁴⁷ Tässä tarkoitetaan kaikkia vähemmistöjä yleensä, ei vain seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä.

¹⁴⁸ “A historic failure to understand or accommodate diversity has --- led to an erosion of the rights of minorities and vulnerable people.” (Arbour 2008b).

Puheissa käytetään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä kielikuvia eli metaforia. Tällaisia sorrettuja ihmisryhmiä kuvaavia, yleisiä kielikuvia ja nimeämisen epäsuoria ilmauksia ovat mm. *sosiaalisesti syrjäytynyt ryhmä* (socially deprived group), *haavoittuvat ryhmät* (vulnerable groups, Robinson 2001a), *perinteisesti haavoittuvat ryhmät* (traditionally vulnerable groups), *perinteisesti/sosiaalisesti marginalisoituneet ryhmät* (traditionally/socially marginalized, traditionally marginalized groups, Logan 2007; Kang 2008c; Arbour 2007c), *perinteisesti/sosiaalisesti marginalisoituneet yhteisöt* (historically/marginalized communities, Lyth 2007; Sundh 2007b), *toiset* (others), *toiset (ihmis)kategoriat* (other categories, Arbour 2005).

Esimerkiksi Lyth on käyttänyt muiden ihmisryhmien ohella muun muassa seksuaalivähemmistöjä kuvaavaa metaforaa puhuessaan vaalien järjestämisestä perustuslakiuudistusta valmisteleavan valiokunnan jäsenten valitsemiseksi Nepalissa. Lythistä vaalit:

”...olisi tärkeä askel, jolla naiset ja muut *perinteisesti marginalisoituneet yhteisöt* saataisiin osallisiksi poliittista ja sosiaalista valtavirtaistamista, mikä on perusedellytys kestäväen rauhantilan luomiseksi Nepalissa¹⁴⁹ (Lyth 2007).

Myöhemmin puheissaan Lyth mainitsee seksuaalisen suuntautumisen myös suoraan (ks. s. 112, alaviite 205), joten voidaan olettaa, että *perinteisesti marginalisoituneet* -metafora yhteisöt viittaa ainakin seksuaalivähemmistöihin.

Kielikuvia käytetään kaikissa aineiston puheissa, mutta kielikuvien retorinen mielenkiintoisuus nousee esiin etenkin edellä listatuissa puheissa, joissa viitataan samanaikaisesti myös muihin syrjittyihin vähemmistöryhmiin kuin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, sillä silloin *puhujat nostavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistön edustajat tasa-arvoiseen asemaan muiden sorrettujen ryhmien kanssa*. Samalla he kuvaavat metaforalla ryhmän kokemaa yhteiskunnallista ahdinkoa ja tekevät ryhmän sosiaalisesti heikon statuksen ja tilanteen näkyväksi (vrt. läsnäolon rakentaminen; 4.4. ja rinnastaminen; 4.6.4.). Aineiston perusteella voidaan päätellä, että kun ihmisoikeusvaltuutettu tai hänen toimistonsa virkamies antaa julkilausuman, jossa puhutaan *syrjityistä vähemmistöistä*, sillä voidaan tarkoittaa myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä, asiayhteyden rajauksesta toki riippuen.

¹⁴⁹ ”...elections to a Constituent Assembly would be an important step towards bringing women and members of historically marginalized communities into the political and social mainstream, which is a pre-requisite for creating sustainable peace in Nepal” (Lyth 2007).

Lisäksi Arbourin puheesta (2006) löytyy kiinnostava symboliikkaa koskeva yksityiskohta. Arbour toteaa:

“ Se [homoseksuaalisuus] on sorrettu pikemminkin sen oletetun symboliikan vuoksi kuin sen todistetun *haitan*”¹⁵⁰ (Arbour 2006, ks. myös harmittomuus 4.6.3 ja negaatio 4.6.3.).

Arbour siis katsoo, että *homoseksuaalisuus*-sana itsessään nähdään useissa kulttuureissa pahan metaforana, joka hankaloittaa norminsosiaalista hyväksymistä.

4.3.2. Hiv/aids-symboliikka

Hiv/aids-teemat ovat antaneet oivallisen mahdollisuuden sivuta vähemmistöky-symystä epäsuorasti. Esimerkiksi vuonna 2001 Robinson, totesi:

”Rohkaisin valtioita [---] näyttämään suuntaa tunnistamalla yhteyden kaikkien ihmisoi-keuksien kunnioittamisen ja tehokkaan, kansainvälisen reagoinnin välillä. Innostin niitä [maita] näyttämään mallia avointen ja laajojen keskustelujen avaamisessa liittyen hiv/aids:iin liittyviin vaikeisiin aiheisiin, mukaan lukien seksuaalisuus ja seksivalistus. Painotan tarvetta tunnistaa ja käsitellä tiettyjen ihmisryhmien haavoittuvuutta, mukaan lukien *miehet, jotka harrastavat seksiä miesten kanssa*, prostituution parissa toimivat naiset ja miehet ja ruiskuhuumeiden käyttäjä”¹⁵¹ (Robinson 2001a).

Hiv/aids-teemaa liittyen YK:ssa näyttää syntyneen *intertekstuaalinen idiom* (ks. 3.3. loppu), joka on toistunut vuosien saatossa sekä ihmisoikeusvaltuutettujen puheenvuoroissa (Robinson 2001c; Arbour 2007g; Pillay 2008b) kuin myös YK:n pääsihteerien (esim. Annan 2006; Ki-moon 2008a; 2008b; 2008c) aids/hiv-puheenvuoroissa. ”*Miehet, jotka harrastavat seksiä miesten kanssa*” on ilmauksena kiinnostava, koska tällainen retorisesti neutraali ja liberaali sanavalinta huomioi myös ne heteroseksuaalina itseään pitävät miehet, jotka satunnaisesti harrastavat seksiä toisten miesten kanssa ilman, että heitä tarvitsisi määritellä homo- tai biseksuaaleiksi.

¹⁵⁰ “It is repressed for its perceived symbolism rather than because of its proven harm” (Arbour 2006).

¹⁵¹ “I encouraged States at the Special Session to take the lead by recognising the link between respect for all human rights and an effective international response. I urged them to lead open and inclusive discussions on the difficult issues surrounding HIV/AIDS, including sexuality and sex education. I emphasized the need to recognise and address the vulnerability of certain individuals and groups, including **men who have sex with men**, women and men in prostitution and injecting drug users” (Robinson 2001a). Robinson toistaa viestinsä vielä samana vuonna Maailman aids-päivän kunniaksi ja siteeraa YK:n aids-ohjelman johtajaa Peter Piot’ia: “We must encourage open and inclusive discussion on the difficult issues surrounding the AIDS epidemic, including discrimination based on gender, sexual orientation, race, poverty, and HIV and AIDS status.”----- “It means respecting the rights of all people B irrespective of their sexual orientation B to freely associate and express themselves. As UNAIDS Executive Director Peter Piot has stated, “ this is not only the right thing to do: experience over the past twenty years tells us it is also the only pragmatic, practical solution to containing the spread of the epidemic and alleviating its impact”” (Robinson 2001c).

Hiv/aids-tematiikka mahdollistaa myös suoran puheen kaikkien syrjityimpien ihmisryhmien ihmisoikeuksien turvaamisesta. Näin tekee esimerkiksi Kang pohjustaessaan Meksikossa alkavaa aids-kongressia:

“Oikeuksiin perustuva lähestyminen tarjoaa turvaverkon myös niille, jotka ovat marginalisoituja seksuaalisen suuntautumisen, huumeriippuvuutensa tai vankina olemisensä vuoksi ja jotka muutoin olisivat estettyjä saavuttamasta hiv-palveluja ja -hoitoa. Tämä johtuu siitä, että ihmisoikeudet ovat luovuttamattomia ja ne näin ollen kuuluvat kaikille mukaan lukien ne, jotka ovat vahvasti marginalisoituja tai joita pidetään yhteisön silmissä ulkopuolisina¹⁵²” (Kang 2008 c).

On perusteltua epidemian taltuttamisen vuoksi puhua avoimesti immuunikatoa levittävän viruksen tartuntatavoista ja edistää valistustyötä tältä osin. Retorista hiv/aids-tematiikkaa voidaan myös käyttää vähemmistöjä vastaan, etenkin relativististen, liberaalia maailmakuvaa haastavien vasta-argumenttien muodossa, tyyliin: ”homous tulee kieltää kokonaan, koska se levittää aids:ia”. Tästä johtuen tätäkin aihetta käsiteltäessä tulee olla huolellinen, ettei tahattomasti tueta käsitystä hiv/aids:stä pelkästään seksuaalivähemmistöä koettelevana vitsauksena. Esimerkiksi Robinson on tarkka hiv/aids:n käsitteilyssä, sillä hän viittaa myös heteroyhteisöön (Robinson 2002a, ks. s. 87).

Myös muunlaisia epäsuoria ilmauksia löytyy valtuutetun toimiston työntekijöiden puheista, kuten viittauksia kansainväliseen seksikauppaan. Puheissaan ihmiskaupasta ja organisoidusta rikollisuudesta Robinson (1999a; 1999b) viittaa seksuaaliseen suuntautumiseen epäsuorasti:

”Globaaliin seksiteollisuuteen liittyvässä ihmiskaupassa puhumme verrattain vauraista maista *tulevista miehistä*, jotka ostavat seksipalveluja naisilta ja tytöiltä - *ja joskus miehiltä ja pojilta* – jotka tulevat vähemmän vakavaraisista maista. Tämä on enemmän kuin työoikeuden tai epätasa-arvoisen kehityksen kysymys. Tämä on perusihmisoikeuskysymys, sillä se aiheuttaa näin massiivisen ja haitallisen syrjinnän muodon” (Robinson¹⁵³ 1999a).

Oheiset lainaukset Robinsonilta osoittavat, että myös vähemmistöjen piirissä tapahtuvista ihmisoikeusrikkomuksista ja tuomittavista lieveilmiöistä tulee pystyä puhumaan avoimesti samaan aikaan kuin edistetään vähemmistöjen ihmisoikeuksia.

¹⁵² “A rights-based approach offers a protection canvas also to people who are marginalized by their sexual orientation or addiction to drugs, or to prisoners who would otherwise be prevented from obtaining HIV services and commodities. This is because human rights are inalienable and thus belong to everyone, including those who come from highly stigmatized groups, or are regarded as alien by a community. Such an essential fact must always be taken into consideration when responding to HIV” (Kang 2008 c).

¹⁵³ “In the case of trafficking into the global sex industry, we are talking about men from relatively prosperous countries paying for the sexual services of women and girls - and sometimes men and boys - from less wealthy countries. This is more than a labour rights issue or an issue of unequal development. It is a basic human rights issue because it involves such a massive and harmful form of discrimination” (Robinson 1999a).

4.3.3. Ihmisoikeustaistelijat metaforana

”Meidän tulee tiedostaa, että eräät *ihmisoikeuspuolustajat* ovat jopa enemmän vaarassa johtuen niiden oikeuksien luonteesta, joita he pyrkivät puolustamaan, etenkin silloin kuin ne [oikeudet] liittyvät seksuaalisuuteen, erityisesti seksuaaliseen suuntautumiseen ja lisääntymisoikeuksiin¹⁵⁴” (Robinson 2000a).

Ihmisoikeustaiteilijoihin viittaaminen on suosittu tapa tuoda vähemmistöteema esiin.¹⁵⁵ Esimerkiksi Dublinin ihmisoikeustaistelijoiden tilannetta kartoittavassa seminaarissa vuonna 2007 Arbour mainitsi HLBTI-ihmisoikeustaistelijat esimerkkinä poikkeuksellisen tukalasta ja vaarallisesta edunvalvontatehtävästä (Arbour 2007f):

”Puolustajat, jotka lesbo-, homo, biseksuaalisuutta, transukupuolisuutta ja intersukupuolisuutta käsittelevien oikeuksien parissa, kohtaavat samaa suvaitsemattomuutta, ennakkoluuloa ja marginalisointia, joka vaikuttaa niihin ihmisiin, joiden oikeuksia he yrittävät puolustaa ja edistää. --- Joissain maissa suvaitsemattomuuden taso ja pelon ilmapiiri voi olla niin suuri, että puolustajat eivät halua rekisteröidä järjestöään, koska tämä välittömästi altistaisi sen jäsenet hyökkäyksien ja häirinnän riskille”¹⁵⁶ (Arbour 2007f).

Puheesta käy ilmi miten haasteellisen ihmisoikeuskysymyksen kanssa vähemmistöjen kohdalla toimitaan ja kuinka yhteiskunnallisesti ongelmallista oikeuksien puolesta työskentely voi käytännössä olla. Esimerkillä on myös vahva läsnäoloa synnyttävä vaikutus¹⁵⁷.

Vastaavalla tavalla apulaisvaltuutettu Kyung-wha Kang puhuu Soulissa vuonna 2008 Maailman lääkäriliiton tilaisuudessa terveydenhuollon ammattilaisten kokemasta painostuksesta ja pelosta, jonka seurauksena he saattavat kieltäytyä hoitamasta vähemmistöön kuuluvia ihmisiä¹⁵⁸ (Kang 2008b):

”...Joissain maissa, terveydenhuollon ammattilaiset, institutionaalisen tai sosiaalisen painostuksen alaisina tai omien käsityksiensä seurauksena, kieltävät hoidon marginalisoituneilta ryhmiltä. [---] Tämä selittää miksi useissa maissa uhan alaisiksi ihmisoikeustaistelijoiksi katsotaan myös terveydenhuollon ammattilaiset, jotka työskentelevät sellaisten asioiden kuin seksuaali- ja lisääntymisterveys, seksuaalinen suuntautuminen, hiv/aids tai prostituutujen kanssa” (Kang 2008b).

¹⁵⁴ “We must acknowledge that some human rights defenders are even more at risk because of the nature of the rights that they are seeking to protect, particularly when they relate to issues of sexuality, in particular sexual orientation, and reproductive rights” (Robinson 2000a).

¹⁵⁵ (mm. Kang 2008a; 2008b; Arbour 2006, Martin 2006; Logan 2007; Sundh 2007b)

¹⁵⁶ “Defenders working on lesbian, gay, bisexual, transsexual and intersexual rights (LGBTI) face the same intolerance, prejudice and marginalisation affecting the people whose rights they defend and promote. ----- In some countries, the level of intolerance and the climate of intimidation are so high that defenders do not want to register their organization because this would immediately expose its members to the risk of attacks and harassment” (Arbour 2007f).

¹⁵⁷ Myös Martin (2006) puhuu ihmisoikeustaiteilijoiden kokemista haasteista.

¹⁵⁸ “...in some countries, health professionals, under institutional or societal pressure or out of their own views, deny treatment to marginalized groups...” “...this explains why in several countries the list of human right defenders under threat includes health professionals, particularly those working with issues of sexual and reproductive health, sexual orientation HIV/AIDS and prostitutes” (Kang 2008b).

Tässä Kangin lainauksessa on toinenkin kiintoisa välillinen ilmaus. Hän puhuu *seksuaali- ja lisääntymisterveydestä* (sexual and reproductive health) (Kang 2008b) ja liittää epäsuorasti seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin osaksi laajasti ymmärrettyä seksuaali- ja lisääntymisterveyden käsitteistöä. Myös Pillay noudattaa Kangin retorista muotoilua omassa puheessaan joulukuussa terveydenhuollon oppilaitoksessa new Yorkissa¹⁵⁹ (Pillay 2008d; ks. myös toistolla tuotetut esisopimukset 4.5.6). Tällaista moniulotteista ja -arvoista retoriikkaa hyödyntämällä ihmisoikeusvaltuutetun toimisto saa vähemmistönäkökulman luontevasti osaksi seksuaali- ja sukupuoliterveyttä.

Ihmisoikeuksien liberaalia ja yleismaailmallista henkeä edustaa hyvin aineistossa hyödynnetty retoriikka, jossa erilaiset kielikuvat, laajat käsitteet ja ilmaukset jo sisältävät seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin mahdollisuuden, kuten puhuttaessa *syryityistä ryhmistä*, heidän puolustajistaan tai korostettaessa halua edistää kaikkien seksuaali- ja sukupuoliterveyttä. Ilmauksiin on jo retorisesti sisään kirjoitettu käsitteen kaikki mahdollisuudet. Niistä käy suorasti ja epäsuorasti ilmi vähemmistön ihmisoikeuskysymyksen keskinäisriippuvuuteen perustuva luonne.

4.4. Läsnäolon luominen puheissa

Puheen järjestykseen ja siinä korostuviin painotuksiin luodaan tehoa *läsnäolon* avulla. Se on yleisön tunteiden manipulointiin tähtäävä retorinen strategia. Tässä yhteydessä on katsottu järkeväksi keskittyä lähinnä niihin puheisiin¹⁶⁰, jotka käsittelevät vähemmistöteemaa kokonaisuudessaan, sillä niistä käy parhaiten ilmi normin rakentumiseen liittyvät tekijät. Kuitenkin on huomioitava, että jo pelkkä vähemmistöjen mainitseminen puheissa tekee vähemmistöistä läsnäolevia kuulijoille. Siten aineiston kaikki 39 puhetta ovat tehneet vähemmistöt entistä näkyvimmiksi nimeämisen myötä.

Puheen yleisö tulee herkistää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteelle, jotta kuulijat voisivat havahtua kohtamaan mahdolliset omat ennakkoluulonsa tai huo-

¹⁵⁹ “This explains why in several countries the list of human rights defenders under threat includes health professionals, particularly those working with issues of sexual and reproductive health, sexual orientation, HIV/AIDS and sex workers. We need to ensure that appropriate mechanisms of accountability, access to independent judicial systems and redress avenues, and adequate human rights training are in place for health professionals” (Pillay 2008d).

¹⁶⁰ Myös argumentaation esittämisjärjestyksellä on merkitystä puheen vastaanottoon. Nämä puheet edustavat lähinnä kasvavan voiman järjestystä (kuten Pillay 2008c), jossa puheen teho nousee sen loppua kohti sekä niin kutsuttua nestorilaista järjestystä (esim. Arbour 2006; Martin 2006), jossa vahvat argumentit sijoitetaan esityksen alkuun ja loppuun. Nestorilaista järjestystä hyödynnetään puhtaasti esimerkiksi Bennettin (2008) puheessa, joka alkaa ja loppuu nostattavaan lainaukseen ihmisoikeusvaltuutetulta. Harkittu argumenttien esittämisjärjestys rakentaa yleisösuhdetta (paatos) ja voimistaa puheen vakuuttavuutta ja toimivuutta.

maaman syrjinnän vakavuus. *Läsnäolo tekee aiheesta helpommin suvaittavan.* Arbour (2006) vetoaa yleisön tunteisiin seuraavasti:

”Samalla kun tämä normatiivinen, poliittinen ja sosiaalinen kehitys jatkuu, on välttämätöntä pysyä valppaana ja ottaa huomioon ahdinko, jota HLBT-henkilöt kärsivät arkielämässään nykyisen ilmapiirin seurauksena. [---] Rankaisemattomuus HBLT-henkilöihin suunnatuissa väkivaltarikoksissa viittaa siihen, että heidän nähdään monissa yhteiskunnissa olevan jotenkin vähemmän lain suojelun arvoisia. Pohjimmaltaan tämä tarkoittaa sitä, että heidän elämänsä – kuten muiden henkilöiden, jotka *kuvitteellisten* tai todellisten vikojensa tai puutteidensa takia ovat yhteiskunnan epäoikeudenmukaisesti hylkäämiä – nähdään siis vähemmän arvokkaina¹⁶¹” (Arbour 2006).

Hän jatkaa:

“Ei kansallinen laki eikä pinttynyt tapa voi koskaan oikeuttaa pahoinpitelyä, hyökkäyksiä, kidutusta ja surmia, joihin homoseksuaalit, lesbot, biseksuaalit ja transsukupuoliset ihmiset alistetaan johtuen siitä millaisia he ovat tai millaisiksi heidät oletetaan”¹⁶² (Arbour 2006).

Arbour tekee puheessaan näkyväksi vähemmistöjen yhteiskunnassa kohtaaman diskriminoinnin ja heidän ihmisarvonsa perusteettoman kyseenalaistamisen, joka voi pahimmillaan uhata vähemmistöjen oikeutta elämään. Arbour ja Pillay käyttävät vähemmistöjen asemaan viitatessaan *stigma*-sanaa (Arbour 2006; Pillay 2008c), joka kuvastaa hyvin vähemmistöjen yhteiskunnassa kokemaa nöyryytystä, häpeää ja *globaalista toiseutta* (ks. 1.3.3.). Pillay toteaa:

”Näihin [vähemmistö-]kysymyksiin liittyvä stigma aiheuttaa sen, että väkivalta ja syrjintä jäävät usein rankaisematta, sillä uhrit eivät uskalla ilmoittaa niistä eikä virkavalta taas ei kiinnitä riittävää huomiota edes ilmitulleisiin tapauksiin¹⁶³ (Pillay 2008c).

Läsnäolo ”avaa silmät” näkemään vähemmistöjen eriarvoisuuden. Esimerkiksi (Sundh 2007a) sanoo Nepalissa:

“Lesbojen, gay-miesten, biseksuaalien ja transsukupuolisten [metis] äänet jäävät usein yhteiskunnan syrjityimpinä kuulematta johtuen syvään juurtuneista normeista, ennakkoluuloista ja syvästä sosiaalisesta ulossulkemisesta¹⁶⁴” (Sundh 2007a; vrt: Olhagen 2007).

¹⁶¹ “While this normative, political, and social evolution unfolds, it is imperative to remain attentive and responsive to the plight of LGBT persons whose daily life is negatively affected by the current environment --- Impunity for crimes of violence against LGBT persons suggests that, in many societies, they are seen as less deserving of the protection of the law. In the final analysis, their lives are seen to be worth less, along with the lives of others whom society unjustly rejects because of their faults or flaws, real or imagined. In the face of that reality, the responsibility of the State to extend effective protection is, if anything, heightened” (Arbour 2006).

¹⁶² “Neither the existence of national laws, nor the prevalence of custom can ever justify the abuse, attacks, torture and indeed killings that gay, lesbian, bisexual, and transgender persons are subjected to because of who they are or are perceived to be” (Arbour 2006).

¹⁶³ “The stigma attached to these issues means that violence and discrimination often go unpunished, as victims dare not report their cases and the authorities do not pay sufficient attention to those who do” (Pillay 2008c).

¹⁶⁴ “The voices of lesbians, gay men, bisexual and transgender people (metis) are often among the most marginalized in society due to deepseated norms, prejudice and discrimination which has often led to profound social exclusion” (Sundh 2007a).

Läsnäoloa luovilla esitystekniikoilla yleisölle tuodaan lähelle ja tehdään tutuksi mahdollisesti etäisiä tai vieraita asioita. Läsnäolo tuo teeman osaksi kuulijoiden kokemusmaailmaa ja kyllin lähelle, jotta aiheen voi sisäistää ja siihen voi samastua. Läsnäololla myös vedotaan yleisön tunteisiin liikuttamalla kuulijoita.

Esimerkiksi Martin (2006) rakentaa vahvaa paikkasidonnaista läsnäoloa kuvaamalla vähemmistöjen tilannetta Kansanvälisenä homofobian vastaisena päivänä Kathmandussa, Nepalissa:

”Tiedämme, että Nepalissa syrjintä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan johtaa usein siihen, että heidän perheensä hyljeksivät heitä ja ajavat heidät kodeistaan, että he kohtaavat perhe- tai yhteisöväkivaltaa, että heitä syrjitään koulutus- ja työmahdollisuuksissa, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat poliisin kohteena julkisilla paikoilla, joka ilmenee esimerkiksi mielivaltaisina pidätyksinä ja vangitsemisina, ja väkivaltaan, mukaan lukien valtion toimijoiden harjoittamaan seksuaaliseen väkivaltaan, joskus myös heidän ollessaan vangittuina¹⁶⁵” (Martin 2006).

Martin tuo vähemmistökysymyksen konkreettisesti lähelle nepalilaisten välitöntä kokemuspiiriä, jolloin aihetta ei voi sivuttaa. Martinin sanat pakottavat kuulijat kasvotusten vähemmistöjen kohtaamien vääryyksien kanssa. Hän tekee niistä todellisia ja läsnä olevia. Vaikka Martin puhuu Blue Diamond Society:n (BJD) järjestämässä yleisötilaisuudessa, lähinnä erityisyleisölle, on vastaaviin yksityis- ja perhe-elämää kuvaaviin tilanteisiin ja kokemuksiin kenen tahansa helppo asettua. Samaistumiseen voidaan yhtyä eripuolilla maailmaa. Vähemmistön puheessa edustamasta *uhrista* (ks. 2.6.1.) tulee sympatian kohde, jolle puhuja toivoo hyvää. Tällöin läsnäolon tunnetta ei käytetä vain erityisyleisön vakuutteluun, ymmärtämiseen ja empatian herättämiseen, vaan *läsnäolosta tulee myös osa universaaliyleisön rationaalisuuteen ja tunteisiin vetoavaa suostuttelua, jolla tehdään retorisesti näkyväksi vähemmistöjen kokema ahdinko ja tarve emansipatoriselle kehitykselle ja suvaitsevaisuuden edistämiseksi*. Tämä on erityisen tärkeää, kun pyritään vahvistamaan vähemmistöjen ihmisoikeusnormin sosiaalista oikeutusta.

Puheen läsnäoloa voidaan alleviivata tautologisesti toistamalla, joka tähdentää retorista läsnäoloa tehokkaasti. Pillay (2008c) hyödyntää toistoa viimeisessä puheessaan. Hän nimeää vähemmistöihin kuuluvat ihmisryhmät kahdesti korostaakseen ryhmän läs-

¹⁶⁵ “We know that in Nepal discrimination against sexual and gender minorities often results in them being ostracised by their families and forced to leave home; in violence against them, by family members and communities; in discrimination in educational and work opportunities; targeting of sexual and gender minorities in public places by police, including arbitrary arrest and detention; and violence, including sexual violence, against them by state agents sometimes also while they are held in detention.”

näoloa ja moninaisuutta¹⁶⁶. Myös Arbour toistaa puheensa perussanomaa kolme kertaa hieman eri sanoin:

”Monet tuomioistuimet maailmalla ovat todenneet, että *vapaatahtoiset täysi-ikäiset, jotka vapaatahtoisesti harjoittavat seksuaalista kanssakäymistä samaa sukupuolta olevan kanssa*, eivät loukkaa toisten oikeuksia tai aiheuta vahinkoa, joka oikeuttaisi valtion väliintulon¹⁶⁷” (Arbour 2006).

Arbour hyödyntää tautologiaa korostaakseen täysi-ikäisyyttä, seksuaalisuuden ilmaisemisen vapaaehtoisuutta ja omaehtoisuutta. Tällä hän vahvistaa vähemmistön elämäntavan oikeutusta ja tekee asiasta toiston avulla läsnäolevan. Arbour samankaltaistaa seksuaalisen kanssakäymisen oikeudelliset periaatteet vastaavaksi kuin seksuaali- ja sukupuoliyhteyksillä. Vapaaehtoisesta halusta tulee *sosiaalinen näyttö tai todiste* (ks. 2.2.1.) seksuaalisuuden harmittomuudesta ja oikeutuksesta kaikille. Samalla hän tekee käänteisesti pesäeroa yleisiin homoseksuaalisuuden vasta-argumentteihin sairaudesta, pedofiiliasta ja raiskauksen pelosta, jolla homofobisia ennakkoluuloja perustellaan. On myös huomattava, että tällaisten kielteisten teemojen mainitseminen suoraan ei ole paras tapa luoda myönteistä läsnäolon tunnetta. Pyrittäessä luomaan positiivisia retorisia mielleyhtymiä on tärkeää erottaa uuden normin rakentuminen näistä negatiivisista aiheista. Tällöin voidaan ajatella, että näistä teemoista vaikeneminen on tapa erottaa vähemmistö-kysymys vanhoista ennakkoluuloista.

4.4.1. Me-henki läsnäolon tekniikkana

Aiheen lähelle tuominen personifikaation ja identifikaation avulla ovat tärkeitä argumentoinnin tekniikoita ihmisoikeusnormien rakentumisessa. Identifikaatiolla luodaan läsnäoloa, jolla pyritään madaltamaan laajan yleisön kynnystä samastua esitettyyn väittämään. Identifikaatiolla hälvennetään me/muut-asetelmaa ja joukkoon kuulumisen tunnetta. Esimerkiksi Arbour toteaa:

”HBLT-henkilöiden huomioimatta jättäminen [---] rikkoo selkeästi sekä kansainvälistä ihmisoikeuslakia että *ihmisyiden yhteisiä moraalisia standardeja, jotka määrittävät meitä kaikkia*.¹⁶⁸” (Arbour 2006, vrt. Arbour 2007e).

¹⁶⁶ “The protection of the rights of those who identify as lesbian, gay Or bisexual, and those who are transgender, transsexual or intersex, has attracted extremities of thought and passions.” [...] “Those who are lesbian, gay or bisexual, those who are trans gender, transsexual or intersex, are full and equal members of the human family, and are entitled to be treated as such.” (Pillay 2008c). Tähän kohtaan on jo viitattu nimeämisen yhteydessä 4.3. puolivälissä.

¹⁶⁷ “Many courts around the world have found that consenting adults who engage in same sex behavior do not infringe the rights of others and cause no harm that would justify the intervention of the State.”

¹⁶⁸ “Excluding LGBT individuals --- clearly violates international human rights law as well as the common standards of humanity that define us all” (Arbour 2006). Lainausta on käytetty jo edellä.

Oheisessa lainauksessa on merkille pantavaa, että Arbour katsoo, että ihmisyyys määrittää *meitä kaikkia*. Hän rakentaa läsnäoloa viittaamalla moraalisiin periaatteisiin, jotka ovat samat niin hänelle, laajalle yleisölle, kuin myös vähemmistöjen edustajille. Hän jatkaa edelleen me-muodossa:

”Se [oikeus yksityisyyteen] suojelee perhettä ja kotia, mutta mikä tärkeintä niitä erityisiä ja ainutlaatuisia piirteitä, jotka määrittävät olemassaolomme kuten seksuaali-identiteettimme. Tällaisenaan, tämä oikeus liittyy olennaisesti elämän, ihmisarvon ja henkisen ja ruumiillisen eheyden suojelemiseen (Arbour¹⁶⁹ 2006).

Myös Martin (2006) käyttää me-rakennetta puheessaan. Martin purkaa kysymyksen seksuaali- ja sukupuolienemmistö ja -vähemmistö-asetelmaa, vastuuttamalla kaikki ihmiset syrjinnän vastaiseen työhön:

”...*meidän* jokaisen henkilökohtaisesti on varmistettava, että *elämme* jokapäiväisen elämämme niin, ettemme syrji ketään” (Martin¹⁷⁰ 2006).

Vastaavasti Arbour tekee seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuoli-identiteetistä itsensä ohella kaikkia koskettavan asian. Hänen mukaansa meidän tulee: ”turvata moninaiset identiteetit, joita meillä kaikilla on”¹⁷¹ (Arbour 2008a; vrt. 2008b). Me-rakenne on yksinkertaisuudessaan tehokas ja emootioihin vetoava tapa luoda universaalia läsnäoloa ja tehdä normin rakentumisesta kaikkien identiteettiä ja vapauksia koskettava liberaali asia. Se tekee seksuaalisuudesta ja sukupuolisuudesta ja niiden vapaan toteuttamisen oikeutuksesta henkilökohtaisen ja lähellä olevan teeman.

Martin luo lisäksi kaikkien ihmisten samankaltaisuutta ja yhteyttä yhtäläiseen syrjinnän kokemukseen puhumalla moninkertaisesta syrjinnästä:

”Ja miehille ja naisille, jotka kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin ja jotka kärsivät *moninkertaisesta syrjinnästä*, esimerkiksi syrjityistä kasteista tulevat ja vammaiset ihmiset (Martin¹⁷² 2006).

Myös Sundh puhuu kaksinkertaisesta tai moninkertaisesta syrjinnästä:

¹⁶⁹ “It [The right to privacy] protects the family and the home, but most importantly those special and unique characteristics that define our existence, including our sexual identity. As such, this right is closely related to the protection of life, human dignity, and mental and physical integrity” (Arbour 2006).

¹⁷⁰ “... it is also -- each of us individually to make sure that as we live our day-to-day lives that we do not discriminate against anyone” Martin 2006).

¹⁷¹ “It [international human rights law] must provide the best, the most reliable and fairest guidance for managing and protecting **the multiple identities** that each of us carries and the values and principles that each of us embraces, for ourselves, and for each other” (Arbour 2008a).

¹⁷² “And for women and men who are sexual or gender minorities and who suffer multiple discrimination, for example, people from castes who are discriminated against, or disabled people” (Martin 2006).

”Nepalin LHBT-ihmiset tulevat myös muista ryhmistä, jotka ovat kärsineet pitkään jatku-
neesta syrjinnästä, kuten intialaistaustainen väestö (Madhesis), alkuperäiskansat, kastit-
tomat (Dalits) tai vammaisuuden kanssa elävät ihmiset - he kärsivät kaksinkertaisesta tai
monikertaisesta syrjinnästä”¹⁷³ (Sundh 2007a).

Martinin tavoin Sundh avaa puheessaan hyvin sen, että seksuaali- ja suku-
puolivähemmistöt ovat osa muita ihmisryhmiä ja muita vähemmistöjä, eivätkä vain muis-
ta erillinen oma ryhmänsä. Tätä retorista rinnastamisen tekniikkaa käsitellään vielä tar-
kemmin 4.6.4.

4.4.2. Kielestä heijastuva läsnäolo

Osaksi läsnäolon käsitettä voidaan ymmärtää puheen luoma yleisvaikutel-
ma, sävy ja tunnelma, joka nousee tekstistä käytetyn kielen ja ilmausten vaikutuksesta.
Esimerkiksi Arbour vaikuttaa tuttavallisemmalta puheensa ranskankielisessä osiossa kuin
englanninkielisessä osiossa:

“Rakkaat ystävieni, Olen erittäin onnellinen saadessani olla kanssanne tänä iltana tämän
tärkeän konferenssin avautuessa. Kiitän erittäin vilpittömästi järjestäjiä, jotka ovat anta-
neet minulle kunnian tulla puhumaan kutsuvieraana. Haluaisin ennen kaikkea kutsua tei-
dät pohtimaan tiettyjä aiheita, jotka nousevat esiin tulevien päivien keskusteluissa, erityi-
sesti valtion roolista ihmisoikeuksien turvaamisessa, ja ennen kaikkea kansainvälisen oi-
keuden mahdollisuuksista ja rajoituksista tässä aiheessa”¹⁷⁴ (Arbour 2006).

Puhuessaan Montrealissa vuonna 2006, hän aloittaa puheensa äidinkielel-
lään ranskaksi muistelemalla omaa aikaansa Kanadassa juristina ja ohjaa kuulijakunnan
seikkaperäisesti aiheen pariin oman kokemuksensa ja kotimaansa näkökulmasta (Arbour
2006). Äidinkieli luo Arbourilla puheeseen vahvaa läsnäoloa. Pelkän englanninkielisen
osan perusteella saisi asiallisemman ja etäännyneemmän, jopa kolean, vaikutelman aiheen
käsitteystä. Ranskankielisessä osiossa hän vakuuttelee erityisyleisöä enemmän ja tuntuu
olevan enemmän osallisena muuttamassa maailmaa haluttuun suuntaan yhdessä vähem-
mistöaktivistien kanssa, vaikka Arbour luo, jo todetusti, myös puheensa englanninkieli-
sessä osiossaan me-henkeä. Arbour on ymmärrettävästi 'kotonaan' puhuessaan ranskaa
omassa kotimaassaan. Tämä ei voi olla heijastumatta hänen henkilökohtaiseen tapansa

¹⁷³ “**LGBT people in Nepal are also from groups** that suffer other longstanding discrimination such as Madhesis, indigenous people, Dalits or persons living with disabilities – they suffer double and sometimes multiple discrimina-
tion” (Sundh 2007a).

¹⁷⁴ “Mes chers amis, Je suis très heureuse de me joindre à vous ce soir, à l'ouverture de cette importante conférence, et
je remercie très sincèrement les organisateurs qui m'ont fait l'honneur de m'inviter à prendre la parole. Je voudrais avant
tout vous inviter à réfléchir sur certains thèmes qui animeront sûrement vos débats dans les jours à venir, à savoir, en
particulier, le rôle de l'Etat dans la protection des droits fondamentaux de la personne humaine et surtout, la portée, et
les limites, du droit international en la matière” (Arbour 2006).

puhua vähemmistöistä oman juristitaustansa valossa. Voidaan olettaa, että ranskankielistä lähelle tulevaa ja kielelle ominaista tunteikastakin muotoilua käytetään tiedotettuna retorisenä tehokeinona, joka luo läsnäoloa etenkin Montrealin kaksikielisessä kontekstissa.

Kuten edellisissä kappaleissa annetut esimerkit osoittavat yhteenvedon voidaan sanoa, että puheissa rakennetaan tietoisesti vahva läsnäolon ja samaistumisen pohjaa, joka on nähtävissä myös osassa myöhemmin käsiteltävistä puheiden siteerauksista (ks. esim. 4.6.1 ja 4.6.2.). *Erilaisten kohdeyleisöjen tunteisiin ja emootioihin vetoaminen on valtuutetun toimiston virkamiesten tärkeä retorinen tavoite, etenkin silloin kun puhutaan aiheesta, joka herättää yhteiskunnassa ristiriitaisuutta. Erityisesti vähemmistöjen kohtaamaa kaltoin kohtelua ja syrjintää kuvataan puheissa tunteenomaisesti.* Näitä esimerkkejä käytetään *sosiaalisina todisteina* uuden normin tarpeellisuudesta. Läsnäoloa luovat keinot tuovat vähemmistökysymyksen lähelle kuulijoiden arkea ja saavat heidät mahdollisesti tunnustamaan seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden yleisen koskettavuuden, mahdollisen omakohtaisuuden ja ennen muuta uuden ihmisoikeusnormin *sosiaalisen oikeutuksen* tärkeyden.

4.5. YK:n universaalit esisopimukset ja Yogyakartan periaatteet

“... Julistus, tämä 'kaikkien kansojen ja kaikkien kansakuntien tavoiteltavaksi yhteiseksi ihanteeksi' [tarkoitettu teksti] – ei katso ihmisoikeuksia vain yleismaailmallisina ja jakamattomina, toisin sanoen kansalais- ja poliittiset oikeudet yhdellä puolella ja sosiaaliset, taloudelliset ja sivistykselliset oikeudet toisella, [vaan nämä] molemmat ovat vaatimassa turvaa samalta tasolta ja ne ovat vastavuoroisia ja toisistaan riippuvaisia. Näin tehdessään luotiin perusta kansainvälisen ihmisoikeussäädännön ensisijaisille käsitteistöille, linjattiin Yhdistyneiden kansakuntien agendan tälle vuosituhannelle ja sen ylikin ja herätettiin kansalaisyhteiskunnan vahvat voimat ihmisoikeuksien asialle”¹⁷⁵ (Robinson 1998a).

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusnormin edistäminen olisi huomattavasti helpompaa, jos sen perusteluna voisi suoraan käyttää olemassa olevia YK:n ihmisoikeusjulistusta tai sopimuksia Robinsonin yllä esittämässä hengessä. Tämän työn retorisen analyysin yhtenä tarkoituksena on kiinnittää erityistä huomiota valtuutetun toimiston henkilökunnan ja kohdeyleisön välisiin *esisopimuksiin*, eli sellaisiin oletettuihin

¹⁷⁵ “...the Declaration - the 'common standard of achievement for all peoples and all nations' - treated human rights as not only universal but indivisible, i.e. that civil and political rights, on the one hand, and social, economic and cultural rights, on the other, are both demanding of protection on the same plane and are interdependent and interrelated. In doing so, it laid the essential conceptual foundations of the international law of human rights, it charted the human rights agenda of the United Nations for this century and beyond and awakened the great forces in civil society to the cause of human rights” (Robinson 1998a).

yksimielisyyden alueisiin, joihin puheiden vakuuttelussa ja todistelussa nojaututaan. Kuten seuraavasta Martinin (2006) ja myöhemmin myös Sundhin (2007a) käyttämästä lainauksesta käy ilmi, retoristen esisopimusten löytäminen vähemmistöjen ihmisoikeuksien tueksi voi olla haasteellista¹⁷⁶.

”Ei ole olemassa yhtä ainoaa sopimusta tai lausuntoa, jossa kiteytyisi Yhdistyneiden Kansakuntien kanta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksiin” (Martin¹⁷⁷ 2006; Sundh 2007a).

Yksiselitteiset YK-sopimustekstit olisivat parhaita mahdollisia reaalisia esisopimuksia, joilla uuden normin rakentumista voisi oikeuttaa. Tosiasia kuitenkin on, että YK ei ole muodostanut virallista kantaa vähemmistöjen oikeuksista ihmisoikeussopimuksen tai -lausunnon muodossa. Myös muut työntekijät tähdentävät tätä tämän hetkistä tilannetta (Arbour 2006; Olhagen 2007; Sundh 2007a; Pillay 2008c).

Kiinnostavaa puheissa on se, että tyhjentävien ihmisoikeussopimusten puutetta ei nähdä esteenä vähemmistöjen ihmisoikeuden edistämiseksi, vaan valtuutetun toimisto ajaa normia siitä huolimatta vahvasti. *He tulkitsevat julistuksen ja sopimusten yleismaailmallisen hengen myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskettavaksi Donnellyn ihmisoikeusajattelun mukaisesti.* Esimerkiksi Arbour on todennut:

”...Haluan välittää toimistoni vakaan sitoutumisen kaikkien ihmisten ihmisoikeuksien edistämiseksi ja turvaamiseksi riippumatta heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään”¹⁷⁸ (Arbour 2007e).

He katsovat, että YK:n ihmisoikeusjärjestelmä on myös vähemmistöjen oikeuksia puolustava ilman minkäänlaisia erotteluja, jolloin vähemmistöjen ihmisoikeuksien edistäminen on heille itsestään selvä toiminnan lähtökohta. He käyttävät laadullisena esisopimuksenaan ajatusta liberaalien ihmisoikeuksien lähtökohtaisesta *yleismaailmallisuudesta*, luovuttamattomuudesta ja jakamattomuudesta. Esimerkiksi Arbour sanoo:

”Vaikkakin, mikään YK:n jäsenvaltion hyväksymä dokumentti ei yksiselitteisesti kiellä syrjintää seksuaalisen suuntautumisen perusteella, kuitenkin yleismaailmallisuuden periaate takaa sen, että jokainen ihmisolento voi aina nauttia kaikista ihmisoikeuksista...”¹⁷⁹ (Arbour 2006).

¹⁷⁶ Työntekijät nojautuvat toistensa puheisiin ja siteeraavat toisiaan tästä enemmän 4.5.6.

¹⁷⁷ “There is no single convention or statement which encapsulates the United Nations position on the rights of sexual and gender minorities” (Martin 2006).

¹⁷⁸ “...I wish to reiterate the firm commitment of my Office to promote and protect the human rights of all people regardless of their sexual orientation or gender identity” (Arbour 2007e).

¹⁷⁹ “En effet, bien qu'aucun document onusien adopté par les Etats membres ne prohibe explicitement la discrimination sur la base de l'orientation sexuelle, il demeure que le principe de l'universalité exige que tous les êtres humains puissent jouir en tout temps de tous les droits” (Arbour 2006).

Pillay (2008a) toteaa, että ihmisoikeuksien soveltaminen edellyttää paikallistuntemusta, mutta oikeuksien yleismaailmallisuudesta ei silti tarvitse tinkiä:

”...ihmisoikeuksien *yleismaailmallisuus* on usein kyseenalaistettu, useimmiten niiden velvoitteiden toimeenpanijoiden kuin oikeuksien nauttijoiden osalta. Todellakin, kaikki ihmiset jakavat saman käsityksen siitä, mitä tarvitaan ihmisarvoisen elämän elämiseen vailla pulaa ja pelkoa. Siitä huolimatta, että ihmisoikeuksien edistäminen ja täytäntöönpano edellyttävät *herkkyyttä* kontekstinsa suhteen, näiden keskeisten arvojen ja toiveiden *yleismaailmallisuudesta, joka sisältyy näihin sitoumuksiin, ei ole epäilystäkään*”¹⁸⁰ (Pillay 2008).

Voidaankin sanoa, että vähemmistöjen oikeuksista ei ole YK:n sisällä velvoittavaa laillista sopimusnäyttöä (hard law), mutta pehmeää sääntelyä ja tulkintaa (soft law), esimerkiksi ihmisoikeuskomitean tuottamana – tai Yogyakartan periaatteiden muodossa – on riittävästi vakuuttamaan toimiston henkilökunta linjansa oikeudenmukaisuudesta.

Muun muassa Pillay pyrkii tekemään tyhjäksi vasta-argumentoinnin ja katsoo liberaalin ihmisoikeusnormiston kattavan kaikkien ihmisten oikeudet siitä riippumatta, että jokaista erityispiirrettä tai identiteettitekijää ei nimenomaisesti mainita YK:n sopimuksissa. Pillaysta tällainen kulttuurirelativistinen käsitys on kestävä kehittyneestä lainopillisesta näkökulmasta katsoen. Hän sanoo:

”*Yleismaailmallisuuden periaate ei tunne poikkeuksia*. Ihmisoikeudet ovat todellakin jokaisen ihmisolennon syntymäoikeus¹⁸¹ (Pillay 2008c).

Pillayn mukaan jotkut ihmiset eivät voi olla oikeudellisesti ”enemmän tasa-arvoisia” kuin toiset ihmiset¹⁸² (Pillay 2008c). Muut virkamiehet tuntuvat ajattelevan samoin kuin Pillay, sillä aineistossa tukeudutaan YK:n liberaalille ihmisoikeusretoriikalle tyypillisiin esisopimuksiin. Yleismaailmallisuuden periaate YK-dokumenteista niistä hyödyllisiä perusteluja ihmisoikeusnormin rakentumiselle, vaikka vähemmistöjä ei niissä yksiselitteisesti mainitakaan. Esimerkiksi Robinson ja Arbour viittaavat puheissaan YK:n peruskirjan velvoitteisiin (Robinson 2000a; Arbour 2006). Aineistossa hyödynnetyistä

¹⁸⁰ “...the universality of human rights is often questioned, more often by duty-bearers than by rights-holders. Indeed, all people share the same basic ideas about what is needed to live a dignified life, free from want and fear. While the promotion and implementation of human rights standards demand sensitivity to context, the universality of the essential values and aspirations embodied in these commitments are beyond doubt.” (Pillay 2008).

¹⁸¹ “...as there are those who argue that because sexual orientation or gender identity are not explicitly mentioned in any of the conventions and covenants, there would be no protection. My response is that such a position is untenable in legal terms, which is confirmed by the evolving jurisprudence. The principal of universality admits no exception. Human rights truly are the birthright of all human beings” (Pillay 2008c).

¹⁸² “The ageless cliché that everyone is equal but some are more equal than others is not acceptable” (Pillay 2008c)..

esisopimuksista juuri yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus on Martinin sanoin ”tietenkin” (Martin 2006) avainasemassa:

”Perimmäinen lähtökohta tälle ymmärrykselle on *tietenkin* ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus”¹⁸³ (Martin 2006).

Julistuksen sisältöön vedotaan puheissa suoraan ja välillisesti (Martin 2006; Arbour 2007a; 2007e; Pillay 2008c). Julistustekstin katsotaan yleismaailmallisuuden hengessä jo sinällään riittävän uuden normin rakentumisen oikeutukseksi, sillä ensimmäisessä artiklassa todetaan, että ihmisoikeudet kuuluvat kaikille. Julistuksen ensimmäiseen artiklaan (Martin 2006; Arbour 2007b; Logan 2007) ja toiseen artiklaan viitataan puheissa suoraan, ja toista artiklaa siteerataan jopa kokonaisuudessaan (Martin 2006; Sundh 2007a; Logan 2007). Yleensä tähän artiklaan, ja ihmisoikeussopimuksen vastaavaan kohtaan, viittaamisella tarkoitetaan myös Toonenin tapauksen tulkintaa, johon keskitytään tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

Muita keskeisiä laadullisia esisopimuksia ovat YK:n ihmisoikeussopimukset. Kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen mainitsevat Logan (2007), Pillay (2008c) ja Sundh (2007a). Samoin esisopimukset saattavat olla toisiinsa sisällytettyjä, kuten Loganin puheessa, jossa hän samanaikaisesti viittaa sekä sopimusteksteihin, että ihmisoikeustarkkailijoiden antamaan lausuntoon Ihmisoikeuspäivän kunniaksi. Logan korostaa *tasa-arvoisuuden ja syrjimättömyyden periaatteita* (Logan 2007):

”Lopuksi haluaisin lainata YK:n erityistarkkailijoiden tänään antamaa lausuntoa: 'Syrjintä vaikuttaa yhteiskuntia kaikilla maailmassa ja se on perussyy ihmisoikeusloukkauksille... tämä tuleva vuosi juhlistaa ihmisoikeusjulistuksen 60-vuotispäivää ja on sopivaa muistaa, että julistuksen artikkelit 1 ja 2 määrittävät, että kaikki ihmisolennot syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan, ja että kaikilla on oikeus nauttia kaikista julistuksessa mainituista oikeuksista ja vapauksista. *Tasa-arvoisuuden ja syrjimättömyyden periaatteet* ovat taatut ihmisoikeuksien yleissopimuksissa, jotka muodostavat kansainvälisen ihmisoikeussäädännön perustan. Tasa-arvo ja syrjimättömyys ovat perusoikeuksia jo itsessään, silti niiden merkitys ovat usein sivutettu”¹⁸⁴ (Logan 2007).

¹⁸³ “The fundamental starting point for this understanding is, **of course**, the Universal Declaration of Human Rights” (Martin 2006).

¹⁸⁴ “To end, I would like to quote from the statement released today by the UN special procedures mandate holders. “Discrimination infects societies in every region of the world and is a root cause of many human rights violations... The year ahead marks the 60th anniversary of the United Nations Declaration of Human Rights and it is fitting to recall that Articles 1 and 2 of the Declaration establish that all human beings are born free and equal in dignity and rights, and that everyone is entitled to all the rights and freedoms in the Declaration without distinction of any kind. The principles of equality and non-discrimination are also guaranteed in the core human rights treaties which form the basis of international human rights law. Equality and non-discrimination are fundamental rights in themselves, yet they are often neglected as such” (Logan 2007).

Tekstissä hyödynnetyiksi esisopimuksiksi voidaan lisäksi määrittää ihmisoikeus-sopimuksissa erikseen nimetyt oikeudet. Arbour mainitsee esimerkiksi kuolemanrangaistuksen ja ruumiilliset rangaistukset, jotka loukkaavat oikeutta elämään ja vapautta kidutuksesta (Arbour 2006). Arbourin ohella Pillay puhuu muun muassa yksityisyyden ja ilmaisun vapaudesta sekä oikeudesta ruumiilliseen koskemattomuuteen (Arbour 2006; Pillay¹⁸⁵ 2008c). Arbour mainitsee myös kokoontumisoikeuden ja vähemmistöjen oikeuden osoittaa vapaasti mieltään esimerkiksi Gay pride -kulkueessa (2007f):

”Laiton gay-paraatien kieltäminen, poliisien epäonnistuminen paraatiin osallistuvien turvallisuuden turvaamisessa häiriköintiä ja vastamielenosoittajien pelottelua vastaan tai lisäksi vielä syrjivä käyttäytyminen ja alentava kielenkäyttö, ovat yleisiä omissa maailman osissa”¹⁸⁶ (Arbour 2007f).

Arbour ja Bennett luettelevat tavoiteltaviksi oikeuksiksi tasa-arvoisen kohtelun, mahdollisuuden koulutukseen ja työhön sekä virallisen henkilöllisyyden saannin asiapapereita varten¹⁸⁷ (Arbour 2006; Bennett 2008).

Lisäksi Pillay (2008d) näkee Arbourin ohella (2006) oikeuden terveyteen perusoikeutena, jonka turvaaminen usein oikeuttaa samalla mahdollisuuden nauttia myös muiden oikeuksien suojasta. Tällä hän tuo esiin oikeuksien keskinäiseen, *toisistaan riippuvaisen* ja *toisiinsa kytkettyvän* luonteen. Pillay nostaa seksuaalinen suuntautumisen esiin sosiaalisesti rakentuneena tekijänä esimerkiksi iän ja taloudellisen tilanteen kanssa, joka ei saa vaikuttaa terveystalvelujen saantiin. Puhuessaan terveydenhuollon oppilaitoksessa Pillay sanoo:

”Tarkemmin sanottuna, ja tähän konferenssiin suoraan liittyen, täysi mahdollisuus nauttia muista ihmisoikeuksista riippuu suoraan siitä tavasta, jolla oikeus terveyteen on toteutunut. Riippumatta iästä, etnisestä tai uskonnollisesta taustasta, sosio-ekonomisista tekijöistä, sukupuolesta [gender], kansallisuudesta, vammaisuudesta tai *seksuaalisesta suuntautumisesta*, pääsy riittävien terveydenhuollon palvelujen ja hoitojen piiriin tulee taata kaikille sairastumisen sattuessa, hätätilanteissa tai vain osana yksilön tavallista elämäntietoa”¹⁸⁸ (Pillay 2008d).

¹⁸⁵ “The position of the human rights courts is becoming similarly homogenous with the courts upholding rights of privacy, freedom of expression and bodily integrity as well as principles of non-discrimination” (Pillay 2008c).

¹⁸⁶ “Unlawful bans of gay parades, failure of the police to protect parade marchers against the harassment and intimidation of counter-protesters, or adding to it with discriminatory behavior and degrading language, are common in many parts of the world” (Arbour 2007f).

¹⁸⁷ “Thus, we would expect the State to promote and protect the rights of LGBTI persons to equal treatment, opportunities and access to, inter alia, education, jobs and – significantly in Nepal – citizenship certificates, which are a prerequisite for accessing many other government documents and services” (Bennett 2008).

¹⁸⁸ “More specifically, and of direct relevance to this conference, the full enjoyment of many other human rights strictly depends on the realization of the right to health. Regardless of age, ethnic or religious background, socio-economic conditions or gender, nationality, disability, or sexual orientation, adequate access to health goods, services and facilities must be granted to all in the event of illness, emergencies or in the normal life cycle of an individual” (Pillay 2008d).

Yllättävää kyllä, Arbour (2006) ja Bennett (2008) mainitsevat samaa sukupuolta olevien avioliiton mahdollisuutena, jota on huomioitu muutamien maiden kansallisissa lainsäädännöissä. Tästä voi päätellä, että YK:n edustaja voi käyttää puheidensa oikeutuksena myös YK:n linjauksista poikkeavia esisopimuksia, sillä edes kansainvälisen oikeuden tulkinnan perustuvassa Yogyakartan periaatteissa (2006–2007) ei pystytty osoittamaan samaa sukupuolta olevien avioliiton laillisia perusteluja tyhjentävästi.

Muutoin periaateluetteloa ollaan valmiita hyödyntämään esisopimuksena sitovampien YK-dokumenttien puuttuessa. Esimerkiksi Olhagen (2007) käyttää Yogyakartan periaatteita esisopimuksena Nepalissa pitämässään puheessa:

“Vielä ei ole olemassa yhtäkään sopimusta, josta kävisi yhtenäisesti ilmi YK:n näkemys seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksiin. Tästä syystä Yogyakartan periaatteet on tärkeä dokumentti, joka voi keskittää kansainvälistä huomiota systemaattisemman ihmisoikeussuojan tarpeesta¹⁸⁹ (Olhagen 2007).

Olhagen (2007) oli kutsuttu puhumaan periaatteiden nepalinkielisen käännöksen julkistamistilaisuuteen. Hän tukeutuu puheessaan varovasti periaatteiden sisältöön ja kertoo, että periaatteet on esitelty YK:n ihmisoikeusneuvostossa¹⁹⁰. Yogyakartan periaatteille haetaan vielä hyväksyntää YK:n sisällä, mutta tulevaisuudessa niitä saatetaan hyödyntää reaalina esisopimuksena ja erillisten ihmisoikeussopimusten lisätukena vedottaessa vähemmistöjen oikeuksien puolesta. Arbour sanoo viestissään periaatteiden lanseeraustilaisuudessa New Yorkissa (Arbour 2007e), että periaatteet ovat huomionarvoisa asiakirja vähemmistöjen oikeuksien tärkeydestä.

“Yogyakartan periaatteet ovat ajankohtainen muistutus näistä perussäännöistä [= ihmisoikeuksista]”¹⁹¹ (Arbour 2007e).

Aineiston aika-akselilla Yogyakartan periaatteet ovat vielä suhteellisen uusi asia, joten niiden merkitys esisopimuksena ei vielä kovin merkittävä, vaikka esimerkiksi Robinson on ollut niitä itse muotoilemassa. Periaatelista kokoa yhteensä ne esisopimukset, joihin valtuutetun toimiston työntekijät ovat tähän mennessä yksittäisesti vedonneet osa-

¹⁸⁹ ”However, there is still no single convention which brings together a UN position on the rights of sexual and gender minorities. The Yogyakarta Principles is therefore an important document to focus international attention on the need for a more systematic approach to protection” (Olhagen 2007).

¹⁹⁰ “The Yogyakarta Principles were released and endorsed by a distinguished group of 29 international human rights experts in March 2007, while the Human Rights Council was in session. They draw on a wide range of very important international human rights standards and apply them to issues of sexual orientation and gender identity. These include extrajudicial executions, violence and torture, access to justice, privacy, nondiscrimination, rights to freedom of expression and assembly as well as many others” (Olhagen 2007).

¹⁹¹ “The Yogyakarta Principles are a timely reminder of these basic tenets [=human rights principles]” (Arbour 2007e).

na kansainvälistä ihmisoikeuslainsäädäntöä. Periaatteisiin sisältyvät myös seuraavaksi käsiteltävä Toonenin tapaus samoin kuin muut YK-mekanismien tukemat esisopimukset.

4.5.1. Merkittävä esisopimus: syrjinnän kiello ja oikeus yksityisyyteen Toonenin tapauksessa

Ihmisoikeuskomiteassa vuonna 1994 käsitelty Toonenin tapaus on tärkeä ennakkotapaus *syrjinnän kiellon* (esim. Arbour 2006; Martin 2006; Pillay 2008c) edistämässä ja yleensä vähemmistöjen ihmisoikeusnormin rakentumisessa. siten se on ensisijainen ja hyödyllinen esisopimus. Tällaisen ennakkotapauksen avulla haetaan yleistä hyväksyntää ja korostetaan, että samantapaisissa tilanteissa tulisi toimia samalla tapaa myös tulevaisuudessa. Tähän ennakkotapaukseen viitataan joko suoraan nimeltä ”Toonenin tapauksena” tai välillisesti ”ihmisoikeuskomitean päätöksenä” (mm. Arbour 2006; Martin 2006; Logan 2007, ks. s. 83; Sundh 2007a). Vaikka komitean päätös ei ole velvoittava, Toonenin tapausta voidaan luonnehtia yhdeksi ratkaisevimmista YK:n omista esisopimuksista, mitä normin rakentumisessa voidaan hyödyntää. Se on painava syy Rawlsin (1999) ja Perelmanin (2007) ajaman oikeudenmukaisuussäännön toteuttamiselle. Arbour on todennut:

”Hyvin tunnetussa tapauksessa Toonen vs. Australia, ihmisoikeuskomitea, jonka asiantuntijajäsenet ovat velvoitettuja valvomaan kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen kirjattujen velvoitteiden suhteellista toteuttamista, on tullut johtopäätökseen, että laki, joka tekee homoseksuaaliset teot laittomiksi rikkoo oikeutta yksityisyyteen. Komitea on myös tulkinnut, että artiklassa, jossa käsitellään syrjintää käytetty sana *sexe*, sisältää seksuaalisen suuntautumisen”¹⁹² (Arbour 2006).

Myös Martin on sanonut:

”Ihmisoikeuskomitea on huomioinut, että [---] artiklassa käytetty sana *sex*, sisältää seksuaalisen suuntautumisen”¹⁹³ (Martin 2006).

Sundhista¹⁹⁴ ja Olhagenista¹⁹⁵ Toonenin tapauksen vaikutus heijastuu suoraan myös kansallisiin perustuslakeihin (Olhagen 2007; Sundh 2007a), sillä edellytykset-

¹⁹² “Dans le cas bien connu de Toonen c Australie, le Comité des droits de l'homme, dont les membres experts sont chargés de la surveillance du respect des obligations contenues au Pacte international relatif aux droits civils et politiques, a conclu qu'une loi qui criminalisait des actes homosexuels violait le droit à la vie privée. Le comité a également interprété le mot 'sexe', dans l'article du Pacte traitant de la non-discrimination, comme incluant l'orientation sexuelle” (Arbour 2006).

¹⁹³ “The Human Rights Committee of the United Nations has recognised that “sex” in this Article includes sexual orientation” (Martin 2006).

¹⁹⁴ “Constitutions should, and most do, contain general antidiscrimination provisions which conform with the international standards established in the Universal Declaration of Human Rights. Nepal’s national legal framework, as well

lä, että *sex*-sana tulkitaan kattamaan sekä (sukupuolinen) että seksuaalinen suuntautuminen. Kuten teoriaosassa on viitattu, tämä synnyttää merkittävän tulkinnallisen haasteen ihmisoikeusjulistuksen ja -sopimusten käännösten sanataarkalle avaamiselle, sillä eri kielille tehdyt käännökset usein vaikuttavat myös kansallisten perustuslakien sanamuotoihin (ks. 2.7.). Pantin mukaan esimerkiksi nepalinkielinen käännös sanalle *sex* on *linga*, joka voidaan ymmärtää sekä sukupuolta, että seksuaalista suuntautumista käsittäväksi¹⁹⁶ (Pant 2009). Näin ollen Toonenin tapaus on perusteltu esisopimus myös Nepalin perustuslakiin viitatessa.

Yksi Toonenin tapauksen keskeisistä sisällöistä on vetoaminen yksilön oikeuteen säilyttää oma *yksityisyytensä*. Arbour tulkitsee puheessaan tätä tapaukseen liittyvää oikeutta mielenkiintoisesti:

”Oikeus yksityisyyteen määritellään usein oikeudeksi tulla jätetyksi rauhaan. Positiivisemmassa valossa nähtynä se ei heijasta pelkästään julkisen ja yksityisen sektorin dikotomiaa, vaan myös aitoa kiinnostusta säilyttää *tila*, johon valtion ei tule kajota. [...] Tällaisenaan, tämä oikeus liittyy olennaisesti elämän, ihmisarvon ja henkisen ja ruumiillisen eheyden suojelemiseen”¹⁹⁷ (Arbour 2006).

Arbourista siis koti tai muu yksityinen tila muodostaa poliittisesti määritellyn yksityisyyden alueen, jossa tulee saada harjoittaa omaa seksuaalisuuttaan ja sukupuolisuuttaan turvallisesti ja vapaasti. Toonenin tapauksen ansiosta *yksityisyyden suojan* kunnioittamisesta näyttäisi muodostuvan vahva esisopimus vähemmistöjen ihmisoikeusnormin puoltamiselle, jota luulisi olevan vaikea kiertää. Siitä huolimatta, että oikeus yksityisyyteen on esisopimuksena ehdottoman keskeinen, voi se osoittautua ongelmalliseksi perusteluksi edistettäessä vähemmistöjen normin rakentumista. Yksityisyys tarkoittaa usein samalla hiljaisesti tuettua näkymättömyyttä julkisessa ja yhteiskunnallisessa elämässä. Se voi haastaa esimerkiksi ihmisoikeuksien toisistaan riippuvuuden jos oikeutta yksityisyyteen käytetään kokoontumisoikeuden tai oikeutta sanavapauteen vastaan. Seksuaalisen

as its international legal obligations, provide a good basis for addressing protection for sexual minorities. The Interim Constitution, [...], sets out a framework for abolishing discrimination and addressing the problems in Nepal society related to oppressed and neglected minorities. Discrimination on the basis of “sex” is specifically outlawed in the Interim Constitution” (Sundh 2007a).

¹⁹⁵ “In Nepal itself, the Interim Constitution, [...], provides a framework for ending discrimination. It outlaws discrimination on the basis of “sex”” (Olhagen 2007).

¹⁹⁶ Lainaus e-postiviestistä: “The both the word sex and gender translated into Nepali as Linga. so the reference 'sex' in the UN declaration can/should cover both gender and sex” (pant 2009).

¹⁹⁷ “The right to privacy is often defined as the right to be left alone. Cast in a more positive light, it reflects not simply a dichotomy between the public and the private sphere, but a genuine public interest in preserving a space in which the state must not intrude.” ---- “As such, this right is closely related to the protection of life, human dignity, and mental and physical integrity” (Arbour 2006). Edellä on jo käsitelty samaista tekstin kohtaa eri näkökulmasta.

suuntautumisen ilmentäminen, kuten toisen kädestä pitäminen tai pariskuntana esiintyminen tai sukupuoli-identiteettiä korostavien asujen tai maneerien näkyväksi tekeminen tai gay-paraateihin osallistuminen, saattavat näin jäädä toteutumatta. Koti ei voi olla ainoa tila, jossa omia vapauksiaan saa tuoda esiin¹⁹⁸.

4.5.2. Instituutionalisuus esisopimuksena

Konkreettisten päätösten ja dokumenttien rinnalla YK:n ihmisoikeuksia edistävien ja valvovien toimielinten yleinen toiminta ja menettelykäytännöt vähemmistöjen ihmisoikeuksien puolesta ovat puheissa hyödynnettyjä esisopimuksia¹⁹⁹. Ne tuovat aktiivisesti näkyviin sen työn, mitä normin edistämisen hyväksi YK:ssa tehdään. Esimerkiksi Martin käyttää esisopimuksena sitä, että:

”...mekanismit ja menettelytavat kuten ihmisoikeuskomitea ja ihmisoikeustoimikunnan erikoistarkkailijat ovat lisänneet valtuuksiinsa kohdan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusloukkauksille”²⁰⁰ (Martin 2006).

Martin ilmeisesti viittaa tässä muun muassa nyt jo lakkautetun ihmisoikeustoimikunnan tekemiin linjauksiin laittomista teloituksista ja kuolemantuomioista, joissa kielletään tuomiot myös seksuaalinen suuntautumisen perusteella (ks. 1.6.).

Arbour mainitsee erikseen YK:n ihmisoikeuksia valtioiden pyynnöstä valvovat itsenäiset asiantuntijat, jotka voivat laillistaa painostusryhmien vaatimuksia ja antaa neuvoja hallituksille²⁰¹. Lisäksi hän muistuttaa, että seksuaalinen suuntautuminen on otettu huomioon YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia valvovan komitean yleisraporteissa (Observations générales) ja maakohtaisissa raporteissa²⁰² (Arbour 2006). Myös Pillay (2008c) viittaa samaiseen komiteaan.

Pillay painottaa myös YK:n ihmisoikeustarkkailijoiden ja -järjestelmän synnyttämää pehmeää sääntelyä (soft law), joka on tehnyt näkyväksi seksuaalisen suuntautumi-

¹⁹⁸ Toonenin tapauksen ohella Arbour ja Bennett viittaavat ihmisoikeuskomitean toiseen päätökseen (ilmeisesti: Young vastaan Australia), jossa avopuoliso sai saman oikeuden eläkkeeseen kuin eri sukupuolta olevien avoliiton yhteydessä (Arbour 2006; Bennett 2008).

¹⁹⁹ (Arbour 2006; Martin 2006; Logan 2007; Olhagen 2007; Sundh 2007)

²⁰⁰ “.....mechanisms and procedures such as the Human Rights Committee and the Special Procedures of the Commission on Human Rights have included attention to human rights violations against sexual and gender minority individuals within their respective mandates” (Martin 2006).

²⁰¹ “...the UN experts who monitor human rights at the behest of States can legitimize the demands of advocates and provide guidance to governments” (Arbour 2006).

²⁰² “Le Comité des droits économiques, sociaux et culturels a quant à lui inclus l'orientation sexuelle comme motif prohibé de discrimination dans certaines Observations générales récentes, ainsi que dans des Observations finales relatives à la situation des droits de l'homme dans certains pays” (Arbour 2006).

seen ja sukupuoli-identiteettiin liittyvän turvallisuusvajeen. Pillaysta vaje tulee täyttää²⁰³ (Pillay 2008c). Samaan aiheeseen liittyen Martin ja Sundh toteavat Nepalissa pitämässään puheissa tyhjentävästi, että:

”Monista Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeusmekanismien mietinnöistä ja päätöksistä kaksi pääkohtaa on selvää: lesboilla, homomiehillä, biseksuaaleilla ja metis-ihmisillä on oikeus vapauteen syrjinnästä ja tasa-arvoisuuteen lain edessä” (Martin²⁰⁴ 2006; Sundh 2007a).

Tällaisten painoarvoltaan erilaisten esisopimuksien esiintuominen puheissa tekee näkyväksi YK:n toimijoiden sisäisen vuorovaikutuksen ja toistensa linjauksia tukevan synergian, joka mahdollisuuksien mukaan saa lisävahvistusta kansallista laeista ja säädöksistä. Esimerkiksi Lyth viittaa Nepalissa tehtyyn naisten julistukseen, jossa mainitaan yhtenä kohtana seksuaalinen suuntautuminen²⁰⁵ (Lyth 2007).

Voidaan siis todeta, että *yksittäisiä esisopimuksia yhdistämällä saadaan rakennettua vahva retorinen kvantitatiivinen peruste* (ks. 3.6.) *normin muodostumiselle* (vrt. Yogyakartanperiaatteet) ja institutionalisoitumiselle, kuten Pillay sanoo painokkaasti:

”Päätösten merkittävä määrä osoittaa, että syrjintä seksuaalisen suuntautumisen perusteella on kansainvälisten ihmisoikeussäädösten vastaista”²⁰⁶ (Pillay 2008c).

Martin tähdentää sähköpostiviestissään, että jo pelkkä ihmisoikeusloukkauksia vastaan taisteleminen ja yhtäläisten ihmisoikeuksien puolustaminen on riittävä laadullinen esisopimus puolustamaan vähemmistöjen oikeuksia²⁰⁷ (Martin 2008).

4.5.3. Analogia esisopimuksena

YK:n ihmisoikeuksien historialliseen rakentumiseen viittaaminen on ihmisoikeuspuheissa suosittu – tosin ehkä hieman vanhahtavaksi katsottu retorinen tekniikka – joka

²⁰³ “Within the realms of soft law, the special procedures mandate holders are increasingly ensuring consideration of these issues within their respective mandates, and indeed, have consistently identified that human rights violations based on sexual orientation or gender identity reflect a protection gap that needs to be closed” (Pillay 2008c).

²⁰⁴ “From the various considerations and decisions of the United Nations human rights mechanisms, two key points are clear: that lesbians, gay men, bisexuals and metis have the right to non-discrimination and that they have the right to equality before the law” (Martin 2006).

²⁰⁵ “The Women’s Charter for Equality and Just Peace describes well the situation of women in Nepal: “Women are sidelined and (permitted) to perform limited roles (among) women due to class, caste, religion, **sexual orientation**, geography, language and physical disability” (Lyth 2007).

²⁰⁶ “There has been considerable progress in terms of legal recognition, including the interpretation by treaty bodies, in particular the Human Rights Committee and the Committee on Economic, Social and Cultural Rights. **There is now a considerable body of decisions affirming that discrimination on the basis of sexual orientation is contrary to international human rights law**” (Pillay 2008c).

²⁰⁷ Lainausta e-postiviestistä: “And while both the High Commissioner and I state that there is not one single encapsulation of the United Nations position on the rights of sexual and gender minorities, the rights to non-discrimination and to equality before the law are, again, firmly human rights matters” (Martin 2008).

voidaan laskea esisopimuksien piiriin. Esimerkiksi Robinson katsoi vuonna 1998, että julistuksen sisältö on edelleen kestävä ja ajankohtainen kunhan sitä sovelletaan nykypäivän ihmisoikeushaasteisiin:

“Mutta tämän päivän maailman on kompleksisempi kuin se oli 50 vuotta sitten. Nyt mukana on enemmän osallistuvia valtioita kuin vuonna 1948 ja enemmän edistyskellisiä ja huolestuneita äänenpainoja kansalaisyhteiskunnasta. Julistuksessa luotu agenda on edelleen yllättävän osuva vastatakseen tähän kompleksisuuteen – liittyivätpä ne sitten alkupe-
räiskansojen oikeuksiin, oikeuteen kehittyä tai *syrjimättömyyteen sukupuolen*²⁰⁸ tai *seksuaalisen suuntautumisen perusteella* – mutta kuka olisi osannut kuvitella vuonna 1948, että yhä käyttäisimme ihmisoikeusjulistuksen 50-vuotisjuhlaa mahdollisuutena suhtautua näihin tuoreisiin huolenaiheisiin muiden asioiden ohella prioriteettijärjestyksessä”²⁰⁹ (Robinson 1998a).

Myös Pillay käyttää suoraa analogiaa ihmisoikeusjulistuksen 60-vuotisjuhlavuodesta²¹⁰:

“Ihmisoikeusjulistus ei ole vain tavoitteellinen toivomus, vaan suurin osa oikeuksista on osa käytännön lainsäädäntöä, jota voi soveltaa maailmanlaajuisesti. Vaikka säännöt ovatkin selvät, niiden käytäntöön panossa esiintyy vielä vastarintaa, ja ikävä kyllä 60 vuotta myöhemmin meidän tulee vielä kohdata käsityksiä, joiden mukaan vaikka ne [oikeudet] koskevat kaikkia, niin ne eivät koskisi kaikkia tasa-arvoisesti; ikaikäisen kliseen mukaan kaikki ovat tasa-arvoisia, mutta eräät ovat tasa-arvoisempia kuin muut, ei ole hyväksyttävää. Keneltäkään ihmiseltä ei saisi kieltää hänen ihmisoikeuksiaan vain heidän oletetun *seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteettinsä* perusteella²¹¹” (Pillay 2008c).

Toisen maailman sodan tarjoamaa muistinpoliittista perintöä ei viljellä aineiston puheissa juurikaan, vaikka se muutoin kuuluu YK:n ihmisoikeuspuheiden perussisältöihin. Kuitenkin Robinson viittaa yleisellä tasolla Auschwitzin ja *ei koskaan enää* -retoriikkaan puheessaan²¹² vuonna 1998 (Robinson 1998a) ja Pillay mainitsee holokaustin epäsuorasti Berliinissä pitämässä puheen lopussa²¹³ (2008a).

²⁰⁸ Robinsonin puheessa on huomioitava, että sana sukupuoli (gender) viitanee miesten ja naisten väliseen tasa-arvokeskusteluun, eikä niinkään sukupuoli-identiteetin huomioimiseen.

²⁰⁹ “But today's world is more complex than it was fifty years ago. There are now many more participating states than there were in 1948 and more strident and concerned voices from civil society. The agenda set by the Declaration is surprisingly apt for these new complexities - whether they are linked to the rights of indigenous peoples or the right to development or discrimination on grounds of gender or on the basis of sexual orientation - but who could have imagined in 1948 that we would use the 50th anniversary of the Declaration as an opportunity to reposition these fresh concerns and others in our order of priorities?” (Robinson 1998a)

²¹⁰ 60-vuotisjuhlan teemana oli osuvasti “dignity and justice for all” (Pillay 2008a). Myös Arbour ja Logan mainitsevat 60-vuotisjuhlan (Arbour 2007f; Logan 2007).

²¹¹ “The UDHR is not just aspirational – most of the rights are customary law, with universal applicability. Whilst there is clarity in its terms, there has been resistance to its implementation, and sadly, 60 years later we are still having to face the contention that whilst it applies to everyone it does not do so equally; the ageless cliché that everyone is equal but some are more equal than others is not acceptable. No human should be denied their human rights simply because of their perceived sexual orientation or gender identity” (Pillay 2008c).

²¹² “.it brought back [--] my visit to Auschwitz, and [--]. How often have we said 'never again'?” (Robinson 1998a).

²¹³ “I would like to acknowledge Germany's commitment to human rights. Having absorbed and understood the lessons of the past, Germany is an earnest champion of human rights” (Pillay 2008a).

Holokaustin homouhrien muistaminen mahdollistaisi retorisen ympyrän sulkeutumiseen ja tarjoaisi voimakkaan historiaan tukeutuvan esisopimuksen argumentoinnin takeeksi. Analogiaa noudattaen vähemmistöjen ihmisoikeuksien saavuttaminen merkitsisi vuonna 1948 annetun ihmisoikeusjulistuksen hengen jatkumoa ja huipentumista.

4.5.4. Etelä-Afrikka, Eurooppa ja Brasilian päätöslauselma esisopimuksina ja havaintoina todellisuudesta

Etelä-Afrikka katsotaan merkittäväksi kansallisella tasolla tapahtuneeksi malliesimerkiksi, johon turvaudutaan puheissa analogisena esisopimuksena (mm. Robinson 1997; 1998a; 1998b; 2000a²¹⁴; Martin 2006; Sundh 2007a; Pillay 2008c). Sundh pitää Etelä-Afrikan esimerkkiä niin keskeisenä, että pitää aiheesta kokonaisen puheen Nepalissa (Sundh 2007a). Hän muun muassa toteaa, että:

Se rohkeus, jolla eteläafrikkalaiset ovat halunneet ikuistaa tasa-arvoisuuden perustuslakiinsa, mahdollisimman kattavasti, innoittaa ihmisiä ympäri maailman. Samalla tavalla Nepalilla on mahdollisuus...²¹⁵ (Sundh 2007a).

Itsekin eteläafrikkalainen Pillay lainaa Etelä-Afrikan terveysministerin Pekingin maailmankonferenssissa toteamia sanoja:

”Näyttääksemme, ettei meillä ole lyhyt muisti syrjintään liittyen, meidän perustuslainsamme on syrjinnän kieltävä lauseke ja tämän perusteella syrjintä seksuaalisen suuntautumisen perusteella on kielletty. Vaikka [kyseiseen] ryhmään kuuluvien määrä ei olisikaan suuri, me emme saa syrjiä heitä, sillä me emme syrji ketään”²¹⁶ (Pillay 2008c).

Kuten metodiosassa on todettu (ks. 3.6.), Etelä-Afrikan kaltainen ennakkotapaus voidaan retorisen analyysissä lukea joko esisopimukseksi tai todellisuuden rakennetta luovaksi argumentaatioksi, jossa Etelä-Afrikkaa käytetään havainnollistavana esimerkkinä ihmisoikeusnormin tärkeydestä. Se siirtää (assosioi) hyväksynnän puheessa käytetyistä perusteista (premissi) sen keskeisiin päätelmiin. Aineiston puheissa käytetyt retoriset tekniikat limittyvät usein näin toisiinsa. Esimerkiksi Arbour kuvaa normin rakentumisen oikeudellista ja sosiaalista oikeutusta lainaamalla Etelä-Afrikan perustuslakituomioistuinta:

²¹⁴ Robinson viittaa Etelä-Afrikkaan yleisellä tasolla, eikä rajoita esimerkkiään pelkästään vähemmistökysemykseen.

²¹⁵ “The courage of South Africans to insist on enshrining equality in their Constitution, in the most inclusive terms, inspired people around the world. In the same way, Nepal has the opportunity to...” (Sundh 2007a).

²¹⁶). “We would do well to remember the words of then South African Minister of Health to the Beijing 4th World Conference on Women, who stated: “To show that we do not have a short memory regarding matters of discrimination, our Constitution has a non-discriminatory clause and discrimination on the basis of sexual orientation is prohibited. Though the number of people may be small, we do not discriminate against them, as we do not discriminate against anyone.”” (Pillay 2008c)

”Säatelevän valvonnan ulkopuolella tapahtuva käytös, joka poikkeaa jostakin julkisesti päätetystä normista, on useimmiten rankaistavaa vain jos se on väkivaltaista, epärehellistä, petollista tai julkista rauhaa häiritsevää tai vammoihin yllyttävää. Miesten homoseksuaalisuus on poikkeavuutena kuitenkin rankaistavaa vain siksi, että se on *poikkeavaa*. Se tukahdutetaan ennemminkin sen näennäisen merkityksen kuin todistetun vahingon takia”²¹⁷ (Arbour 2006).

Poikkeavuuden sijaan seksuaalinen sukupuoli suuntautuminen tulisi nähdä harmittomana ja suotavana. Tähän havahtuminen on keskeinen muistinpoliittinen oppi, jonka perusteella uusi ihmisoikeusnormi voi alkaa saavuttaa myös sosiaalista hyväksyntää. Puheissa myös siteerataan Etelä-Afrikan perustuslakitekstiä. Martin ja Sundh lainaavat suoraan kansalaisten perusoikeuksien julistuksen artiklaa kaksi:

”Valtio ei saa epäoikeudenmukaisesti syrjiä suoraan tai välillisesti ketään yhdestä tai monesta syystä, mukaan lukien rotu, **[sosiaalinen] sukupuoli**, **[biologinen] sukupuoli**, raskaus, siviilisääty, etninen tai yhteiskunnallinen alkuperä, väri, **seksuaalinen suuntautuminen**, ikä, vamma, uskonto, omatunto, uskomus, kulttuuri, kieli ja syntyperä”²¹⁸ (Martin 2006; Sundh 2007a).

Artiklan suora suomennos osoittautuu haasteelliseksi ja sen ymmärtäminen muutoin kuin englanninkielisen gender/sex-jaottelun kautta on vaikeaa. Artiklassa on kuitenkin merkittävää, että siinä on haluttu erottaa toisistaan biologinen ja sosiaalinen sukupuoli sekä toistaa erikseen seksuaalinen suuntautuminen. Näin ollen Etelä-Afrikan perustuslaki voidaan tulkita avarakatseiseksi myös suhteessa sukupuoli-identiteettiin. Martin lisäksi kehottaa Nepalissa ottamaan mallia Etelä-Afrikassa tapahtuneesta ihmisoikeusnormin rakentumisesta²¹⁹ (Martin 2006).

Etelä-Afrikan lisäksi puheissa mainitaan myös muita maita ja maanosia. Maiden ja maanosien nimistä muodostuu havainnollistavia metaforia niiden edustamille liberaaleille ja vähemmistöystävällisille oikeusjärjestelmille. Robinson nostaa Euroopan esiin esisopimuksena tai mallina todellisuuden rakentumisesta. Vuonna 2000 puheessaan Euroopan perusoikeussopimuksesta Robinson kuvaa homoseksuaalisuuden dekriminialisointia yhdeksi merkkipaluuksi eurooppalaisen lainsäädännön kehityksessä (Robinson 2000b):

²¹⁷ “For instance, the South African Constitutional Court “found that: “Outside of regulatory control, conduct that deviates from some publicly established norm is usually only punishable when it is violent, dishonest, treacherous or in some other way disturbing of the public peace or provocative of injury. In the case of male homosexuality however, the perceived deviance is punished simply because it is deviant. It is repressed for its perceived symbolism rather than because of its proven harm.”” (Arbour 2006)

²¹⁸ “The state may not unfairly discriminate directly or indirectly against anyone on one or more grounds, including race, **gender**, **sex**, pregnancy, marital status, ethnic or social origin, colour, **sexual orientation**, age, disability, religion, conscience, belief, culture, language and birth”

²¹⁹ “It would be a useful exercise in Nepal to study more closely both the wording of the post-apartheid South African Constitution, and the process in which it was developed” (Martin 2006).

”Monista oikeudenpäätöksistä on tullut maamerkkejä – liittyen kiduttamiseen, vankien kohteluun, rikoslakiin homoseksuaalisuutta vastaan, lehdistön vapauteen, ruumiillisiin rangaistuksiin, psykiatrisesti sairaiden oikeuksiin, lasten tasavertaisuuteen perheissä, mainitakseni vain muutaman esimerkin”²²⁰ (Robinson 2000b).

Robinson rinnastaa puheessaan homoseksuaalisuuden kiinnostavasti osaksi erilaisia liberaalissa yhteiskunnassa esiin nousevia, moniarvoisia oikeuskäytäntöjä.

Euroopan ohella Arbour taas käyttää esimerkkeinä Kanadaa, Ecuadoria, Portugalia, Ruotsia ja Fiji-saaria²²¹ edistyksellisestä vähemmistöpolitiikasta (Arbour 2006). Käsittelee Kanadan vähemmistöjä koskettavaa lainsäädäntöä Arbour toteaa:

”Kanadalaisen lainsäädännön kokema evoluutio – siirtyminen [pelkästä] yksityisyyden suojaamisesta mittavaan tasa-arvoisuuteen – ei ole ainutlaatuinen, mutta ollaan tarkkoja, tämä evoluutio ei vielä heijasta sitä kansainvälisen oikeuden tilaa, sellaisena kuin se tänä päivänä on olemassa”²²² (Arbour 2006).

Arbourin mukaan joissakin ristiriitoja herättävissä aiheissa, kuten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudesta turvallisuuteen, eräät maat ovat näyttäneet ”avantgardistisesti” suuntaa muille, kun taas toiset maat eivät suostu edes käsittelemään koko aihetta²²³ (Arbour 2006). Arbour asettuu puheessaan niiden maiden poliittisten linjauksiensa taakse, jotka ovat tunnustaneet vähemmistöjen ihmisoikeudet. Kuten vaikuttamaan pyrkivissä poliittisissa puheissa yleensä, Arbourinkaan puheen tavoite ei jää epäselväksi.

Arbour hyödyntää esisopimuksena tai todellisuuden rakentumisen ennakkotapauksena myös Brasiliata ja etenkin sen YK:ssa tekemää aloitetta²²⁴ (Arbour 2006), jolla hän tarkoittanee Brasilian päätöslauselmaehdotusta:

”Kuten monet teistä tietävät, Brasilia, muutamien muiden maiden tuella, on yrittänyt kyseenalaistaa ihmisoikeustoimikunnassa seksuaaliseen suuntautumisen perustuvan syrjin-

²²⁰ “The decisions of the Court on individual cases have resulted in a substantive jurisprudence steadily built up over the past fifty years. Many landmark judgements have been made – on torture, on the treatment of prisoners, **criminal laws against homosexuality**, freedom of the press, corporal punishment, the rights of the mentally ill and the equal status of children in families, to mention just some examples” (Robinson 2000b).

²²¹ « A l'heure actuelle, plusieurs pays ont une constitution qui contient des clauses explicites interdisant la discrimination sur la base de l'orientation sexuelle. C'est le cas, par exemple, en Afrique du Sud, en Equateur, au Portugal, en Suède et à Fiji » (Arbour 2006).

²²² “L'évolution du droit canadien -le passage de la protection de la vie privée à l'égalité substantive- n'est pas unique, mais, soyons clairs, cette évolution ne reflète pas encore la position du droit international tel qu'il existe aujourd'hui” (Arbour 2006).

²²³ “Sur des questions controversées, telles que la protection légale offerte aux personnes LGBT, certains Etats sont avant-gardistes alors que d'autres se refusent même à aborder la question” (Arbour 2006).

²²⁴ “Comme plusieurs d'entre vous le savez, le Brésil, avec le soutien de quelques autres pays, a tenté de saisir la défunte Commission des droits de l'homme de la problématique de la discrimination basée sur l'orientation sexuelle. Cette initiative a rencontré une résistance obstinée, parfois même hostile, de la part de certains pays. **Parmi les Etats qui ont des standards domestiques élevés pour la protection des personnes LGBT, plusieurs ont refusé de s'engager à faire étendre cette protection au niveau international**” (Arbour 2006).

nän ongelmallisuuden. Muutamien jäsenmaiden keskuudessa tämä aloite koki vahvaa, jopa vihamielistä, vastustusta” (Arbour 2006).

Brasilian päätöslauselma olisi läpi mennessään siirtänyt vähemmistöjen normin rakentumisprosessin harppauksilla kohti globaalin oikeutuksen vaihetta (ks. 1.6.) Hieman yllättävästi, Arbourin mukaan monet ihmisoikeuksissa kansallistasolla edistyneet maat eivät olleet valmiita kansainvälisellä tasolla kannattamaan Brasilian päätöslauselmaa (Arbour 2006). Arbour mainitsee tämän seikan puheessaan sivumennen antaen ymmärtää, että vähemmistöjen ihmisoikeuksien universaaliuden puolustaminen ei ole vielä 2000-luvun alussa ollut itsestään selvää edes kaikissa länsimaissa. YK:n sisällä tapahtuneena normin rakentumisen kiintopisteenä Brasilian resoluutio kaipaisi tarkempaa tarkastelua, mutta se on toisen tutkimuksen aihe.

4.5.6. Toimiston itse toistamalla tuottamia esisopimuksia

Valtuutetun toimiston virkamiehet lainaavat puheissaan toisiaan. Henkilökunnan siteerauksista muodostuu uusia esisopimuksia, joihin voi vedota yhä uudelleen ja uudelleen. Intertekstuaalisuus on keino rakentaa tarkoituksenmukaisesti uutta ihmisoikeusnormia, jolla voidaan työstää ja vakiinnuttaa ihmisoikeustoimiston yhteistä retorista konsensusta normin muotoilusta, sisällöstä ja vaikutuksista. Myös valtuutetut siteeraavat itseään tai toisiaan. Hyväksi koettu sanontatapa halutaan ikuistaa idiomiksi toiston avulla (ks. myös hiv/aids: 4.3.2). Robinson esimerkiksi toistaa hämmästyksensä siitä, että ”edelleen esiintyy laajalle levinnyttä syrjintää” muun muassa seksuaalisen suuntautumisen perusteella²²⁵ (Robinson 1997; 1998b), Arbour taas toistaa hieman varioiden idiomiaan, jonka myös Bennettkin on omaksunut:

HBLT-henkilöiden ”huomioimatta jättäminen tässä suojelussa rikkoo selkeästi sekä kansainvälistä ihmisoikeuslakia että *ihmisyden yhteisiä moraalisia periaatteita, jotka määrittävät meitä kaikkia*”²²⁶ (Arbour 2006; vert. 2007e, ks. s. 84; Bennett 2008).

Pillaykin on siteerannut Kangin sanoja terveydenhuollon ammattilaisten kokemasta syrjinnästä auttaessaan vähemmistöjen edustajia (Pillay 2008d; ks. 4.3.3).

²²⁵ “We still have widespread discrimination on the basis of gender, ethnicity, religious belief or **sexual orientation**” (Robinson 1997; 1998b).

²²⁶ “Excluding lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons/ LGBT individuals from equal protection violates international human rights law as well as the common standards of humanity that define us all” (Arbour 2006; 2007e)

Etenkin Nepalissa toiminut henkilökunta siteeraa Arbourin puheenvuoroja ja käyttävät niitä argumentointinsa auktoriteettina, kuten Bennett tekee puheensa alussa ja lopussa.

”Lopuksi haluaisin jälleen siteerata ihmisoikeusvaltuutettu Louise Arbourin sanoman, joka kestää toistamisen niin usein kuin mahdollista...”²²⁷ (Bennett 2008).

Bennettistä ihmisoikeuksien kaikkia koskettava perussisältö saa retorista lisävoimaa, kun sitä siteerataan itsensä Arbourin käyttämänä lainauksena. Sundhin pitämä ensimmäinen vähemmistöpuhe puolestaan noudattaa turvallisesti Martinin (2006) puheen sisältöjä, siinä jopa käytetään sanasta sanaan samoja ilmaisuja, vaikka lähde ei mainitakaan (Sundh 2007a). Olhagen (2007) taas siteeraa Sundhia (2007a). Itse asiassa Martinin alulle panema ja Sundhin jatkama muotoilu kantaa ainakin Olhageniin saakka ja on epäilemättä vaikuttanut myös muihin Nepalissa pidettyihin puheisiin. Olhagen kuitenkin mainitsee lähteensä: ”Kuten edellinen edustaja totesi 9. tammikuuta...”²²⁸ (Olhagen 2007).

Normin rakentumisen intertekstuaalista aikajärjestyksestä tarkasteltaessa käy ilmi, että Martin ja Arbour ovat Nepalissa pidettyjen puheiden retorisia kantajuuja, joista muut työntekijät ovat lähteneet rakentamaan omia puheenvuorojaan (ks. kaavio. 4.1.1). Intertekstuaalisuudesta rakentuu etenkin Nepalissa retorinen kuvio tai kaava, jossa hyväksi koettuja puheen sisältöjä kierrätetään uusissa puheissa vähemmistömyönteisten argumenttien tukena ja oikeutuksena. Ihmisoikeusvaltuutetun toimistoon syntyy ikään kuin oma dialoginen tapa puhua vähemmistöistä. Virkamiehet haluavat vahvistaa puheidensa auktoriteettia turvautumalla ihmisoikeusvaltuutetun lausuntoihin tai vanhempien virkamiesten (Martin) puheenvuoroihin. Selvät linjanvedot jätetään ymmärrettävästi ihmisoikeusvaltuutettujen tehtäväksi. Samalla kuitenkin luodaan tietoisesti Nepalin kontekstiin soveltuvaa ihmisoikeusretoriikkaa, jossa huomioidaan paikallista käsitteistöä (esimerkiksi: *Metis*). *Valtuutetun toimisto käyttää siis institutionaalista valtaansa tuottaakseen itse*

²²⁷ In closing, I would again like to quote from High Commissioner Louise Arbour, **a message that bears repeating as often as possible**: “Human rights principles, by definition, apply to all of us, simply by virtue of having been born human... Just as it would be unthinkable to exclude some from their protection on the basis of race, religion, or social status, so too must we reject any attempt to do so on the basis of sexual orientation or gender identity” (Bennett 2008).

²²⁸ “As the **previous Representative stated on 9 January**, the voices of lesbians, gay men, bisexual and transgender people (metis) are often among the most marginalized in society due to deep-seated norms, prejudice, violence and discrimination, and this has often led to profound social exclusion. The peace process, including the constitution-making process, offers an opportunity to ensure the creation of a new State built on equality, respect and inclusion. In that context, the Yogyakarta principles provide an essential tool for creating awareness, for debate, advocacy and action to develop a proper protective legal framework, and to end abuses against individuals on account of their sexual orientation and gender identity in Nepal” (Olhagen 2007).

tarvitsemansa esisopimukset siteeraamalla toimiston virkamiesten aiemmin julkaisemia puheita.

4.6. Uutta todellisuuden rakennetta luova argumentaatio

”Miljoonat ihmiset ovat varassa joka päivä identiteetistään tai seksuaalisista tavoistaan tai mieltymyksistään johtuen²²⁹” (Arbour 2006).

Tällä hetkellä suurin osa YK:n jäsenmaista ei katso seksuaalista suuntautumista perusteeksi syrjintäkiellolle²³⁰” (Arbour 2006).

”Globaalilla tasolla noin kymmenisen maata yhä rankaisee homoseksuaalisesta kanssakäymisestä kuolemantuomiolla. Nämä lait mahdollistavat väkivallan käytön ja oikeuttavat uhkaukset, henkiset ja ruumiilliset hyökkäykset ihmisiä vastaan ja altistavat kidutukselle²³¹” (Pillay 2008c). ”

Aineiston argumentit voidaan sitoa eri tavoin retoriseksi kokonaisuuksiksi. Esimerkiksi kiistattomalta vaikuttavista, kvantitatiivisista faktoista, kuten tilastollisista tosiasioista, käsin voidaan lähteä rakentamaan tulevaisuutta luovaa argumentointia, johon on sisällytetty toive muutoksesta. Muun muassa lukumääriin vetoaminen luo vähemmistökysymykselle todellisuuspohjaa ja todellistaa tilanteen laajuuden uskottavasti. Yllä olevassa ensimmäisessä esimerkissä osoitetaan, että Arbour havainnollistaa ihmisoikeusongelman laajuutta viitatessaan puheessaan niihin miljooniin ihmisiin, jotka ovat uhattuina seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi (Arbour 2006; vrt. 2008a; 2008b). Toisessa lainauksessa Arbour (2006) myös viittaa vähemmistöjen huonoon oikeustilanteeseen YK:n jäsenmaissa. Samalla tapaa Pillay tekee näkyväksi syrjinnän vakaavuuden kertomalla, että noin kymmenessä maassa voi saada kuolemantuomion homoseksuaalisuudesta (Pillay 2008c). Tarkkaan ottaen seitsemässä maassa (vuonna 2008) on voimassa kuolemanrangaistus homosuhteista, mutta Pillay pyöristää lukua saaden argumentille lisäpainoa.

Arbour luo samanaikaisesti läsnäoloa ja todellisuuden rakennetta toteamalla:

”Käsittelem nyt puheessani kriminalisaatiota. Niistä 80 maasta, jotka kieltävät seksuaalisen kanssakäymisen vapaaehtoisilta samaa sukupuolta olevilta täysi-ikäisiltä, seitsemän käyttää kuolemanrangaistusta homoseksuaalisen toiminnan rangaistuksena. Eräät kieltä-

²²⁹“Des milliers de personnes sont à risque chaque jour en raison de leur identité, préférence ou pratique sexuelles” (Arbour 2006).

²³⁰ « A l'heure actuelle, la majorité des pays membres des Nations Unies ne reconnaissent pas l'orientation sexuelle comme motif prohibé de discrimination » (Arbour 2006)

²³¹ At the global level, some ten countries still have laws making homosexual activity punishable by death. These laws legalize violence and are used to justify threats, attacks to the physical and moral integrity of persons, including their exposure to torture” (Pillay 2008c).

vät sukupuolenkorjausleikkauksen transsukupuolisilta tai vaativat intersukupuolisia henkilöitä käymään läpi tällaisen leikkauksen vastoin heidän tahtoaan²³² (Arbour 2006).

Tällä tavoin kielteinen asioiden tila käännetään perusteeksi muuttaa todellisuutta haluttuun suuntaan. Hän lisäksi korostaa, että kulttuurin ja tapojen ohella myöskään lait eivät aina pidä paikkaansa ja niitä tulee sen vuoksi uudistaa:

”Ei kansallinen laki eikä pinttynyt tapa voi koskaan oikeuttaa pahoinpitelyä, hyökkäyksiä, kidutusta ja surmia, joihin HBLT-henkilöt alistetaan johtuen siitä millaisia he ovat tai millaisiksi heidät oletetaan²³³. Stigma, joka liitetään seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin, on syy siihen, että väkivalta HBLT-henkilöitä kohtaan jää usein ilmoittamatta, kirjaamatta ja lopulta rankaisematta. Se aiheuttaa harvoin julkista keskustelua ja paheksuntaa. Tämä häpeällinen hiljaisuus on yleismaailmallisten oikeuksien äärimmäinen hylkäys²³⁴” (Arbour 2006; vrt Pillay 2008c).

Arbourista siis *se millainen ihminen on*, ei saa olla peruste universaalien ihmisoikeuksien riistämiseksi. Myös Donnellyn teoreettinen lähtökohta on, että näyttäytyipä *ihminen* miten vastenmieliseltä tahansa, täytyy valtion turvata perinteisesti ei-toivotun kansalaisten tasavertainen ihmisarvo ja sosiaaliset mahdollisuudet (Donnelly 2003, 45).

4.6.1. Ihmisyyden käsite luomassa todellisuuden rakennetta

”Kehenkään ihmiseen ei saisi kohdistua diskriminointia, väkivaltaa, oikeudellisia sanktioita tai väärinkäytöksiä vain hänen oletetun seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetinsä perusteella²³⁵” (Pillay 2008c).

YK:n ihmisoikeusretoriikasta tutut yleismaailmallisen, luovuttamattoman ja jakamattoman *ihmisyyden*, *ihmisarvon* ja *inhimillisyyden* käsitteet ovat vahvimpia olemassa olevia laadullisia arvoperusteita vähemmistöjen ihmisoikeuksien puolesta. Uuden ihmisoikeusnormin oikeutuksen syyksi tulisi riittää vetoaminen yleisinhimilliseen ja kaikkia koskettavaan ihmisyyteen, siihen, että seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti eivät ole riittäviä perusteita ihmisoikeusloukkauksille tai muulle syrjinnälle ja

²³² “Let me turn then to the question of criminalization. Out of the more than 80 countries that prohibit sexual relations between consenting adults of the same sex, 7 make homosexual activity punishable by death. Others prohibit gender reassignment surgery for transsexuals or require intersex persons to undergo such surgery against their will” (Arbour 2006).

²³³ Tätä lainausta on jo käytetty läsnä olon rakentamisen yhteydessä 4.4.

²³⁴ “Neither the existence of national laws, nor the prevalence of custom can ever justify the abuse, attacks, torture and indeed killings that gay, lesbian, bisexual, and transgender persons are subjected to because of who they are or are perceived to be. Because of the stigma attached to issues surrounding sexual orientation and gender identity, violence against LGBT persons is frequently unreported, undocumented and goes ultimately unpunished. Rarely does it provoke public debate and outrage. This shameful silence is the ultimate rejection of the fundamental principle of universality of rights” (Arbour 2006).

²³⁵ “No human being should be subject to discrimination, violence, criminal sanctions, or abuse simply because of their perceived sexual orientation or gender identity” (Pillay 2008c).

että inhimillisyyden nimissä tulisi suojella kaikkia ihmisiä ilman minkäänlaisia erotteluja. Kuten Arbour toteaa viestissään Yogyakartaan periaatteiden lanseeraustilaisuudessa YK:ssa:

“Ihmisoikeusperiaatteet koskevat määritelmällisesti meitä kaikkia, yksinkertaisesti vain siksi, että olemme syntyneet ihmisiksi. Samoin kuin olisi käsittämätöntä kieltää ihmisiltä oikeuksien suoja uskonnon, rodun tai sosiaalisen statuksen takia, samoin me hylkäämme kaikki pyrkimykset toimia näin seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella. [...] lesbojen, gay-miesten, biseksuaalinen, transsukupuolisten ja intersukupuolisten ihmisten rajaaminen yhdenvertaisen suojan ulkopuolelle rikkoo kansainvälisiä ihmisoikeuksia vastaan samoin kuin yleisesti hyväksyttyä ihmisyyden periaatetta vastaan, joka määrittää meitä kaikkia²³⁶” (Arbour 2007e).

Yllä oleva lainaus on suurin ja yksiselitteisin Arbourin antama kannanotto vähemmistöjen ihmisoikeuksien ja ihmisyyden puolesta.

Bennett sanoo puheessaan Nepalin korkeimman oikeuden todenneen, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat *luonnollisia ihmisiä* (natural persons), jotka ansaitsevat samat ihmisoikeudet ja oikeudet lain edessä kuin kaikki muutkin ihmiset²³⁷ (Bennett 2008). Tämä on perustavanlaatuinen kannanotto vähemmistöjen ihmisoikeusnormin puolesta, jolla halutaan kansallisen esimerkin kautta vaikuttaa todellisuuden rakentumiseen maailmassa. Vähemmistöjen ihmisoikeusnormin ja todellisuuden rakentumisen kannalta on keskeistä, että YK tunnustaa vähemmistöjen edustajat *ihmisolennoiksi*²³⁸, toisin sanoen luonnollisiksi henkilöiksi, kuten asia Bennettin puheessa ilmaistaan (2008). Näin ollen vähemmistöryhmiin kuuluvat ovat ihmisiksi, joilla on lain edellyttämät, kiistattomat ominaisuudet yhdenvertaisuuteen.

Ihmisyden käsite osoittaa jälleen, että joissain tilanteissa rajaa yleisesti hyväksytyjen käsitteellisten esisopimusten ja todellisuuden rakennetta luovien argumenttien välillä ei voida yksiselitteisesti määrittää (ks. 3.6.). Toisaalta voidaan katsoa, että YK:n on jo määritellyt ihmisoikeusjulistuksen ensimmäisessä artiklassa *kaikki* ihmisiksi ilman poikkeuksia, jolloin ihmisyyttä voidaan pitää vahvana esisopimuksena vähemmistöjen oikeuksien puolesta. Tätä tulkintaa kaikki YK:n jäsenmaat eivät kuitenkaan hyväksy, sillä

²³⁶ “Human rights principles, by definition, apply to all of us, simply by virtue of having been born human. Just as it would be unthinkable to exclude some from their protection on the basis of race, religion, or social status, so too must we reject any attempt to do so on the basis of sexual orientation or gender identity.---- Excluding lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex persons from equal protection violates international human rights law as well as the common standards of humanity that define us all.” (Arbour 2007e)

²³⁷ “The Supreme Court’s decision explicitly recognizes LGBTI persons as “natural persons” who are entitled to the same rights as all other persons, including equal recognition before the law (Bennett 2008).

²³⁸ kuten ihmisoikeusjulistuksen suomennoksessa sanotaan.

heidän mielestään vähemmistöjä ei ole yksiselitteisesti mainittu ihmisoikeusjulistuksessa tai -sopimuksissa, eikä heitä siksi voi katsoa ihmisiksi. Kyseessä on siis mitä tyypillisin kehäpäättelmä. *Tästä syystä vetoaminen vähemmistöjen ihmisyyteen voidaan nähdä vasta rakentumassa olevana esisopimuksena, jolta vielä puuttuu universaali hyväksyntä.* Siten vetoaminen vähemmistöjen ihmisyyteen on todellisuuden rakennetta luova argumentti, jonka merkitystä tulee alleviivatuksi korostaa, kuten Pillay tekee:

“Ne, jotka ovat lesboja, gay-miehiä tai biseksuaaleja tai ne, jotka ovat transgender-ihmisiä, transsukupuolisia tai intersukupuolisia, kuuluvat täysi- ja tasa-arvoisina jäseninä ihmisperheeseen ja ovat ansainneet tulla kohdelluksi sen mukaisesti²³⁹” (Pillay 2008c).
ja
”Meidän tehtävämme on siirtää syrjään keskustelu siitä, että *onko*²⁴⁰ kaikilla ihmisillä ihmisarvo, sillä kysymys sai vastauksensa jo ihmisoikeuksien julistuksessa. Sen sijaan meidän tulee tehdä julistuksen sanoma osaksi käytäntöä²⁴¹ (Pillay 2008c).

4.6.2. Harmittomuuden käsite

Ihmisyyden käsitteen rinnalla Arbourin puheista nousi esiin toisena oleellisena todellisuuden rakennetta luovana argumenttina *harmittomuuden* (innocuous, harmless) käsite, jonka mukaisesti ihmisiä ei tulisi syrjiä harmittoman toiminnan perusteella. Vuonna 2006 Arbour toteaa, että monet oikeuslaitokset eri puolilla maailmaa ovat todenneet, että samaa sukupuolta olevien seksuaalinen kanssakäyminen ei aiheuta *haittaa* tai oikeuta valtion väliintuloa²⁴² (Arbour 2006). Samassa puheessa Arbour käyttää harmittomuutta myös seuraavasti:

Olipa kyse autoritaarisesta tai demokraattisesta valtiosta, lait on tapana muotoilla niin, että ne vaativat mukautumista valtavirtaan. Valtavirtaan sopimaton *harmiton* käyttäytymistapa saattaa siitä syystä vaatia joko perustuslaillista tai muunlaista ylittävää suojaa” (Arbour²⁴³ 2006).

Samassa hengessä Arbour toteaa jo edellä lainatuissa jäähyväispuheessaan ja virkakautensa viimeisessä artikkelissaan seuraavasti:

²³⁹ “Those who are lesbian, gay or bisexual, those who are transgender, transsexual or intersex, are full and equal members of the human family and are entitled to be treated as such” (Pillay 2008c). Sitaattia on jo aiemmin käytetty.

²⁴⁰ Kursiviointi Pillayn.

²⁴¹ “It is our task and our challenge to move beyond a debate on whether all human beings have rights - for such questions were long ago laid to rest by the Universal Declaration - and instead to secure the climate for implementation” (Pillay 2008c).

²⁴² “Many courts around the world have found that consenting adults who engage in same sex behavior do not infringe the rights of others and cause no harm that would justify the intervention of the State” (Arbour 2006).

²⁴³ ” Whether in authoritarian or in democratic states, laws tend to be designed to demand conformity to the norm. Harmless conduct that does not comply with the norm may therefore require either constitutional or other forms of overriding protection” (Arbour 2006).

“Suokaa minun pistää merkille, että sinnikkäiden ennakkoluulojen jatkuessa voidaan kieltää täydet oikeudet ja ihmisarvo miljoonilta ihmisiltä ympäri maailman johtuen niinkin **harmittomista** syistä kuin heidän seksuaali-identiteettiään tai suuntautumisestaan (sexual identity or orientation), tai heidän sukujuuriensa tähden, kuten kastiin perustuvassa syrjinnässä. Olivatpa ne tyhjentävästi mainittuja perusteita syrjinnän estämiselle tai ei, ne ovat pysyviä henkilöön liittyviä ominaisuuksia, tai kuten uskonnon harjoittamisen kohdalla, ne ovat henkilökohtaisia valintoja, joita ei voi pakottamalla hylätä ilman kohtuuton henkilökohtaista uhrausta²⁴⁴” (Arbour2008a; vrt. 2008b).

Harmittomuuden voisi kääntää myös sanoilla viaton, kunniallinen, vaaraton tai nuhteeton²⁴⁵. Harmittomuus kuvastaa tässä, sitä että kyseessä ei ole rangaistava tai jollain tapaa vaarallinen ominaisuus, vaan henkilökohtainen piirre, jolla ihminen ilmentää myönteisesti omaa identiteettiään. Todellisuuden rakennetta luovan argumentaation lisäksi harmittomuuden voi katsoa edustavan myös esisopimusta, sillä on yleisesti hyväksyttyä ja suotavaa, että harmittomiksi katsotuista syistä ei rankaista ihmisiä, sillä kaikilla on oikeus ihmisarvoiseen elämään ja yksityisyyteen. Harmittomuus on vähemmistöjen ihmisoikeuksia puoltava, vähintäänkin kvasilooginen ellei looginen, perustenormin rakentumiselle.

Argumentaatiossa hyödynnettyjä tosiseikkoja arvioidaan usein niiden seurausten suhteen. Harmittomuuden käsitteen avulla puheissa puretaan **kuviteltuja** (vrt. Arbourin lainaus s.94), ennakkoluuloihin perustuvia seurauksia, jotka ovat edelleen vähemmistöjen ihmisoikeusnormin sosiaalisen oikeutuksen esteenä.

4.6.3. Todellisuuden rakentumista negation kautta

Inhimillisyyden ja harmittomuuden käsitteiden lisäksi Arbour pyrkii purkamaan normin kokemaa vastustusta käyttämällä melko monimutkaista retoriikkaa. Todellisuuden rakentumista voidaan yrittää tukea myös dissosiativisilla eli erottavilla argumenteilla, joillatehdään selväksi mistä asiassa ei ole kyse. Vuonna 2006 Arbour sanoi seuraavasti:

”Ei ole epäilystäkään siitä, etteivätkö nämä [homoseksuaalisuuden kriminalisoivat] lait loukkaisi kansainvälisiä ihmisoikeusperiaatteita, kun seurauksena on kuolemanrangaistus tai ruumiillinen rangaistus, sillä tällainen tuomio on täysin suhteeton **rikkeeseen** nähden ja loukkaa oikeutta elämään tai vapautta kidutuksesta. Mutta, riippumatta langetetusta

²⁴⁴ “Let me also point out that the perpetuation of prejudices continues to deny equal rights and dignity to millions worldwide on the basis of nothing more innocuous than their sexual identity or orientation, or their ancestry, in the case of caste discrimination. Whether these are explicitly articulated grounds of prohibited discrimination or not, it remains that they are immutable personal attributes, or, as in the case of religious adherence, they are personal choices that could only be forcibly abandoned at an unconscionable personal cost (Arbour 2008a).” A denial of equal rights and dignity on the basis of nothing more innocuous than sexual identity or orientation or ancestry – in the case of caste discrimination – continues to affect millions worldwide” (Arbour 2008 b).

²⁴⁵ Toonenin tapauksessa tilannetta tutkittiin muun muassa kohtuuttomuuden (unreasonableness) käsitteen valossa (No. 488/1992 Toonen v. Australia, 136).

seurauksesta, tämänkaltaisten lakien voidaan tulkita loukkaavan oikeutta yksityisyyteen, kuten ihmisoikeuskomitea totesi Toonenin tapauksessa²⁴⁶ (Arbour 2006).

Vaikka Arbourin sanoma on epäilemättä tarkoitettu vähemmistöjen ihmisoikeuksia puolustavaksi, niin tästä lainauksesta nousee esiin myös retorisesti arveluttava vaikutelma. On mielenkiintoista, että ihmisoikeusvaltuutettu käyttää leimaavaa *rike*-sanaa (offence), vaikka sanan olisi voinut korvata esimerkiksi neutraalilla termillä *teko* (act). Ilmaus voi sopia rikollisuutta käsitelleen puheen rikosoikeudelliseen retoriikkaan, mutta se jättää turhaa tulkinnan varaa siitä, että onko seksuaalinen kanssakäyminen samaa sukupuolta olevan partnerin kanssa *kuitenkin* jollain lailla arveluttavaa tai sosiaalisesti paheksuttavaa, vaikkakaan tällaisesta toiminnasta ei saisi suoraan rankaista (vrt. 4.3.1).

Toisena vastaavanlaisena esimerkkinä Arbourin dissosiatiivisesta argumentista, jolla pyritään luomaan todellisuuden rakennetta, voidaan mainita seuraava lausaus:

”Salassa tehtyjen rikollisten tekojen ja tekojen, joista ei tulisi yksityisesti suoritettuina rankaista, välillä on itsestään selvä ero.” [---] ”Suhtautumisemme yksityiseen on paradoksaalinen: joidenkin mielestä on oikein, että valtio rikkoo vahingon puuttuessa yksityisyyttä kun on kyse homoseksuaalisuudesta, mutta eivät näe ristiriitaa siinä, kun sama valtio on haluton loukkaamaan yksityisyyttä tapauksissa, joissa aiheutuu ennennäkemätöntä vahinkoa, kuten perheväkivallassa naisia ja lapsia kohtaan – vitsauksessa, joka koettelee monen ihmisen elämää maailman jokaisessa valtiossa²⁴⁷” (Arbour 2006).

Arbour yrittää kumota homoseksuaalisuuteen liitettyä rikollisuuden leimaa vetoamalla vahvaksi esisopimukseksi katsottuun yksityisyyden suojaan ja todeten, että paljon ennennäkemättömämpiä vahingontekoja jää hoitamatta. Arbourin esiin nostama paradoksi yksityisyyden suojan valikoivuudesta on kohdallinen, mutta hän saattaa samalla kääntää yleisön sympatiat samaa sukupuolta olevien suhteiden puolustamisesta perheväkivallan vastustamiseen, jolloin homoseksuaalisuus rinnastuu tahattomasti perheväkivaltaan.

Joskus dissosiatiivinen argumentti ei onnistu, vaan kumottavaksi tarkoitettua ennakkoluuloa onnistutaan vain vahvistamaan. Edellä mainitut kaksi lainausta Arbourin linjapuheenvuorosta osoittavat sen, kuinka haasteellista kyllin havainnollisten ja samalla

²⁴⁶ “There is no doubt that these laws violate international human rights standards when the sanction is death or corporal punishment, since the sentence is grossly disproportionate to the **offence** and violates the right to life or to freedom from torture. But, regardless of what sanction is imposed, such laws can be said to violate the right to privacy, as the Human Rights Committee found in the Toonen case.”

²⁴⁷ “There is an obvious difference between criminal activities conducted in secret and activities that should not be penalized when conducted in private. ----- There is a paradox in our attitude to privacy: some see no problem when a State, in the absence of any proven harm, tramples on privacy in cases of homosexuality, but find no contradiction when the same State is reluctant to violate the sanctity of the private sphere in instances of extraordinary harm, such as domestic violence against women and children, a scourge that blights the lives of many in every country of the world.”

yksinkertaisten esimerkkien valitseminen on. Hyvässä tarkoituksessa, mutta mutkikkaan ja hieman epävarman vaikutelman jättävä retoriikka, ei onnistu välttämättä vakuuttamaan yleisöä. Ainakin se jättää liikaa tilaa spekulatiolle ja väärinkäsityksille. Tulee kuitenkin huomata, että Arbourin vuonna 2006 pitämä puhe on pitkä ja siinä lähestytään vähemmistöteemaa monista erilaisista perspektiiveistä, jolloin oheiset esimerkit löytävät paikkansa Arbourin muutoin vahvassa retoriikassa.

Tästä voidaan päätellä, että ristiriitaisuutta nostattavista kysymyksistä puhuttaessa kannattaa argumentoida mahdollisimman selkeää ja helposti avautuvaa retoriikkaa käyttäen, jolloin tilaa väärille johtopäätöksille ei synny, eikä puhe voi kääntyä itseään vastaan.

4.6.4. Rinnastaminen argumentaatiossa

Viimeisimmissä puheissaan Arbour (2007e; 2008a; 2008b) onnistuneesti assosioi etnisen, uskollisen, seksuaalisen ja sukupuoliset ominaisuudet tasa-arvoisiksi ja yhtä harmittomiksi identiteetti-tekijöiksi. Kuten muun muassa kappaleen 4.6.2. siteerauksesta (Arbour 2008a) käy ilmi, hän nostaa esimerkiksi uskonnollisuuden muuttuvana henkilökohtaisena ominaisuutena, eikä kyseenalaista sukupuoli-identiteetin tai seksuaalisen suuntautumisen muuntuvuutta tai muuttumattomuutta, vaan pitää niitä joko pysyvinä ominaisuuksina tai henkilökohtaisina valintoina, jotka saattavat muuttua ja rakentua, kuten kaikki asiat maailmassa (Arbour 2007e; 2008a; 2008b).

Arbourin tavoin Robinson ja muut toimiston virkamiehet ovat hyödyntäneet *rinnastamista* vähemmistöjen ihmisoikeuksien oikeutuksen perusteluna. Tällöin todellisuuden moniarvoista rakennetta luodaan retorisesti rinnastamalla samanarvoiset, yhtäläiset ihmisoikeusasiat ja ihmisryhmät keskenään. Näin tekee esimerkiksi Robinson vuonna 2000:

”Monet naiset kohtaavat lisäksi syrjintää johtuen *heidän rodustaan, etnisestä taustastaan, kielestään, kulttuuristaan, uskonnostaan, seksuaalisuudestaan tai seksuaalisesta suuntautumisestaan*. Todellakin usein yksi tai useampi näistä [edellä mainituista] tekijöistä aiheuttavat väärinkäytösten ilmenemisen. Uskontoon, kulttuuriin tai perinteisiin perustuvat oikeutukset eivät ole oikeutuksia. Haluaisin toistaa perustavanlaatuisen periaatteen; osana sitoutumistamme ihmisoikeuksiin ja velvollisuutena, joka on määritelty YK:n peruskirjassa, meidän tulee varmistaa, että niiden käytäntöön pano on yleismaailmallista. Velvollisuutemme on tunnistaa ja kunnioittaa moniarvoisuutta²⁴⁸” (Robinson 2000a).

²⁴⁸ “Many women face additional discrimination because of their race, ethnicity, language, culture, religion, sexuality or sexual orientation. Indeed, it is often one or more of these factors which cause the violations to occur. Justifications on the grounds of cultural, religious or traditional practices are not justifications. I would reiterate a fundamental prin-

Vastaavalla tavalla toimitaan myös muissa puheissa (Robinson 1998a; Martin 2006; Sundh 2007a; Lyth 2007). Myös Nepalissa puhunut Kihara-Hunt toteaa, että puutuminen pitkään jatkuneeseen syrjintään ja sosiaaliseen hyljeksintään sellaisten nepalilaisen kohdalla kuin kastittomat (dalit, untouchables), alkuperäiskansat, intialaistaustainen väestö (Madheshis), liikunta- tai kehitysvammaiset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ja entiset maatyöläiset (Kamaiyas) ovat kaikki ihmisoikeustoimiston painopisteryhmiä²⁴⁹ (Kihara-Hunt 2007). Samanlainen rinnastamisen retorinen taito käy ilmi Arbourin Nepalissa pitämistä puheista (Arbour 2007a; 2007b; 2007c).

Vähemmistöjen asema tulee korostuneesti esille kun heidän oikeudellinen tilanteensa otetaan tasavertaisesti esiin muiden ihmisoikeuskysymysten kanssa. Asiasta tulee läsnä oleva. Vähemmistöasia kontekstoituu ja assosioituu tällöin muiden asioiden vertaisena, eikä muusta ryhmistä tai elämästä irrallisena, epärelevanttina tai vähemmän tärkeänä tekijänä. Vähemmistöulottuvuuden mainitseminen muiden teemojen mukana on tärkeää ja liberaalin, yhdenvertaisuuteen pyrkivän ihmisoikeusajattelun mukaista. Esimerkiksi Nepalissa onnistuttiin tehokkaasti osoittamaan, että vähemmistökysymykseen voidaan puuttua samalla kuin käsitellään muitakin ihmisoikeusloukkauksia.

4.7. Kulttuurirelativismin kumoaminen

Kuten jo edellä käsitellystä aineistosta voi päätellä, ihmisoikeusvaltuutetut ja valtuutetun toimiston henkilökunta haastavat kulttuurirelativistisen maailmankuvan pelkästään jo puolustamalla muun muassa vähemmistöjen ihmisyyttä ja heidän yleismaailmallisia ihmisoikeuksiaan. Seuraavassa käsitellään niitä puheiden kohtia, joissa kulttuurirelativistisia argumentteja käsitellään erityisen suoraan.

Esimerkiksi vuonna 2000 pitämässään puheessa naisten oikeuksista Robinson korostaa selkeästi, että uskonto, kulttuuri tai tavat eivät ole riittävä peruste esimerkiksi syrjinnälle seksuaalisen suuntautumisen perusteella tai yleismaailmallisen mo-

ciple; as part of our commitment to human rights and the obligations set out in the UN Charter, we must ensure that their application is universal. We are obliged to recognise and respect diversity” (Robinson 2000a).

²⁴⁹ “Addressing longstanding discrimination and the social exclusion of such Nepalese as **Dalits**, indigenous peoples, **Madheshis** [= plains: Martin 2008] people with disabilities, **sexual minorities** and exploited groups such as **ex-Kamaiyas** is another of OHCHR’s priorities” (Kihara-Hunt 2007).

niarvoisuuden periaatteiden hylkäämiselle²⁵⁰ (Robinson 2000a). Robinsonin kanta on kuin suoraan Donnellyn ihmisoikeusajattelusta, jossa korostetaan *svaitsevaisuuden* merkitystä ilman poikkeuksia.

Arbour toteaa vuonna 2007 Dublinissa puhuessaan HLBTI-ihmisoikeustaistelijoiden kohtaamasta vastustuksesta, että normien muuttaminen on erityisen haasteellista, jos muutos nähdään vanhojen arvojen kieltämisenä, jossa kyseenalaistuu entiset sosiaalisesti rakentuneet sukupuolijärjestelmät, säännöt seksuaalisuudesta ja naiseudesta tai jos muutoksella halutaan uudistaa taloudellisia järjestelyjä tai muita perinteisiä käytäntöjä²⁵¹ (Arbour 2007f).

Arbourin argumenteista käy selville, että hänestä YK:n nykyisiä ihmisoikeusnormeja tulkitaan virheellisesti eri kulttuurien ja uskontojen valossa. Vasta-argumenttina Arbour korostaa vähemmistöjen oikeutta toimia toisin kuin vallitseva uskonto tai kulttuuri edellyttää:

”On siis tärkeää painottaa, että uskonvapaus on oikeus, joka takaa myös vapauden uskonnollisista uskomuksista tai elämisestä niiden velvoittamalla tavalla”²⁵² (Arbour 2006).

Hän jatkaa:

”Laajan ja huonosti määritellyn ”kulttuuri”- käsitteen varjolla valtiot saattavat epäonnistua tulkitsemaan omien yhteisöjensä eriäviä ääniä tai tahallaan päättää tukahduttaa ne. Tällainen katsontatapa on peräisin luutuneesta käsityksestä kulttuurista, joka jättää huomioimatta tapojen kiistattoman muutoksen sekä velvoitteet edistää ja kunnioittaa erilaisuutta kuten vaaditaan ihmisoikeuslaissa, ja jotka ovat ydinosia oikeudessa yksityisyyteen²⁵³” (Arbour 2006).

ja

”Mielestäni kulttuurien monimuotoisuuden kunnioitus on riittämätön peruste oikeuttamaan lakeja, jotka loukkaavat perusoikeutta elämään, turvallisuuteen ja yksityisyyteen kriminalisoimalla täysi-ikäisten haitattomia, vapaatahtoisia henkilökohtaisia suhteita. Silloinkin, kun tällaisia lakeja ei aktiivisesti panna toimeen, tai pahemmassa tapauksessa

²⁵⁰ “Many women face additional discrimination because of their race, ethnicity, language, culture, religion, sexuality or **sexual orientation**. Indeed, it is often one or more of these factors which cause the violations to occur. **Justifications on the grounds of cultural, religious or traditional practices are not justifications**. I would reiterate a fundamental principle; as part of our commitment to human rights and the obligations set out in the UN Charter, we must ensure that their application is universal. We are obliged to recognise and respect diversity” (Robinson 2000a).

²⁵¹ “This is particularly true when they are perceived as defying cultural norms and social constructs on gender, sexuality and femininity, or when they challenge social structures vested in economic interest or traditional practices” (Arbour 2007f).

²⁵² ” It is therefore important to stress that freedom of religion is a right that also protects the freedom not to share in religious beliefs or be required to live by them” (Arbour 2006).

²⁵³ “Under the broad and ill-defined mantle of "culture" States may fail to recognize the diverse voices within their own communities, or may deliberately chose to suppress them. Such an approach stems from an ossified vision of culture, however, which ignores the indisputable transformation of social mores as well as the obligations to promote tolerance and respect for diversity required by human rights law as core aspects of the right to privacy” (Arbour 2006).

kun niitä pannaan toimeen mielivaltaisesti, pelkkä niiden olemassaolo vaalii pelon, vai-
tiolon ja henkilöllisyyden kieltämisen ilmapiiriä, johon HBLT-henkilöt on vangittu. Eh-
dotan, että silloinkin kun valtiot korostavat velvollisuuttaan edistää moraalisia, uskonnol-
lisiä ja kulttuurisia arvoja, tulisi heidän noudattaa suurta itsehillintää käyttäen niiden puo-
lustamiseen rikoslakia²⁵⁴ (Arbour 2006).

sekä vuonna 2007 New Yorkissa:

“...minun nähdäkseni, kunnioitus kulttuurien moninaisuutta kohtaan ei riitä perusteluksi
lakien olemassaololle, jotka vaarantavat perusoikeudet elämään, turvallisuuteen ja yksi-
tyisyyteen kriminalisoimalla harmittomat, aikuisten vapaaehtoiset yksityiset suhteet²⁵⁵”
(Arbour 2007e).

Puheissa osoitetaan dissosiativisen argumentoinnin avulla, että ennakkoluuloja ei
saa ymmärtää kulttuurisina erityispiirteinä, vaan kaikkien ihmisten tulee saada elää ih-
misarvoista elämää vailla syrjintää ja poikkeamia ihmisoikeuksien toteutumisessa. Yksi-
tyisyyden oikeuden lisäksi ennakkoluuloja hälvennetään painottamalla seksuaalisuuden ja
sukupuolisuuden toteuttamisen vapaaehtoisuutta.

Arbour aloittaa vahvimmat huomionsa käyttämällä ilmauksia ”mielestäni” (Ar-
bour 2006) ja ”minun nähdäkseni” (Arbour 2007e) ikään kuin tehdäkseen selväksi, että ky-
seessä on hänen henkilökohtainen mielipiteensä, eikä YK:n virallinen kanta. Tulee kuitenkin
pitää mielessä, että ihmisoikeusvaltuutetussa henkilöityy yksi YK:n korkeimmista ihmisoikeus-
auktoriteeteista (ks. 1.7.), jolloin hänen 'henkilökohtaisella' mielipiteellään on tarkoitus linjata
YK:n kantaa asiasta. Hän, kuten kaikki toimiston virkamiehet, puhuvat YK:n antamalla mandaat-
illa ja äänellä. Arbourin kulttuurirelativismiin haastavissa argumenteissa on erityisen mer-
kille pantavaa niiden yksiselitteisyys ja suoruus; hän ei anna vähemmistöjen oikeuksia
sortaville käsityksille ymmärrystä, vaan toivoisi oikeuksien aidosti olevan *sokeita eroille*
(ks. 2.3.). Hän on samalla kannalla kuin Booth (1999, 53–63), jonka mukaan kulttuurin
säilyttäminen ja kunnioittaminen eivät ole riittävä peruste ihmisoikeusrikkomuksille. Ih-
misoikeudet eivät saa ehdollistua kulttuurin tai uskonnon edessä.

Puheessaan Dublinissa Arbour tiedostaa, että ihmisoikeuseriaatteiden yleismaa-
illmallisuuden tavoite on yhä enemmän hyökkäyksen kohteena. Jotkut väittävät, että oi-

²⁵⁴ “In my view, respect for cultural diversity is insufficient to justify the existence of laws that violate the fundamental right to life, security and privacy by criminalizing harmless private relations between consenting adults. Even when such laws are not actively enforced, or worse when they are arbitrarily enforced, their mere existence fosters an atmosphere of fear, silence, and denial of identity in which LGBT persons are confined. I suggest that even when states assert a duty to promote moral, religious or cultural values, they must exercise considerable restraint in doing so through the use of the criminal justice system” (Arbour 2006).

²⁵⁵ “And, in my view, respect for cultural diversity is insufficient to justify the existence of laws that violate the funda-
mental right to life, security and privacy by criminalizing harmless private relations between consenting adults” (Ar-
bour 2007e).

keudet ovat vahingollisia aidon ”pluralismin ja moniarvoisuuden kunnioittamiselle” ja jotkut taas katsovat, että oikeudet ovat länsimaisen liberalismien aikaansaannosta. Arbourista ei pitäisi olla epäilystäkään sitä, etteivätkö oikeudet kuuluisi yhtäläisesti kaikille ”ihmisoikeusperheen jäsenille”. Hänestä tämän tulisi olla yhteisesti jaettu perusta vapaudelle, oikeudenmukaisuudelle ja rauhalle kaikkialla maailmassa²⁵⁶ (Arbour 2007f). Jäähyväispuheessaan ihmisoikeusneuvossa vuonna 2008 Arbour vielä toteaa, että kansainvälinen ihmisoikeuskäytäntö ei voi yksisilmäisesti kieltää suojaa niiltä, joiden epäoikeudenmukainen poissulkeminen on todellisuutta, ja joilla tulisi olla täysi oikeutus kääntyä oikeuden puoleen saadakseen turvaa²⁵⁷ (2008a).

Arbour selvästi katsoo, että kulttuuri relativistien argumenttien kumoamiseen ja vanhan, sosiaalisesti rakentuneiden ihmisoikeuskäsitysten purkamiseen riittää tietoisuus kaikkien ihmisten kiistattomasta ihmisyydestä, joka takaa kaikille samat ihmisoikeudet seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä riippumatta. Tämä jo edellä todettu yksinkertainen viesti tulee pystyä pukemaan riittävän tyhjentävään muotoon, jotta se voitaisiin omaksua yleismaailmallisesti ihmisoikeuksien lähtökohdaksi. Arbour korostaa myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen omaa roolia stereotyyppien häivyttäjänä ja asenteiden muuttajana (Arbour²⁵⁸ 2006).

Pillay jatkaa globaalien asioiden forumissa Berliinissä, että ihmisoikeusnormit voivat ohjata keskustelua poliittisesti latautuneessa tilanteessa ja antaa sisältöä poliittiselle vuorovaikutukselle puolueettomasti²⁵⁹:

”Todellakin, normit antavat objektiiviset perusvälineet ihmisoikeuksien minimivaatimuksesta, jotka auttavat meitä ymmärtämään niitä, jotka ovat olleet alistettuja tai jopa unohdettuja sosiaalisen muutoksen ja kehityksen prosessissa”²⁶⁰ (Pillay 2008a).

²⁵⁶ “...we must also recognize that the universality of the principles expressed in the Declaration and underpinning our work has increasingly come under attack. There are some who claim that universal principles are either inimical to the promotion of pluralistic diversity or to the recognition of cultural specificity. Others regard the Declaration as serving exclusively a **Western liberal agenda**. Yet there should be no doubt that the recognition in the Declaration of the inherent dignity and the equal and inalienable rights of all members of the human rights family is the foundation of freedom, justice and peace everywhere and accrues to all of us” (Arbour 2007f).

²⁵⁷ “...international human rights law cannot be pigeon-holed to deny protection to those whose discriminatory exclusion is real, and who are entitled to turn to the law for their protection” (Arbour 2008a).

²⁵⁸ “...it is largely through your [LGBT human rights organizations] legal advocacy that laws which discriminate against LGBT persons will be repealed and laws that offer better protection of their rights will be put in place. It is through your social organizing and education that stereotypes will be dispelled and attitudes changed” (Arbour 2006).

²⁵⁹ “...human rights norms provide uniform and universal standards that help us to understand who has been left out as well as the core obligations of those required to take action. Human rights norms can guide discussion in politically charged environments and instill substance to political discourse in an objective manner” (Pillay 2008a).

²⁶⁰ “Indeed, human rights norms provide an objective set of minimum standards that help us to understand who has been marginalized or even forgotten in the process of creating social change and development” (Pillay 2008a).

Vuoden 2008 lopussa Pillay sanoo, että lupaavasta kehityksestä huolimatta jäljellä on vielä liian monta maata, jotka edelleen kriminalisoivat seksuaalisen kanssakäymisen samaa sukupuolta olevien välillä ja samalla uhmaavat nykyisin määriteltyä ihmisoikeuksien tulkintaa. Hänen mukaansa, ”ironista kyllä”, kriminalisoivat lait ovat usein siirtomaavallan aikaisia ”*jäänteitä*”, kuten apartheid-lainsäädäntö osoittaa (Pillay 2008c). Hän painottaa, että nämä vanhentuneet ajatukset eivät vastaa kansainvälisen oikeuden pyrkimyksiä, eivätkä ne *edes* heijasta kyseisten maiden omien kulttuurien traditionaalisia normeja ihmisarvosta, yhteenkuulumisesta ja kaikkien ihmisten kunnioittamisesta²⁶¹ (Pillay 2008c).

Pillayn esittämä kolonisaatio-väite voi toimia vastavuoroisuusargumentin tapaan, jolloin kuulijat saadaan kummastelemaan omia tapojaan ja tottumuksiaan. Hän osoittaa puheessaan, että nykyinen homofobinen normien *ehdollistuma* (ks. 3.1 loppu) on rakentunut pitkän ajan saatossa ja syrjinnän historiallinen alkulähde voidaan jäljittää länsimaihin, jolloin liberalismiin kehtoina pidetyt maat joutuvat itse katsomaan peiliin sen sijaan, että vain syyttäisivät ei-länsimaisia valtioita normivajeesta. Tällaisen argumentoinnin avulla hetero/mies/nais-asetelman perinteisyyteen ja yleisyyteen vetoava kvantitatiivinen peruste yritetään kumota ja aloittaa uuden normin rakentuminen laadulliselle suvaitsevaisuuden ja moniarvoisuuden liberaalille arvolle, jonka Pillay on pyrkinyt puheissaan osoittamaan vanhojen kulttuurien ja perinteiden mukaiseksi. Näin argumentoituna, vähemmistöjen normien hyväksymisessä ei olisikaan välttämättä kyse kulttuurirelativistisen argumenttien kumoutumisesta, vaan korjausliikkeestä, joka palauttaisi ennen siirtomaaherruutta vallinneiden, kaikkien samanarvoisuutta korostaneiden, perinteisten arvojen kunnian entiseen asemaansa.

Pillay kuitenkin hyvin tiedostaa, ettei ole helppoa pyyhkäistä vuosikymmenten syrjintää ja ennakkoluuloja muutamalla lainsäätäjän kynänvedolla, mutta hänestä tällainen muutos pitää käynnistää²⁶² (Pillay 2008c).

²⁶¹ ”Sadly, despite this progress, there remain too many countries which continue to criminalize sexual relations between consenting adults of the same sex in defiance of established human rights law. Ironically, many of these laws, like the Apartheid laws that criminalized sexual relations between consenting adults of different races, are **relics of the colonial era, and are increasingly becoming recognised as anachronistic, and as inconsistent both with international law and with traditional values of dignity, inclusion, and respect for all**” (Pillay 2008c).

²⁶² “It is an example of where law is seeking to lead society by showing how the universality of human rights must be made to work in practice. It is not easy for decades of prejudice and intolerance to disappear by the stroke of the legislators' pen, but change must be started” (Pillay 2008c).

4.7.1. Nepal mallina kulttuurirelativismiin voitosta ja normin rakentumisesta

Nepalin esimerkki osoittaa, että vähemmistökysymystä voidaan purkaa yhtä aikaa muiden sosiaalisesti rakentuneiden, kulttuurisidonnaisten syrjäytäkysymysten ja ihmisoikeusrikkomuksien kanssa.

Tammikuussa 2008 Bennett onnitteli Blue Diamond Societyä (BJD) sen joulukuussa saavuttamasta ihmisoikeusvoitosta (Bennett 2008). BJD:n aloitteesta Nepalin korkein oikeus kehotti maan hallitusta huomioimaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeudet perustuslakiuudistuksessaan. BJD:n aloite tehtiin yhteistyössä muiden kansalaisjärjestöjen kanssa. Siinä vedottiin muun muassa toisissa maissa tehtyihin lakiuudistuksiin, YK:n ihmisoikeuskomitean päätökseen Toonenin tapauksessa ja Yogyakartan periaatteisiin (Pant 2007; 2009; FRIDAE 2008; IGLHRC 2007a; 2007b). Päätöksen mahdollisti BJD:n ja muiden järjestöjen vuosia jatkunut aktivismi sekä Nepalin ihmisoikeusvaltuutetun toimiston antama taustatuki. Bennettin mukaan Nepalissa tapahtunut vähemmistöjen ihmisoikeuksissa otetut edistysaskeleet ovat osoitus positiivisesta ihmisoikeuskehityksestä, jolla voi olla vaikutusta Etelä-Aasiaan ja ehkä jopa maailmanlaajuisesti ajettaessa vähemmistöjen oikeuksia (Bennett 2008). Vierailullaan apulaisihmisoikeusvaltuutettu Kang (2008a) kehui Nepalia ihmisoikeustilanteen kehittymisestä:

”Korkein oikeus on jatkanut keskeistä rooliaan ihmisoikeuksien edistämisessä tässä muutosten ajassa. Oikeuden päätös [---] seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvissä oikeuksissa on maamerkki ihmisoikeuksien puolustamisessa²⁶³” (Kang 2008a).

Jo vuoden 2008 lopussa Nepal tuki Alankomaiden ja Ranskan aloitteesta tehtyä esitystä YK:n yleiskokoukselle ihmisoikeuksista, seksuaalista suuntautumista ja sukupuoli-identiteetistä, jota myös ihmisoikeusvaltuutettu puolsi puheessaan (Pillay 2008). Myös Pant puhui vasta valittuna Nepalin kansanedustajana YK:ssa, samaisessa paneelikeskustelussa, jolla Pillayn videotervehdys esitettiin:

”YK voi olla jakaantunut käsityksessään lesbojen, gay-miesten, biseksuaalien, transsukupuolisten ja intersukupuolisten oikeuksista, mutta, me, Nepalin kansa, olemme ylpeä edistämään jokaisen oikeuksia seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä riippumatta²⁶⁴” (Pant 2008).

²⁶³ “The Supreme Court has continued to play a key role in support of human rights in this period of transition. The Court's decisions on disappearances, in the Maina Sunuwar case and on the rights of sexual minorities are landmarks in the defence of human rights” (Kang 2008a).

²⁶⁴ “On the human rights of lesbian, gay, bisexual and intersex people (LGBTI) the UN may be divided but we, the people of Nepal, are encouraged to advance everyone's rights regardless of sexual orientation and gender identity” (Pant 2008).

Nepal on esimerkki normin rakentumisen kehityskaaresta, jossa laillinen vähemmistöjen syrjintä on vaihtunut uuden normin oikeudelliseen vahvistamiseen. Uusi normatiivien käsitys pystyttiin muodostamaan retorisen vakuuttamisen ja riittävän kattavien oikeudellisten perustelujen ansiosta, jolloin korkein oikeus havahtui vähemmistöjen ihmisoikeuksien välttämättömyyteen ja aiempi tiedolliseen deprivatioon (ks. 2.6.2.) perustunut epätasa-arvo pystyttiin muuttamaan.

Nepalista muodostuu aasialainen ennakkotapaus kulttuurirelativismiin valossa, sillä vähemmistöjen ihmisoikeusnormin sanamuodoissa on huomioitu maan oma tulkinta oikeuksien täytäntöönpanosta. Ihmisoikeusvaltuutetun toimiston työntekijätkin ovat viitanneet metis-ryhmään (mm. Martin 2006; Sundh 2007a; Olhagen 007), joka muodostaa lakiuudistuksessa miesten ja naisten rinnalle niin kutsutun kolmannen sukupuolen (third gender, FRIDAE 2008; IGLHRC 2007). Ennakkoluulottoman määritelmän ja perinteisen sukupuoli- ja sukupuolivähemmistöt pääsevät nauttimaan Nepalissa kansalaisoikeuksien suojaa. Tämä osoittaa, että vähemmistöjen ihmisoikeusretorisessa ja oikeuksien täytäntöönpanossa voidaan soveltaa paikallista tapakulttuuria ilman että yleismaailmalliset tavoitteet kärsivät. Nepalilain korkeimman oikeuden päätös kolmannesta sukupuolesta voi parhaimmillaan avata keskustelua länsimaissa sukupuolten kahtiajaon mielekkyydestä.

Bennett uskoo, että Nepalilain kehitys ”resonoi” positiivisesti paikallisella ja globaalilla tasolla ja antaa toivotunlaisen esimerkin vähemmistöjen ihmisoikeuksien kehityksestä²⁶⁵ (Bennett 2008). Nepalista tulee samanlainen ennakkotapaus kuin Etelä-Afrikasta, jossa vanhat normit voitiin kumota ja luoda uusia horjuttamatta paikallista kulttuuria ja perinteitä. Samoin Nepal osoittaa, että ihmisoikeusvaltuutetun toimisto voi olla mukana vaikuttamassa normin rakentumiseen maakohtaisesti, ja käyttää tätä paikallisesti saatua kokemusta apuna yleismaailmallisten tavoitteiden saavuttamisessa.

4.8. Oikeudellinen vastaan sosiaalinen normin rakentuminen

Ihmisoikeusvaltuutettujen käyttämistä argumenteista käy selväksi, että he korostavat normien kehittymiseen liittyvän jatkuvan prosessin merkitystä. Esimerkiksi

²⁶⁵ “The symbolic significance of December’s decision cannot be overstated. I have already mentioned its regional and global resonance, but in Nepal itself the directives should, for example, influence political parties when they are choosing their candidates for elections to the Constituent Assembly” (Bennett 2008).

Arbour kuvaa ihmisoikeusnormin rakentumista *normatiivisena, poliittisena ja sosiaalisena evoluutiokehityksenä*²⁶⁶ (Arbour 2006). Hänen mukaansa kansainvälisen oikeuden määrittämät ihmisoikeudet eivät ole pysyviä ja ajattomia, vaan ne ovat pikemminkin jatkuvassa kehittymisen tilassa²⁶⁷. Parhaimmillaan ihmisoikeuksien kehitysprosessi voi pitää keskustelua normeista käynnissä. Hänestä poliittinen konsensus ei löytyne nopeasti, mutta poliittista tahtoa normeille myönteiseksi voidaan ohjata määrätietoisesti oikeaan suuntaan²⁶⁸ (Arbour 2006; vrt. *strateginennormien sosiaalinen rakentuminen*, ks. 2.2.1).

“...kansainväliset ihmisoikeudet eivät ole jähmettyneet pysyviksi, päinvastoin, ne ovat jatkuvassa evoluutiossa. Tämä prosessi voi jo itsessään edistää normien kehitystä kansallisel tasolla ja stimuloida vakavaa, kunniallista ja asiantuntevaa keskustelua. Mutta [toistan] vielä kerran, koska poliittinen konsensus ei ole vielä saavutettavissa lyhyellä aikavälillä, uskon, että voimme rohkaista riittävästi poliittista tahtoa, jotta se alkaisi toimia vakavasti...” (Arbour 2006).

Arbour jatkaa, että YK on organisaationa ennen muuta jäsenmaidensa *normien määrittäjä*. Eri sopimuksissa, käytännöissä ja instituutioissa esiin tulevat kansainvälisten ihmisoikeuksien oikeutus ja uskottavuus kehitty kompromissien kautta muotoutuvasta kulttuurien välisessä vuorovaikutuksessa, joka synnyttää yhtenäisen teoreettisen opin ihmisoikeuksista²⁶⁹ (Arbour 2006).

Arbourista on selvää, että oikeudellisen evoluution kehitys ja nopeus eroavat kansainvälisessä ja kansallisessa kontekstissa²⁷⁰ (Arbour 2006). Puhuessaan Toronton perusoikeussymposiumissa vuonna 2007 Arbour sanoo, että kun syystä tai toisesta arkaluontoi-

²⁶⁶ “While this normative, political, and social evolution unfolds, it is imperative to remain attentive and responsive to the plight of LGBT persons whose daily life is negatively affected by the current environment” (Arbour 2006).

²⁶⁷ esim. puhuessaan Kanadassa perusoikeuksien kehityksessä Arbour viittaa **elävä puu-metaforaan** (The living tree metaphor, Arbour 2007d). Elävä puu- metafora (the living three metaphor) on oikeudellisen tulkinnan tekniikka (technique of juridical interpretation) joka sallii lainsäätäjän (legislators) kehittää uusia toimintaperiaatteita (new policies) vastaamaan muuttuneita sosiaalisia tai taloudellisia edellytyksiä (new social and economic conditions) (Morton & Knopff 2000, 48).

²⁶⁸ “... le droit international des droits de l'homme n'est pas figé dans le temps; au contraire, il est en constante évolution. Ce processus lui-même peut contribuer à faire évoluer les normes au niveau national et à stimuler un débat sérieux, professionnel et respectueux. Encore une fois, bien que le consensus politique ne soit pas à notre portée à court terme, je crois que nous pouvons générer suffisamment de volonté politique pour commencer à se préoccuper sérieusement...” (Arbour 2006).

²⁶⁹ “L'organisation des Nations Unies sert essentiellement en tant **qu'organe normatif de ses Etats membres**. Le monde entier y est donc représenté dans toute sa diversité. La légitimité et la **crédibilité** du droit international des droits humains, tel que reflété dans les divers traités, coutumes et institutions, découle plus du consensus qui résulte d'un compromis entre ces diverses cultures que de l'adhésion à une doctrine théoriquement cohérente” (Arbour 2006).

²⁷⁰ “Il est clair que le processus et la rapidité d'évolution du droit international diffèrent du contexte domestique” (Arbour 2006).

sella normilla ei ole kyllin vahvaa poliittista tahtoa tai sosiaalista kannatusta tukenaan, joudutaan normin laillinen oikeutus usein hankkimaan oikeustaistelulla²⁷¹ (Arbour 2007d).

Kuten teoriaosassa (ks. 2.2.) on todettu, ihmisoikeusnormit nähdään yleensä puhtaasti sopimuksiin ja säädöksiin perustuvina sääntöinä. Niiden rakentumisprosessissa ei kovinkaan usein eroteta toisistaan normien sosiaalisen ja yhteiskunnallisen hyväksymisen tuomaa merkitystä ja niiden juridisoikeudellisesta merkityksestä (esim. Wiener 2003, 263; Finnemore 1996, 26–27). Tämä sosiaalisen ja laillisen oikeutuksen ero tulee erityisen korostuneesti esiin vähemmistöjen ihmisoikeusnormia luotaessa. Näyttää vahvasti siltä, että ihmisoikeusnormien hyväksymisen tiellä on toinen vahvaksi koettu, yleismaailmallinen seksuaali- ja sukupuolinormi, joka ylläpitää kaksinapaista, heteromies/naisjaotteluun perustuvaa maailmajärjestyksestä. Tämän normin perustoja ei haluta kaikkialla horjuttaa, sillä moniarvoisen maailman tunnustaminen haastaisi pelottavasti viimeisen varmana pidetyn ja kaikille kulttuureille yhteisen, maailmassa olemisen totuuden²⁷². Siksi tätä askelta ei olla useissa maissa vielä valmiita ottamaan, silläkin uhalla, että ihmisoikeuksia poljetaan. Arbour kuitenkin uskoo tulevaisuuteen:

“Juuri tässä kohtaamisessa valtioiden tekemän normatiivisen työskentelyn ja kansainvälisten asiantuntijatahojen aikaansaaman tulkintatyön välillä, voidaan luoda sovinnollisen maaperän syntyminen”²⁷³ (Arbour 2006).

Pillay rohkaisee keskustelemaan globaalien asioiden forumissa Berliinissä:

“Erlaisia näkemyksiä ihmisoikeusnormien sisällöstä on tullut esiin. Riippumattomien mekanismien, kuten [ihmisoikeuksia valvovien] komiteoiden (treaty bodies), raportointijärjestelmän tai alueelliset ihmisoikeustuomioistuimet, vakuuttavat tulkinnat tarjoavat parhaan ohjauksen tällä alueella. Mieli-erot ihmisoikeuksien merkityksestä voidaan osoittaa asiantuntijoille ja erityispaneelleille ja harkitut mielipiteet voivat ohjata hallitusten välistä keskustelua aiheesta. On tärkeää olla jättäytymättä pois vaikeistakin keskusteluista, mutta osallistua keskusteluihin avoimin mielin ja yhteistyön ja kollegiaalisuuden hengessä”²⁷⁴ (Pillay 2008a).

²⁷¹ “Lacking a broad political base and faced with a lack of good faith or will by governments to negotiate on sensitive issues, many groups have chosen the courts as a forum of choice for the advancement of their rights. Land claims of indigenous peoples or **social demands by gays and lesbians are good examples**” (Arbour 2007d).

²⁷² *On mielenkiintoista, että myös kulttuurirelativistit tuntuvat sitoutuneen yleismaailmallisesti jaettuun sukupuoli- ja seksuaalijärjestelmään. Tämä osoittaa, että yhteisesti jaettu normaali on olemassa.*

²⁷³ “C'est justement dans cette rencontre entre le travail normatif des Etats et les fonctions interprétatives des instances internationales composées d'experts qu'un terrain d'entente peut commencer à émerger” (Arbour 2006).

²⁷⁴ “Different approaches to the application of human rights norms have also surfaced. Authoritative interpretations by independent mechanisms, such as treaty bodies or special procedures or regional human rights courts provide the best guidance in this area. Discrepancy in opinion over the meaning of rights can best be addressed through expert fora and panels, and considered opinions can shape the intergovernmental debate in this area. It is important not to shy away from difficult debates, but participate in discussions with a spirit of cooperation and collegiality” (Pillay 2008a).

Aineistossa esitetyistä argumenteista käy hyvin ilmi, että YK-tasolla vähemmistöjen ihmisoikeudet ovat esimerkki vähitellen nousevasta normista, jossa valistunut oikeustulkinta ja oikeuksien yleismaailmallisuuden periaate joutuvat törmäyskurssille joissakin YK:n jäsenmaissa valitsevien sosiaalisten käytäntöjen kanssa, koska sosiaalisen rakentumisen tasolla ei vielä kyetä tunnustamaan sitä, mikä vaikuttaisi oikeudelliselta tasolta katsoen aukottomalta. Sosiaalisen oikeutuksen saavuttamiseen vaikuttavat kulttuuriset, uskonnolliset, tapasidonnaiset käsitykset ja emootiot. Tämän oikeudellisen vajeen täyttämiseen tarvitaan tehokasta retorista toimintaa (Risse&Ropp 1999, 251; Schimmelfennig 2001, 48), joka avaa keskustelua, haastaa perinteiset ennakkoluulot ja pitää aihetta esillä mahdollisimman positiivisessa hengessä, kuten aineistossa pyritään tekemään. Aineisto osoittaa, että samalla kun kukin ihmisoikeusvaltuutettu ja hänen toimistonsa virkamiehet tunnistavat normien edistymisen tiellä olevat historialliset ja kulttuuriset taakat ja stigmat, he myös näkevät vähemmistöjen ihmisoikeuksien edistämisen oikeutuksen ja lainopillisen itsestänselvyyden ja käyttävät oma valtaansa oikeusnormin vahvistamiseksi.

Vähemmistöjen ihmisoikeusnormien hyväksyntä on vuoteen 2008 loppuun mennessä toteutunut vaihtelevasti eri puolilla maailmaa. Kuten kappaleessa 1.3.1. jo todettiin, yksittäisissä YK:n jäsenmaissa vähemmistöllä saattaa olla yhtäläiset oikeudet seksuaali- ja sukupuolienemmistöön nähden, kun taas joissain maissa vähemmistön edustaja voi saada kuolemantuomion elämäntapansa harjoittamisesta. YK:ssakin on tehty merkittäviä avauksia normien edistämisen hyväksi, eikä vähiten ihmisoikeusvaltuutetun toimiston aloitteesta. Voidaan kuitenkin ajatella, että vähemmistöjen ihmisoikeusnormisto on YK-tasolla sisärajovaiheessa, odottamassa ”käännepäätöstä”. *Päästäkseen YK:n virallisesti tunnustamaksi universaaliksi normiksi, sen tulisi vielä lyödä itsensä lopullisesti ”läpi” normin rakentumisen kehityskaareissa.* Tällöin vähemmistöjen ihmisoikeuksia edistävä, lähinnä länsimaisen rintaman ajamasta subjektiivisesta ideasta muotoutuisi intersubjektiivisesti jaettu eli vuorovaikutuksessa yhteiseksi koettu yleismaailmallinen normi. Tämän normin kehityskaaren ensimmäisen vaiheen jälkeen se voisi edetä seuraavaan hyväksymisen ja kolmanteen normin sisäistämiseen vaiheeseen (ks. kaavio, 2.2.1). On kuitenkin korostettava, että esimerkiksi *valtuutetun toimistossa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeudet ovat jo normeja* eli ne ovat hyväksytyjä ihmisoikeusperiaatteita, joiden

hyväksi he nyt tekevät työtä, jotta muut havahtuisivat samaan todellisuuteen sekä YK:n sisällä että sen ulkopuolella.

Vaikka vähemmistöjen ihmisoikeusnormi saavuttaisikin YK:ssa oikeudellisen vahvistuksen esimerkiksi julki- tai päätöslauselman muodossa, kestäisi vielä aikaa, että normi omaksuttaisiin osaksi sosiaalisesti hyväksyttyä oikeuskäytäntöä. Martin sanoo osuvasti:

”Lakien kirjoittamisen jälkeen viranomaisten on varmistettava, että ne pannaan täytäntöön ja yhteisön ja kansalaisten on elettävä niiden mukaan. Syrjintä ja sen tuottama väkivalta ei lopu vain koska tietty laki on hyväksytty. Laki vaatii sitoutumista vapautteen syrjinnästä ja että viranomaiset toimeenpanevat sen; yhteisöjen, perheiden ja meidän jokaisen henkilökohtaisesti on varmistettava, että elämme jokapäiväisen elämämme niin, ettemme syrji ketään”²⁷⁵ (Martin 2006).

5. Johtopäätökset

”Meidän tulee saada tekemme vastaamaan käyttämäämme retoriikkaa”²⁷⁶

Robinson 1998a

Täydellisten totuuksien ja rationaalisesti aukottoman logiikan puuttuessa tulee universaalisti hyväksytyjä käyttäytymis- ja elämäntapoja määrittää poliittisen päätöksenteon avulla. YK:lla on parhaat edellytykset yleismaailmallisten ihmisoikeusnormien määrittelylle ja institutionalisoimiselle. Tehokkain poliittinen keino uusien ja vanhojenkin ihmisoikeusnormien edistämiseksi on toistuva, vakuuttava argumentointi ja diplomaattinen suostuttelun normien puolesta. Onnistunutta suostutteluvaikutusta saattaa seurata Perelmanin termein ”kiistaton yhteenkäyminen, konvergenssi ja yksituumaisuus” (Perelman 2007, 159). Se on yleismaailmallisuuden tavoite.

Ihmisoikeusvaltuutettujen ja hänen toimistonsa virkamiesten puheiden retorisenä tavoitteena on saada YK-yhteisö – niin jäsenmaat, suuri yleisö kuin YK-organisaatiokin – havahtumaan vanhojen toimintatapojen puutteisiin ja nostattaa halua muuttaa vallitsevia normeja vähemmistöjä huomioiviksi. *Virkamiehet käyttävät institutionaalista valta-asemaansa hyväkseen luodakseen sosiaalista tilausta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeusnormin yleismaailmalliselle vastaanotolle ja synnyttääkseen poliittista*

²⁷⁵ “But even as laws are made, it is for authorities to ensure that they are implemented and for communities and citizens to live by them. Discrimination, and the violence it so often begets, does not cease simply because a law has been passed. The commitment to non-discrimination is required in law, and to be enforced by the authorities; it is also for communities, families and each of us individually to make sure that as we live our day-to-day lives that we do not discriminate against anyone” Martin 2006). Vastaava kohta on mainittu edellä eri näkökulmasta.

²⁷⁶ “We must match our rhetoric with action” (Robinson 1998a).

tilaa keskustelulle kansainvälisesti ja kansallisesti uuden normin rakentumisen välttämättömyydestä.

Suurimpana kulttuurisena haasteena normin rakentumiselle on tietoisesti tuleminen siitä, että kaikki maailmankansalaiset eivät välttämättä ole heteromiehiä ja - naisia, vaan seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien kirjo on huomattavasti laajempi, todennäköisesti laajempi kuin nykyisissä määritelmässä osataan edes eritellä. Puheissa suostutellaan yleisöä kaksinapaisesta sosiaalisesta (hetero/mies-nais-jako) maailmankuvasta ja -järjestyksestä moniarvoiseen ja monipuoliseen maailmaan, jossa tunnistettaisiin aidosti kaikkien ihmisten yhtäläiset ihmisoi-keudet seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä riippumatta. Tällaisen moniarvoisen ihmisoi-keuskäsityksen normatiivinen hyväksyminen voidaan nähdä yleis-maailmallisten ihmisoi-keuksien rakentumisen yhtenä huipentumana.

Konstruktivistisen ihmisoi-keusajattelun ja retoriikan näkökulmista on mielekäästä puhua *seksuaalisesta suuntautumisesta* ja *sukupuoli-identiteetistä*, koska niihin sisältyvät myös heteroseksuaalisuus ja naisen ja miehen perinteisinä pidetyt identiteetit. Riittä-vän väljä määritelmä antaa mahdollisuuden rakentumiseen ja muovautumiseen *seksuaali- ja sukupuolienemmistön ja -vähemmistön* välillä ilman liian lukkoon lyötyjä asemointeja. Toki korostettaessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen moninaisuutta on syytä tuoda esiin hetero-, homo- ja biseksuaalisuus sekä trans-, transgender- tai intersukupuolisuus erikseen mainittuina, kunhan määritelmää jaksetaan päivittää mahdollisten uusien kategori-oiden myötä.

Ihmisoi-keusvaltuutetun toimistossa on alettu puhua seksuaali- ja sukupuolivä-hemmistöjen ihmisoi-keuksien puolesta Mary Robinsonin toimikaudesta 1997–2002 alka-en. Varsinainen läpimurto vähemmistöjen ihmisoi-keuksien edistämässä ja normin ra-kentumisessa tapahtui Louise Arbourin kaudella, jolloin vähemmistökysymys nostettiin selkeästi muiden ihmisoi-keuskysymysten rinnalle ja *vähemmistöistä tuli osa niitä ”syrjit-tyjä ryhmiä”* (marginalized groups), *joiden oi-keuksien puolesta toimisto toimii avoimesti*. Erityisesti vuosi 2006 oli merkittävä normin rakentumisen kehityskaaressa. Silloin pidet-tiin ensimmäiset kokonaisuudessaan vähemmistöjen oi-keuksia käsittelevät puheet (Ar-bour 2006; Martin 2006). Seuraavina vuosina toimiston antamien vähemmistökannanot-tojen määrä nousi huomattavasti ja aineisto osoittaa, että esimerkiksi ihmisoi-keusvaltuu-

tetun Nepalin toimistossa työskenneltiin systemaattisesti syrjinnän ehkäisemiseksi. Samoin vähemmistöistä käytetyt termit ja määritelmät alkoivat vakiintua ja täsmentyä YK-retoriikassa, vaikka terminologiassa esiintyykin edelleen eri käytäntöjä.

Ihmisoikeusvaltuutetun henkilökohtainen *auktoriteetti* vähemmistöjen ihmisoikeusnormin vahvistamisessa nousee aineistosta keskeisesti esiin. Valtuutetun aseman tuoma uskottavuus mahdollistaa voimakkaan argumentoinnin vähemmistöjen ihmisoikeustilanteen parantamiseksi, joka rohkaisee myös muita työntekijöitä vastaavanlaisen retoriikan suosimiseen. *Usein erityisyleisölle, kuten järjestöaktivisteille, pidetyt puheet laajenevat Internetin ja median myötä puhuttelemaan universaaliyleisöä, jolloin paikallistasolla pidetystä puheesta kehkeytyykin globaalisti merkittävä ennakkotapaus yleismaailmallisten vähemmistöoikeuksien puolesta.* Puheet on rakennettu niin, että ne samalla suostuttelevat että vakuuttelevat erilaisia kohdeyleisöjä.

Kiinnostavinta puheissa oli se, että ihmisoikeusvaltuutetut ja ihmisoikeusvaltuutetun virkamiehet edistävät vähemmistöjen oikeusnormin rakentumista voimakkaasti siitä huolimatta, että heillä ei ole YK:n muodollista kantaa tukenaan. *He ovat tietoisesti muovaamassa YK:n muodostaman kansainvälisen yhteisön mielipidettä uuden ihmisoikeusnormin edistämisestä sekä YK-koneiston sisällä että YK:n jäsenmaissa.* He katsovat universaalin ihmisoikeusajattelun mukaisesti, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöillä on samat ihmisoikeudet kuin *kaikilla* ihmisillä, vaikka vähemmistönäkökulmaa ei tyhjentävästi todetakaan esimerkiksi YK:n ihmisoikeussopimuksissa. Heidän tehtävänään on tehdä tätä tulkintaa entistä selveämmäksi ja yleisesti hyväksytyksi normiksi. Ihmisoikeusvaltuutetun toimiston yksimielisyys normin oikeutuksen puolesta on mitä ilmeisintä. Vakuuttavien YK-dokumenttien puuttuessa *virkamiehet tukeutuvat toistensa käyttämään vähemmistöretoriikkaan ja onnistuvat täydentämään ja vahvistamaan toistensa luomia argumentteja toiston ja lainausten avulla.* Puheista tulee näkyväksi ihmisoikeustoimiston noudattama yhtenäinen retorinen kaava tai kuvio, joka heijastaa työntekijöiden ikään kuin yhdessä sopimaa linjaa normin rakentumisesta. Tähän linjaan on muun YK:n henkilökunnan helppo yhtyä tulevaisuudessa.

Keskeisimmäksi poliittiseettisfilosofiseksi haasteeksi vähemmistöjen normin hyväksymiselle nousee eri yhteiskunnissa elävä, vankka kulttuurirelativistinen näkemys, joka kyseenalaistaa vähemmistöjen ihmisarvon. Ihmisoikeuksien edistämisen tavoitteeksi

muodostuu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tunnustaminen ihmisiksi kaikissa yhteiskunnissa. Virkamiehet *nimeävät* vähemmistöihin kuuluvat erityisryhmät puheissaan ja tekevät heidät näkyviksi muiden sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneiden ihmisryhmien rinnalla. Kun vähemmistöt suostutaan näkemään kaikkien muiden ihmisten kanssa *yhdenvertaisina* ja *tasa-arvoisina* ihmisinä, poistuvat samalla kaikki esteet vähemmistöjen ihmisoikeuksien tunnustamiselle. *Ihmisyyden* käsitteen perusteluina voidaan tällöin hyödyntää YK:n ihmisoikeussopimuksia ja eri ihmisoikeuselimissä annettuja lausuntoja, ennakkotapauksia ja Yogyakartaan periaatteita. Hyödylliseksi esisopimukseksi osoittautuu myös eurooppalainen ihmisoikeuskäytäntö sekä Etelä-Afrikan ja muiden yksittäisten maiden tarjoamat esimerkit uuden normiston omaksumisesta.

Vahvana perusteluna käytetään myös seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin ilmentämisen *harmittomuutta*, joka osoittaa, että kaikki syyt syrjintään ja ennakkoluuloihin ovat kuviteltuja. Ne ovat toisin sanoen keksittyjä syitä, joista voi oppia pois, jotta yleisesti hyväksytyt demokraattisten yhteiskuntien ihanne ja ihmisoikeuksien yleismaailmallisuus voivat toteutua. Ihmisoikeusvaltuutetun toimiston työntekijät, erityisesti valtuutetut itse, luovat puheissaan tehokasta *läsnäolon* tunnetta, joka lisää suvaitsevaisuutta, madaltaa kynnystä kohdata ”*globaaleiksi toisiksi*” rakentuneiden vähemmistöjen ihmisoikeustilanne osana arkea ja samastua heidän asemaansa. Etenkin ihmisoikeusvaltuutetut haastavat suoraan kulttuurirelativistiset perustelut syrjinnän oikeutuksesta. Heidän mukaansa uskonto, kulttuuri tai perinteet eivät voi oikeuttaa syrjintää seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella. Seksuaalisuus ja sukupuolisuus ovat osa jokaisen ihmisten persoonaa ja niiden vapaa ilmentäminen kuuluvat moniarvoiseen ja suvaitsevaan ihmiskäsitykseen.

Martinin sanoin vähemmistönormin kannattamisen perusteeksi riittää YK:n perimmäisen ydintehtävän edistäminen eli *kaikkien* ihmisten ihmisoikeuksien turvaaminen²⁷⁷ (Martin 2006; 2008).

²⁷⁷ “Discussions, or sometimes the lack of them, in the former Human Rights Commission and other UN mechanisms and procedures have demonstrated that many Member States are not comfortable framing these issues within human rights norms. It is a complex, sometimes difficult, process of development. As the United Nations it is not our role to lead national processes, but it is our role to consistently point out human rights commitments and obligations and to work to ensure that these are fulfilled. In a period, as you call it, of “constructing new human rights norms”, we as UN officials must at least come back to the basics of human rights protection – which is, I think, what I highlighted in my speech” (Martin 2008).

Primäritutkimusaineisto

Ihmisoikeusvaltuutetun toimiston työntekijöiden 39 puhetta (muutettu 14.07.2009):

Arbour, Louise (2004). Keynote speech. Human Rights: Bridging the Cultural Divide, Milan, Italy, 15.11.2004.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/B58C8208F9B02E34C1256F51005612F5?opendocument>

Arbour, Louise (2005) Statement. the High Level Panel on synergies between national level implementation of the Beijing, Declaration and Platform for Action and the CE-DAW Convention 49th session of the Commission on the Status of Women, New York, 03.03.2005.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/1E4E2D417B137408C1256FBA00320F18?opendocument>

Arbour, Louise (2006), "Presentation of the office of the United Nations High commissioner for human rights Ms. Louise Arbour to the International conference on LBTG (Lesbian, gays, bisexual and transgender) human rights". Montreal, Canada. 26.7.2006.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/B91AE52651D33F0DC12571BE002F172C?opendocument>

Arbour, Louise (2007a) Kathmandu, Nepal, Human rights and the peace process in Nepal, 20 January 2007.

http://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/statements/HC/Year2007/2007_01_20_Keynote_E.pdf

Arbour, Louise (2007b). at Nepalgunj Human Rights Community Interaction on Discrimination and Social Exclusion Nepalgunj, Nepal, 21.01.2007.

http://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/statements/HC/Year2007/2007_01_21_HC%20Social%20Exclusion_E.pdf

Arbour, Louise (2007c) Press Statement before departure to Geneva, Kathmandu, Nepal, 24.01.2007.

http://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/statements/HC/Year2007/2007_01_24_PressConference_E.pdf

Arbour, Louise (2007d). Beyond Self-Congratulations: the Charter at 25 in an International Perspective "25th Anniversary of the Charter Symposium: A Tribute to Chief Justice, R. Roy McMurtry" Toronto, 12.04.2007.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/01E4BD392D1A7AE4C12572C20079EF52?opendocument>

Arbour, Louise (2007e). A panel discussion on the Yogyakarta Principles. A statement was read by a representative of her office. UN Headquarters, New York, 07.11.2007.

<http://hrw.org/audio/2007/english/yogyakarta/global15546.htm>

Arbour, Louise (2007f). The 4th Dublin Platform for Human Rights Defenders, Dublin, Ireland, 22.11.2007.

http://www.frontlinedefenders.org/files/en/Text%20of%20key%20note%20address%20Louise%20Arbour_0.pdf

<http://www2.ohchr.org/english/press/newsFrameset-2.htm>

Arbour, Louise (2008a). the 8th Session of the Human Rights Council, Geneva, Switzerland, 02.06. 2008.

Louise Arbour (Arbour 2007g). Confronting AIDS: Real Leadership on Hard Human Rights Issues. On the occasion of World AIDS day, which is commemorated on 1.12.2007:
<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/8039FBC3342E9605C12573A300599F74?opendocument>

Arbour, Louise (2008b). An article on Human Rights Anniversary titled, "Without Want or Fear", The World Today.Org . 08/09.2008.
<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/06B91AC08630D980C125745C00304584?opendocument>

Bennett, Richard (2008). at a Discussion Program on the Supreme Court decision on Sexual Minorities Organized by Blue Diamond Society, Kathmandu, 12.01.2008.
http://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/statements/HCR/Year2008/2008_01_12_SexualMinorities_E.pdf

Kang, Kyung-wha (2008a). Statement to the Press at the end of her Visit to Nepal 03.02.2008.
<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/2A229D9CF5642CA5C12573E5005756F2?opendocument>

Kang, Kyung-wha (2008b). in World Medical Association General Assembly, "The Right to Health: health and human rights from the UNs perspective" Seoul, South Korea, 16.10.2008.
<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/65A6D880F0E3F9B0C12574EB0031875B?opendocument>

Kang, Kyung-wha (2008c). AIDS - 17th International AIDS Conference. 7.8.2008.
<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/CF0CF1067A7717C0C12574F9004D6A22?>

Kihara-Hunt, Ai (2007). at the NHRC Exhibition Day, Dhangadhi, Nepal, 22.04.2007.
http://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/statements/Reg/year2007/2007_04_22_Ai_NHRC_E.pdf

Logan, Marty (2007). Blue Diamond Society, on Tackling Violence Against Sexual and Gender Minorities, Human Rights Day, Kathmandu, 10.12.2007.
http://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/statements/Reg/year2007/2007_12_10_BDS_Marty__E.pdf

Lyth, Annette (2007) at a mass gathering on Sustainable Peace and Realization of Human Rights for All Public Youth School, Siraha, Nepal, 01.10.2007.
http://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/statements/Reg/year2007/2007_10_01_HCR_Siraha_E.pdf

Olhagen, Johan (2007). Blue Diamond Society, Ceremony to Inaugurate "The Yogyakarta Principles" translated into Nepali, Kathmandu, Nepal, 11.08.2007.
http://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/statements/HCR/Year2007/2007_08_11_BDS_E.pdf

Martin, Ian (2006), "Address by Ian Martin representative the United Nations High commissioner for human rights in Nepal at the Blue Diamond Society dialogue on sexual orientation/gender identity and constituent assembly in Nepal on the occasion of international day against homophobia". Kathmandu, Nepal. 17.4.2006.
http://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/statements/HCR/Year2006/2006_05_17_HCR_speech_BDS_E.pdf

Robinson, Mary (1997) Romanes Lecture, Oxford University, Great Britain, 11.11.1997.
<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/9C0D6698ABCB7A4BC125662E00352F81?opendocument>

Robinson, Mary (1998a) The Universal Declaration of Human Rights: A Living document, a Symposium on Human Rights in the Asia-Pacific, the University Tokyo, 27.01.1998.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/028FBDEA60C29FF2C125662E00352F64?opendocument>

Robinson, Mary (1998b) to the 54th Session of the Commission on Human Rights, Geneva, Switzerland, 19.3.1998.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/204DE55190524D08C125662E00352F86?opendocument>

Robinson, Mary (1999a). Message to the Ad-Hoc Committee on the Elaboration of a Convention Against Transnational Organized Crime Fourth Session, Vienna, 7.7.1999.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/030C309EBD505F3B802567A7004851E4?opendocument>

Robinson, Mary (1999b). Message “Breakdown of border” on IAF Conference on trafficking in women, Copenhagen, Denmark, 02.12.1999.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/204DE55190524D08C125662E00352F86?opendocument>

Robinson, Mary (2000a). Beijing+5 Review Conference. UN Headquarters, General Assembly, New York, 09.06.2000.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/DB6643258A4CC97F802568FD005B10BA?opendocument>

Robinson, Mary (2000b). On European Convention on Human Rights, Rome, Italy, 04.11.2000.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/F9DAEB800238EB3DC125698F00563E7C?opendocument>

Robinson, Mary (2001a), Substantive session of 2001, Economic and Social Council, Geneva, Switzerland, 24.07.2001.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/4B341AF4E62DA175C1256A94003873B2?opendocument>

Robinson, Mary (2001b). World Conference Against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, Durban, South Africa, HIV/AIDS, stigma, discrimination and racism, OHCHR/UNAIDS/WHO Panel Event, 5.9.2001.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/4B341AF4E62DA175C1256A94003873B2?opendocument>

Robinson, Mary (2001c). World AIDS Day -Statement on 30.11.2001.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/9E092123FE874160C1256B140033154E?opendocument>

Robinson, Mary (2002a) Second Global Ethic Lecture, The Global Ethic Foundation, Ethics, Human Rights and Globalisation, University of Tübingen, Germany, 21.01.2002.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/0ACCB4D658E5FB2FC1256B4900495A36?opendocument>

Robinson, Mary (2002b) 58th session of the Commission on Human Rights, Panel discussion on realising the right to health , Geneva, Switzerland, 03.05.2002.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/EC7C3A10E0816F03C1256B92004A0DEC?opendocument>

Pillay, Navanetham (2008a) on the occasion of the 20th Forum on Global Issues. Berlin, Germany, 14.10.2008.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/CE0E4DF142C3D374C12574F000516AB4?opendocument>

Pillay, Navanetham (2008b) World AIDS Day, Keeping the Promise: Human Rights and AIDS, 01.12. 2008.

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/6E7F834943B01391C1257510007FEE9B?opendocument>

Pillay, Navanetham (2008c). (video) high-level panel discussion on human rights, sexual orientation and gender identity, UN Headquarters, New York. 18.12.2008.

<http://www.unmultimedia.org/radio/library/detail/94880.html?app=6&lang=en>

<http://www.netherlandsmission.org/files/pdf/unhchrpillay.pdf>

Pillay, Navanetham (2008d). "Public health and human rights in the 60th anniversary of The Universal Declaration of Human Rights," Keynote speech at "Public health and human rights: the work ahead of us," The New York Academy of Science and the Johns Hopkins Bloomberg School of Public Health, New York, 5.12.2008

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/0B32E5D35FCBFB7DC125753D003D0B1D?>

Sundh, Lena (2007a). Blue Diamond Society, "Nepal's New Constitution and the rights of minorities (based on sexual orientation and gender identities): experience from South Africa," Nepal, 09.01.2007.

http://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/statements/HCR/Year2007/2007_01_09_BDS_E.pdf

Sundh, Lena (2007b). Speech in a meeting with members of civil society, human rights community, NGOs in Janakpur. 11.02.2007.

http://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/statements/HCR/Year2007/2007_02_11_Janakpurvisit_E.pdf

Sekundäarisaineisto

Tutkimuskirjallisuus

Aaltola, Mika (2002), "Stasis poliittisena sairautena", *Kosmopolis* 32(2):19–35.

Adler, Emanuel (1997), "Seizing the middle ground: constructivism in world politics", *European Journal of International Relations* 3(3): 319-363.

Adorno, Theodor [1970] 1997, *Education after Auschwitz*. Teoksessa Never again! The Holocaust's Challenge for Edukators. (Toim.) Schreier, Heyl, Matthias. Hamburg. Krämer. s. 16-25.

Ahmed, Aziza (2007), "The transnational Muslim world, human rights and the rights of women and sexual minorities. Dual subordination: Muslim sexuality in secular and religious legal discourse in India". *Muslim world journal of human rights* 4(1):1-28.

Alasuutari, Pertti (1993), *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino.

Alves, Lindgren, J. A (2000), The Declaration of Human Rights in Postmodernity. *Human Rights Quarterly*, volume 22, number 2; 478-500.

- Amirthalingam, Kumaralingam** (2005), "Women's Rights, International Norms, and Domestic Violence: Asian Perspectives". *Human Rights Quarterly* 27(2): 683-708.
- Apunen, Osmo** (1991), *Kansainvälisen politiikan metodologiset perusteet. Oppihistoriallisia ääriä ja erään tieteenalan vaiheista*. Tampereen yliopisto.
- Arat, Kabasakal.F.Zehra** (2006), Forging a global culture of human rights: origins and prospects of the international bill of rights. *Human rights quarterly*. volume 29.number 2. p 416-437.
- Barker, Craig** (2000). *International law and international relations*. Continuum. London and New York.
- Barry, Brian** (1990), *How not to defend liberal institutions*. Liberalism and the good. (ed.) R. Bruce Douglass, Gerald. M. Mara, Henry. S. Richardson. Routledge. UK.
- Barry, Norman** (1996), *Economic liberalism, ectics and social market*. The liberal political tradition. (ed.) James Meadowcroft. Edward Elgar. UK.
- Beer, Francis – Robert Hariman** (Toim.) (1996), *Realism and Rhetoric in International Relations*. Teoksessa Post-Realism: The Rhetorical Turn in International Relations. Michigan State University Press.
- Bell, A.Daniel. – H. Joseph, Carens** (2004), The ethical dilemmas on international human rights and humanitarian NGOs: reflections on a dialog between practitioners and theorists. *Human rights quarterly*. volume 26. p. 300-329.
- Bellamy, Richard** (1996), *Pluralism, liberal constitutionalism and democracy: a critique of John Rawl's (meta)liberal political liberalism*. The liberal political tradition. (ed.) James Meadowcroft. Edward Elgar. UK. p.77–100.
- Barnett, Michael N. – Martha Finnemore** (1999). The Politics, Power and Pathologies of International. Organizations. *International Organization*. s. 695-732.
- Benhabib, Seyla** (2007), Twilights of sovereignty or the emergence of cosmopolitan norms? Rethinking citizenship in volatile times. *Citizenship studies*. volume 11. number 1. p 19-36.
- Berger, Peter – Thomas, Luckmann** (2005), *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Gaudeamus.
- Black, David** (1999), *The long and winding road: international norms and domestic political change in South Africa*. (Toim.). Risse,Thomas–Stephen C. Ropp–Kathryn Sikkink. Teoksessa The power of human rights: international norms and domestic change. Cambridge University Press. p.78-108
- Booth, Ken** (1999), *Three tyrannies*. (ed.) Tim Dunne and Nicholas J. Wheeler, Human Rights in Global Politics. Cambridge: Cambridge University Press.p.31-70.
- Brown, Chris** (1999), *Universal human rights: a critique*. (ed.) Tim Dunne and Nicholas J. Wheeler, Human Rights in Global Politics. Cambridge: Cambridge University Press. p. 103-127.
- Brown, Chris** (2000), *Universal human rights? An analysis of the "human rights culture" and its critics*. Universal human rights? (ed.) Robert.G.Patman. Macmillan press ltd. UK. p. 31-50.
- Bunzl, Matti** (2004), *Jews and queers symptoms of modernity in late-twentieth-century Vienna*, University of California Press.
- Burke, Kenneth** (1969), *A Rhetoric of Motives*. Berkeley. University of California Press.

- Butler Judith**, *Hankala Sukupuoli, Feminismi ja sukupuolen kumous*. Suom. Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi. Gaudeamus. Helsinki 2006. Alkuperäinen teos: *Gender Trouble, Feminism and Subversion of identity*. New York and London. Routledge. 1990. *Precarious life, the powers of mourning and violence*. Verso. 2004.
- Campbell, David**. *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. University of Minnesota Press/Manchester University Press. 1998.
- Campbell, David, Shapiro, M. J.** *Moral Spaces: Rethinking Ethics and World Politics*. University of Minnesota Press. 1999.
- Campbell, Tom** (1986), *Introduction: Realizing human rights*. Teoksessa Human Rights: From Rhetoric to Reality. (Toim.) Tom Campbell–David Goldberg–Sheila McLean–Tom Mullen. Oxford and New York. Basil Blackwell. p. 1-14.
- Carmalt, Connelly, Jean** (2007), Rights and place: Using geography in human rights work. *Human rights quarterly*. volume 29. p 68-85.
- Chan, Phil C. W** (2005), The lack of sexual orientation anti-discrimination legislation in Hong Kong: breach of international and domestic legal obligations. *International Journal of Human Rights*, Spring, volume. 9 Issue 1, p 69-106.
- Checkel, Jeffrey, T.** (1998), “The constructivist turn in International Relations theory”. *World Politics* 50(2): 324- 348.
- Connolly, E. William** (1990), *Identity and difference in liberalism*. Liberalism and the good. (ed.) R. Bruce Douglass, Gerald. M. Mara, Henry. S. Richardson. Routledge. UK. p. 59-85.
- Deutsch, Karl. W** (1965), *Security Communities*. International politics and foreign policy. (ed.) James.N.Roseanau. The Free Press. New York.
- Der Derian, James** (toim.) (1995), *A reinterpretation of realism; Genealogy, semiology, dromology*. Teoksessa *International theory, Critical Investigations*. Macmillan. p.363-396.
- Donnelly, Jack**. (1993), *International human rights. Dilemmas in world politics*. Westview press.
- Donnelly, Jack** (1999), *The Social Construction of International Human Rights*. (ed.) Tim Dunne and Nicholas J. Wheeler, *Human Rights in Global Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. p. 71-102.
- Donnelly, Jack** (1999b), *Non-Discrimination and Sexual Orientation: Making a Place for Sexual Minorities in the Global Human Rights Regime*. (ed.) Peter Baehr, Cees Flinterman, and Mignon Senders. p. 93-110.
http://www.du.edu/~jdonnell/papers/nl_gay_v3.pdf
- Donnelly, Jack** (2003), *Universal Human Rights in Theory and Practice*, 2nd ed., Ithaca: Cornell University Press.
- Donnelly, Jack** (2007), The relative universality of human rights. *Human rights quarterly*. volume 29, number 2. p 281-306.
- Dunne, Tim. – Nicholas.J. Wheeler** (1999), *Human Rights in Global Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Enloe, Cynthia** (1999), *The Morning after, Sexual politics at the end of the cold war*, University of California Press. p.319.
- Falk, Richard** (2008), *Interpreting the interaction of global markets and human rights*. Teoksessa. Human rights. Critical concepts in Political science. (ed). Richard Falk, Hilal Elver, Lisa Hajjar. Routledge.

- Fields, Belden A** (2003). *Rethinking human rights for the millennium*. Palgrave Macmillan.
- Fierke, Karin** (2002), "Links across the Abyss: the language and logic in International Relations". *International studies* 46(3): 331-354.
- Fierke, Karin** (2004), "World or Worlds? The Analysis of Content and Discourse". *Qualitative Methods*. Spring: 36-40.
- Finnemore, Martha** (1996), "Norms, culture, and world politics: insights from sociology's institutionalism". *International Organization* 50 (2): 325-347.
- Finnemore, Martha–Kathryn. Sikkink** (1998), "International norm dynamics and political change". *International Organization* (54)4: 887-917.
- Finnemore, Martha. – Kathryn. Sikkink** (2001), *TAKING STOCK: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics*. *Annual Review of Political Science*, June, volume(ed.) 4, p.391-416.
- Finnemore, Martha–Stephen J. Toope** (2001), "Alternatives to 'Legalization': Richer Views of Law and Politics". *International Organization* 55(3):743-758
- Florini, Ann** (1996), "The Evolution of International Norms". *International Studies Quarterly* 40(3): 363-389.
- Forsythe, David. P** (2006), *Human rights in International relations*. Cambridge University Press.
- Foucault, Michel** (1990), *The History of Sexuality, Volume I: An introduction*, Vintage Books Edition.
- Freedon, Michael** (1996), *Strains in and around liberal theory; an overview from a strong voluntarist perspective*. The liberal political tradition. (ed.) James Meadowcroft. Edward Elgar. UK. p 77–100.
- Frost, Mervyn** (1998), *A turn not taken: Ethics in IR at the millennium*. Teoksessa The Eighty year's crisis: International Relations 1919-1999. (Toim.) Tim Dunne–Michael Cox–Ken Booth. Cambridge university press. p.119-130.
- Gilpin, Robert** (1989), *International conflict in nuclear era. Change and war in the contemporary world*. teoksessa. International Relations in the Twentieth century. (ed.) Marc Williams. Macmillan education. p. 119-127.
- Gramsci, Antonio** (1979), *Vankilavihkot, valikoima*. Kansankulttuuri.
- Gutmann, Amy. – Dennis. Thompson** (1990), *Moral conflict and political consensus*. teoksessa Liberalism and the good. (ed.) R. Bruce Douglass, Gerald. M. Mara, Henry. S. Richardson. Routledge. UK. p. 162-90.
- Gutmann, Amy** (2001). *Human Rights*. Princeton University Press, 2001.
- Guzzini, Stefano** (2000), A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations*. volume 6, Issue 2. p. 147-182.
- Hafner-Burton, Emilie M. – James Ron** (2007), "Human Rights Institutions: Rhetoric and Efficacy". *Journal of Peace Research* 44(4): 379-383.
- Hafner-Burton, Emilie M. – Kiyoteru Tsutsui** (2007), "Justice Lost! The Failure of International Human Rights Law To Matter Where Needed Most". *Journal of Peace Research* 44 (4): 407-425.
- Hannikainen, Lauri** (1998), Ihmisoikeuksien vähimmäisrajat. *Kosmopolis*. volume 28/4. p 53-60.
- Hayman, P.A** (2007), Speaking rights to theory. *Alternatives. Global, local, political*. volume 32. number 4. p 393-418.

- Hayman, P.A. – John. Williams** (2006), Westphalian sovereignty: Rights, intervention, meaning and context. *Global society*. volume 20. number 4. p. 521-541.
- Herrmann, Richard K.–Vaughn P. Shannon** (2001), “Defending International Norms: The Role of Obligation, Material Interest, and Perception in Decision Making”. *International Organization* 55(3): 621-654.
- Hill, Dilys M.** (1989) *Human Rights and Foreign Policy*. Palgrave Macmillan. 1989. pages 208.
- Howard-Hassmann, Rhoda, E.** (2001), “Gay Rights and the Right to a Family: Conflicts Between Liberal and Illiberal Belief Systems”. *Human Rights Quarterly* 23(1): 73-95.
- Hurrell, Andrew** (2001), *Norms and ethics in International Relations*. (ed.) Walter Carlsnaes – Thomas Risse – Beth A. Simmons. Handbook of International Relations. Sage Publications. p. 137-154.
- Huntington, Samuel. P.** *Civilisationernas Kamp. Mot en ny världsordning*. Bokförlaget Atlantis. 2006.
- Jaakkola, Pauliina** (2004), ”Jumalan puhemies – Osama bin Ladenin retoriikan tarkastelu”. *Kosmopolis* 34(2): 69-83
- Jovanovic, Miodrag. A.** Recognizing Minority Identities thought Collective Rights. *Human Rights Quarterly* 27. 2005. pp. 625-651.
- Jones, Peter** (1994), *Rights. Issues in political theory*. Macmillan.
- Kantokorpi, Mervi–Pirjo Lyytikäinen–Auli Viikari** (2003), *Runousopin perusteet*. Palmenia kustannus.
- Kantola, Johanna. – Johanna. Valenius** (2007), *Maailmanpolitiikka*. teoksessa Toinen maailman politiikka. 10 käsitettä feministiseen kansainvälisen politiikan tutkimiseen. (toim). Kantola, Johanna, Valenius, Johanna. Vastapaino. s. 9-35.
- Karvonen, Katri-Maija** (2008). Seksuaalivähemmistöt, EU ja Puola - Seksuaalivähemmistöjen kiistetyt oikeudet Puolassa ja EU:n reaktiot vuosina 2005–2007 (Gradu).
- Keränen, Marja** (1998). *Tieteet retoriikkana*. Teoksessa Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat. (Toim.) Kari Palonen – Hilikka Summa. ss.109-134
- Klotz Audie** (2008). *Introduction*. Teoksessa Qualitative Methods in International Relations, A Pluralist Guide. toim. Audie Klotz –Deepa Prakash. Palgrave Macmillan. ss.1-10
- Knutsen, Torbjørn L A** (1997). *History of International relations theory*. Manchester University Press.
- Koehane, O.Robert. – .Joseph. S.Nye** (1989), *Realism and complex interdependence*. International Relations in the Twentieth century. ed. Marc Williams. Macmillan education. p.241-254.
- Kohen, Ari** (2006), The problem of secular sacredness: Rolanld Dworkin, Michael Perry and human rights foundationalism. *Journal of human rights*. volume 5. p 235-256.
- Kontula, Osmo** (2004), *Bi- and homosexuality in national surveys in Europe*, teoksessa Digoix, Marie, Festy, Patrick: Same-sex couples, same-sex partnerships, and homosexual marriages, A focus on cross-national differentials –Documents de travail Nro124, Ined. p. 211-223.
- Korkman, Petter–Mikko Yrjönsuuri** (2003), *Filosofian historian kehityslinjoja*. Gaudemus.
- Koskenniemi, Martti** (2006), *Toteutuvatko ihmisoikeudet?* Studia generalia 16. helmikuuta.

- Kouvo, Sari** (2007), *Ihmisoikeudet*. teoksessa Toinen maailman politiikka. 10 käsitettä feministiseen kansainvälisen politiikan tutkimiseen. toim. Kantola, Johanna, Valenius, Johanna. Vastapaino. s. 251-280.
- Kotkavirta, Jussi** (1992), *Immanuel Kant. Ihmisen historiallinen välimatka*. Teoksessa. Platonista Bakuniin. Poliitiikan teorian klassikoita. toim. Jukka Kanerva. Yliopistopaino. s. 136-158.
- Kratochwil, Friedrich** (2006), History, Action and Identity: Revisiting the “Second” Great Debate and Assessing its Importance for Social Theory. *European Journal of International Relations*. Volume 12, Issue 1. p. 5-29.
- Krishnan, Jayanth** (2003), “The Rights of the New Untouchables: A Constitutional Analysis of HIV Jurisprudence in India”. *Human Rights Quarterly* 25(3): 791-819
- Kuokkanen, Aleks** (2007), *Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus ja teologia – yleispätevää etiikkaa ja politiikkaa pluralistisessa maailmassa?* Teoksessa Uskontoa politiikan tiloissa. (toim.) Mika Aaltola. Studia Politica Tampereensis 17.
- Kuusisto, Riikka** (1996), *Sodan retoriikasta: Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa*. Teoksessa Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat. (Toim.) Kari Palonen – Hilikka Summa. ss.267-292
- Kuusisto, Riikka** (1998), “Framing the wars in the Gulf and in Bosnia: the rhetorical definitions of the Westens power leaders in action”. *Journal of peace research* 35(5): 603-620
- Kuusisto, Riikka** (2002), “Heroic tale, game, and business deal?: Western metaphors in action in Kosovo”. *Quarterly journal of speech* 88(1):50-68
- Kuusisto, Riikka** (2003), *Poliittinen tarinan kerronta ja sodan retoriikka*. Teoksessa Kadonnutta poliittista etsimässä: kansainvälinen turvallisuus ja politiikka. (Toim.) Jouko Huru –Tarja Väyrynen. ss. 86-121
- Kuusjärvi, Sanna** (1999), *Ihmisoikeudet ja kehitys*. Suomen YK-liitto. http://www.ykliitto.fi/files/Ihmisoikeudet_ja_kehitys1999.pdf
- Kratochwil, Friedrich** (1998), *Politics, norms and peaceful change*. Teoksessa The Eighty year’s crisis: International Relations 1919-1999. (Toim.) Tim Dunne–Michael Cox–Ken Booth. Cambridge university press. ss.193-218
- Lagerspetz, Eerik. – Juha. Räikkö** (2007), *Oikeudenmukaisuusteorioiden ja hyvinvointivaltio*. teoksessa Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. toim. Saari, Juho&Yeung, Anne. s.33-46.
- Langlois, J. Anthony** (2003), Human rights without democracy? A critique of separationist thesis. *Human rights quarterly*. volume 25. p 990-1091.
- Lappalainen, Pertti** (Toim.) (1997), *Aineistokeskeinen politiikan tutkimusprosessi*. Teoksessa Poliitiikan paikat. Tampere. Poliitiikan laitoksen julkaisuja. ss. 80-104
- Lauren, Paul Gordon** (2007). ”The preserve and Build on its Achievement and to redress its Shortcomings”: The journeys from the commission on human rights to the Human Rights Council. *Human rights Quarterly*, vol 29, number 2, pages: 307-345.
- Liljeström, Marianne** (Toim.) (2004), *Feministinen metodologia – mitä se on?* Teoksessa Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere. Vastapaino.s. 93–117.
- Lynch, John** (2005), “Institution and imprimatur: institutional rhetoric and the failure of the catholic church’s pastoral letter on homosexuality”. *Rhetoric & Public Affairs* 8(3): 383-404

- Manners, Ian, Whitman, Richard G** (2003), The 'Difference Engine': Constructing and Representing the International Identity of the European Union. *Journal of European Public Policy*, vol. 10, no. 3, June. p. 380-404.
- Maher, Gerry** (1986), *Human rights and the criminal process*. Teoksessa Human Rights: From Rhetoric to Reality. (Toim.) Tom Campbell–David Goldberg–Sheila McLean–Tom Mullen. Oxford and New York. Basil Blackwell. p. 200-230.
- Makkonen, Timo** (2003), *Anti-Discrimination Handbook*. IOM.
- Matua, Makau** (2007), Standard setting in human rights: critique and prognosis. *Human rights quarterly*. volume 29, p.547-630.
- Mertus, Julie** (2007), The rejection of human rights framings: The case of LGBT advocacy in United States. *Human rights quarterly*. volume 29, number 4. p. 1036-1064.
- Meyer, Christoph O** (2005), Convergence Towards a European Strategic Culture? A Constructivist Framework for Explaining Changing Norms. *European Journal of International Relations*, vol. 11, no. 4, December.p. 523-549.
- Milliken, Jennifer** (1996), *Metaphors of Prestige and Reputation in American Foreign Policy and American Realism*. Teoksessa Post-Realism: The Rhetorical Turn in International Relations (Toim.) Francis A. Beer–Robert Hariman. Michigan State University Press. ss. 217-238.
- Milliken, Jennifer** (1999), *The Study of Discourse in International Relations:: A Critique of Research and Methods*. *European Journal of International Relations*, 6; vol. 5: pp. 225-254.
- Morgenthau, Hans** (1965) [1954], *Power an ideology in International Relations*. Teoksessa International politics and foreign policy. ed. James.N.Roseanau. The Free Press. New York. p. 170–177.
- Moravcsik, Andrew** (1995), Explaining International Human Rights Regimes: Liberal Theory and Western Europe. *European Journal of International Relations*. Volume 1/2. p 157-189.
- Morton, F.L. – Rainer Knopff** (2000) *The Charter Revolution & The Court Party*. Broadview Press.
- Morsink, Johannes** (1999), *The Universal Declaration of Human Rights*. Philadelphia. University of Pennsylvania Press.
- Mullen, Tom** (1986), *Constitutional protection of human rights*. Teoksessa Human Rights: From Rhetoric to Reality. (Toim.) Tom Campbell–David Goldberg–Sheila McLean–Tom Mullen. Oxford and New York. Basil Blackwell. p.15-36
- Murray, Rachel. – Frans.Viljoen** (2007), Towards non-discrimination on the basis of sexual orientation: the normative basis and Prosedural Possibilities before the African Commision on human and people’s rights in African Union. *Human rights quarterly*. volume 29, number 1. p. 86-111.
- Neumann, Iver.B.** (1997), *John Vincent and the English school on International Relations*. (ed.) Iver.B. Neumann – Ole. Wæver, *The future of International Relations*. Routledge. p. 38-65.
- O’Flaherty, Michael – John Fisher** (2008), *Sexual Orientation, Gender Identity and International Human Rights Law: Contextualising the Yogyakarta Principles*. *Human Rights Law Review*, 8(2). p. 207-248.
- Osborne, Thomas** (2003), What is neo-enlightenment? Human rights culture and juridical reason. *Journal of human rights*. volume 2/4. p 523-530.

- Palonen, Kari** (1998), *Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa, Quentin Skinner, retoriikka ja käsitehistoria*. Teoksessa Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat. (Toim.) Kari Palonen – Hilikka Summa. s.137-160
- Parekh, Serena** (2007), Resisting "dull and torpid" assent: returning to the debate over the foundations of human rights. *Human rights quarterly*. volume 29.number 3. p 754-778.
- Payne, Rodger. A.** (2001), Persuasion, frames and norm construction. *European journal or international relations*. volume 7/1. p 37-61.
- Peltomaa, Hanna** (2004). *Tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta? Kansanedustajien retoriikat parisuhteiden rekisteröinnistä käydyssä keskustelussa* (gradu).
- Perelman, Chaïm [1977]** (2007), *Retoriikan valtakunta*. 2. painos. Vastapaino
- Perelman, Chaïm –Lucie Olbrechts-Tyteca** (1971), *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. University of Notre Dame Press.
- Pietarinen, Juhani** (1992), *John Locke. Liberalismin isä*. Teoksessa. Platonista Bakuniin. Poliitiikan teorian klassikoita. toim. Jukka Kanerva. Yliopistopaino. s.103-120.
- Pollis, Adamantia & Schwab, Peter** ed. (2000). *Human Rights: New Perspectives, New Realities* Lynne Rienner. Boulder, CO. Publication. 2000. Pages 259.
- Pulkkinen, Tuija** (2003), *Postmoderni politiikan filosofia*, Gaudeamus.
- Pyöriä, Pasi** (1999), Teorianmuodostuksesta ja metateorian asemasta yhteiskuntatieteissä. *Tiedepolitiikka* 3/1999. s. 23-34.
- Rahmani-Ocora, Ladan** (2006). Giving the emperor real clothes; The UN human rights council. *Global Governance* 12, 15-20
- Rawls, John** (2007), *Kansojen oikeus*. Gaudeamus.
- Rawls, John** (1988), *Oikeudenmukaisuusteoria*, suom. Terho Pursiainen, WSOY.
- Richardson, S. Henry** (1990), *The problem of liberalism and the good*. teoksessa Liberalism and the good. (ed.) R. Bruce Douglass, Gerald. M. Mara, Henry. S. Richardson. Routledge. UK. p. 29-43.
- Risse, Thomas –Antje Wiener** (1999), "Something rotten' and the social construction of social constructivism: a comment on comments". *Journal of European Public Policy* 6(5): 775-782
- Risse,Thomas –Kathryn Sikkink** (1999), *The socialization of international human rights norms into domestic practices: introduction*. Teoksessa The power of human rights: international norms and domestic change. (Toim.). Risse,Thomas–Stephen C. Ropp–Kathryn Sikkink. Cambridge University Press. ss.1-28
- Risse,Thomas –Stephen C. Ropp** (1999), *International human rights norms and domestic change: conclusion*. Teoksessa The power of human rights: international norms and domestic change. (Toim.) Risse,Thomas–Stephen C. Ropp–Kathryn Sikkink. Cambridge University Press. ss. 234-278
- Risse,Thomas** (2000), "Let's Argue!': Communicative Action in World Politics". *International Organization* 54 (1): 1-39
- Roscoe, Will** (2000), *Changing Ones. Third and Fourth Genders in Native North America*. MacMillan.
- Rossi, Kaija** (2007), *Vähemmistöt ja oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa*. teoksessa Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. toim. Saari, Juho&Yeung, Anne. s. 62-75.
- Rousseau, Jean-Jack** (1988), *Yhteiskuntasopimuksesta*. Karisto.

- Sanders, Douglas** (2006), *HUMAN RIGHTS AND SEXUAL ORIENTATION IN INTERNATIONAL LAW*. Tässä käytetty Sandersin lähettämää paperiversiota. Sivunumerointi on tehty itse. p 56. Lähteetön versio samasta tekstistä vuodelta 2005 löytyy: http://ilga.org/news_results.asp?LanguageID=1&FileCategory=44&ZoneID=7&FileID=577 (12.12.2006)
- Schimmelfennig, Frank** (2001), "The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union". *International Organization* (55)1: 47-80
- Schimmelfennig, Frank** (2006), "Competition and community: constitutional courts, rhetorical action, and the institutionalization of human rights in the European Union". *Journal of European Public Policy* 13(8): 1247-1264
- Schmitz, Hans, Peter. - Kathryn Sikkink** (2001), *International Human Rights*. (ed.)Walter Carlsnaes – Thomas Risse – Beth A. Simmons. Handbook of International Relations. Sage Publications. p. 517-537.
- Schick, Kate** (2006), Beyond Rules: a critique of the liberal human rights regime. *International Relations*. volume 20/3. p. 321-327.
- Schmidt, Brian. C** (2001), *On the history and historiography of International Relations*. (ed.)Walter Carlsnaes – Thomas Risse – Beth A. Simmons. Handbook of *International Relations*. Sage Publications. p. 3-22.
- Seppä, Tarja** (2008). Englantilainen koulukunta ja Darfur, Humanitaarisen intervention ja suojeluvastuun problematiikassa. *Kosmopolis*, vol. 38:2/2008 s. 7–29.
- Smith, Steve** (1995), *The Self-Images of a Discipline: A Genealogy of International Relations Theory*. *International Relations Theory Today*. (ed.) Ken Booth & Steve Smith. p. 10-34.
- Summa, Hilikka** (1998), *Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus*. Teoksessa Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat. (Toim.) Kari Palonen – Hilikka Summa. ss. 51-84
- Strongman, Roberto** (2006), "Gay Human Rights in Cuba: Exile, Hegemony and Liberation in Reinaldo Arenas's La Vieja Rosa and Arturo, La Estrella mas Brillante". *Journal of Latin American Cultural Studies* 15(3): 355-367
- Stålström, Olli** (1997), *Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu*. Helsinki: Gaudeamus.
- Taylor, Trevor** (1985), *Utopianism*. *International Relations. British and American perspectives*. (ed.) Steve Smith. Basil Blackwell. Oxford.
- Thornton, William H** (2000), Back to Basics: Human Rights and Power Politics in the New Moral Realism. *Journal International Journal of Politics, Culture, and Society*. Volume 14, Number 2 / December.
- Vilka, Hanna** (2006). *Keho: Omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen perusta transsukupuolisilla*. Valtiotieteen väitös. elsingin yliopisto.
- Vincent, Andrew** (1996), *Liberalism and postmodernism*. The liberal political tradition. (ed.) James Meadowcroft. Edward Elgar. UK.
- Vincent, R.J.** (1986). Human rights in foreign policy. teoksessa Hill, Dilys M. (1989) *Human Rights and Foreign Policy*. Palgrave Macmillan. p. 241–274.
- Vincent, R.J.** (1989), *Human rights and international relations*. Cambridge university press.

Vuori, Jaana (2004), *Sukupuolen ja seksuaalisuuden retorinen analyysi*. Teoksessa *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. (Toim.) Marianne Liljeström. Tampere. Vastapaino. s. 93–117.

Väisänen, Mikko (2007). *Holokaustin homovainojen perintö ihmisoikeusloukkauksen tunnustamisen ja oikeutetun identiteetin rakentumisen näkökulmista kansainvälisessä politiikassa*. Kandidaatin tutkielma. Tampereen yliopisto.

Walker, Rob B. J. *Inside/Outside: International Relations as Political Theory*. Cambridge University Press. 1993. 247 pages.

Wæver, Ole (1997), *Figures on international thought: introducing persons instead of paradigms*. (ed.) Iver B. Neumann – Ole Wæver (1997), *The future of International Relations*. Routledge.

Verdirame, Guglielmo (2001), "Testing the Effectiveness of International Norms: UN Humanitarian Assistance and Sexual Apartheid in Afghanistan". *Human Rights Quarterly* 23/3: 733-768

Wallin, Risto (2005), *Yhdistyneet kansakunnat organisaationa. Tutkimus käsitteellisestä muutoksesta maailmanjärjestön organisoinnin periaatteissa*. Väitös. Jyväskylän yliopisto.

Cynthia Weber (2005), *Imagining America at War: Morality, Politics, And Film*. Routledge. p. 186.

Wiener, Antje (2004) "Contested Compliance: Interventions on the Normative Structure of World Politics". *European Journal of International Relations* (10)2: 189-234.

Wiener, Antje (2007) "The Dual Quality of Norms and Governance beyond the State: Sociological and Normative Approaches to Interaction", *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 10(1): 47-69.

Puheet:

Annan, Kofi (2002), SALUTING WORLD AIDS DAY; SECRETARY-GENERAL DEPLORES 'BURDEN OF HIV-RELATED STIGMA'

14 November 2002, Following is the message of Secretary-General Kofi Annan on World Aids Day, 1 December:

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/10A18CEAFCA3D0EEC1256C76002EE8D1?opendocument>

(**Annan, Kofi** (2003), UNITED NATIONS CANNOT CONDONE PERSECUTION, DISCRIMINATION 'ON ANY GROUNDS', SAYS SECRETARY-GENERAL, FOLLOWING HEADQUARTERS EVENT ON RIGHTS OF LESBIANS, GAYS, 5 August 2003

<http://www.unhchr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/6D1BE23B52231947C1256D7A0026CE98?opendocument>

Annan, Kofi (2006), SG/SM/10774, AIDS/129, OBV/598, Following is the text of UN Secretary-General Kofi Annan's remarks on the occasion of World AIDS Day, delivered at St. Bartholemew's Church in New York, yesterday, 30 November:

<http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sgsm10774.doc.htm>

Ayala-Lasso, José (1994), United Nations G E N E R A L A S S E M B L Y FORTY-EIGHTH SESSION Official Records

89th PLENARY MEETING Monday, 14 February 1994 at 10.30 a.m. NEW YORK

Ki-moon, Ban (2008a), Daily Star

28 March 2008, Confronting AIDS in Asia

http://www.un.org/sg/press_article_AIDS.shtml

Ki-moon, Ban (2008b) UN Headquarters, 26 March 2008, Remarks on the handover of the report of the Commission on AIDS in Asia:

http://www.un.org/apps/news/infocus/sgspeeches/statments_full.asp?statID=206

Ban Ki-moon, Ban (2008c), Mexico City (Mexico), 03 August 2008, Address to the International AIDS Conference

http://www.un.org/apps/news/infocus/sgspeeches/statments_full.asp?statID=297

Benedict XVI (2008), **Message of his holiness, pope Benedict XVI, for the celebration of world day of peace**

http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/family/documents/rc_pc_family_doc_20001115_family-human-rights_en.html (luettu: 4.4.2008)

Davis, Terry (2009). *International Day against Homophobia, 17 May. Statement by Terry Davis, Secretary General of the Council of Europe.*

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1445137&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE>

Donnelly, Jack (2008), Speech delivered by Professor Jack Donnelly in ILGA conference Vienna. http://www.ilga-europe.org/europe/news/news_reports_from_ilga_europe_s_annual_conference_vienna_30_october_2_november/speech_delivered_by_professor_jack_donnelly

Jokela, Juha (2008), Seta ry:n puheenjohtaja Juha Jokelan puheenvuoro eduskunnan oikeusasiamiehen vuosipäiväseminaarissa 11.2.2008.

<http://setanpj.wordpress.com/puheet-2008/>

O'Flaherty, Michael (2007), "The Yogyakarta Principles: Comments by Michael O'Flaherty", Vilnius, 26 October 2007

[http://www.ilga-](http://www.ilga-europe.org/content/download/9595/56965/file/Michael%20O'Flaherty%20Vilnius.doc)

[europe.org/content/download/9595/56965/file/Michael%20O'Flaherty%20Vilnius.doc](http://www.ilga-europe.org/content/download/9595/56965/file/Michael%20O'Flaherty%20Vilnius.doc)

Pant, Sunil (2008), Speech at UN, 18 Dec 2008 in GLBT, Gay, Gay Life, Gay Rights, Homophobia, Homosexuality, LGBT, Nepal, UN, Universal Decriminalisation of Homosexuality

<http://gayswithoutborders.wordpress.com/2008/12/19/sunil-b-pants-speech-at-un-18-dec-2008/>

Sanders, Douglas (1992), *Statement of the human rights of lesbian and gay people*. Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 44th Annual Session August 3rd to 28th, 1992, Geneva, Switzerland.

http://www.ilga.org/news_results.asp?LanguageID=1&FileCategory=10&FileID=405

Schieder, Peter (2004), Call by Peter Schieder for strong support on UN resolution on sexual orientation and human rights.

http://assembly.coe.int/Communication/PresidentSpeeches/2004/OpenLetterUNResolution_E.htm

YK-asiakirjat, -sopimukset, -dokumentit (muutettu 1.11.2009):

A/CONF.157/23, Wienin julistus (Vienna Declaration and Programme of Action).

[www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.CONF.157.23.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.CONF.157.23.En?OpenDocument)

A/56/156, 7, WHO (1992), poisti homoseksuaalisuuden kansainvälisestä tautiluokituksesta (ICD-10) vasta vuonna 1992

GA/10449, (2006), Ihmisoikeusneuvoston perustamispäätöslauselma
<http://www.un.org/News/Press/docs/2006/ga10449.doc.htm>

YK:n peruskirja (1945), <http://www.un.org/aboutun/charter/index.html> (luettu: 20.3.2008)

YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus (1948).
<http://www.unhchr.ch/udhr/index.htm> (luettu: 4.4.2008)

Julistus suomeksi: <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/fin.htm>. (luettu: 4.4.2008)

YK:n ihmisoikeussopimukset:

<http://www2.ohchr.org/english/law/index.htm#core> (luettu: 4.4.2008)
(myös ratifioimattomat sopimukset)

Ihmisoikeussopimukset suomeksi:

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus ja siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja yksilövalituksista (1966) (KP-sopimus)

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966)

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (1965) (CERD)

Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (1979) (CEDAW)

Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (1984) (CAT)

Yleissopimus lapsen oikeuksista (1989) (CRC)

<http://www.formin.fi/public/default.aspx?nodeid=31460&contentlan=1&culture=fi-FI>
(luettu: 4.4.2008)

The ratification rate of the UN treaties.

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/ratification/index.htm> (luettu: 20.3.2008)

MDG (2000), Millennium Development Goals,

<http://www.unmillenniumproject.org/documents/ares552e.pdf>

Ihmisoikeuskomitean päätökset:

Communication No. 61/1979: Finland, CCPR/C/15/D/61/1979, Leo R- Hertzberg, Uit Mansson, Astrid Nikula and Marko and Tuovi Putkonen, represented by SETA (Organization for Sexual Equality) v Finland, April 2, 1982.

Communication No. 488/1992: Australia, CCPR/C/50/D/488/1992, Nicholas Toonen v. Australia, April 4, 1994.

Communication No. 902/1999: New Zealand, CCPR/C/75/D/902/1999, Ms. Juliet Joslin et al. v. New Zealand, July 30, 2002.

Communication No. 941/2000: Australia, CCPR/C/78/D/941/2000, Mr. Edward Young v. Australia, September 18, 2003

Uuden Seelannin lausunto (2005), Statement made by New Zealand on behalf of 32 States under agenda Item 17: Promotion and protection of human rights, Commission on Human Rights, 61st session, 14 March ^22 April 2005, <http://www.mfat.govt.nz/Media-and-publications/Media/MFATspeeches/2005/0-15-April-2005a.php>.

Norjan lausunto (2006), Norwegian joint statement on human rights violations based on sexual orientation and gender identity, Human Rights Council, 3rd session, Geneva, 1

December 2006, available at: http://uklgig.org.uk/docs/Norwegian_Joint_Statement-UNHRC_06.doc

Alankomaiden vetoamus yleiskokouksessa (2008), Human Rights: Statement on Human Rights, Sexual Orientation and Gender Identity at High Level Meeting <http://www.netherlandsmission.org/article.asp?articleref=AR00000530EN>

Raportit, tilastot ja julkaisut

Marion, Julie (2007), Sexual Orientation and Gender Identity in Human Rights Law, References to Jurisprudence and Doctrine of the United Nations Human Rights System http://www.icj.org/IMG/UN_References.pdf

Euroopan unionin peruskirja (2000), "The European Union Charter of Fundamental Rights, as signed and proclaimed by the Presidents of the European Parliament, the Council and the Commission at the European Council meeting in Nice". 7.12.2000. http://www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm (luettu: 4.4.2008)

Lehtonen, Jukka (2006). *Syrjintä Suomessa 2006. Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvä syrjintä*. (toim.) Outi Lepola & Susan Villa. Ihmisoikeusliitto. s. 18–55.

Leisma, Inka (2009). *YK-järjestelmä ja toiminta yksissä kansissa*. s.212. http://www.ykliitto.fi/files/YK-OPAS_netti.pdf

Ottosson, Daniel (2008), State-Sponsored Homophobia A world survey of laws prohibiting same sex activity between consenting adults. The research, Södertörn University, Stockholm, Sweden.

http://www.ilga.org/statehomophobia/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2009.pdf

Seta (2004). Eihän heterotkaan kerro. Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä. www.seta.fi/fi/eihanheterotkaan.pdf

Seta (2007). Arvio Suomen ihmisoikeustilanteesta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta. Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Finland. <http://www.seta.fi/index.php?k=16481>

Yogyakartan periaatteet (2006-2007), "A universal guide to human rights which affirm binding international legal standards with which all States must comply". <http://www.yogyakartaprinciples.org/>

Yogyakartan periaatteet suomeksi (Olli Stålström ja Elina Nikulainen) http://www.finnqueer.net/juttu.cgi?s=312_5_1

8.6. Lehtiartikkelit, verkkojulkaisut

Dalai Lama – Tibet Bureau (2006), *His Holiness message to ILGA Conference*. <http://www.ilga.org/news-upload/HHDalaiLamastatement.jpg> (7.4. 2008).

Die Standard (2008), *Polnische Bischöfe "achten" Homosexuelle nicht*. <http://diestandard.at/?url=/?id=1194863272250> (luettu: 20.3.2008)

Hossein, Alizadeh - IGLHRC (2008), *Archbishop Desmond Tutu, IBM to Receive Human Rights Awards*. <http://www.iglhrc.org/site/iglhrc/section.php?id=5&detail=837> (8.4.2008).

Kaczynski, Lech (2008), *Polish President Kaczynski, speech subtitled in YouTube*, March 17 2008.

<http://www.youtube.com/watch?v=cqbHnh7WNpU> (luettu: 20.3.2008)

New York Times, Cooper (2007), “Ahmadinejad, at Columbia, Parries and Puzzles”
[http://www.nytimes.com/2007/09/25/world/middleeast/25iran.html?_r=3&hp&oref=slogin&oref=slogin](http://www.nytimes.com/2007/09/25/world/middleeast/25iran.html?_r=3&hp&oref=slogin&oref=slogin&oref=slogin)

IGLHRC (2007a), Nepal Supreme Court Case on Relief for Sexual and Gender Minorities: Observers’ Report1

<http://www.iglhrc.org/binary-data/ATTACHMENT/file/000/000/111-1.pdf>

IGLHRC (2007b), Nepal: IGLHRC Congratulates Nepali LGBTI Organizations on Supreme Court Victory, 12/21/2007

<http://www.iglhrc.org/cgi-bin/iowa/article/takeaction/resourcecenter/322.html>

FRIDAE (2008), Nepal to grant sexual minorities equal rights; consider same-sex marriage by Sylvia Tan

<http://www.fridae.com/newsfeatures/2008/11/24/2160.nepal-to-grant-sexual-minorities-equal-rights-consider-same-sex-marriage>

Väisänen, Mikko (2008). *Mitä ovat Yogyakartan periaatteet?*

http://www.finnqueer.net/juttu.cgi?s=310_5_1

UN, OHCHR ja WRGU -verkkosivulähteet (muutettu 1.11.2009):

UN/SECRETARIT (2009) YK:n sihteeristön rakenteesta.

<http://www.un.org/en/mainbodies/secretariat/>

OHCHR (2009 a), The appointment of Navanethem Pillay as UN High Commissioner for Human Rights.

<http://www.ohchr.org/EN/AboutUs/Pages/HighCommissioner.aspx>

OHCHR Brochure (2002), The office of United Nations High Commissioner for Human Rights. www.ohchr.org/Documents/Publications/OHCHRBrochureen.pdf

WRGU (2009). The OHCHR Women’s Human Rights and Gender Unit (WRGU)

<http://www2.ohchr.org/english/issues/women/>

Sähköpostikirjeenvaihto

Sähköpostien kopiot pro gradun tekijällä

Donnelly, Jack, 02.11.2007

Marion, Julie, 13.10.2008

Martin, Ian, 18.10.2008

Lehtonen, Jukka, 26.10.2007

O’Flaherty, Michael, 03.11.2008

Pant, Sunil, 01.11.2007

Pant, Sunil, 03.03.2009

Sanders, Douglas, 14.10.2006

Scheinin, Martin, 20.10.2007

Sob, Pierre, 02.12.2008

Sob, Pierre, 02.3.2009

Tuomioja, Erkki, 27.09.2007

Liitteet

Liite 1. Nigel Rodley:n yleiskokousraportti 3.7.2006 (A/56/156, 6-7):

”Joitakin vuosia erikoistarkkailija on saanut tietoa koskien tapauksia, joissa kidutuksen tai muun julman, epäinhimillisen tai alentavan kohtelun tai rangaistuksen uhrit ovat kuuluneet seksuaalivähemmistöihin. Näyttää siltä, että seksuaalivähemmistöjen jäsenet alistetaan suhteettomasti kidutukselle tai muulle pahoinpitelylle, koska he eivät mukaudu yhteiskunnallisesti muodostettuihin sukupuoli-identiteettiin. Toden totta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä johtuva syrjintä saattaa usein myötävaikuttaa uhrin epäinhimillistämiseen, joka on usein tarpeellinen edellytys kiduttamiselle tai pahoinpitelylle. -- He ovat kidutukselle erityisen haavoittuva joukko monissa yhteyksissä ja että heidän asemansa saattaa usein vaikuttaa heidän pahoinpitelynsä seurauksiin, siinä miten heidän on mahdollista päästä käsiksi valitusmenettelyihin tai lääkintään valtiollisissa sairaaloissa, joissa he saattavat kohdata lisää huonoa kohtelua, ja siinä miten tietyistä pahoinpitelyistä seuraavien laillisten sanktioiden lailliset seuraamukset. Usein vaikeutuneet tai syrjivien lakien tai asenteiden aiheuttamat, seksuaalivähemmistöt on riistetty keinoista vaatia ja varmistaa oikeuksiensa täytäntöönpano, mukaan lukien oikeus lakimääräiseen edustukseen ja oikeussuojakeinoihin kuten korvaukseen. -- Monen maan laki rangaistaa vapaatahtoisesta saman sukupuolen suhteesta ja transgenderkäyttäytymisestä ruumiillisella rangaistuksella. – Syrjivät asenteet seksuaalivähemmistöihin voivat tarkoittaa sitä, että lain toimeenpanovalta kokee heidät vähemmän uskottavina tai että he eivät ole täysin oikeutettuja tasa-arvoiseen suojaan, mukaan lukien suojaan ei-valtiollisten toimijoiden harjoittamalta väkivallalta. – Vaientaminen häpeän tai syntymäsuupuolen tai seksuaalisen suuntautumisen julkisen (muiden ohessa perheenjäsenille) paljastamisen uhalla toimeenpanovallan toimesta saattaa estää monia uhreja ilmoittamasta väärinkäytöksistä. --- Pidätettyinä seksuaalivähemmistöjen edustajien usein katsotaan olevan vankien alaryhmä ja heitä pidetään vangittuina huonommissa olosuhteissa kuin muuta vankiväestöä. Pidätetyt seksuaalivähemmistöjen edustajat joutuvat kärsimään vankitovereittensa ja joskus vanginvartijoihinsa tekemää huomattavaa väkivaltaa, erityisesti seksuaalista pahoinpitelyä ja raiskauksia. He ovat joutuneet kärsimään julmasta, epäinhimillisestä ja alentavasta kohtelusta **ei-rangaistuslaitoksissa**. Monissa maissa, heidän on sanottu vastoin tahtoaan olleen vangittuina valtion lääkintälaitoksissa, joissa heidän oletetaan joutuneen

pakkohoitoon, mukaan lukien sähköshokkihoito ja muu ”vastaterapia”, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai seksuaali-identiteetistään johtuen. Tämä todennäköisesti on aiheuttanut psykologista ja fyysistä vahinkoa²⁷⁸.

Liite 2. Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus (1948)

Kun ihmisperheen kaikkien jäsenten luonnollisen arvon ja heidän yhtäläisten ja luovuttamattomien oikeuksiensa tunnustaminen on vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan perustana maailmassa; kun ihmisoikeuksien huomiotta jättäminen ja väheksyminen ovat johtaneet raakalaistekoihin, jotka ovat järkyttäneet ihmiskunnan omaatuntoa, ja sellaiseen maailmaan pääseminen, jossa ihmiset voivat vapaasti puhua ja uskoa vapaina pelosta ja puutteesta, on julistettu ihmisen korkeimmaksi päämääräksi; kun on olennaista, että ihmisoikeudet turvataan oikeusjärjestyksellä, ettei ihmisten ole pakko turvautua viimeisenä keinona suistamaan tyranniutta ja sortoa; kun on tähdellistä edistää ystävällisten suhteiden kehittymistä kansojen välille; kun Yhdistyneiden Kansakuntien kansat ovat peruskirjassa uudelleen julistaneet uskonsa ihmisen perusoikeuksiin, ihmisyyksilön merkitykseen ja arvoon, miesten ja naisten yhtäläisiin oikeuksiin, ja kun ne ovat selittäneet päättäneensä edistää yhteiskunnallista kehitystä sekä saada aikaan paremmat elämisen ehdot suuremmissa vapaudessa; kun jäsenvaltiot ovat sitoutuneet edistämään, yhteistoiminnassa Yhdistyneiden Kansakuntien järjestön kanssa, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien yleistä kunnioittamista ja noudattamista; kun yhteinen käsitys näistä oikeuksista ja vapauksista on mitä merkityksellisintä tämän sitoumuksen täysin toteuttamiselle,

²⁷⁸ ”For some years, the Special Rapporteur has received information regarding a number of cases in which the victims of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment have been members of sexual minorities. --- [I]t appears that members of sexual minorities are disproportionately subjected to torture and other forms of ill-treatment, because they fail to conform to socially constructed gender expectations. Indeed, discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity may often contribute to the process of the dehumanization of the victim, which is often a necessary condition for torture and ill-treatment to take place” (A/56/156, 6-7).

---[They are] a particularly vulnerable group with respect to torture in various contexts and that their status may also affect the consequences of their ill-treatment in terms of their access to complaint procedures or medical treatment in state hospitals, where they may fear further victimization, as well as in terms of legal consequences regarding the legal sanctions flowing from certain abuses. --- [O]ften exacerbated or caused by discriminatory laws and attitudes, members of sexual minorities are deprived of the means to claim and ensure the enforcement of their rights, including their rights to legal representation and to obtain legal remedies, such as compensation. ---[A] number of countries laws punish consensual same-sex relationships and transgendered behaviour by corporal punishment ---Discriminatory attitudes to members of sexual minorities can mean that they are perceived as less credible by law enforcement agencies or not fully entitled to an equal standard of protection, including protection against violence carried out by non-State agents.

---Silencing through shame or the threat by law enforcement officials to publicly disclose the birth sex of the victim or his or her sexual orientation (inter alia, to family members) may keep a considerable number of victims from reporting abuses. ----- When detained, members of sexual minorities are often considered as a sub-category of prisoners and detained in worse conditions of detention than the larger prison population. ----- [M]embers of sexual minorities in detention have been subjected to considerable violence, especially sexual assault and rape, by fellow inmates and, at times, by prison guards. --- [They] have been subject to cruel, inhuman or degrading treatment in non-penal institutions. In a number of countries, [they] are said to have been involuntarily confined to state medical institutions, where they were allegedly subjected to forced treatment on grounds of their sexual orientation or gender identity, including electric shock therapy and other “aversion therapy”, reportedly causing psychological and physical harm. ---- (A/56/156, 6-7).

niin Yleiskokous

ANTAA SENVUOKSI TÄMÄN IHMISOIKEUKSIEN YLEISEN JULISTUKSEN kaikkien kansojen ja kaikkien kansakuntien tavoiteltavaksi yhteiseksi ihanteeksi, jotta kukin yksilö ja kukin yhteiskuntaelin pyrkisi, pitäen tämän julistuksen alati mielessään, valistamalla ja opettamalla edistämään näiden oikeuksien ja vapauksien kunnioittamista sekä turvaamaan jatkuvin kansallisin ja kansainvälisin toimenpitein niiden yleisen ja tehokkaan tunnustamisen ja noudattamisen sekä itse jäsenvaltioiden väestöjen että niiden oikeuspiirissä olevien alueiden väestöjen keskuudessa.

1 artikla. Kaikki ihmisolennot syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.

2 artikla. 1. Jokainen voi vedota kaikkiin tässä julistuksessa julistettuihin oikeuksiin ja vapauksiin, katsomatta mihinkään erotukseen, erityisesti mitä tulee rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntymään tai muuhun olosuhteeseen.

2. Mitään erotusta ei myöskään ole tehtävä sen maan tai alueen poliittisen, hallinnollisen tai kansainvälisen aseman perusteella, johon henkilö kuuluu, olipa tämä alue itsenäinen, huoltohallinnossa tai autonominen taikka itsenäisyydeltään minkä tahansa muun rajoituksen alainen.

3 artikla. Kullakin yksilöllä on oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen.

4 artikla. Ketään älköön pidettävä orjana tai epävapaina; orjuus ja orjakauppa ovat kielletyt kaikissa muodoissaan.

5 artikla. Ketään älköön kidutettako älköönkä rangaistako tai kohdeltako julmasti, epäinhimillisesti tai alentavasti.

6 artikla. Jokaisella ihmisyksilöllä on oikeus kaikkialla siihen, että hänen oikeushenkilöytensä tunnustetaan.

7 artikla. Kaikki ovat tasa-arvoisia lain edessä ja oikeudet erotuksetta tasa-arvoiseen lain suojaan. Kaikilla on oikeus tasa-arvoiseen suojaan diskriminaatiota vastaan, joka loukkaisi tätä julistusta, sekä kaikkea sellaiseen diskriminaatioon yllytystä vastaan.

8 artikla. Jokaisella on oikeus tehokkaasti vedota asianomaisiin kansallisiin tuomioistuimiin teoista, jotka loukkaavat hänelle valtiosäännöllä tai lailla tunnustettuja perusoikeuksia.

9 artikla. Ketään älköön mielivaltaisesti pidätettävä, vangittako tai ajettako maanpakoon.

10 artikla. Jokaisella henkilöllä on oikeus täysin tasa-arvoisesti siihen, että hänen asiansa tutkitaan oikeudenmukaisesti ja julkisesti riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa ratkaistaessa hänen oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan tai häntä vastaan ajetun rikossyytteen perusteituisuutta.

11 artikla. 1. Jokaisen rikollisesta teosta syytteessä olevan henkilön edellytetään olevan syytön, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti todistettu julkisessa oikeudenkäynnissä, jossa hänelle turvataan kaikki hänen puolustustaan varten tarpeelliset takeet.

2. Ketään ei ole tuomittava rikollisista teoista tai laiminlyönneistä, jotka eivät kansallisen tai kansainvälisen oikeuden mukaan olleet rikollisia niiden tekohetkellä. Myöskään ei ole tuomittava ankarampaan rangaistukseen, kuin mikä oli sovellettavissa rikollisen teon suoritushetkellä.

12 artikla. Älköön mielivaltaisesti puututtako kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon älköönkä loukattako kenenkään kunniaa ja mainetta. Jokaisella on oikeus lain suojaan sellaisilta puuttumisilta tai loukkauksilta.

13 artikla. 1. Jokaisella henkilöllä on oikeus liikkua vapaasti ja valita asuinpaikkansa valtion piirissä.

2. Jokaisella on oikeus jättää maa, myös oma maansa, ja palata maahansa.

14 artikla. 1. Jokaisella henkilöllä on vainottaessa oikeus hakea ja nauttia turvapaikkaa muissa maissa.

2. Tähän oikeuteen ei voida vedota, kun on kysymys syytteestä, joka todella perustuu yleisen lain rikkomiseen tai tekoihin, jotka ovat vastoin Yhdistyneiden Kansakuntien periaatteita ja päämääriä.

15 artikla. 1. Jokaisella yksilöllä on oikeus kansalaisuuteen.

2. Keltään ei saa mielivaltaisesti riistää kansalaisuutta eikä oikeutta kansalaisuuden vaihtamiseen.

16 artikla. 1. Rodusta, kansalaisuudesta tai uskonnosta johtuvista rajoituksista riippumatta täysiikäisillä miehillä ja naisilla on oikeus solmia avioliitto ja perustaa perhe. Heillä on yhtäläiset oikeudet avioliittoon, avioliiton aikana ja sen purkamisen jälkeen.

2. Avioliitto on päätettävä vain tulevien aviopuolisoiden vapaasta ja täydestä suostumuksesta.

3. Perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustavaa laatua oleva ydinosa ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojaan.

17 artikla. 1. Kullakin on oikeus omaisuuteen yksin tai yhdessä toisten kanssa.

2. Keltään älköön mielivaltaisesti riistettävä hänen omaisuuttaan.

18 artikla. Kaikilla henkilöillä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus; tämä oikeus sisältää vallan uskonnon tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä vallan uskonnon tai vakaumuksen ilmaisemiseen yksin tai yhdessä toisten kanssa, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamisella, hartausmenoilla, palvonnalla ja uskonnonmenojen noudattamisella.

19 artikla. Kullakin yksilöllä on oikeus mielipiteen ja lausunnonvapauteen; tähän sisältyy oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä sekä oikeus rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja millä keinoin hyvänsä.

20 artikla. 1. Kaikilla on oikeus rauhanomaiseen kokoontumiseen ja yhdistymisvapauteen.

2. Ketään älköön pakotettako liittymään mihinkään yhdistykseen.

21 artikla. 1. Jokaisella on oikeus osallistua maansa hallinnoimiseen joko välittömästi tai vapaasti valittujen edustajien välityksellä.

2. Kullakin on yhtäläisesti oikeus päästä maansa julkisiin toimiin.

3. Kansan tahto on hallitusvallan peruste; tämän tahdon on ilmentävä oikeilla vaaleilla, joiden on tapahduttava määräajoin yleisin ja yhtäläisin äänestyksin ja salaisesti tai vastaavaa, vaalivapauden turvaavaa menettelyä noudattaen.

22 artikla. Kullakin henkilöllä on yhteiskunnan jäsenenä oikeus sosiaaliseen turvallisuuteen, ja hänellä on valta tuloksena kansallisesta toiminnasta ja kansainvälisestä yhteistoiminnasta ja ottaen huomioon kunkin maan organisaatio ja voimavarat, saada nauttia taloudellisia, yhteiskunnallisia ja sivistyksellisiä oikeuksia, jotka ovat välttämättömiä hänen ihmisarvolleen ja hänen henkilöityensä kehittymiselle.

23 artikla. 1. Kullakin henkilöllä on oikeus työhön, työn vapaaseen valintaan, yhtäläisiin ja tyydyttäviin työehtoihin ja suojaan työttömyyttä vastaan.

2. Jokaisella on oikeus ilman minkäänlaista diskriminaatiota yhtäläiseen palkkaan yhtäläisestä työstä.

3. Kullakin työtä tekevällä on oikeus kohtuulliseen ja riittävään palkkaan, joka turvaa hänelle ja hänen perheelleen ihmisarvon mukaisen toimeentulon ja jota tarpeen vaatiessa täydentävät muut sosiaalisen suojelun keinot.

4. Kullakin henkilöllä on oikeus perustaa muiden kanssa ammattiyhdistyksiä ja liittyä ammattiyhdistyksiin ehtojensa puolustamiseksi.

24 artikla. Kullakin henkilöllä on oikeus lepoon ja vapaa-aikaan, mihin kuuluvat työajan järkevä säännöstely sekä määräaikaisten palkalliset lomat.

25 artikla. 1. Kullakin henkilöllä on oikeus elintasoon, joka on riittävä turvaamaan hänen ja hänen perheensä terveyden ja hyvinvoinnin, mitä erityisesti tulee ravintoon, vaatetukseen, asuntoon, lääkintähuoltoon ja välttämättömään yhteiskunnalliseen huoltoon; hänellä on oikeus turvaan työttömyyden, sairauden, tapaturman tai leskeyden sattuesssa tai muissa toimeentulon menetyksen tapauksissa, jotka johtuvat hänen tahdostaan riippumattomista olosuhteista.

2. Äidillä ja lapsilla on oikeus erityiseen huoltoon ja apuun. Kaikilla lapsilla, riippumatta siitä, ovatko he syntyneet avioliitossa vai aviottomina, on sama sosiaalinen suoja.

26 artikla. 1. Kullakin henkilöllä on oikeus opetukseen. Opetuksen on oltava maksutonta, ainakin mikäli on kysymys alkeis ja perusopetuksesta. Alkeisopetus on pakollinen. Teknillisen ja ammattiopetuksen on oltava yleistä; jatkoopetuksen on oltava avoinna yhtäläisesti kaikille heidän ansionsa mukaan.

2. Opetuksen on pyrittävä ihmishengen täyteen kehittämiseen sekä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen vahvistamiseen. Sen on edistettävä ymmärtämystä, suvaitsevaisuutta ja ystävyyttä kaikkien kansakuntien ja kaikkien rotu ja uskontoryhmien kesken sekä Yhdistyneiden Kansakuntien toimintaa rauhan ylläpitämiseksi.

3. Vanhemmilla on ensi sijassa oikeus valita heidän lapsilleen annettavan opetuksen laatu.

27 artikla. 1. Kullakin henkilöllä on oikeus vapaasti osallistua yhteisön sivistyselämään, nauttia taiteista sekä olla osallisena tieteen edistykseen ja siitä johtuviin etuihin.

2. Jokaisella on oikeus niiden henkisten ja aineellisten etuen suojaan, jotka johtuvat hänen luomastaan tieteellisestä, kirjallisesta tai taiteellisesta tuotannosta.

28 artikla. Kullakin henkilöllä on oikeus siihen, että yhteiskunnallisella ja kansainvälisellä alalla vallitsee järjestys, jonka turvin tässä julistuksessa lausutut oikeudet ja velvollisuudet voivat täysin toteutua.

29 artikla. 1. Yksilöllä on velvollisuuksia yhteisöä kohtaan, jossa yksinään hänen henkilöityensä vapaa ja täysi kehitys on mahdollinen.

2. Käyttäessään oikeuksiaan ja nauttiessaan vapauksiaan kukaan ei ole muiden kuin sellaisten lailla säännösteltyjen rajoitusten alainen, joiden yksinomaisena tarkoituksena on turvata tois-

ten oikeuksien ja vapauksien tunnustaminen ja kunnioittaminen sekä moraalinen, julkisen järjestyksen ja yleisen hyvinvoinnin oikeudet vaatimukset kansainvälisessä yhteiskunnassa.

3. Oikeuksia ja vapauksia ei missään tapauksessa saa käyttää vastoin Yhdistyneiden Kansakuntien päämääriä ja periaatteita.

30 artikla. Minkään tämän julistuksen määräyksen ei voida tulkita sisältävän valtiolle, ryhmälle tai yksilölle minkään laista oikeutta ryhtyä toimintaan tai suorittaa tekoa, millä pyritään hävittämään siinä julkilausuttuja oikeuksia ja vapauksia.

Liite 3. Ihmisoikeustoimikunnan päätöslauselma, kohta 6 (E/CN.4/RES/2005/34, 2004):

”Vahvistaa valtioiden velvollisuuden suojella kaikkien oikeuspiirissään olevien ihmisten luonnollista oikeutta elämään ja pyytää asianomaisia valtioita pikaisesti ja perinpohjaisesti tutkimaan kaikkia intohimon tai kunnian nimissä tehtyjä surmia; jostakin syrjivästä syystä, mukaan lukien seksuaalinen suuntautuminen, tehtyjä surmia; uhrin kuolemaan johtavaa rotuväkivaltaa; kansallisten, etnisten, uskonnollisten tai kielivähemmistöjen jäsenten, pakolaisten, sisäisten pakolaisten, katulasten tai alkuperäisyhteisöjen jäsenten surmia; ihmisoikeustoimintaan, joko niiden puolustajina, asianajajina, toimittajina tai mielenosoittajina, liittyviä surmia, ja erityisesti mielipiteen vapauden ja ilmaisun seurauksena tapahtuneita surmia; lisäksi muita tapauksia, joissa henkilön oikeutta elämään on loukattu ja joihin syyllistytään monissa paikoissa maailmaa, ja tuoda vastuussa olevat henkilöt oikeustoimikelpoisen, riippumattoman ja puolueettoman oikeuslaitoksen eteen ja taata, että vastaavanlaisia surmia, mukaan lukien turvallisuusjoukkojen suorittamat surmat, ei suvaita eikä hyväksytä valtionhallinnon virkamiehistön tai henkilöstön toimesta.”²⁷⁹

Liite 4. Brasilian päätöslauselmaehdotus ihmisoikeustoimikunnassa 2003 (E/CN.4/2003/L.92).

”Päätöslauselma Ihmisoikeuksista ja seksuaalisesta suuntautumisesta

²⁷⁹ ”Reaffirms the obligation of States to protect the inherent right to life of all persons under their jurisdiction and calls upon concerned States to investigate promptly and thoroughly all killings committed in the name of passion or in the name of honour, all killings committed for any discriminatory reason, including sexual orientation; racially motivated violence leading to the death of the victim; killings of members of national, ethnic, religious or linguistic minorities, of refugees, of internally displaced persons, of street children or of members of indigenous communities; killings of persons for reasons related to their activities as human rights defenders, lawyers, journalists or as demonstrators, in particular as a consequence of their exercise of the right to freedom of opinion and expression; as well as other cases where a person’s right to life has been violated, all of which are being committed in various parts of the world, and to bring those responsible to justice before a competent, independent and impartial judiciary, and to ensure that such killings, including those committed by security forces, police and law enforcement agents, paramilitary groups or private forces, are neither condoned nor sanctioned by government officials or personnel”

Vahvistaa Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen, Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen, Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen, Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen, Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen, Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen ja Yleissopimuksen lapsen oikeuksista,

Muistuttaa, että ihmiskunnan kaikkien jäsenten luonnollisen arvon ja heidän yhtäläisten ja luovuttamattomien oikeuksiensa tunnustaminen on vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan perustana maailmassa,

Vahvistaa, että Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus tukee syrjinnän hyväksymättömyyden periaatetta ja julistaa, että kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan ja että jokainen on oikeutettu kaikkiin julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista erotusta.

Vahvistaa, että ihmisoikeuskasvatus on avain asenteiden ja käyttäytymisen muuttamiseen ja erilaisuuden arvostamisen edistämiseen yhteiskunnissa.

1. Ilmaisee syvän huolensa seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvista ihmisoikeusrikkomuksista maailmalla;
2. Painottaa, että ihmisoikeudet ja perustavanlaatuiset vapaudet ovat kaikkien ihmisten synnyinoikeuksia, että näiden oikeuksien ja vapauksien yleismaailmallinen luonne on kyseenalaistamaton eikä seksuaalisen suuntautumisen tulisi millään tavalla estää niiden toteutumista;
3. Pyytää valtioita edistämään ja suojelemaan kaikkien henkilöiden ihmisoikeuksia katso-matta heidän seksuaaliseen suuntautumiseensa;
4. Huomioi erikoistarkkailijoiden, kuten myös sopimuksia valvovien toimielimien, Ihmisoikeuskomissiolle tekemissään raporteissa esiintuodut seksuaaliseen suuntautumiseen liit-tyvät ihmisoikeusrikkomukset ja kannustaa kaikkia komission erikoistarkkailijoita anta-maan asiaankuuluvaa huomiota asialle valtuuksiensa sisällä;
5. Pyytää Yhdistyneitten Kansakuntien ihmisoikeuskomissaaria kiinnittämään asiaankuulu-vaa huomiota seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviin ihmisoikeusrikkomuksiin;
6. Päättää jatkaa asian käsittelyä 60. istunnossaan saman esityslistan kohdan alla²⁸⁰.

²⁸⁰ “The resolution on Human rights and sexual orientation

Liite 5. Norjan vetoamus ihmisoikeusneuvostossa 1.12.2006.

Ihmisoikeusneuvosto, 3. istunto, yhteislausunto

Minulla on kunnia esittää lausunto seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuvista ihmisoikeusrikkomuksista seuraavien 54 valtion puolesta, mukaan lukien 18 Ihmisoikeusneuvoston jäsentä:

Albania, Alankomaat, Amerikan Yhdysvallat, Andorra, Argentiina, Australia, Belgia, Bosnia-Hertsegovina, Brasilia, Bulgaria, Chile, Espanja, Guatemala, Irlanti, Islanti, Italia, Itä-Timor, Kanada, Korean tasavalta, Kreikka, Kroatia, Kypros, Latvia, Liechtenstein, Liettua, Luxemburg, Makedonia, Malta, Meksiko, Moldovan tasavalta, Montenegro, Panama, Peru, Portugali, Puola, Ranska, Romania, Ruotsi, Saksa, Serbia, Slovakia, Slovenia, Sveitsi, Suomi, Tanska, Tshekin tasavalta, Ukraina, Unkari, Uruguay, Uusi-Seelanti, Viro, Yhdistynyt Kuningaskunta ja oma maani Norja.

Viimeisimmässä istunnossaan Ihmisoikeusneuvosto vastaanotti kattavia todisteita seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuvista ihmisoikeusrikkomuk-

Reaffirming the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment and the Convention on the Rights of the Child,

Recalling that recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world,

Reaffirming that the Universal Declaration of Human Rights affirms the principle of the inadmissibility of discrimination and proclaims that all human beings are born free and equal in dignity and rights and that everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth therein without distinction of any kind,

Affirming that human rights education is a key to changing attitudes and behaviour and to promoting respect for diversity in societies,

1. Expresses deep concern at the occurrence of violations of human rights in the world against persons on the grounds of their sexual orientation;
2. Stresses that human rights and fundamental freedoms are the birthright of all human beings, that the universal nature of these rights and freedoms is beyond question and that the enjoyment of such rights and freedoms should not be hindered in any way on the grounds of sexual orientation;
3. Calls upon all States to promote and protect the human rights of all persons regardless of their sexual orientation;
4. Notes the attention given to human rights violations on the grounds of sexual orientation by the special procedures in their reports to the Commission on Human Rights, as well as by the treaty monitoring bodies, and encourages all special procedures of the Commission, within their mandates, to give due attention to the subject;
5. Requests the United Nations High Commissioner for Human Rights to pay due attention to the violation of human rights on the grounds of sexual orientation;
6. Decides to continue consideration of the matter at its sixtieth session under the same agenda item (E/CN.4/2003/L.92).

sista, mukaan lukien riistoja oikeudesta elämään, vapaudesta väkivallasta ja kidutuksesta. Kiitämme erikoistarkkailijoita, sopimusten alaisia toimielimiä ja kansalaisyhteiskuntaa heidän näihin asioihin kiinnittämästään huomiosta. Pyydämme erikoistarkkailijoita ja sopimusten alaisia toimielimiä jatkamaan seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuvien ihmisoikeusrikkomuksien liittämistä asiaankuuluviin valtuuksiinsa. Tuomme julki syvän huolemme näistä jatkuvista ihmisoikeusrikkomuksista. Yleismaailmallisuuden ja syrjinnän hyväksymättömyyden periaatteet vaativat, että näitä asioita käsitellään. Täten vaadimme Ihmisoikeusneuvostoa kiinnittämään asiaankuuluvaa huomiota seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuviin ihmisoikeusrikkomuksiin ja pyydämme Neuvoston puheenjohtajaa antamaan mahdollisuuden keskustella näistä tärkeistä ihmisoikeusasioista sopivana Neuvoston tulevana istuntona²⁸¹.

²⁸¹ Human Rights Council, 3rd Session, Joint Statement

I have the honour to make this statement on human rights violations based on sexual orientation and gender identity on behalf of the following 54 States, including 18 members of the Human Rights Council:

Albania, Andorra, Argentina, Australia, Austria, Belgium, Bosnia and Herzegovina, Brazil, Bulgaria, Canada, Chile, Croatia, Cyprus, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Guatemala, Hungary, Iceland, Ireland, Italy, Latvia, Liechtenstein, Lithuania, Luxembourg, Malta, Mexico, Montenegro, Netherlands, New Zealand, Panama, Peru, Poland, Portugal, the former Yugoslav republic of Macedonia, the Republic of Korea, the Republic of Moldova, Romania, Serbia, Spain, Slovakia, Slovenia, Sweden, Switzerland, Timor-Leste, Ukraine, the United Kingdom, the United States of America, Uruguay, and my own country Norway.

At its recent session, the Human Rights Council received extensive evidence of human rights violations based on sexual orientation and gender identity, including deprivation of the rights to life, freedom from violence and torture.

We commend the attention paid to these issues by the Special Procedures, treaty bodies and civil society. We call upon all Special Procedures and treaty bodies to continue to integrate consideration of human rights violations based on sexual orientation and gender identity within their relevant mandates.

We express deep concern at these ongoing human rights violations. The principles of universality and non-discrimination require that these issues be addressed. We therefore urge the Human Rights Council to pay due attention to human rights violations based on sexual orientation and gender identity, and request the President of the Council to provide an opportunity, at an appropriate future session of the Council, for a discussion of these important human rights issues.